

პოლიტიკა კავკასიის ირგვლივ

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Institute for Georgia's Neighbourhood Studies

POLITICS AROUND THE CAUCASUS

III International Scientific Conference

PROCEEDINGS

2018

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველოს სამეზობლოს კვლევის ინსტიტუტი

პოლიტიკა კავკასიის ირგვლივ

III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია

შრომათა კრებული

უნივერსიტეტის
ბამოცემოვა

სამეცნიერო რედაქტორი – პროფ. რევაზ გაჩეჩილაძე

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2018

ISBN 978-9941-13-740-2 (pdf)

შინაარსი

Roman G. Karapetyan

The current dynamics and the prospects of development of Armenian-Georgian relations in the context of regional political processes.....9

Hasan Oktay, Keisuke Wakizaka

The Importance of the Administration of South Ossetia in Tbilisi for Ossetians in Georgia....17

Abdülaziz Ahmet Yasar

Turkish-Georgian Relations under the Governments of AK Party.....23

Sudan Altun

Turkish-georgian political and literary relations

(a case study of activities of the georgian language and literature department).....27

Meri Gabedava, Maia Manchkhvili Sokhumi State University, Georgia

The main political actors in the South Caucasus.....33

კონსტანტინე ვეკუა

მშვიდობა, როგორც საერთო სიკეთე და დემოკრატიის მოდელები.....40

Valeri Modebadze

Caucasus International University, Georgia.....68

Birgit Wetzel

Caucasus at the crossroads: New Silk Road/ One-Belt-One-Road strategy

as a stabilizing Factor.....75

Khatuna Tabagari & Alexander G. Tvalchrelidze

Caucasus and World Globalization: Opportunities and Challenges.....84

Giuliano Bifulchi

The role of Georgia in the fight against the Islamist threat and terrorist activities in the Caucasus.....98

Tengiz Verulava

Pension Reform in South Caucasus.....111

Tinatin Mshvidobadze

Perspectives of E-Government in Iran.....121

მერი გაბედავა

რუსეთის ფედერაციასა და დე ფაქტო აფხაზეთის რესპუბლიკას შორის ე. წ.

„მოკავშირეობისა და სტრატეგიული პარტნიორობის ხელშეკრულების“

სამართლებრივ-პოლიტიკური ასპექტები.....129

Sanam Vaghefi

The Ethno-Politicization of the Lake Urmia Crisis in Iran146

დალი კანდელაკი

რუსი ოფიცრის ჩანაწერები XIX საუკუნის

საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების შესახებ.....153

Kandelaki Dali

Notes by Russian officer on the Georgian-Russian

relations in the 19th century.....164

ემზარ მაკარაძე

თურქეთის სტრატეგია სამხრეთ კავკასიაში და

ურთიერთობა საქართველოსთან 1991-2008 წლებში.....166

ვასილ პაპავა

ირანის შაჰის დაზვერვისა და სახელმწიფო უშიშროების სამსახური
(1957–1979) – SAVAK.....177

Diana Yeghiazaryan

Egypt-Turkey relations after the Egyptian revolution of 2011.....188

Giorgi Benashvili

”Peaceful transfer of political power and its characteristics in Georgia”

The Georgian parliamentary elections of 2012: its causes, results and expectations.....199

ბესიკ გოგინავა

აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარების

ასპექტები ლათინური ამერიკის ზოგიერთი სახელმწიფოს მიერ.....209

Besik Goginava

The Aspects of International Recognition of Abkhazia and South

Ossetia by some Latin American States.....224

ქეთევან პავლიაშვილი

ანტისაბჭოთა იდეოლოგია კავკასიის საეკლესიო კატაკომბებში

(XX საუკუნის 30-70-იანი წლები).....225

Erik Davtyan

The Balance-of-power Mechanism in the Georgian-Abkhaz Conflict and

the Transformation of Russia-Georgia Relations (1993-2003).....233

ნოდარ გრძელიშვილი

სამხრეთ კავკასიის რეგიონის ეკონომიკური ინტეგრაციის პერსპექტივები.....241

ზურა გამთენაძე, გიორგი ხიდეშელი

საერთაშორისო ურთიერთობებში „რბილი ძალის“ პრაქტიკის დანერგვა

სამიზნე ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პროცესებზე გავლენის

მოპოვებისა და შენარჩუნების მიზნით. ქეისი – რუსეთის „რბილი ძალა“

საქართველოსა და სომხეთში.....249

Zura Gamtenadze, Giorgi Khidesheli

“Soft Power” Practice Installation in International Relations in Order to

Procure and Maintain Political and Economic Influence on Target State

Russia’s “Soft Power” in Georgia and Armenia.....261

ქეთევან ლალიაშვილი

რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობების დინამიკა ცივი ომის

დასრულების შემდგომ თურქეთის ინტერესების დამოკიდებულება.....263

ანა მანგაძე

რუსეთის პოლიტიკა კავკასიაში მე-19 საუკუნეში.....277

მარიამ კობერიძე

ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობები სულხან-საბა ორბელიანის

„ქართული ლექსიკონის“ მიხედვით (ქვეყნისა და კაცთა სახელები).....284

თინათინ მშვიდლობაძე

კომპიუტერული ლექსიკოლოგია ქართულ-თურქულ ლიტერატურაში.....289

ვალერი მოდეზაძე

ერთიანი ევროპის იდეა.....293

ანა ანუშიძე

აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ურთიერთობები ენერგეტიკის სფეროში.....300

რედაქტორისგან

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საქართველოს სამეზობლოს კვლევის ინსტიტუტმა 2017 წლის ოქტომბერში თავისი მესამე კონფერენცია ჩაატარა, რომელიც მიემდგვნა საქართველოს სამეზობლოში არსებულ პრობლემებს და, აგრეთვე, მეზობელი ქვეყნების ურთიერთობას საქართველოსთან.

წინამდებარე კრებულში წარმოდგენილია საერთაშორისო კონფერენციაზე „პოლიტიკა კავკასიის გარშემო“ გაკეთებული მოხსენებები.

გარდა ქართველი მეცნიერებისა, კონფერენციაში მონაწილეობა მიიღეს ირანის, თურქეთის, იტალიისა და სომხეთის მეცნიერებმა.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ინსტიტუტი ცდილობს გზა გაუხსნას ახალგაზრდობას. გამოცდილი მეცნიერების შრომებთან ერთად კრებულში დაბეჭდილია დოქტორანტების შრომებიც. შესაძლოა, ყველა შრომის დონე თანაბარი არ არის, მაგრამ ახალგაზრდა მკვლევარები გამოცდილებას იძენენ და მალე შეძლებენ უკეთესი პუბლიკაციების მომზადებას.

საქართველოს ირგვლივ რთული და მკვლევარისათვის საინტერესო მოვლენები ვითარდება. ინსტიტუტს სურს მოიზიდოს მეცნიერები, რომლებიც ამ მოვლენებს და მათ საფუძვლებს იკვლევენ.

იმედს გამოვთქვამ, რომ კონფერენცია „პოლიტიკა კავკასიის გარშემო“, რომელიც ყოველწლიურად ტარდება, მეტ მონაწილეს მოიზიდავს და უფრო ნაყოფიერი იქნება.

პროფესორი რევაზ გაჩეჩილაძე
საქართველოს სამეზობლოს კვლევის
ინსტიტუტის დირექტორი

The current dynamics and the prospects of development of Armenian-Georgian relations in the context of regional political processes

One of the main priorities on the agenda of Armenia's foreign policy is development and consolidation of relations with neighboring countries. Armenia's foreign policy priorities also include the establishment of favorable environment for cooperation and providing peace in the Southern Caucasus region. These challenges have numerous obstacles for implementation. The main challenges of the region are linked to territorial conflicts. On the other hand, regional countries show distinctive approaches in selection of political and economic partners. Georgia is currently actively involved in the East-West integration platforms, Armenia, due to objective reasons, focuses on the development of the North-South cooperation platforms. But on the other hand, Armenia seeks to develop relations with Western countries, in particular with the European Union. The latter's evidence is the dynamically developing relations between Armenia and the EU and the planned Framework Agreement between the sides.

In this article will try to find out the main directions, prospects of development of cooperation between Armenia and Georgia, as well as the main external factors having influence on them.

Keywords: South Caucasus, Armenia, Georgia, policy, integration, security.

Bilateral relations: Relations with our southern neighbor Georgia are the important part of foreign policy of The Republic of Armenia. In our opinion, development of cooperation between these countries is based on long-term interests of both countries. In National Security Strategy of Armenia it is clearly mentioned, that the relations with Georgia have strategic importance for Armenia. In Georgia's 2005 National Security Concept, relations with Armenia were classified as a pragmatic partnership, and in 2011, with conceptual changes, they were qualified as close partnership. In Foreign Policy Strategy of Georgia Armenia classifies as a close friend, good neighbor, with which has common interests and perspective to develop cooperation. Here we can conclude that Armenia draws more attention to relations with Georgia. Obviously, there are several key factors behind it. Among these, we can highlight the presence of a large Armenian community in Georgia and Geor-

Georgia's transit importance for Armenia. On the other hand, we think that despite the rather rapid development of relations between Armenia and Georgia over the past two years, the importance of relations with Armenia is still underestimated in Georgia, not all perspectives of development in bilateral relations have been achieved.

The fact, that Armenia and Georgia have been neighbors for thousand years, Armenians and the people of Georgia have been close enough to cooperate in many fields, nowadays gives the necessary bases to continue friendly relations between our countries. In the agenda of Armenian-Georgian relations the following main questions are included:

- bilateral and multilateral cooperation in regional and international programs,
- economic relations, which are mainly connected with transit trade,
- energetic issues, which are connected with Armenian electricity export to Georgia and Russian-Armenian gas pipeline, which passes through the territory of Georgia,
- discussions on the social-economic problems of Armenian community in Georgia, mainly the Armenians living in Samtskhe-Javakheti region,
- Armenian-Georgian state border delimitation and demarcation work,
- Armenian architectural, spiritual, cultural heritage issues in Georgia,
- tourism development projects,
- regional security issues.

After the collapse of Soviet Union and independence of The Republic of Armenia and Georgia Armenian-Georgian relations were put on a new dimension, in which Georgia's Armenian community has become one of the key factors. For the Republic of Armenia the situation in Javakheti is mainly interesting according fully integration of Armenians in political, economic, cultural life of Georgia. After the August war 2008 Armenian community of Javakheti faced new challenges. First, the economic crisis in Georgia affected on Javakheti Armenians as well, and taking into account the fact, that a large part of the population in this region provided a living working in the Russian Federation, it becomes clear that what creates additional difficulties to Armenian citizens of Georgia. We believe, that Samtskhe-Javakheti region can become a unique ring in Armenian-Georgia relations, assuming not as an separator, but connecting bridge role.

After 2008, trade between Armenia and Georgia has dropped. Among Armenia's foreign trade partners, Georgia ranks 8-10, while Armenia has lower places among Georgia's partners. So, the volume of trade between Armenia and Georgia is not large and is mainly due to the transit trade. In recent years the tourism sector is rapidly developing. More than one million Armenians visit Georgia every year.

Georgia's close cooperation with Azerbaijan and Turkey also has a certain impact on relations between the two countries. It is not a secret, that Azerbaijan and Turkey, blockading Armenia, are trying to get Armenia out of the regional processes due to the development of bilateral and multilateral cooperation with Georgia. So Armenia should make more efforts to develop relations with the northern neighbor and to avoid such scenarios as much as possible. Formation of constructive relationships with Georgia and overcoming of external confrontation in Armenia's regional programs of cooperation is one of the most important issues in Armenia's foreign policy agenda.

Regional format: Armenian-Georgian relations are also important from the view of security architecture perspectives in The Southern Caucasus region. It is no secret that the geopolitical situation in the region does not contribute to the establishment of peace here, and the political gap between the eastern and western neighboring countries and Armenia has little prospect of being filled. This gap has arisen over many years and continues to give new cracks, and our task is to understand what are the tools which can help to close these holes. There are many obstacles to achieving these challenges. After the collapse of the USSR, countries in the region display differentiated approaches in selecting their foreign political and economic partners.

The Caucasus has often been instrumental in promoting its military and political interests in the hands of great states because of its geopolitical and ethno-cultural diversity. Moreover, the Caucasian region has always been in the focus of superpowers' interests both because of its natural resources and its strategic importance. In the newest period, the region has also acquired an effective and convenient region for energy, oil and gas transit projects. So it is natural that the geopolitical factor plays a crucial role in the formation of relations between regional countries.

Dennis Sammut, an American researcher on South Caucasus, post-Soviet area and the Middle Eastern issues, gives one of the best formulations about the problems in the South Caucasus, especially about Armenia's and Georgia's foreign policy orientations and their relationships: "There was a big breakthrough in the South Caucasus, and Armenia and Georgia remained on different sides. Armenia is well aware of the transit significance of Georgia in the blockade, and Georgia, with its large Armenian community in its territory, can't provide inner peace if there is tense relations with Armenia. And this tendency is evident not only in bilateral relations, but also in the process of involvement of the two countries in regional cooperation programs". The author makes an apparent reference to the fact, that though Armenia and Georgia have fundamental differences in foreign policy orientations,

they are suppressing and counterbalancing some elements of economic and political dependence from one another.

Immediately after the collapse of the USSR, Turkey became one of the main participants in the struggle for strengthening in the region. In the 1990s, Western countries, especially the United States, helped Turkey to "break" the region from Russia. But later, Turkey began to pursue its own policy in the region, one of the key axes of which was the development of cooperation platform with Georgia and Azerbaijan. The process of co-operation was initially based on economic bases. The economic direction included two main mechanisms: energy and transport communications. The energy component of the axis has already been established. Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline, Baku-Tbilisi-Erzurum gas pipeline operate. Currently, the Southern Gas Corridor is in the phase of active discussion. At present the parties are trying to activate the transport direction of the cooperation. On 30th of October 2017 Baku-Tbilisi-Kars railway was opened, which can be an important part in East-West communication chain.

After having a solid foundation in the economic format with Georgia and Azerbaijan, Turkey has started to develop programs for political and military cooperation. The first format envisaged cooperation for the protection of the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline. And the official Yerevan's concern about whether or not that cooperation will not contribute to the emergence of new dividing lines in the region, official Tbilisi responds, that it is aimed at ensuring stability and security throughout the region. Thus, we can conclude that during the recent years, the interstate axis of Turkey-Georgia-Azerbaijan cooperation has been actively developing in the region, which has received economic, political and military components.

Territorial issues: Territorial conflicts in the region are primarily behind the development of relations between the South Caucasian states. They predict Armenian-Azerbaijani, Armenian-Turkey relations and have great influence on Armenian-Georgian relations. Since the late 1980's, the South Caucasus has become one of the hottest spots in the world with issues of the Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Ossetia. In a short space of time, they were transformed into large-scale territorial conflicts, including many internal and external actors. Over two and a half decades, the conflicting parties have failed to find the key to their solution, and now these three conflicts continue to shake and destabilize the region's relative calm and stability.

It can be argued, that the conflicts in the region have gone beyond the bilateral or regional level and do not feel the number of external actors. The number of external actors, and consequently, their clash of interests leads to the fact, that the

conflict resolution processes slow down. Therefore, we believe that under these conditions, countries in the region should seek ways to negotiate and use each other's positive potential to settle the problems. In order to succeed in this direction, first of all, it is necessary to maintain mutual restraint and neutrality trying to unilaterally support the position of one side or another. In this issue we attach great importance to the factor of cooperation between Armenia and Georgia.

The official Tbilisi's position on its involvement in the Nagorno-Karabakh peace process is as follows: In the early 1990's, the Georgian leadership was showing greater interest in this issue, but in parallel with the development of energy cooperation with Azerbaijan and Turkey, Georgia's interest in this issue weakened. Georgia has a balanced approach to the Karabakh issue, although from time to time this tradition is being violated. But we believe, that that kind of approaches does not express official Tbilisi's views. At the same time, we think that in terms of Georgia's rising military cooperation with Azerbaijan Armenia's task in this question becomes more complicated.

As to the opposite pole, the official Yerevan still maintains constructive neutrality in the problems of Abkhazia and South Ossetia. Official Yerevan has always made efforts to use its positive potential for solving territorial conflicts in Georgia. Several meetings of Senior Officials of Georgian and South Ossetian Negotiating Groups have been organized in Yerevan. These efforts were intensified in 2008 after the "Five-day war". The best proof of Armenia's balanced position is that, having strategic relationship with Russia, Armenia spoke about the need to preserve the territorial integrity of Georgia during the August 2008 war and then expressed readiness to mediate in Russian-Georgian dialogue. It is no secret, that the issue of opening the Abkhazian railway is of great importance for Armenia, so the issue of the settlement of the Abkhazian and South Ossetian conflicts has its important place in the foreign policy agenda of Armenia.

In fact, under the conditions of non-progressive tendencies in the settlement of Abkhazia and South Ossetia, there are additional complications in Armenia-Georgia political dialogue. Official Yerevan, having a strategic relationship with Russia, does not support anti-Russian resolutions that Georgia offers in international platforms. We think, that in this case it is necessary to find a system, in which the parties will not first of all harm the interests of each other and then they will contribute to the settlement of the conflicts. We also think, that the potential of the parties is not exhausted, and they have much to do in this sphere. At this point, the best version will be the implementation of agreements on the maintenance of mutual neut-

rality, and as a long-term objective should be discussed the chance to sit on multi-lateral negotiation table.

Alternative perspectives: All the arguments mentioned above show, that Georgia's cooperation with Turkey and Azerbaijan will continue to receive new volumes in near future. Official Tbilisi has repeatedly stated, that this cooperation is not directed against Armenia. However, we think, that in case of destabilization in Armenia-Azerbaijani or Nagorno-Karabakh-Azerbaijani border, Georgia can face a serious challenge.

Under these conditions, the issue of forming a new regional axis becomes more urgent and urgent, with Iran and Russia being viewed as the main target, and Armenia and Georgia are viewed as transit or intermediate sides. In our opinion, one of the key countries interested in the formation of this axis is Iran, which can become its main driving force. Being a wealthy state of energy, Iran, first of all, has to look for alternatives to the diversity of energy markets. On the other hand, Iran has a task to improve its communications to Europe, and this axis can provide excellent opportunities in this direction as well. The Republic of Armenia, being in a highly compressed economic blockade, is one of the key stakeholders in the formation of this axis. It's no secret, that relations with all three countries have a strategic importance for Armenia.

Armenia and Georgia have one basic commonality in the region: both depend on external energy sources. Georgia produces only 18% of its energy requirements. But currently Georgia is trying to diversify its energy market. Particularly, it is envisaged to provide 50% of domestic energy requirements through wind power plants.

It is difficult to insist that cooperation in the proposed format has great prospects for development in the very near future, but on the other hand, there are some grounds for its dynamic development. Certain programs and mechanisms of bilateral and trilateral cooperation between Iran-Armenia, Iran-Georgia, Iran-Russia, Armenia-Georgia, Armenia-Russia, Iran-Armenia-Georgia, Iran-Armenia-Russia are currently functioning. Currently there are quadrilateral agreements on cooperation as well, but they include very few areas and directions. In particular, Armenia, Iran, Russia and Georgia signed Memorandum of Understanding on Energy Cooperation in Yerevan in December 2015.

In developing and improving interstate relations with Georgia, we attach great importance to the circumstance that the two countries will not appear at different angles of the abyss. In this regard, an important step will be the more active cooperation between the two countries in regional integration processes. It's no secret that

Georgia has more experience in terms of Euro-Atlantic integration, while Armenia also has something to share. Particularly, in recent years, real steps have been taken towards the development of the south-north integration platform. However, we believe that this direction can't be fully functional without the active participation of Georgia, which is one of the main connecting chains here.

We think, that the main obstacles to this axis are linked to the Georgian factor. Georgia has made a serious claim to join the European Union and NATO, so it does not want to sharpen relations with several Western countries, that have a decisive vote in these structures. On the other hand, the process of weakening international sanctions against Iran, has opened new opportunities in this regard. If previously official Tbilisi avoided establishing close economic relations with Iran, taking into account Western orientation in foreign policy and its attitude toward Iran, nowadays this barrier is already being eliminated.

In our opinion, to reach the following goals, we must do these main steps:

- to develop bilateral, trilateral and quadripartite cooperation with the North-South axis by implementing already reached agreements,
- launch alternative ways of connections between countries /the Abkhazian railway could be one of the best versions,
- call the life of Iran-Armenia railway project,
- develop Armenia's political relations with Iran and Georgia, putting them on a qualitatively new dimension.

We believe, that the major obstacle to the development of cooperation with this axis remains the political component, which is mainly expressed in the diversity of countries' foreign policy orientations. And we also believe, that the development of this cooperation platform will contribute to the increase of communication channels of Armenia and Georgia.

As for the Abkhazian railroad or alternative roads to Lars from Armenia to Russia in general, the Armenian-Georgian dialogue in the last year gives positive hopes. During the visit of Armenian Prime Minister Karen Karapetyan to Georgia on February 2017, the main issue on the agenda was the issue of Armenia-Russia transit. During a press conference on his visit to Georgia, Mr. Karapetyan assured that Lars would have an alternative, but he did not specify what specific alternatives he meant. This statement of the Prime Minister of the Republic of Armenia gave a sharp reaction in Georgia, where several representatives of the political community stated, that the Abkhazian railway operation was unacceptable because it would mean the recognition of Abkhazia's economic identity. At the same time, it is important to stress once again, that the positive results in the negotiations on transit are

mostly directly proportional to the establishment of the Russian-Georgian dialogue. For almost five years, a dialogue platform between Russia and Georgia has been operating in the person of the Georgian Prime Minister's Special Representative and Deputy Foreign Minister of Russia. Due to this, significant progress has been made, in particular, trade and economic relations were improved.

Obviously, after the events of 2008, the disposition to Georgia has a negative impact on Russia, but it is quite possible, that a revaluation of the Russian-Georgian relations will take place on a pragmatic basis in Georgia and Russia. On this background it is also possible, that the negative influence of the Armenian-Russian strategic cooperation factor in the relations between Georgia and Armenia will fall.

Key conclusions: Armenian-Georgian relations are based on mutual interests and have all chances to grow till strategic partnership. But in current reality, when the regional and foreign policies of these countries heavily dependent on many geopolitical factors, the parties are obliged to take account of these circumstances and will follow their own interests. Therefore, the parties, relying on mutual interests and the principle of the method of dialogue, should strive to achieve a more stable format on national and regional security.

The South Caucasus still faces serious threats of destabilization, under which conditions the development of broad and effective formats of cooperation is just a necessity. In our opinion, the whole potential for the development of Armenian-Georgian relations is not realized, the parties need both the introduction of new economic programs and the methods of political assurance.

We also think, that Armenia-Georgia relations should be re-assessed, put on a new, a higher level. We have all the grounds for that: cultural, historical, geographical. We believe that not only geographical location but also common civilization values and external challenges are linked to Armenia and Georgia. Taking into account the above-mentioned circumstances, the two countries need to observe new approaches to develop inter-state relations, as well as the scope of cooperation on multilateral platforms.

The Importance of the Administration of South Ossetia in Tbilisi for Ossetians in Georgia

Abstract: When the Provisional Administration of South Ossetia was established in 2007 and Dmitry Sanakoyev became the leader of this administration, the issue of South Ossetia entered new process. After the Administration was formed under the support of Georgian government, it dominated the areas of South Ossetia where Georgian population is the majority. After the crisis in 2008 it has been working over internally displaced people from South Ossetia. However, the relations between this administration and Ossetians in Georgia had not been analyzed despite it is very interested in the rights of Ossetians in Georgia. The topic of our article is this relationship and we will analyze the role of this administration in keeping identity of Ossetians in Georgia. In the first chapter, we will give short information about the Administration of South Ossetia in Tbilisi and its works. In the second chapter we explain the current situation of identity of Ossetians in Georgia. In the third chapter, we discuss the role of this administration in the process of keeping identity of Ossetians in Georgia. In conclusion we summarize these three chapters and emphasize that Ossetians in Georgia have strong relations with this administration and that this cooperation affects the effort of keeping identity of Ossetians in Georgia against assimilation.

Introduction: When the Provisional Administration of South Ossetia was established in 2007 and Dmitry Sanakoyev became the leader of this administration, the issue of South Ossetia entered new process. After the Administration was formed under the support of Georgian government, it dominated the areas of South Ossetia where Georgian population is the majority. After the crisis in 2008 it has been working over internally displaced people from South Ossetia. However, the relations between this administration and Ossetians in Georgia had not been analyzed despite it is very interested in the rights of Ossetians in Georgia. The topic of our article is this relationship and we will analyze the role of this administration in keeping identity of Ossetians in Georgia. In this work we will make half-structured interview with Ossetian intellectuals, academic persons and the leaders of non-governmental organizations as well as news published by the Provisional Administration of South Ossetia, because there are few literatures about this administration and the current situation of Ossetians in Georgia. In the first chapter, we will give short

information about the Administration of South Ossetia in Tbilisi and its works. In the second chapter we explain the current situation of identity of Ossetians in Georgia. In the third chapter, we discuss the role of this administration in the process of keeping identity of Ossetians in Georgia. In conclusion we summarize these three chapters and emphasize that Ossetians in Georgia have strong relations with this administration and that this cooperation affects the effort of keeping identity of Ossetians in Georgia against assimilation.

- **The Provisional Administration of South Ossetia**

In October 2006, Ossetian opponents against Eduard Kokoity established “The Salvation Union of South Ossetia”. This group was headed by Dmitry Sanakoyev, who worked as the defense minister and prime minister in Lyudvig Chibirov’s (Tsybyrty’s) secessionist South Ossetian government. Afterword, Dmitry Sanakoyev was elected the president of the pro-Georgian government of South Ossetia (Tbilisi Willing to Formalize S.Ossetia ‘Alternative Government’, 2006).

While neither the central Georgian government nor Sanakoyev’s administration considers any negotiations with secessionist South Ossetian government, referring to its dependence on Russian Federation, secessionist South Ossetian government and a majority of Ossetians in South Ossetia regard Sanakoyev’s government as “traitors” (Georgia’s South Ossetia Conflict: Make Haste Slowly, 2007).

Although Sanakoyev’s government was known as “the Alternative Government of South Ossetia” before, the central authorities of Georgian central government gave official status and “Provisional Administration of South Ossetia” was formed under the leadership of Dmitry Sanakoyev in 2007. Its capital was in Kurta, which was under Georgian control and near Tskhinvali, by the war in South Ossetia in 2008.

However, after the war in South Ossetia in 2008 Russian troops pushed Georgian army out of South Ossetia and Russian Federation recognized the independence of South Ossetia. In this way, the influence of Georgian central government was removed from South Ossetia and many people fled from this area to the other regions of Georgia. The center of the Provisional Administration of South Ossetia also moved to Tbilisi since this year and this administration still continues under the leadership of Sanakoyev.

After the Administration of South Ossetia moved to Tbilisi, its main mission became the support of internally displaced people from South Ossetia. For example, the Administration of South Ossetia organized distributing food products to 40 children of internally displaced families settled in the village Karaleti on November 2015 (Karaletshi Chasaxlebul Devnilebis Ojaxebis 40 bavshvs Kvebis Pto duqtebi

Gadaecat, 2015). In 2017, it organized medical aid for internally displaced people from South Ossetia settled in Shahumyan, KvemoKartli in May 2017 (Meditsinskoye Obsledovaniye v Sele Shaumyan, 2017). Besides, this administration supports internally displaced children and youth from South Ossetia also in education. It conducted English language exam for displaced students of the 9th, 10th and 11th grade in 2016 and gives financial supports to displaced students today. Today the Administration of South Ossetia makes it very important to support IDPs from South Ossetia and has a function as a bridge which connects IDPs and Georgian central government.

- **The Current Situation of Identity of Ossetians in Georgia**

On the other hand, Ossetians in Georgia also faces many problems like IDPs from South Ossetia. 1980'li yılların sonunda Gürcü milliyetçiliğini savunan Zviad Gamsakhurdia iktidara geldikten sonra many Ossetians emigrated to Russia, especially North Ossetia because of chaos in Georgia and intense oppression over Ossetians. In this way, Ossetian population in Georgia decreased with important degree (Sordia, 2009, p. 13). After Gamsakhurdia's era economic problems and political disorder in Georgia accelerated the decrease of Ossetian population inside Georgia and Ossetian population in Georgia was only 14,385 persons according to the national census in 2014 (Edwards, 2016).

When we see Ossetian socio-cultural structure, Ossetians in Georgia generally belong to Georgian Orthodox Church like Georgians and have many cultural features in common with them. Therefore it is difficult to distinguish Georgians and Ossetians and it can be said that the important difference between these two groups is only language. The level of Ossetians' integration to Georgian society is higher than the other ethnic groups because of this situation and we can see also those assimilated culturally in Shida-Kartli and most of Kakheti (Sordia, 2009, p. 10).

When we see the proficiency of Ossetian language, while elders have a very good command of Ossetian language in these regions, many of the youth many of youth there know Ossetian language comparatively less or do not it at all. They generally use Georgian language in daily life (Sordia, 2009, p. 10). Furthermore, many Georgian families also live in many of these regions as well as Ossetians and mixed marriages between Ossetians and Georgians are often seen. Under this condition, Georgian language becomes more dominant and Ossetian is less often used. Special policies toward Ossetians in these regions were not also applied by today and the lesson of Ossetian was not opened.

As for Ossetians' family names in these regions, almost all of them were registered like those of Georgians and the number of those who have family names

which ends with suffixes of -ov/-ova/-tyis very small. Many of them settled in these regions in the Soviet era, especially after 1980s. While these kinds of assimilation policies were more peaceful and voluntarily in the Soviet era, the measures of these policies became more forceful after Gamsakhurdia's era (Sordia, 2009, p. 11).

On the other hand, Ossetian language, culture and identity are preserved better in Ossetian villages in Lagodekhi. This situation is observed evidently especially in the villages of Areshperani, ZemoBolkvi (in Ossetian: WallagChysan), Pona, Dona, KvemoKhechili (Osetçe: DallagKhechyl) and ZemoKheçili (in Ossetian: Wallag Khechyl). More of 80% of the population of all of these villages is Ossetian and both elders and youth use Ossetian language in communication and know very well in these villages. Most of the family names of Ossetians in these villages end with “-ov/-ova/-ty” and especially in Areshperani and Pona, there are no Ossetians whose family names were registered like those of Georgians.

But in spite of these conditions, the population of Ossetian villages in Lagodekhi is also decreasing quickly because of migration to cities and foreign states. In this situation, the majority of Ossetians in Georgia are afraid of losing Ossetian culture and identity and demand special measures in order to preserve Ossetian language and culture. Besides, there were no active Ossetian civil society organizations working for the preservation of their culture and identity except for Georgia's Ossetian Association established in 1999. Although there were several Ossetians' organization like as Maia Chigoeva-Tsaboshvili's Georgian-Ossetian Union “Iber-Ironi” before, most of them focused on relations between Georgia-South Ossetia rather than preserving Ossetian cultural distinctiveness. Therefore, the rate of participation in civil society processes was extremely low among the relatively large Ossetian population in Shida-Kartli and Kakheti (Sordia, 2009, s. 15) and their ways to make relations with civil society organizations were limited. In this way, Ossetians in Georgia face many obstacles in preserving their culture and identity.

- **The Administration of South Ossetia and Ossetians in Georgia**

After 2009, the situation of Ossetian NGOs began to change and relations between Ossetians in Georgia and the Administration of South Ossetia entered a new process. In 2009, the Ossetian NGO “Caucasian Mosaic” was registered officially. This organization has conducted many social, humanitarian, educational and cultural projects for Ossetian communities since 1990. In 2004 this organization prepared the project of reconstruction of KostaKhetagkaty's statue which was exploded in the early 1990s. After Ossetian Sunday school was opened in Tbilisi 11th Public School with the funding of the Ministry of Education and Science in 2007-2008, the founders and members of “Caucasian Mosaic” gave lessons. It also published many

Ossetian literatures such as Ossetian tales, anthologies, folklore, edited Ossetian songs. Besides, “Caucasian Mosaic” organizes humanitarian aid to IDPs from South Ossetia and summer camp for refugee children as well as Ossetian children in Georgia. In recent time, this organization prepared Georgian-Ossetian and Ossetian-Georgian dictionary with the support of EU and UN (Caucasian Mosaic, 2016). Furthermore, since Saakashvili’s era this organization takes part in arrangement of Kostaoba, the most important festival of Ossetians in Georgia. In this way, Ossetian civil society organizations began to develop and get active.

The condition for cooperation of Ossetian NGOs and between Ossetian NGOs and Georgian central government is also being improved. In 2014, Georgia’s Ossetian Association, Caucasian Mosaic and Lawyers’ Association established “Ossetian Forum” together and became able to focus on problems of Ossetians’ political and socio-cultural rights with a more effective and efficient approach. Tengiz Gagloyty, the head of Georgia’s Ossetian Association also notes that the cooperation with the Public Defender of Georgia will contribute to resolution of Ossetians’ problems related to Ossetian-Georgian relations and Ossetian culture and evaluates their future positively (“ ‘OsuriForumi’ ” – Osebis Problemebis Mogvarebis Realuri Nabijebi”, 2014). Besides, this development was announced by the Administration of South Ossetia and this administration also has come to be interested in the rights of Ossetians in Georgia.

In this situation, South Ossetian Administration also began to support Ossetian communities in Georgia in education. It opened Ossetian courses which are held 2-3 times a week in some schools in Tserovani, Gori, Tbilisi and Nigoza, where the residents are mainly ethnic Ossetians and brought teachers mainly from Tskhinvali region. This administration met with Giorgi Margvelashvili when he was the Minister of Education and Science so that Ossetian lessons would be included to the National Curriculum and taught as a subject (Isini Sts’avloben Osurs... Imedi Makvs, Rom Dabrundebian Sakhlshi..., 2013). Furthermore, the cooperation between Ossetian NGOs and the Administration of South Ossetia has been seen recently. For example, they organize the celebration of Ossetian language’s day in Tserovani together and the Administration of South Ossetia takes part in the organization of Kostaoba festival as well as Caucasian Mosaic, Lagodekhi Municipality and the Ministry of Culture and Monuments Protection. In this way, the Administration of South Ossetia began to be seen as the bridge which connects Ossetian communities in Georgia with Georgian central government and represent their rights in the process of preserving Ossetian identity.

Conclusion: Originally, the Administration of South Ossetia was established as an “alternative government” in order to represent the interest of Georgian state in South Ossetia against secessionist government. However, after Georgian army was pushed out of South Ossetia, this administration was forced to move to Tbilisi and its main mission became the support of IDPs from South Ossetia.

On the other hand, Ossetians live also outside South Ossetia and have many problems in preserving identity, culture, traditions and language. Besides among Ossetians in Georgia civil society organizations had not developed very much, thus Ossetians had difficulty in solving their problems together.

However, as NGOs and cooperation among them and between NGOs and Georgian government are developing, the Administration of South Ossetia got more and more interested in the problems of Ossetians’ rights and began to cooperate with Ossetian NGOs such as Georgia’s Ossetian Association and Caucasian Mosaic.

In conclusion, the Administration of South Ossetia plays a role like bridges connecting Ossetian communities in Georgia and Georgian government and began to represent their interests and rights. In this way, the importance of this administration is increasing in the process of preserving Ossetians’ identity and developing their rights.

Turkish-Georgian Relations under the Governments of AK Party

Introduction: The international state system of our present is on mainly organized by and under, nation-states and international organizations. Whereas the phenomenon of nation state dates back to the 18th century of present Western Europe, it was exported, mainly by force, to non-European states wherefore the international community constitutes 192 nation state entities today. However, these states organize in international organizations based on common interests in security, economy or culture. Furthermore, states search for common interests on the minimal level, between two states, in other words on a bilateral level. Since relations deprive from a common interest, bilateral relations are also a result of mutual interests between two states. In our case, the example of Turkey and Georgia, there are multiple communalities to mention. This article focuses on the relations between both countries through focusing on the hitherto 15 years, from 2002 to 2017.

Bilateral Communalities: Turkey and Georgia are geographically neighbors. Both countries share a boarder of 393 km. Furthermore, since boarders between both states back to the agreement of Batum in 1921, present Georgia was for centuries part of the Ottoman Empire. For this reason, both countries and its peoples share more than to exist in the same geographically neighborhood. Exchanges in cultural through migration, political hegemony and economic trade resulted in various communalities between both countries.

Culturally both countries share the geographical communality of the Black Sea and Caucasian Region. Furthermore, Turkey hosts thousands of Christian Orthodox who share the same belief and religious culture of Georgian people, whereas ten thousands of Muslim Georgian migrated to Turkey but predominantly assimilated. However, there are still 10.7% Muslims constituting the population of Georgians, which lived for four centuries under the Ottoman rulership, between the 15th and 19th century.

However, our last century constitutes a proof of weak ties. Firstly, due to the fact that Georgian land was part of the Soviet Union for 90 years. Secondly, the Soviet-Turkish border was one between the Western liberal world, led by the United States and the communist world and its umbrella state the Soviet Union. In other words, this boarder was one of the direct border between two parties of the unipolar

global system. Since Turkey became a NATO member state in 1952 the distinction between both parties were obvious. Yet, it changed after the fall of the Soviet Union and through the declaration of independence of Georgia in 1991.

This article deals with Georgian-Turkish relations during the governmental rulership of the AKP (Party for Justice and Progress) which came to power in 2002. It means that we have more than a decade of Turkish-Georgian relations without the AKP, an important timeline to compare previous and present, pre-AKP and AKP statusquo relations.

Furthermore, this party and its politicians are ruling Turkey for than 15 years by now, which is a longer period than the pre-AKP Turkey-Georgian relationship after the independence of the state of Georgia. This reality needs to be underlined with a classification of ties between both countries in time and policies, which differ certainly.

Pre-AKP Era

Turkey recognized the independence of Georgia on 16 December 1991. The Protocol on Establishment of Diplomatic Relations between the two countries was signed on 21 May 1992. In short time after signing the protocol have both countries opened Embassies in each other's capital. Furthermore, Turkey has a Consulate General in Batumi, while Georgia has two Consulates General in İstanbul and Trabzon.

Whereas governmental parties like ANAP, Welfare Party and the Democratic Left Party focused on differing regions, Georgia in special and the Caucasian states were only partly a main concern. ANAP and its leader Özal, being the main party in the coalition government between 1981-1991 and part of a coalition government in 1995-2002, focused on Turkic speaking countries in Central Asia and the Caucasus, the Welfare Party prioritized predominantly Muslim living countries with strong economies in Asia and Africa. Yet, the Democratic Leftist Party (DSP) followed a strong pro-European Western oriented policy, wherefore relations with Georgia remained on a basic level of mutual agreements.

Relations Under the AK Party

The AK Party cadre, middle-age politicians shifted ideologically from political Islamism to Islamic conservative liberalism stated to follow other policies than previous governments did. The reason for that is that the first cadre of the party came with promises of having strong mutual relations with its neighboring countries, independent of the past aiming to solve every existing bilateral issue. For this reason, the AK Party foreign affairs officials aimed to have high-profile and close relations with its neighbors, best expressed by the Minister for Foreign Affairs and later

Prime Minister Ahmet Davutoglu, in his policy of “zero issues” with Turkey’s neighbors.

Turkey’s relations with Georgia are at strategic level. Turkey has been the biggest trade partner of Georgia since 2007 and among the leading investor countries to Georgia. In accordance with the protocol signed on 31 May 2011 and which entered into force on 10 December 2011, Turkish and Georgian citizens are able to travel each other’s country with their national identity documents.

Mutual high-level visits are carried out on a regular basis. With the aim of further developing bilateral relations, High Level Strategic Cooperation Council (HLSC) mechanism was established and the first round of HLSC meeting was held in Ankara on 19 July 2016 and the second round of HLSC was held in Tbilisi on 23 May 2017.

The trilateral meeting mechanism of Turkey-Azerbaijan-Georgia Foreign Ministers contributes to regional stability, peace and prosperity. The last trilateral meeting of Foreign Ministers was held on 19 February 2016 in Tbilisi. The trilateral meeting mechanism has also been elevated to the level of Presidents and the First Summit was held on 6 May 2014 in Tbilisi. Trilateral meetings are also held between the Ministers of Defense, Economy and Transport, Commanders of Armed Forces, Chairs of Foreign Affairs Committee of the Parliaments and Business Forums.

Turkey strongly supports territorial integrity of Georgia and does not recognize the so-called independence of Abkhazia and South Ossetia. Turkey hopes that these conflicts will be resolved within Georgia’s territorial integrity and sovereignty through peaceful means. Turkey also supports Georgia’s efforts for integration with Euro-Atlantic organizations.

Another important issue on the bilateral agenda is the return process of Ahıska Turks to their homeland. Turkey closely follows this issue and wishes that all obstacles in the return process will be eliminated in line with the obligations that Georgia assumed while being a member to the Council of Europe in 1999. On the other hand, 2,098 Ahıska Turks residing in the conflict areas of eastern Ukraine were brought to Turkey so far and settled in Üzümlü district of Erzincan and Ahlat district of Bitlis.

The railway from Baku over Tbilisi to the Northeastern city Kars marks a recent development in Georgian-Turkey relations, an 846km long road from which 178 km go through Georgia. The project constitutes an alternative for the Silk Road through Russia, which often sanctioned exports from the EU to Eastern and Southeastern Asia.

Conclusion: Even though Turkish-Georgian relations experienced an “Ice Age” during the Cold War and even afterwards ties were still weak, AK Party politicians seeking for closer cooperation with its Georgian counterparts. However, Georgian territory is still occupied by the Russian Federation and close alliances between Turkey and Russia in the Middle East, complicate mutual steps between Turkey and Georgia beyond economic and cultural scape. Conclusively, in short term there might be small achievements on both sides, but both countries common history, culture and people are too enclaved to be distracted by hesitant politicians or clashing interests.

**Turkish-georgian political and literary relations
(a case study of activities of the georgian language and literature
department)**

Abstract: Throughout the Georgian history among the Caucasian peoples, the population, influence and the strategic importance of the country they live in have gained a significant place in the region. Turkey signed the Protocol on the Establishment of Diplomatic Relations Between the Two Countries on May 21, 1992, after the dissolution of the Soviet Union in 1991, and the declaration of Georgia's independence on 16 December 1991. According to these signed protocols, these two neighbors were not on paper for a while. The Department of Georgian Language and Literature, opened in Kars Kafkas University in Turkey, tries to teach the language, literature, culture and history of an important country and its citizens to its citizens.

Key words: Georgian Language and Literature Department, Kars, Kafkas University, Turkey.

Turkey signed the Protocol on the Establishment of Diplomatic Relations Between the Two Countries on May 21, 1992, after the dissolution of the Soviet Union in 1991, and the declaration of Georgia's independence on 16 December 1991. In addition to the two countries' embassies in Ankara and Tbilisi, Turkey has the Consulate General in Batumi and Georgia in Izmir, Istanbul and Trabzon. Top-level visits are regularly held between the two countries.

There are no political problems in Turkey-Georgia relations and relations are developing within the framework of equality and reciprocity principles. As a demonstration of exemplary neighborly relations, citizens of the two countries benefit from visa exemption for up to 90 days visa-tours for tourism purposes, Batumi Airport is jointly used by Turkey and Georgia, joint operation of customs gates in a "single window" model and studies on the passage of new border gates. On the other hand, thanks to the Protocol signed on May 31, 2011, citizens of the two countries can travel to each other's countries with their identity cards without the need for passports.

Due to the close proximity of the bilateral relations, the two neighboring countries support each other in economic, political and socio-cultural sense. With the steps taken in the sense of education, the importance of Turkish and Georgian

languages is indispensable for both neighboring countries. It is a sign of good faith and love for every step of oral and written which will be transferred with language. Language is the most effective means of understanding and expressing itself and its surroundings since the existence of mankind. Nations exist in language and maintain their existence by language.

Georgians, one of the oldest nations, have succeeded in preserving language and writing language since the earliest times. There are 14 alphabets with many different languages spoken in the world, and one of them is the *Georgian Alphabet*.

Turkey attaches importance to political, economic and cultural activities in the context of relations with neighboring Georgia. For the first time in Turkey, the Caucasus Language and Literature Department of Kars Kafkas University, which was opened in 2006, is the best example of the Georgian Language and Literature Department. Graduate program of Georgian Language and Literature is carried out in the Department.

The aim of the program is to develop skills of students to read, speak, listen and understand Georgian language and to train staff members who will take part in official and private organizations playing a role in the commercial, economic and scientific relations between Turkey and Georgia. Attention is given to providing the students with the skills of text analysis and criticism during the undergraduate program.

The Language and Literature Department is opened as a department at different state universities of the Republic of Turkey and Georgian is taught as an optional foreign language in some state and private universities, such as Kars Kafkas University, Ardahan University, Artvin Çoruh University, Rize Recep Tayyip Erdoğan University and Düzce University Science and Literature Faculties. The history of neighboring Georgia, its language and literature had always been a focus of curiosity in Turkey. The same interest continues today. Cultural links can build heart bridges; literary and cultural relations will become even more rational.

Turkey attaches importance to political, economic and cultural activities in the context of relations with neighboring Georgia. For the first time in Turkey, the Caucasus Language and Literature Department of Kars Kafkas University, which was opened in 2006, is the best example of the Georgian Language and Literature Department.

In accordance with the provisions of Article 7 / d-2 of the Law No. 2547, dated 10.03.2006, dated 10.03.2006 with the Law No. 2880, the Caucasian Language and the Caucasian Literature in the Faculty of Science and Literature of the University of Caucasus, taking into account the appropriate opinion of the Rectorate of the

Caucasus University, It was deemed appropriate to open Georgian Language and Literature Department within the Department Languages and Literatures. 20 students were enrolled in the 2006-2007 academic year in accordance with the opinion of the Higher Education Council dated 05.05.2006. The language of education is Georgian Language. Since 2007-2008 academic year, Georgian language has been opened preparatory class in the department. As a matter of fact, taking into consideration the absence of the preparatory class in different universities after the same section, the removal of the preparatory class from 2015-2016 was deemed appropriate.

Graduate program of Georgian Language and Literature is carried out in the field of department. The aim of the program is to develop the skills of students to read, speak, listen and understand Georgian Language and to train staff members who will take part in official and private organizations playing a role in the commercial, economic and scientific relations between Turkey and Georgia. Attention is given to giving students the skills of text analysis and criticism during the undergraduate program. According to the program, students are given the opportunity to read *Georgian Language Fundamentals*, *Georgian Language Vocabulary*, *Georgian Expression*, *Textual Meaning*, *Georgia*, *Presentation in Georgian Language*, *Turkish Texts from Georgian Literature*, *Georgian Grammar*, *Georgian Culture*, *Kartvelology (Georgian Science)*, *Georgian Language for the Business Life*, *Geography*, *History*, *Georgian Language and Literature*, and so on. Language of the education is Georgian Language. The graduates receive a Bachelor's Degree in Georgian Language and Literature.

Minor changes have been made in the department program and lessons in relation to the need for qualified staff to grow up in the following years, the opening of the same field in different universities, the acceleration of student intake and the increased interest in division.

From Kars Kafkas University I am the first and one of the first graduate students of our department who gave the first graduates in 2009-2010 academic year. Since 2010, student admissions and graduation are regularly held every year. In the 2013-2014 academic year, Georgian Language education was started to be given under the name of Living Language and Dialects in state and private schools which are primary and secondary schools affiliated to Republic of Turkey Ministry of Education. Within the period of 2015-2016, the education of pedagogical formation was given within the department and teaching methods of department graduates were opened.

Until 2011, the students, who want to study in Georgia, can go abroad on their own, but after the new educational changes they will go abroad with Exchange Programmes. Mevlana Exchange Programme is one of the examples of these Exchange Programmes to Georgia.

Mevlana Exchange Programme is a programme which aims to realize the exchange of students and academic staff between the Turkish Higher Education institutions and Higher Education Institutions of other countries. With the regulation published in August 23, 2011 (num: 28034), students and academic staff exchange between Turkish higher education institutions and higher education institutions of other countries has been possible.

The students who are interested in participating in Mevlana Exchange Program may study abroad for one (minimum) or two (maximum) terms while academic staff who are interested in taking part in the program may lecture abroad from one week (minimum) to three months (maximum). Accordingly, students and academic staff from any country may benefit from this programme being hosted by Turkish Higher Education Institutions in order to study or lecture.

Who is Mevlana?

The original name of Mevlana, from whom the name of the programme is inspired, is Muhammed Celaledin. Mevlana was born in 1207 in Belh of Horasan distinct that is now in the border of Afghanistan. The name "Mevlana" was used by Sultan Veled, Şems-i Tebrizi and his lovers, and virtually is a universal symbol which identifies with him. Mevlana is also known as Rumi by western people.

As a sufi lived in the 13th century, but got beyond the ages with his works, Mevlana did not make any discrimination between people as indicated in his verse "Come, come whoever you are". In addition to his mercy, voluntary and unlimited love of humanity, he had endless tolerance, which impressed not only the world of Islam but also the whole humanity. He is accepted worldwide as an intellectual with his point of view to the people and life. Due to the 800th anniversary of Mevlana's birth, UNESCO declared the year 2007 as Mevlana and Tolerance year.

Throughout his education, Mevlana visited the educational institutions of various cities of different countries of his time not only as a student but also a scholar. Mevlana attributed great importance to "change" in his philosophy throughout his life.

Mevlana Exchange Programme is a programme which aims to realize the exchange of students and academic staff between the Turkish Higher Education institutions and Higher Education Institutions of other countries. With the regulation published in August 23, 2011 (num: 28034), students and academic staff exchange

between Turkish higher education institutions and higher education institutions of other countries has been possible.

Unlike other exchange programs, the program covers all higher education institutions around the world regardless of any discrimination in geographical region.

The students who are interested in participating in Mevlana Exchange Program may study abroad for one (minimum) or two (maximum) terms while academic staff who are interested in taking part in the program may lecture abroad from one week (minimum) to three months (maximum). Accordingly, students and academic staff from any country may benefit from this programme being hosted by Turkish Higher Education Institutions in order to study or lecture.

The history of neighboring Georgia, Georgian language and literature has always been a focus and curiosity in Turkey. The same interest continues today. In addition to the writers and poets of the two countries, cultural monks can build heart bridges; literary and cultural relations will become even more irrational. It is also important that these two countries recognize each other closely.

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK said: *"It is not only empathy that unites us with Georgia, but also our goals at the same time. We need a strong East and especially to a strong Caucasus. In the Caucasus, we need the most important nation, the Georgians, to be strong. We need a strong and independent Georgia. We must work together with Georgia to make other countries of the Caucasus independent as well."*

By looking at the current developments, it can be concluded that Turkish-Georgian relations will improve in the political, economic and literary. Not only the relations are free, but also both countries have converging and conflicting interests in neighboring regions, and this status makes Turkish-Georgian relations promising good. Turkey and Georgia are two influential actors in the Eurasian geopolitics and their relations have implications for the whole Eurasian region and Russia. Because of this, internal and external players in Eurasian geopolitical gambling will keep an eye on this growing relationship.

This study examines the increasing and satisfied cooperation between Turkey and Georgia as a central feature of Cenral Eurasia's post-Cold War restructuring, and seeks to explain their cooperation with reference to open new departments of this two countries.

Turkey and Georgia are two countries have more political and economic relationships come from the history. Aside from the political disputes that arise from time to time between countries, trade, economic and educational relations are constantly developing.

Good neighborly relations in the Republic of Turkey once again reveal the importance of the Caucasus and Georgia in political and economic sense. In this direction, the influence of cultural studies cannot be underestimated. The Turkish and Georgian nations will coexist forever in the future, with the increase of the political and literary circles, the traditions associated with the tradition, **"The person who sleeps satiated while his neighbor is hungry, is not with us".**

Meri Gabedava,
Sokhumi State University, Georgia
Maia Manchkhvili
Tbilisi State University, Georgia

The main political actors in the South Caucasus

Georgia has always been in the center of attention of great powers due to its geographic location. In particular, Georgia's two neighbors, great actors of international politics, Russia and Turkey, were trying and currently try to gain influence over it. Their methods of struggle are diverse; while military and hard power methods are acceptable for Russia together with the "soft power" instruments, Turkey gives priority mainly to "soft power" and it should be noted that the latter is more effective. The two-century long colonial past of Georgia, fragility of democratic institutions, underdeveloped economy provide solid grounds for effective use of "soft power" policy in this country.

Gaining direct or indirect influence over Georgia is equally important for both Russia and Turkey because none of them has a geographic border with their regional strategic partners – Armenia and Azerbaijan; Enhancement of the political axis of Moscow-Yerevan-Tehran where Georgia must perform the role of the connecting element is strategically important for Kremlin. Georgia also represents the bridge between Turkey and the Turkish-speaking population of the Central Asia.

The increasing military-political tension between Russia and Turkey in 2015 once again demonstrated the particular role and significance of Georgia as the transit county in the region.

Georgia's auspicious strategic location makes it a transport corridor for natural gas and crude oil supplies to European markets. The transport corridor through Georgia allows the EU to diversify its supply, increasing energy security. In addition, Georgia is the only route for the transportation of Russian natural gas to Armenia. Georgia's location has prompted significant investments into its oil and gas sector. There are 5 gas and oil pipeline systems which cross Georgian territory. They are:

- North-South Gas Pipeline, transporting gas from Russia to Armenia;
- East-West Gas Pipeline (EWGP);
- Southern branch;
- Kakheti branch;
- BTC (Baku-Tbilisi-Ceyhan Oil Pipeline)

A new geopolitical project-South Caucasus Pipeline is under construction. It started in 2014 and in the near future will transport natural gas from Azerbaijan to Turkey through Georgia and from Turkey further to the EU. This pipeline will deliver additional volumes of natural gas from the Caspian region to Europe.

Map 1: Pipelines in Georgia

Source: Company data, Galt & Taggart Research

Russia is struggling to maintain its political, economic and military positions in the South Caucasus. Russian military bases in the occupied territories of Georgia and in Armenia contribute to the success of this mission. After annexation of Crimea, Russia managed to bolster its positions in the Black Sea Basin. At the same time, Kremlin views Georgia as a strategic buffer between the southern borders of Russia and the NATO countries.

If we observe the Russian methods of gaining influence, we will notice that Russia had been using the "soft" and "hard" power methods simultaneously in respect to Georgia as early as in the period of Russian Empire and these methods are known as the "Policy of carrot and stick".

After the Russian-Georgian War of August 2008 and break-up of diplomatic relations between these two countries, Russia continues using experienced political methods in respect to Georgia which represent a kind of synthesis of hard and soft power strategy. What do we mean? On the one hand, Russia continues occupation and creeping annexation of the Georgian territories, creates a military town in Abkhazia; it actually transformed the administrative borders into the Russian-Georgian state border where it builds protective fences; on the other hand, it has been carrying out "policy of concessions" with the government of the "Georgian Dream" (since 2012); direct informal dialogue, trade and cultural relations have been restored between Russia and Georgia, the Russian market is partially open for the

Georgian goods, however, no discussions have been held about restoration of diplomatic relations, visa liberalization yet.

Such "warm-up" of the Russian-Georgian relations has created favorable conditions for activation of pro-Russian forces - NGOs and political parties on the political arena which allows Russia to become more actively involved in the political processes in Georgia:

"Soft power" instruments of Russia in Georgia are as follows:

- Eastern Orthodox Church
- Information War
- Pro-Russian political parties
- Pro-Russian NGOs
- Russian investments, especially in the energy carrier market

Russian Information operations cause problems not only in Georgia, but globally. Russia managed to ally with local Georgian printed media conducting the aggressive, anti-Western and anti-American information campaign. Large printed media was formed whose anti-Western rhetoric is a part of a conscious editorial policy. For example, during consideration of the EU Association Agreement, their messages regarding ethical values and human rights emphasized the "legitimizing" of homosexuality, incest, pedophilia and immoral lifestyle by the West. They depict the West as the enemy of Eastern Orthodox Church and Russia as a defender of Christian values. That means the fight is mainly against Russia. The Russian TV channels have become actively involved in this process since 2012.

In the information war, particular attention is focused on publication of analytical articles, in which the future of Georgia is depicted in pessimistic ways, stating that the Islamic State will threaten Georgia; that creation of camps of Syrian migrants in Georgia will finally lead to extinction of the Georgian people, etc. The newly formed pro-Russian NGOs play an important role in this process. In the opinion of analysts, the Spin Doctor method is widely used in the information war.

Eastern Orthodox Church

Orthodoxy represents one of the significant instruments in the Russian "soft power" policy which was always skillfully used to mask the Russian colonial policy in Georgia. The Russian orthodox geopolitical issues fall beyond the scope of our interests. I will just mention one interesting fact: when the Russian troops entered Georgia in 1802, they were led by St. Nino Cross, which is the patron symbol of the Georgian Orthodox Church.

Unfortunately, some high ranking clericals from the Patriarchate of Georgia and religious organizations are directly affiliated with Kremlin. For example, the

"Union of Orthodox Parents" facilitates maintaining cultural-ideological positions of Russia among the congregation. The political-ideological problems existing in the church became evident in connection with the so-called "Cyanide Case" (February 2017).

Pro-Russian political forces

Pro-Russian ideas are not very popular among the major part of the Georgian population and therefore, the parties having a loyal attitude to Russia ("Burjanadze-Democrats", "Free Georgia") give advantage to the openly anti-Western propaganda in their ideological activities or claim that Euro-Atlantic integration is unachievable for Georgia; that the West will not enter into direct confrontation with Russia for us; that alliance with Russia or announcement of the international neutrality are better choices for maintaining the Georgian identity. There were pro-Russian members of Parliament within the coalition "Georgian Dream" from 2012 (fraction "Mretsvelebi" - G. Topadze, Z. Tkemaladze) who openly criticized the US and the Alliance policy. In 2016 Parliamentary Elections, deputy seats were received by the anti-Western party "Alliance of Patriots of Georgia " which verbally deny any connections with Russia but some of their deputies are directly affiliated with Kremlin (E. Kvitsiani, A. Marshania).

Russian capital

Russian capital in Georgia is mainly represented in the energy, petroleum product sale, ore production, mineral water production, banking sector, food industry. In a word, the important sectors of Georgian economy are accumulated in the hands of the Russian businessmen. The Russian companies, sanctioned by the US and the EU due to the annexation of Crimea, carry out their activities in Georgia without hindrance. Among these companies are "Lukoil", "VTB Bank" and "Rosneft". The last one owns Poti oil terminals and a large chain of petrol stations through offshore companies.

According to the data of the National Bureau of Statistics, direct investments in the amount of USD 66 million were carried out in Georgia from Russia in 2014, ranking the Russian capital 8th among the direct investments to Georgia. According to the data of the "Institute of Development of Freedom of Information", the Netherlands rank first (USD 331 million) among the states investing to Georgia. However, according to the analysts, as the Netherlands are the offshore zone, there may be the Russian capital behind these companies.

The same organization studied the influence of money remittances from Russia to Georgia on the economic indices of Georgia; According to the observation of this organization, for example, the volume of money remittances to Georgia from 2009

exceeds the volume of direct foreign investments. According to the data of the National Bank of Georgia, money remittances to Georgia from Russia equaled to USD 709,2 million in 2014 which is about 49% of the total money remittances (please see the table). As we can see, the influence of Russia on the economic processes ongoing in Georgia is rather high.

Money transfers to Georgia (2008-2014) by IDFI data

As for the "soft power" of Turkey, it is demonstrated in various forms. Its instruments in Georgia are as follows:

- Turkish and Turkish-speaking population;
- The Muslim community;
- International energy projects;
- NGOs;
- Educational centers and institutions;
- TİKA (The Turkish Cooperation and Coordination Agency, türk işbirliği ve koordinasyon ajansı başkanlığı);

These instruments are potential resources of Turkey for conducting the "soft power" policy among the Georgian public. We would like to emphasize that the people associated with these institutions cannot be automatically considered as the "soft power" instruments, for example, the full composition of the Muslim community or the ethnic Turks residing in Georgia. The same is true about the other instruments as well.

Economy and security

Georgia closely cooperates with Turkey in energy (Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline, Baku-Tbilisi-Erzurum gas pipeline) and transport (Baku-Tbilisi-Kars Railway) projects; there is a rather intensive cooperation in the field of military training and armament which serves more large-scale introduction of NATO standards in the armed forces of Georgia.

From 2000 until present Turkey has carried out investments in the amount of more than USD 1.4 billion in various forms in Georgia, which makes up about 16% of investments carried out in Georgia. Turkey is number one partner of Georgia in foreign trade.

Religion, educational, NGO sector

According to the latest data, about 460 000 Muslims reside in Georgia. More than 240 Juma-mechets and Mosques serve Muslim population (out of these, there are 150 mosques and 50 madrasas on the territory of Adjara), there are 77 Muslim academic centers only in Khulo region (Adjara) and 10 religious boarding schools in the suburbs of Batumi where Quran is taught together with other subjects. The

tradition of oral transmission of Quran through people (hafiz) who have completely memorized the Quran is restored. These religious activities are financed by the charity fund "Madli-2005" and the organization "Mizani". As for the organization "Mizani", it is financed by one of the religious organizations operating in Turkey – "Human Rights and Freedoms and Humanitarian Relief Foundation" (Turkish: **İHH İnsani Yardım Vakfı**, www.ihh.org.tr), but the origin of certain funds is not made public and reference is made to their connection to the Arabic world in the press.

Fethullah Gülen's Hizmet (the Service) Movement in the field of education should be reviewed separately. Several private schools and universities of modern standards have been opened in the country under the auspices of Chaglar Educational Network since 1994. The Turkish businessmen supporting F. Gülen opened 20 international and local schools and lyceums in various regions of Georgia. Particularly popular is S. Demirel College in Tbilisi. As for the Black Sea University, it ranks among the top universities in Georgia. As Fethullah Gülen's educational institutions are secular, all Georgian youth receive education here. For example, Zaza Pachulia, a Georgian professional basketball player for the Golden State Warriors, graduated from Demirel College.

Due to confrontation between F. Gülen and R. Erdoğan, Gülen's schools have been closed in many countries upon request of Ankara since 2014. The Georgian government has not carried out any prohibiting measures in this regard yet.

Representative office of TIKA has been operating in Georgia since 1994 and the Agency has implemented a number of significant charity projects - in the area of education, culture, infrastructure and healthcare - during this period. For me, as an IDP from Abkhazia, it is very important that a mini-clothes factory was built for IDPs from Abkhazia with the support of this organization; The organization provides medical-rehabilitation services to persons with disabilities etc. So TIKA is highly respected by the Georgian community.

Therefore, the Russian and Turkish governments have sufficient military-political, social-economic and cultural mechanisms for successful implementation of "soft power" strategy in Georgia which makes security of the Georgian state vulnerable and undermines its independence and sovereignty.

Naturally, a question arises here – how do the parties behave when their interests are crossed in Georgia and how do they balance each other's powers? This issue represents the object of our future research.

We have developed recommendations on the basis of comprehensive analysis of the problem and in our opinion implementation of these recommendations will

weaken the influence of the neighboring countries on the political processes ongoing in Georgia.

Recommendations

It is of paramount importance to take quickly appropriate measures against information war of Russia. Otherwise, xenophobia, ethnic and religious strife will intensify, the political and social integration of ethnic minorities will be hampered.

Georgian Orthodox Church should become more transparent. The church has great authority among the population, so caution is needed in dealing with this issue.

The educational policy should be formed which will combine the European standards and state interests at all levels. The Georgian government should strictly control the types of schools and universities opening in the country.

The Georgian government, especially the government of the Autonomous Republic of Adjara should take care about the issues of spiritual education of the Muslim youth and place this process totally under the state control. Financing and motivation of religious education institutions and religious communities from abroad should be restricted and/or become more transparent, because introduction of social, political, religious and cultural values of the Islamic State will threaten the independence and security of the country in the future.

Particular attention should be paid to the development of state security and crisis management services, planning and correct coordination of the national security policy. The problems existing in this area became evident during the protest action in Adjara (region close to Turkey) on March 11, 2017 when the spontaneous unrest grew into the uncontrollable process of violence. When evaluating this fact, experts openly mention controllability of the processes and the possible trace of foreign states.

In 2014 the Atlantic Council of Georgia published the Georgian security sector survey results and noted the gaps in this area and recommended to develop documents of strategic level such as the national security strategy and threat assessment mechanisms. Batumi crisis confirmed that the gaps are not eliminated in the security sector, there are problems in terms of coordination between various units.

And finally, if economy stays underdeveloped, if additional workplaces are not created, if export is not increased, if imbalance between import and export is not reduced, if democratic institutions and values are not developed, foreign countries will always manage to influence the economic and political processes in Georgia which will negatively affect the future of the country in the long run and will directly pose threat to its independence and sovereignty.

მშვიდობა, როგორც საერთო სიკეთე და დემოკრატიის მოდელები

აბსტრაქტი: მოცემული ნაშრომი საქართველოსა და ზოგადად, კავკასიაში პოლიტიკური, კულტურული, ეკონომიკური და სოციალური ხასიათის სამშვიდობო *modus vivendi*-ს წანამდღვრების ფილოსოფიური გააზრების მცდელობაა. მშვიდობა, როგორც საერთო სიკეთე და პიროვნული, თუ საზოგადოებრივი განვითარებისათვის არსებითი ღირებულება, განიხილება სხვადასხვა დემოკრატიული მოდელისთვის ნიშანდობლივი განსხვავებების ასპექტში. ზემოთაღნიშნული საკითხების ანალიზი გამოყენებულია იმ მიზნით, რომ გამოვკვეთოთ რეგიონისა და მისი შემადგენელი ქვეყნების ნეიტრალიტეტის სტატუსზე უკეთეს, უფრო ქმედით და მესამე ათასწლეულზე ორიენტირებული ხედვის მქონე კომპლექსურ სისტემად, მშვიდობის ზონად გარდაქმნის კონტურები.

საკვანძო სიტყვები: ლიბერალიზმი, რესპუბლიკანიზმი, სათათბირო დემოკრატია, დელიბერაცია, იურგენ ჰაბერმასი, კომუნიკაციური მოქმედების თეორია, დემოკრატია, საერთო სიკეთე, მშვიდობა, მშვიდობის ზონები, უსაფრთხოება, კავკასია, საქართველო, ნეიტრალიტეტი, იოჰან გალტუნგი, არისტოტელე, პლატონი.

შესავალი: სახელმწიფოები და ხალხები, რომლებიც ცივილიზაციათა მიჯნაზე იმყოფებიან, მუდამჟამს განიცდიდნენ ოიკუმენეს შემადგენელი ამ ნაწილების ფარგლებში წარმოშობილი ისტორიული მოვლენების ზემოქმედებას. ეს ეხება, როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი ხასიათის ტენდენციებს. პატარა საქართველოსთვის, რომელიც მთელი თავისი მრავალათასწლოვანი არსებობის მანძილზე შეურიგებლად იღვწოდა საკუთარი თვითმყოფადობისა და თავისუფლების შესანარჩუნებლად, არსებითი მნიშვნელობა ჰქონდა მიეღწია იმგვარი მდგომარეობისათვის, რაც ხელს შეუწყობდა მის ბუნებრივ განვითარებას. კონფლიქტებით მჭიდროდ დასერილ ისეთ რეგიონში, როგორც კავკასია, მშვიდობას, შეიძლება ითქვას, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ღირებულება გააჩნია.

დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის თავიდანვე არაერთგვაროვანი ურთიერთობაა ჩამოყალიბებული, რაც ათასწლეულების განმავლობაში აღნიშნებოდა ცხოველი კულტურული, ცივილიზაციური, ეკონომიკური, პოლიტიკური კონტაქტებით, მაგრამ ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ განსაკუთრებით, ტროას ომიდან მოყოლებული, ეს კავშირები, საკმაოდ ხშირად და საკვანძო ისტორიულ მომენტებში, საომარ ხასიათს ატარებდნენ. მოცემული პროცესი დღესაც გრძელდება და არ დასრულებულა, რის გამოც სისხლიანი პერიპეტიების მომსწრენი ვხდებით.

კავკასია ოდითგან ცივილიზაციათა შორის წარმოქმნილ ქარ-ცეცხლშია მოქცეული, რომლის დესტრუქციული ზემოქმედების დაძლევაც აღნიშნული რეგიონის მცირერიცხოვან ხალხებს დიდ ძალისხმევად უჯდებოდათ და ახლაც უჯდებათ. ჩვენ შორს ვართ იმ იდილიური აზრისაგან, რომ მსოფლიო მშვიდობის დამყარება ახლო მომავლის პერსპექტივაა და მასზე მუშაობის უწყვეტი პროცესის აუცილებლობიდან გამომდინარე, არ უარყოფთ კანტის (Immanuel Kant) თვალსაზრისსაც, რომ იგი სრულყოფილად შეიძლება არც არასოდეს დამყარდეს, მაგრამ კენიგსბერგელი ბრძენის მსგავსად, ასევე უეჭველად გვესახება რწმენა იმისა, რომ მით უმეტეს უალტერნატივოა ამ მიმართულებით ქმედითი ნაბიჯების გადადგმა. ეს კი, თითოეული შეგნებული ადამიანისათვის კულტურულ პასუხისმგებლობასა და ცხოვრების საზრისის დეტერმინანტს წარმოადგენს.

შავ და კასპიის ზღვებს შორის არსებული მდებარეობიდან გამომდინარე შესაძლებლობებისა და კონფლიქტებით სავსე ისტორიული გამოცდილების გათვალისწინება-კეთილგონივრული გამოყენებით, ამ გლობალურ კონტექსტში კავკასიას შეუძლია თავისი წვლილი შეიტანოს ოდითგანვე წაკიდებული დასავლეთისა და აღმოსავლეთის, გლობალური ჩრდილოეთისა და სამხრეთის მორიგების საქმეში და მოემზადოს, რათა იტვირთოს მათ შორის მედიატორის ფუნქცია.

აღნიშნულ პროცესში საქართველოს, როგორც თავისი რეგიონის გეოკულტურული და გეოპოლიტიკური ცენტრის, როლი შეიძლება გადამწყვეტი აღმოჩნდეს. რის განსახორციელებლადაც საჭიროა არა მხოლოდ საერთაშორისო საზოგადოების მხარდაჭერა, არამედ სამშვიდობო გეზით სვლა და სათანადო მომწიფება; ადეკვატური გარემოსა და პრაქსისის შექ-

მნა; თვითონ ქვეყნის შიგნიდან შესაბამისი ტენდენციების მიზანმიმართული, პრაგმატული, თანმიმდევრული ხელშეწყობა და განვითარება;

XX საუკუნის მეორე ნახევარში მშვიდობის მეცნიერებების დამფუძნებელ, დეაწლმოსილ პატრიარქ, იოჰან გალტუნგთან (Johan Galtung) გასული, 2016 წლის 16 დეკემბერს, ასოციაციის, „მრავალარხიანი დიპლომატიის ინსტიტუტი-საქართველო“-ს მიერ ორგანიზებულ საჯარო ლექციასა დაპირდაპირ ჩართვაში საუბრისას გამოიკვეთა ამ უკანასკნელის მიერ კავკასიელებისათვის მიცემული რჩევა:

თუ გინდათ, მსოფლიოს მოეხმაროთ მშვიდობის დამყარებაში, ჯერ ერთმანეთში იპოვეთ საერთო ენა; გაზარდეთ ურთიერთ შორის მშვიდობიანი და კონსტრუქციული ურთიერთობების გამოცდილება; შეეცადეთ, საკუთარი პრობლემები თვითონ და ერთად მოაგვაროთ“.

წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს მცდელობას, პოლიტიკური აზროვნების ძველი და უახლესი ტრადიციების გამოყენებით, ფილოსოფიურად იქნეს გააზრებული ის წანამძღვრები და მექანიზმები, რომელთა ერთობლიობაც გამორჩეულ ნიშად, ორიენტირად და ისტორიულ მისიად შეიძლება იქცეს როგორც საქართველოსათვის, ასევე, ზოგადად, კავკასიისათვის მსოფლიო სამშვიდობო პროცესებში კონსტრუქციული მონაწილეობის მისაღებად.

აღნიშნული მიმართულებით ჩვენი საზოგადოებრივი რესურსების უკეთ აღსაქმელად განვიხილავთ საერთო სიკეთის ცნებას (I); მოვახდენთ ამ უკანასკნელის სხვადასხვა აქტუალური დემოკრატიული მოდელის ჭრილში გატარებას, თითოეულისათვის დამახასიათებელ პრობლემატიკათა და შესაძლებლობათა გამოკვეთას (II); მშვიდობაზე, როგორც საერთო სიკეთესა და ღირებულებაზე, მახვილის დასმას, რაც არსებითად გვესახება სამშვიდობო კონტექსტში ინდივიდუალური, საზოგადოებრივი, სახელმწიფოებრივი და რეგიონალური განვითარების საქმეში (III); საქართველოსა და კავკასიის რეგიონის მშვიდობის ზონად გარდაქმნის მიმართულებებს (IV).

ამავე დროს, ვიყენებ შემთხვევას და მთარგმნელობითი თანადგომის, თუ ტერმინოლოგიური დაზუსტებისათვის მადლობა მინდა გადავუხადო შესანიშნავ გერმანისტსა და ფილოლოგს, კონსტანტინე ბრეგაძეს, ჩემ სიმამრს, ისტორიკოსს, აღმოსავლეთმცოდნესა და იურისტს; თეიმურაზ

ჯაფარიძესა და ჩემ მეუღლეს, იურისტსა და იურიდიულ ინგლისურში კომპეტენტურ, მერი ჯაფარიძეს.

საერთო სიკეთე

თავის „პოლიტიკაში“ არისტოტელე საუბრობს სახელმწიფოს უმთავრეს ფუნქციაზე, რომლის მიხედვითაც იგი

„*იქმნება არა იმისათვის, რომ ვიცხოვროთ, არამედ უპირატესად იმისათვის, რომ ვიცხოვროთ ბედნიერად*“.

მოცემული ბედნიერება მოაზრებულია როგორც ინდივიდუალურ, ასევე, საზოგადოებრივ პლანში. იდეალურ ვარიანტში, ეს არის სისტემა, რომელიც მიმართულია არა მხოლოდ მის ცალკეულ ფიზიკურ, თუ იურიდიულ წევრს შორის წარმოქმნილ წინააღმდეგობათა მედიაციისაკენ (როგორც ეს ხდება ლიბერალურ დემოკრატიაში), არამედ მათ შორის ურთიერთგაგებაზე დამყარებული თანამშრომლობითი ურთიერთობების ხელშეწყობისკენ. ამას კი მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს საერთო სიკეთის პრაქსისი.

საერთო სიკეთის ტრადიცია, პირველი ჩამოყალიბებული სახით, თავის საწყისს იღებს პლატონური აკადემიის შეგირდის, არისტოტელეს „პოლიტიკიდან“, სადაც მოცემული გვაქვს მშვენიერ ცხოვრებაში მონაწილე ჯგუფებისა და ინდივიდების „საერთო ინტერესი“, რაც შემდგომში საფუძვლად დაედო თომისტურ ტრადიციაში „საერთო სიკეთისა“ (*bonum commune*) და ისლამურისამყაროს „საერთო კეთილდღეობის“ (*მასლაჰა/მასლაჰა*) ცნებებს. აქვე უნდა ხაზი გაესვას ისეთ მნიშვნელოვან დეტალს, როგორიცაა ამ არაბულ შესატყვისში არსებული სემიტური სლ/შლ ფუძე, რაც მშვიდობასთანაა პირდაპირ კავშირში და რაც ჩვენი კვლევის საკითხებს შორის კავშირის აქცენტირებას ლინგვისტურად კიდევ ერთხელ ამართლებს.

სტაგირელ ფილოსოფოსთან, მმართველობითი რეჟიმების მხრივ, განსხვავებულია საერთო კეთილდღეობის განმკარგველი ხელისუფლების ფორმაც: თუკი მონარქიის შემთხვევაში ერთი ადამიანის ხელისუფლება იღვწის საერთო სიკეთისათვის, არისტოკრატის დროს რჩეულთა მცირე ჯგუფი ახორციელებს იგივე ფუნქციას, ხოლო პოლიტია (*πολιτεία*) ესაა შეძლებული უმრავლესობის მმართველობა უმრავლესობის განვითარებისათვის. ამ უკანასკნელის მიხედვით არისტოტელე უფრო რესპუბლიკურ

დემოკრატიულ მოდელს უახლოვდება, ხოლო უმრავლესობის უმცირესობასთან მიმართების საკითხს კი ლიბერალურ დემოკრატიულ მოდელში უარყოფითი კონოტაცია გააჩნია, რაზეც ქვემოთ გვექნება საუბარი.

საერთო სიკეთე განსხვავდებაკერძო და სოციალური სიკეთის ცნებებისაგან (სადაც მეორე პირად სარგებელზეა ორიენტირებული და ლიბერალურ პოლიტიკურ თეორიაში წამყვანი ადგილი უჭირავს, ხოლო მესამე მიეკუთვნება საზოგადოების მომსახურების სფეროს და სოციალისტური სახელმწიფო სისტემისათვის დამახასიათებელ ნიშანს წარმოადგენს), მაგრამ არათუ არ უპირისპირდება, არამედ განაპირობებს კიდევ მათ განვითარებას. ასევე, აღსანიშნავია, რომ საერთო სიკეთე არ წარმოადგენს კერძო სიკეთეთა უბრალო ჯამს.

იგი შეიძლება იყოს როგორც *მატერიალური* (ინფრასტრუქტურა, განათლების სისტემა, ჰიდროელექტროსადგურები, ჯანდაცვა და სხვა), ასევე *არამატერიალური* (ღირებულებები) სახის.

რადგანაც საზოგადოება არ არის თავისთავადი წარმონაქმნი და რაციონალურ კონსტრუქტს წარმოადგენს, იგივე საერთო სიკეთეზეც აისახება; ეს უკანასკნელი იქმნება საზოგადოების წევრების ერთიანი საქმიანობის საფუძველზე და გარკვეულ ძალისხმევას საჭიროებს. ამიტომ, საერთო სიკეთე ერთმანეთს შორის გაზიარებული სიკეთეა, მასში მონაწილე ყველა წევრის, თუ ჯგუფისათვის სასარგებლო და ერთობით მიღწეული მონაპოვარი. აქედან გამომდინარე, იგი არ შეიძლება იყოს სიკეთე მხოლოდ ერთი ადამიანისათვის, ან თუნდაც უმრავლესობისათვის, არამედ ერთდროულად იგი ყველას კუთვნილებაა და თითოეულისაც.

სხვადასხვა ეპოქაში უზენაესი საერთო სიკეთე არაერთგვაროვან დატვირთვას ატარებდა: ანტიკურ ეპოქაში, მიუხედავ იმისა, რომ პლატონთან არ გვხვდება მოცემული ტერმინი, მისთვის ეს იყო სამართლიანი კანონების მოქმედება, საზოგადოებრივი ჰარმონია, ერთიანობა და ურთიერთთანხმობა (XX საუკუნეში ამ უკანასკნელ მახასიათებელს განსაკუთრებულ ყურადღებას მიაქცევს დიდი გერმანელი ფილოსოფოსი და სოციოლოგი, იურგენ ჰაბერმასი (Jurgen Habermas) და გამოიყენებს თავისი დემოკრატიის სათათბირო მოდელისათვის), არისტოტელესთან კი - სათნოება და ბედნიერება. ცენტრალური ადგილი უჭირავს საერთო სიკეთის ცნებას შუა საუკუნეებსა და ქრისტიანულ ტრადიციაში. მისი თომისტური

და ნეოთომისტური რედაქცია წარმოაჩენს ბუნებითი სამართლის მნიშვნელობას, რომლის ფუნდამენტალურ საგანს წარმოადგენს ის, რომ ადამიანი და საზოგადოება სიკეთეს უნდა ახორციელებდეს და ერიდებოდეს უკეთურების ქმნას. აქედან გამომდინარე,

„ხალხის სამართალი სხვა არაფერია, თუ არა საზოგადოების საერთო სიკეთისათვის მოღვაწეთა მიერ კეთილგონივრულად მიღებული დადგენილება“.

არისტოტელეს მემკვიდრეობაზე დაფუძნებული იგივე ტრადიციის შუასაკუნებრივად „რედაქტირებული“ ვერსიის მიხედვით, კერძო საკუთრებაც საერთო სიკეთის შემადგენელი და მისთვის დამახასიათებელი ნაწილია, რომელიც საკუთარ თავში ატარებს როგორც პირადი, ასევე, საზოგადო მფლობელობა-გამოყენების ორმაგი ბუნების შესაძლებლობას. შემდგომში სწორედ, მოცემული სოციალური და ქრისტიანული პრინციპების გათვალისწინების შედეგი იყო აშშ პრეზიდენტის, ფრანკლინ რუზველტის (Franklin D. Roosevelt) მიერ 1933-1938 წლებში „ახალი კურსის“ პოლიტიკის გატარება, რომელმაც მაშინდელი ამერიკული საზოგადოების ფართო ფენები მძიმე სოციალური და ეკონომიკური კრიზისიდან გამოიყვანა. 1936 წელს, ამერიკელი ქრისტიანი ჟურნალისტი, სტენლი ჰოფლანდი ჰაი (Stanley Hoflund High) წერდა, რომ ეს იყო თანამედროვე ისტორიაში პირველი შემთხვევა, როდესაც მთავრობამ მოახდინა ქრისტეს მიერ მთაზენაქადაგები პრინციპებისა და ყოველდღიურ ცხოვრებაში მაცხოვრის მიერ კაცობრიობისათვის გაზიარებული ნეტარების მცნებების იმპლემენტაცია.

ვფიქრობთ, რომ საერთო სიკეთის იდეას გააჩნია ის პოტენციალი, რომელსაც ყველა დროში და ყველა ეპოქის მოთხოვნილებასთან შესაბამისობაში მოყვანით შეუძლია თავისი მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანოს პიროვნების, საზოგადოებისა და საერთაშორისო თანამეგობრობის განვითარების საქმეში.

საერთო სიკეთე და დემოკრატიული მოდელები

საერთო სიკეთის გაგება და მნიშვნელობა შეიძლება განსხვავებული იყოს სხვადასხვა ხასიათის პოლიტიკური წესრიგის ფარგლებში. ზოგ შემ-

თხვევაში მას დაქვემდებარებული მდგომარეობაც უკავია. განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

საერთო სიკეთე და დემოკრატიის ლიბერალური მოდელი

თუკი პლატონი საფუძველს უყრის მრავალსაუკუნოვან ტრადიციას, სადაც საზოგადოების უზენაეს პოლიტიკურ ღირებულებას სამართლიანობა წარმოადგენს, დემოკრატიის ლიბერალურ მოდელში მის ადგილს იკავებენ უფლებები, რომლებიც ხორციელდებიან ჰომოსიანური უსაფრთხოების პირობებში წარმომადგენლობითი მანდატით აღჭურვილი, საზოგადოებრივი წესრიგის გარანტორი და მარეგულირებელი სახელმწიფოს მიერ. აღნიშნულ სისტემაში, ასევე, ძირითად მნიშვნელს წარმოადგენს ინდივიდუალიზაცია და პირადი თავისუფლება, რომელიც არაა უსაზღვრო და მოწესრიგებულია კანონის (Nomos) მიწინააღმდეგე დაყრდნობით, რაც ამცირებს, მაგრამ არ აქრობს კონფლიქტურობას ცხოვრების სხვადასხვა წესს შორის.

სამოიალაიო საზოგადოება და სამოიალაიო ურთიერთობები ლიბერალურ პოლიტიკურ თეორიაში საბაზრო პრინციპებზეა დამყარებული. ამიტომ, ინდივიდი ეკონომიკური ხასიათის სუბიექტია, ვისაც გააჩნია ავტონომიური ხელშეუხებლობა, პირადი ღირებულებები და უფლებები. ეს კი პიროვნული და დაჯგუფებების დონეზე იწვევს საკუთარი სივრცის შექმნასა და შენარჩუნებას, რის გამოც ლიბერალური საზოგადოების ერთ-ერთი ამოსავალი პრინციპია მულტიკულტურალიზმი და ტოლერანტულობა. თუმცა, უკიდურესი ინდივიდუალიზაციის შედეგად შეიძლება მივიღოთ ატომიზირებული სოციუმი.

ბაზარი და სახელმწიფო ორი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი განზომილებაა. თუკი პირველი კეთილდღეობის შექმნის სფეროა, მეორე სოლიდარულობისა და გადანაწილების ფუნქციის მატარებელია. ამიტომ, შესაძლებელია მათ შორის დაძაბულობაც წარმოიქმნას.

რადგანაც ანტიკური და კერძოდ, ძველბერძნული პოლისების პირდაპირი დემოკრატიის პერიოდისაგან განსხვავებით, უკანასკნელ საუკუნეებში დედამიწაზე გაზრდილია მოსახლეობის რიცხვი და გამონაკლისების გარდა, დიდ სირთულეებთანაა დაკავშირებული მრავალმილიონიან ქვეყ-

ნებში დემოკრატიის ელინური წესით გატარება, წარმომადგენლობის პრინციპით ხდება მთავრობის არჩევა, რომელიც გამჭვირვალედ უნდა ასრულებდეს ამომრჩევლის დაკვეთასა და ინტერესებს და რომლის საქმიანობაც, თავის მხრივ, განიცდის ზედამხედველობას დამოწმდება ამ უკანასკნელის მიერ. პოლიტიკური სიმძიმის ცენტრი მდებარეობს არა სამოიალაიო საზოგადოებაში, არამედ მთავრობაში.

ზემოთაღნიშნულ საერთო სურათში მოიალაიეთა უფლებების დაცვა უპირატესია, ვიდრე საერთო, თუ კერძო სიკეთე და მოცემული მოდუსი ლიბერალიზმის უზენაეს მიზანს წარმოადგენს. მასში ინდივიდები საკუთარი შეხედულებებისამებრ ირჩევენ, თუ რა არის მათთვის სასარგებლო და კარგი.

საბოლოო ჯამში, დემოკრატიის ლიბერალური მოდელის ფუნდამენტალურ ღირებულებებზე დაფუძნებულ საერთო სიკეთეთა (უფლებები და ინდივიდუალური თავისუფლება, საზოგადოებრივი წესრიგი და უსაფრთხოება, ტოლერანტულობა) მოქმედების არეალი შეზღუდულია, რისი გამოსწორების მცდელობაცა უკანასკნელი ათწლეულების განმავლობაში კომუნტარიანელებსა და ლიბერალებს შორის გამართულ დებატებში ამ უკანასკნელთა თეორეტიკოსების ნაწილის მიერ არაპოლიტიკურ სფეროშისათნობათათვის (virtue) მეტი მნიშვნელობის მინიჭება, რაც მათი აზრით, ხელს უწყობს ლიბერალური საერთო სიკეთის მიღწევას.

საერთო სიკეთე და დემოკრატიის რესპუბლიკური მოდელი

არისტოტელურიტრადიციით საერთო სიკეთე ყოველთვის უპირატესია, ვიდრე კერძო სიკეთე. ამ თვალსაზრისით მოქმედებს დემოკრატიის რესპუბლიკური მოდელიც. ამიტომ, ლიბერალური თეორიისაგან განსხვავებით, პოლიტიკური სიმძიმის ცენტრი საზოგადოებაშია განლაგებული, რომელიც სახელმწიფოს უმთავრესი პოლიტიკური სუბიექტია, მაგრამ ზემოთ განხილული დემოკრატიული მოდელის მსგავსად, საზოგადოება აქაც დაპირისპირებულ პოზიციაში იმყოფება ბიუროკრატიათან. მართალია, ეს არ არის გამოწვეული ეკონომიკური ფაქტორებით, არამედ იმ მორალური იმპერატივების განორციელების გარანტირებისათვის, რომ მთავრობამ არ გადააჭარბოს თავის უფლებამოსილებებს და ვერ შეძლოს

რესპუბლიკური სოციუმისათვის დამახასიათებელი თვითმმართველობითი და ეთიკური სივრცის შეზღუდვა, რაც ქმედითი მექანიზმია პოლიტიკური სფეროს მხრიდან ავტორიტარიზმსა და ტოტალიტარიზმში გადავარდნის უფრო მაღალი რისკის თავიდან ასაცილებლად. საზოგადოება თვითონ განსაზღვრავს საკუთარ დამოკიდებულებას საერთო სიკეთესთან მიმართებით და თვლის, რომ ეს მისი წევრების პრეროგატივაა და არა სახელმწიფოსი. ამ უკანასკნელმა, უბრალოდ, ხელი უნდა შეუწყოს მოცემულ პროცესს, ვიდრე დაკავდეს მისი დადგენითა და იძულებით.

რესპუბლიკანიზმის ღირებულებებს შორის ცენტრალური ადგილი უკავია სამოქალაქო სიქველეს (*civic virtue*). ასევე, ლიბერალიზმში თუ უფლებებს შეუძლიათ ღირებულებების შეცვლა, აქ თვითონ ინდივიდთა უფლებებია შეზღუდული ღირებულებებით, რომლებიც არეგულირებენ პიროვნული თავისუფლების დამოკიდებულებას საერთო სიკეთისადმი. შესაბამისად, ლიბერალი მოქალაქის თავისუფლება მთავრდება იქ, სადაც იწყება კანონის მოქმედების სფერო, ხოლო კომუნიტარიანული წყობის მოქალაქე თავისუფალია კანონის მეშვეობით.

მოცემულ მოდელის კომუნიტარიანული ვერსია არ უარყოფს ლიბერალურპრინციპებს - საზოგადოების სუბიექტების ინტერესებსა და სხვადასხვა ღირებულების განსხვავებულ თანაარსებობას, - მაგრამ მისთვის ისინი კი არაა უმთავრესი, არამედ კომუნიკაციური პროცესები, რომლებიც საზოგადოებაში გარკვეულ ეთიკურ და პოლიტიკურ კლიმატს ქმნიან, გავლენას ახდენენ მოქალაქეთა შეხედულებების ჩამოყალიბებაზე და საერთო ხედვის შემუშავებაზე.

რესპუბლიკური წყობის სოციუმში უფრო მაღალია თვითმმართველობის დონე, ხოლო არისტოტელესეული ტრადიციის მსგავსად და ინდივიდუალიზაციის მაგივრად, მოქალაქის ზნეობრივი და პოლიტიკური პიროვნება ყალიბდება საზოგადოებრივ ცხოვრებაში აქტიური მონაწილეობით. აქ ინდივიდი არ წარმოადგენს მთელის მექანიკურ ნაწილს, არამედ იზრდება მთელის განვითარებაში თავისი წვლილის შეტანით. ამიტომ, დემოკრატიის რესპუბლიკური მოდელში თვითონ საზოგადოებრიობა წარმოადგენს ერთ-ერთ უმთავრეს საერთო სიკეთეს, სადაც ეს უკანასკნელი საშუალებაა პირადი სიკეთის მისაღწევად.

ლიბერალიზმთან შედარებით, აღნიშნული დემოკრატიული მოდელი უპირატესობას საზოგადოს ანიჭებს, ვიდრე კერძოს; პოლიტიკურს, ვიდრე ეკონომიკურს; კომუნიკაციას, ვიდრე საბაზრო ურთიერთობებს. ამიტომ, მასში საზოგადოებრივი მოდერნიზაცია უფრო რელევანტურია, ვიდრე ეკონომიკური ხასიათისა და პირად სარგებელზე ორიენტირებული შრომა.

დიალოგიც, ლიბერალური თეორიის დისკუსიისაგან განსხვავებით, რესპუბლიკურ საზოგადოებაში მიმართულია საკუთარი იდენტობის განსაზღვრისათვის, ერთიანი ხედვის მისაღწევად და მოქალაქეთა პოლიტიკური ნების გამოსაჭედად.

საერთო სიკეთე და დემოკრატიის სათათბირო მოდელი

ნტიკობსიანური „*veritas non auctoritas facit legem*“-ით („ჭეშმარიტება, არა ხელისუფლება, ქმნის კანონებს“) ჰაბერმასი ცვლის ძალაუფლების ლიბერალურ პარადიგმას და სიმართლეზე, გულწრფელობასა და სინამდვილეზე დამყარებული, იურიდიულად ინსტიტუციონალიზებული დისკუსიებით ჭეშმარიტებასთან ერთობლივად მიახლოებასცენტრალურ ადგილს ანიჭებს პოლიტიკური სფეროს ლეგიტიმაციის საკითხთან დაკავშირებით, რის გამოძახილსაც ისევ პლატონთან ვხვდებით, თავის „კანონებში“, სადაც საუბარია ორმხრივი სრული ურთიერთგაგებისა და შეთანხმების ხელშეწყობი კანონების მიღებაზე.

სათათბირო დემოკრატიაში საჯარო სფერო ის განზომილებაა, სადაც ხალხი ერთმანეთს თავისუფლად ხვდება, ასევე თავისუფლად, რაიმე ზეწოლის გარეშე განიხილავს საკითხებს, ახდენს პრობლემების დაფიქსირებას, ეძებს მათი მოგვარების გზებს და შედეგად კი, თვითმიზნად არ ისახავს საკუთარი წარმომადგენელი ჯგუფების მეშვეობით ხელისუფლებაში მოსვლას, ან პოლიტიკური სფეროს იძულებას, შეასრულებინოს თავისი შეკვეთა, არამედ საკუთარი დისკურსითა და პროცედურული გზით გავლენას ახდენს პოლიტიკურ ქმედებებზე, რომ შედეგად ამ უკანასკნელმა შექმნას პირობები შეთანხმებისა და შესაბამისი მოტივაციისათვის.

სათათბირო პარადიგმაში კომუნიკაციური ძალაუფლება წარმოიქმნება „კულტურულად მობილიზებული საზოგადოების“ წიაღში, რომელიც მოცემულ მოდელის ფარგლებში წარმოადგენს ლეგალური ხასიათის

კომუნას და საიდანაც ჰაბერმასს გამოჰყავს აღნიშნული დემოკრატიული მოდელის პროცედურულობა. გერმანელი ფილოსოფოსისთვის თვითონ საზოგადოებაა რაციონალური დისკურსი, რაც მისი დელიბერაციული მოდელის ერთ-ერთ უმთავრეს მიგნებას შეადგენს, ხოლო ამ დისკურსის ინფრასტრუქტურა ჩამოყალიბებულია სამოქალაქო საზოგადოების მიერ და ეს უკანასკნელი ერთგვარი შუალედური ფუნქციის მატარებელია პოლიტიკურ და საჯარო სფეროებს შორის. ასევე, ჰაბერმასს არ გააჩნია იმის ილუზია და პრეტენზია, აღმოეხერხას განსხვავება საჯარო და პოლიტიკურ სფეროებს შორის, არამედ დელიბერაციული გზით დემოკრატიული პროცესების გაძლიერებაზე დაყრდნობით ცდილობს ამ ორ განზომილებას შორის კიდევ უფრო კონსტრუქციული თანამშრომლობისათვის თეორიული საფუძვლების გამოკვეთას.

ჰაბერმასიანული დისკურსის სათათბიროპოზიციიდან დანახული პოლიტიკური კომუნიკაცია, ანიჭებს რა თანაბარ მნიშვნელობას პიროვნულობასა და საზოგადოებრიობას:

„...განსაკურებითაა დამოკიდებული სიცოცხლის სამყაროს (Lebenswelt) რესურსებზე - თავისუფალ და ღია პოლიტიკურ კულტურაზე და განათლებულ პოლიტიკურ სოციალიზაციაზე და უპირველეს ყოვლისა, საზოგადოებრივი აზრის ჩამომყალიბებელი გაერთიანებების ინიციატივებზე“.

ამ სისტემის კონტექსტში საერთო სიკეთემედიატორული, ინკლუზიური და კომუნიკაციური ხასიათისაა, რითაც იკვეთება მიმართულება იმ დაუძლეველი სიმაღლეების გადასალახად, რომლებიც ვერ დალაშქრა დემოკრატიის ვერც ლიბერალურმა და ვერც რესპუბლიკურმა მოდელმა.

ასე რომ, ჰაბერმასის მიერ განვითარებული დემოკრატიის დელიბერაციული მოდელი, შეიძლება ითქვას, მაკავშირებელი და შემავსებელი რგოლია ლიბერალურ და რესპუბლიკურ პოლიტიკურ პრინციპებს შორის, რადგან თუკი პირველი ეკონომიკური ხასიათის პარადიგმაა, ხოლო მეორე – ეთიკური და კომუნიკაციური, გერმანელი ფილოსოფოსის მიერ შემუშავებული სისტემა პროცედურულია და ლეგალური ყაიდის ინსტიტუციონალიზაციის საფუძველზე მოქმედ საჯარო სფეროს ფორმალურ (საკანონმდებლო ორგანოები) და არაფორმალურ (საჯარო თავშეყრის ად-

გილები) ნაწილში მიმდინარე განხილვებით ორიენტირებულია დემოკრატიის სუბიექტებს შორის გაგების დამყარებისა და „რწმუნე“ ინკლუზიისკენ.

საბოლოო ჯამში, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომლიბერალური დემოკრატიული მოდელი არსებითად უფლებებსა და ინდივიდუალიზაციის უპირატესობაზე დამყარებული ეკონომიკური ხასიათის მოდელია, რესპუბლიკური დემოკრატიული მოდელი - პასუხისმგებლობასა და საზოგადოებრიობაზე დაფუძნებულიეთიკური პარადიგმა, ხოლო ჰაბერმასის სათათბირო დემოკრატიული სისტემა კი მცდელობაა, მოახდინოს მათი მორიგება, რაც შესაბამისად აისახება აღნიშნული პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალურმსოფლმხედველობების დამოკიდებულებაზე საერთო სიკეთესთან მიმართებით.

მშვიდობა, როგორც სერთო სიკეთე

მშვიდობა და უსაფრთხოება განსხვავებული ცნებებია. მაშინ, როდესაც პირველი არქაული ეპოქიდანვე მოიცავს საკუთარ თავში ზნეობრივი, სულიერი, მატერიალური კეთილდღეობისა და მათი განვითარების პოსტულატებს, მეორე წარმოადგენს პიროვნების, საზოგადოების, ინსტიტუციების, სახელმწიფოსა, თუ კაცობრიობის საფრთხის, ძალადობისა და შიშისაგან დაცულ მდგომარეობას.

მშვიდობის გარეშე არ არსებობს განვითარება, ხოლო ამ უკანასკნელის სულიერი ხასიათი ავლენს მშვიდობის ყველაზე ღრმა საფუძვლების რაობას. ამასთან დაკავშირებით, მსოფლიო მნიშვნელობის მეცნიერი და ფსიქოლოგი, დიმიტრი უზნაძეშესანიშნავ განმარტებას იძლევა თავის „ომის ფილოსოფიაში“:

„უეჭველად არსებობს მსოფლიოში აქტიური პრინციპი, რომელიც აღჭურვილია ყველა იმ თვისებით, განვითარების შესაძლებლობისათვის რომ აუცილებელი პირობაა. ეს ის აქტიური მომენტი, რომელიც ჩვენთვის სულიერობის სახელით არის ცნობილი. სულმა იგივეობა და უცვლელობა არ იცის; პირიქით, მისი მდგომარეობის ყოველი ახალი მომენტი ახალი შინაარსის შეძენაა, რომელსაც იგი ძველს უმატებს. და ეს საკვირველი თვისება სულისა ყველასათვის ნათლად მეხსიერების ნიჭში ვლინდება. სულის ამოქმედება თავისთავად, ავტონომიურად ხდება. იგი

მსოფლიო არსებობის აქტიური მომენტი, რითაც ძირიანად განსხვავდება პასიური მსოფლიოს უმოქმედობისაგან, რომელიც უძლურია თავისთავად რაიმე მოქმედება გამოიწვიოს. ამიტომ მხოლოდ მას შეუძლია შემოქმედების პრინციპი იყოს. მაგრამ სული იმავე დროს, როგორც უსაზღვრო აქტივობა, დაუსრულებელი სწრაფვით ხასიათდება. მაშასადამე, იგი აბსოლუტური მომენტი მსოფლიოში, მაგრამ აბსოლუტური მისწრაფებით, შესაძლებლობით. ეს გარემოება კიდევ უფრო ნათლად ამტკიცებს, რომ განვითარება, რომელიც, როგორც დავინახეთ, დაუსრულებლობას გულისხმობს, შეიძლება მხოლოდ სულზე იყოს დამოკიდებული“.

მაშასადამე, მშვიდობა და არისტოტელესეული სახელმწიფოებრივი ბედნიერება ძირეულ წინაპირობად გვევლინება სწორედ უზნაძიესეული სულიერი განვითარებისათვის და აქედან გამომდინარე, არსობრივად, სულიერების პრინციპის გარეშე ვერ დამყარდება ისეთი პოლიტიკური წესრიგი, რომელშიც შესაძლებელი იქნება საერთო სიკეთის პოტენციალის სრული განვითარება.

მშვიდობის მეცნიერებებში, მათი დამფუძნებლის, იოჰან გალტუნგის მიერ უკვე კარგა ხანია, რაც გამოკვეთილია განსხვავება ნეგატიურ და პოზიტიურ მშვიდობას შორის. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ჰობსამდე და გალტუნგამდე ათასწლეულებით ადრე, ჯერ კიდევ პლატონთან ვხვდებით ნეგატიური მშვიდობის შესახებ მინიშნებას:

“ის, რასაც ადამიანთა უმრავლესობა „მშვიდობას“ არქმევს, სხვა არაფერია, თუ არა ცარიელი სახელი: ბუნების მიხედვით, სინამდვილეში, ყველა ქალაქს შორის უწყვეტად მიმდინარეობს გამოუცხადებელი ომი“.

თუკი მშვიდობის მეცნიერებების პრიზმიდან განვიხილავთ თითოეულ დემოკრატიულ პარადიგმას და მათში საერთო სიკეთის როლსა, თუ მდგომარეობას, იკვეთება შემდეგი:

ა) დემოკრატიის ლიბერალური მოდელი დგას რეგულირებული კონფლიქტური ურთიერთობების მქონე სოციუმზე, სადაც განსხვავებულ და რიგ შემთხვევებში, ურთერთსაწინააღმდეგო ინტერესთა გამგებლობა ხდება სახელმწიფოს მიერ. გამარჯვებული უმრავლესობის შემთხვევაში მისი პროგრამა შეიძლება მიუღებელი იყოს დამარცხებული უმცირესობისთვის. ამ უკანასკნელთ შეუძლიათ განაცხადონ, რომ ხელისუფლებაში მოსულთა ხედვა შეიძლება არ ეთანხმებოდეს მათ პროგრამას საერთო სი-

კეთის თაობაზე და რომ გამარჯვებულთა ვერსია შეიძლება არღვევდეს მათპრინციპებს. ეს კი გამოწვეულია იმით, რომ ლიბერალური *Rights* (უფლებები) ყველას ვერ მისცემს საშუალებას, მთავრობის მოქმედებებმა თითოეულს თანაბრად მოუტანოს სარგებლობა. ამიტომ, ხელისუფლებაში მოსულთა კურსი ოპოზიციურ პროგრამაზე უფრო მეტად ესადაგება უმრავლესობისათვის, მაგრამ არა ყველასთვის სარგებლის მინიჭების იდეას. ამ შემთხვევაში, წარმომადგენლობით დონეზე, ყველასთვის ღია საჯარო სფეროს ასპარეზზე მოქმედებაში შემოდის დიალოგი, როგორც კონსენსუსის რაციონალური საშუალება, მაგრამ მაშინაც, ლიბერალურ მოდელში პოლიტიკური დისკუსიის მიზანი საერთო შეთანხმების მიღწევა კი არაა, არამედ იმ ნორმატიული ფარგლების, პოზიციებისა და ინტერესთა გამოკვეთა, რომელთა საფუძველზეც შესაძლებელი იქნება დებატებისათვის ხელისშემშლელი უხერხული საკითხების გვერდზე გადადება და კეთილგონივრული კომპრომისი.

აქედან შეიძლება გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ ლიბერალური პოლიტიკური თეორიის სუბიექტს წარმოადგენს ნეგატიური მშვიდობის პრინციპებით მოქმედი საზოგადოება და რომ საერთო სიკეთე არ არის სრულად განვითარებული დემოკრატიის მოცემულ სისტემაში.

ბ) დემოკრატიის რესპუბლიკური მოდელი ერთგვარი გარდამავალი ეტაპია ლიბერალურიდან დისკურსული დემოკრატიისაკენ. იგი უფროა ორიენტირებული „საერთო სიკეთის პოლიტიკისკენ“, ვიდრე ის პოლიტიკური კულტურა, სადაც დომინირებს „უფლებების პოლიტიკის“ პრიმატი. ამიტომ, ამ მოდელს საზოგადოების საერთო სიკეთეში მონაწილეობის გაცილებით უფრო მეტი პოტენციალი გააჩნია წინანდელთან შედარებით. მართალია, რესპუბლიკური სოციუმი თავის წიაღში მიესწრაფვის ერთიანობასა და კონფლიქტური ტენდენციების დაძლევას (რისთვისაც იგი პოსტკონფლიქტურ საზოგადოებადაც შეიძლება მივიჩნიოთ), მაგრამ საკუთარი იდენტობისა და ზნეობრივი სივრცის შენარჩუნების მიზნით დაპირისპირებაში იმყოფება დომინანტური პოზიციების დაკავების მსურველ ბიუროკრატიასთან.

გ) ჰაბერმასის დემოკრატიის სათათბირო მოდელი არის ლიბერალურ და რესპუბლიკურ მსოფლმხედველობებს შორის განსხვავებებისა და შეუთანხმებლობების კრიტიკული რევიზია და მათ შორის წონასწორობის

ჩამოყალიბების ეპისტემოლოგიური და ჰერმენევტიკული ინიციატივა. იგი ყველაზე მეტადაა მიახლოებული პოზიტიური მშვიდობის პრინციპებზე დამყარებულ პოლიტიკურ სისტემას, რომლის ფარგლებშიც სამოქალაქო, საჯარო და პოლიტიკური სფეროები ერთმანეთს კი არ უპირისპირდებიან წინა ორი დემოკრატიული მოდელის მსგავსად და სხვადასხვა ნაპირებზე კი არ რჩებიან საკუთარ საქმიანობაზე კონცენტრირებულები, არამედ ერთმანეთს ავსებენ და ურთიერთგაგებაზე ორიენტირებული კომუნიკაციური ქმედებით მიმართულია კონფლიქტების აღმოფხვრისაკენ და მხარეთათვის სამართლიანი და კეთილგონივრული გადაწყვეტილების მისაღები „იდეალური დელიბერაციული პროცედურის“ წარმოება-განვითარებისაკენ. ასევე, ჰაბერმასი ხედავს თანამედროვე საზოგადოების სისუსტეებს და მათი გამოსწორების საშუალებად გაგებასა და შეთანხმებაზე ორიენტირებას მიიჩნევს, რისი განსახიერებაცაა მისი სათათბირო დემოკრატიის პარადიგმა.

ამ კონტექსტში მშვიდობა, როგორც საერთო სიკეთე, თვითონ წარმოადგენს სახელმძღვანელო ღირებულებას, პრინციპსა და პიროვნული, საზოგადოებრივი, სახელმწიფო განვითარებისა, თუ სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების საფუძველს.

მშვიდობის ზონა, როგორც ნეიტრალიტეტის ალტერნატივა

პოზიტიური მშვიდობის, როგორც საერთო სიკეთის, ზოგადი თეორიული საფუძვლების დადგენის შემდეგ, გადავინაცვლოთ მისი შესაძლებელი გამოყენების პრაგმატულ სფეროში, სადაც ერთის მხრივ, სათათბირო დემოკრატიის პოსტულატების გამოყენებით შესაძლებელია საზოგადოებრივი აზრის მომწიფების, მისი პოლიტიკურ სფეროზე ზეგავლენის, საჯარო და პოლიტიკური განზომილებების კოორდინირებული თანამშრომლობისა და მათი ერთიანი მოქმედების საფუძველზე ქვეყნისა და რეგიონის სამშვიდობო ზონად ტრანსფორმაციის საშური საქმიანობის წამოწყება.

საქართველოს პარლამენტის თავდაცვისა და უშიშროების კომიტეტში შეტანილია და ჯერაც დამუშავების ქვეშ იმყოფება კანონ-პროექტი „ეროვნული უსაფრთხოების პოლიტიკის დაგეგმვისა და კოორდინაციის წესის შესა-

ხებ“, რომლის მე-4 მუხლის ვ) პუნქტში ეროვნული უსაფრთხოების პოლიტიკის ერთ-ერთ უმთავრეს ღირებულებად მშვიდობაა განსაზღვრული.

ინდოეთის კონსტიტუციის მე-4 ნაწილის - სახელმწიფო პოლიტიკის სახელმძღვანელო პრინციპების (*Directive Principles of State Policy*) ბოლო, 51-ე მუხლში დაფიქსირებულია, რომ

„ქვეყნის მისწრაფება იქნება: ა) ხელი შეუწყოს საერთაშორისო მშვიდობასა და უსაფრთხოებას...“.

რაც სამაგალითო პრეცედენტია და სასურველია, რომ საქართველომაც წინ წაიწიოს არა მხოლოდ მოცემული პრინციპის კონსტიტუციაში ჩაწერის საქმეში, არამედ უფრო ქმედითი ნაბიჯების გადასადგმელად. კერძოდ: იმისათვის, რომ აღნიშნული ინიციატივა უფრო კომპლექსურ და სერიოზულ რეალობაში გადაიზარდოს, საჭიროა გამოყენებულ იქნეს ქვეყანაში არსებული ყველა სამშვიდობოდ ხელსაყრელი რესურსი, მოხდეს საქართველოსთვის საინტერესო და მის რეალობასთან ახლოს მყოფ ზემოთნახსენებ საკითხებთან დაკავშირებული პირდაპირი, თუ მომიჯნავე გამოცდილებების გათვალისწინება.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, 1948 წელს, ფინეთსა და საბჭოთა კავშირს შორის დაიდო შეთანხმება, რომლის მიხედვითაც ფინეთი უზრუნველყოფდა იმას, რომ თავისი ქვეყნის ტერიტორიის გავლით დასავლეთის წამყვანი მოკავშირე ქვეყნებისათვის არ მიეცა ბოლშევიკურ იმპერიაზე თავდასხმის შესაძლებლობა, ხოლო საკუთრივ საბჭოთა კავშირის მხრიდან ფორმალურად აღწევდა მეტ პოლიტიკურ თავისუფლებას. მიუხედავად ოფიციალური მიუმხრობლობისა, ფინეთს მაინც ჰქონდა საიდუმლო კავშირები გამეზობლებულ ჩრდილოატლანტიკურ ალიანსთან, რომელსაც ასევე საიდუმლოდ გაურიგდა, რომ არც საბჭოთა კავშირს გაატარებდა თავის ტერიტორიაზე ნატოზე თავდასხმის განსახორციელებლად. აღნიშნული დამოკიდებულება ათწლეულების განმავლობაში შეადგენდა ამ სკანდინავიური ქვეყნის პოლიტიკური კურსს, რამაც მას საკუთარი თვითმყოფადობისა და სტაბილური განვითარების გარანტია მისცა. რა თქმა უნდა, ეს პროცესი თავისით არ მოსულა, არამედ ის რთული, მაგრამ მაინც ხელსაყრელი საერთაშორისო ვითარებისა და ქვეყნის შიგნიდან ფინელი ხალხის თავგანწირული ბრძოლისა და კეთილგონივრული ნაბიჯე-

ბის თანხვედრის შედეგი იყო. მოცემულ შემთხვევაში, ჩვენთვის ნეიტრალიტეტსა და მიუმხრობლობაზე უფრო მეტად, ქვეყნის ინტერესების შესაბამისად სასარგებლო ფაქტორების ეფექტური გამოყენების, დროის მაჯისცემისათვის ალღოს სწორად აღებისა და ლავირების პრეცედენტია, რაც ერთ-ერთი წინაპირობა შეიძლება იყოს საქართველოსა და კავკასიისათვის სამშვიდობო ტრანსფორმაციის გარანტირების შემდეგ ეტაპზე გადასვლისათვის.

II-III ათასწლეულების მიჯნაზე მართალია, ერთის მხრივ, ორი მსოფლიო ომის გადამტანმა კაცობრიობამ კი შეიმუშავა მშვიდობის მეცნიერებებისა თეორიული და სამშვიდობო გამოცდილების საკმაოდ სოლიდური ტრადიციის საფუძვლები, მაგრამ მეორეს მხრივ, დედამიწის სხვადასხვა რაიონში იმდენი განსხვავებული სიმძლავრის ლოკალური, რეგიონალური და გლობალური ეფექტის მქონე ომი მძვინვარებს, რომ საჭიროა კიდევ უფრო მეტი ყურადღების, კეთილგონიერებისა და ძალისხმევის გამოჩენა უარესის თავიდან ასაცილებლად.

დღესდღეობით უკვე მოძველებულია გასული საუკუნის მეორე ნახევარში პოპულარული ნეიტრალიტეტის იდეა, რომელიც ფაქტიურად, ოფიციალური ნეიტრალიტეტის მქონე ქვეყნების უმრავლესობისთვისაც კი რეალობას აცდენილი და მიუღწეველია. ამიტომ, უფრო ქმედით და ინოვაციურ ხედვად მიგვაჩნია მშვიდობის ზონების ისეთი კომპლექსური სტრუქტურის დამკვიდრება, რომელიც სრულიად ახლებური მიდგომაა ქვეყნის თავდაცვისა და განვითარების გააზრების საქმეში და რომელიც ამავე დროს, ერთგვარი საერთაშორისო სისტემის ნაწილსაც წარმოადგენს.

2005 წელს, განგვონის პროვინციაში სიტყვით გამოვიდა იოჰან გალტუნგი ორ კორეას შორის 250 კილომეტრ სიგრძეზე გადაჭიმულიდემილიტარიზებული ზონის მშვიდობის ზონად ქცევის თაობაზე. ეს იყო ისტორიული კორეის მოცემული ნაწილის უარყოფითი მშვიდობიდან დადებით მშვიდობაზე თანმიმდევრული გადასვლის საკონსულტაციო პროგრამა, სადაც „სოციოლოგიის პიკასოდ“ წოდებული მხცოვანი მოღვაწე რამდენიმე ცენტრალურ პუნქტს გამოყოფდა საამისოდ. ესენია მშვიდობის ზონის:

- ერთობლივი ადმინისტრირება და პატრულირება წესრიგის შენარჩუნების მიზნით;

- ორივე კორეიდან და სხვა ქვეყნებიდან ახალგაზრდობის შეხვედრის ადგილად ქცევა;
- ეკოლოგიურ ზონად გადაქცევა;
- თავისუფალ ეკონომიკურ ზონად გარდაქმნა ერთობლივი წარმოებისათვის;
- საერთაშორისო სამთავრობო და არასამთავრობო კვანძად ქცევა;
- ინტერნაციონალიზაცია გაეროს ეგიდით;

გალტუნგის განცხადებით, მშვიდობის ზონა არაა მხოლოდ სპეციფიკური გეოგრაფიული არეალი, არამედ იგი შეიძლება იყოს ერთი პატარა პირიკ კი, რომელიც ცდილობს გააფართოვოს თავისი მშვიდობიანი მოქმედების საზღვრები.

საქართველოსა და კავკასიის რეგიონისათვის საგულისხმო შეიძლება იყოს მსგავსი პრეცედენტებისათვის ყურადღების მიქცევა, რათა ზემოთ ნახსენები პუნქტების იდენტურ დებულებებზე დაყრდნობით, ქვეყანა იქცეს არა ნეიტრალურ (რაც მიმდინარე გეოპოლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე ფრიად უსარგებლო და ზიანის მომტანიც კი შეიძლება იყოს ისტორიის ამ ეტაპზე), ან ბუფერულ ზონად, არამედ მშვიდობის ზონად, სადაც განხორციელდება თანამშრომლობისა და მშვიდობის ეკონომიკის პრინციპები. ცოტა უფრო ადრე, 1998 წლიდან, იოჰან გალტუნგის მიერ, მისი საქართველოში რამდენიმე ვიზიტის შედეგად, გამოითქვა იდეა, რომ აზერბაიჯანს, საქართველოსა და სომხეთს შორის სასაზღვრო პერიმეტრზე გამოყოფილიყო ტერიტორია, რომელიც სამივე სახელმწიფოს ნაწილს მოიცავდა და რომელიც გახდებოდა მშვიდობის ზონა თავისუფალი ეკონომიკური ზონითა და საერთო პროექტებით. ჩვენი იდეაა, რომ მოხდეს იგივე აზრის მთელ ქვეყანასა და რეგიონზე ეტაპობრივი გავრცელება.

აღნიშნული პროცესისათვის მდგრადი ხასიათის მისანიჭებლად საჭიროა ადეკვატური და სტრატეგიული ღონისძიებების გატარება არა მხოლოდ გარედან თანადგომით (საერთაშორისო თანამეგობრობის დახმარებით), არამედ ქვეყნისა და რეგიონის შიგნიდან საჭირო რესურსების მობილიზაციით, რაშიც ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ნიშაა მშვიდობის მეცნიერებების პროფილით ხარისხიანი განათლების მიცემა (ამ მიმართულებით ბაკალავრიატისა და მაგისტრატურის სპეცკურსის შექმნა

როგორც საერთაშორისო, ასევე ადგილობრივი სპეციალისტების მოწვევით) და კომპეტენტური კადრების მომზადება ქვეყნის ცხოვრების ყველა სფეროში მშვიდობის მეცნიერებების შესაბამისი ხედვისა და პრაქსისის დასაწერად. ამ მიზნით, ასევე, ეფექტური იქნება სამშვიდობო ღონისძიებების, ფესტივალებისა და კონფერენციების ინტენსიური ორგანიზება; სამშვიდობო პროექტების განხორციელება და მათი განვითარების ხელშეწყობა როგორც ქვეყნის, ასევე რეგიონალური მასშტაბით; საზოგადოებრივი ჩართულობის ხელშეწყობა და მშვიდობის კულტურის გავრცელება მოსახლეობაში, რათა მოხდეს სოციალური აზრის მომწიფება და მოცემული დისკურსის გაბატონება რეგიონში; მსოფლიოს სხვადასხვა სამშვიდობო ცენტრთან და მოძრაობასთან კოორდინირებული თანამშრომლობა.

მსგავსი კომპლექსური გარემოს შექმნამ და მოცემული მიმართულებით თანამშრომლობის თანმიმდევრულმა განვითარებამ კავკასიის რეგიონსა და მის გეოპოლიტიკურ ცენტრ, საქართველოს შეიძლება აპოკალიფსის საკუთარი, აუტენტური და ახალი ნიშა მსოფლიო თანამეგობრობის ოჯახში, რითაც შემდგომში შესაძლებელი იქნება კონსტრუქციული მონაწილეობის მიღება დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის ტრადიციული ეპოქიდან მომდინარე კონფლიქტის ტრანსფორმაციის პროცესში.

დასკვნა

საქართველოსა და კავკასიის კონფლიქტებთან შეხების მრავალსაუკუნოვანი და მდიდარი გამოცდილება, მისი გადაფასებისა და მშვიდობის მეცნიერებების თვალთახედვიდან რევიზიის შედეგად, შესაძლებელია არა მარტო კონფლიქტური ტრადიციისადმი იმუნიტეტის გამომუშავების საშუალებად იქცეს, არამედ რეგიონში მშვიდობის ზონის შექმნის პრეცედენტთან მიგვაახლოვოს.

ამისათვის საშურ საქმედ მიგვაჩნია ჰაბერმასიანული დემოკრატიის სათათბირო მოდელით ხელმძღვანელობა, რომელმაც თანამშრომლობაზე ორიენტირებული და ინსტიტუციონალიზებული საჯარო დისკუსიების მეშვეობით შეიძლება ხელი შეუწყოს პოზიტიური მშვიდობის დისკურსის მეტი ეფექტურობით დამკვიდრებასა და გავრცელებას ქვეყანაში.

The present work is an attempt to offer philosophical analysis for the preconditions of political, cultural, economical and social nature of peaceful *modus vivendi* in Georgia and generally in the Caucasus. Peace as a common good and essential value of individual, or public development is discussed in the context of the differences incidental to various democratic models. The analysis of the above issues is performed with the purpose to shape the contours of transformation of the region and the countries in it into a complex system – zone of peace, which in comparison to the neutrality status can be better, more efficient and oriented towards third millennium.

The revision of democratic models from the perspective of peace studies reveal trends that facilitate constructive interaction and positive peace between the various segments of the political and social order. It applies this abovementioned structure to the pragmatic field for spreading the culture of peace, peace education, peace activities and joint venture projects; and all this to create another peace environment that will mature and transform the area between the West and the East into a new subject of peace, as a mediator between Europe and Asia, global North and global South.

Azerbaijan as Georgia's New Reliable Energy Investor

Nina Miholjic, MA in Diplomacy and International Affairs, Azerbaijan

Abstract: This paper examines political events that have led to the stronger energy collaboration between Georgia and Azerbaijan. Complex mutual interests of both countries are discussed in terms of energy security not only in the South Caucasus region, but also in a wider neighborhood. The implications of Georgia's pipeline politics are examined through the lens of Russian foreign policy and the West. Moreover, prosperous results of the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline are presented as a solid foundation for the future fruitful energy cooperation between Azerbaijan and Georgia.

Key words: energy security, Azerbaijan, Georgia, Russia, energy relations, the South Caucasus, BTC

Introduction: Energy relations between Georgia and Azerbaijan have remained surprisingly successful ever since the Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) oil pipeline has started pumping Azeri oil from the Caspian to Mediterranean Sea. Actually, the

energy relations were conceived earlier in 1999 when Baku-Supsa oil pipeline became operational but the relationship was still in the process of development. However, BTC represents a bigger project that caught international attention and, since then, Azeri-Georgian energy collaboration has accomplished significant achievements. Even though both countries have a common difficult neighbor - Russia - it seems that cautious Azerbaijan's diplomacy and Georgia's geopolitical leverage (Georgia has a transit route that enables Russia to continue supplying Armenia with its gas) have brought prosperous results so far.

Georgia-Russia conflict in 2008 upset the South Caucasus region even more and determined to seek alternative ways for energy independence from Russia. Georgia more than other South Caucasian countries expressed detesting feelings towards Russian aggressive foreign policy, and since then, has been trying to find more reliable energy partners. On the other hand, Azerbaijan seems to be using its petroleum resources in the most effective way by strengthening energy relations with Georgia and exporting considerable amounts of oil via BTC while managing to, without serious provocations, remain in a relatively good relationship with the Kremlin establishment.

It seems that Armenia is the least worried country of the South Caucasus in regards to the constant Russian political and military interference in the region. That is not surprising because, since Azerbaijan-Armenia conflict over disputed Nagorno-Karabakh territory (1988–94), Russia has been acting as Armenia's protector in international relations and Armenia still benefits from Russia's interest in exporting its gas resources via Georgia to the much isolated Armenian market. Although Georgia still cannot liberate itself from the strong Russian grip and continues to depend on Russian energy resources though considerably less than a decade ago, Azerbaijan has become more involved and more willing to provide Georgia with necessary energy supplies hence turning into *serious Georgia's energy investor*.

Prosperous Results of BTC

Georgia-Azerbaijan energy relations have continued to flourish for over a decade now, ever since the Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) oil pipeline became functional in 2006. The fact that these two countries are involved in several very important energy projects makes their cooperation vital for the future prospers of South Caucasus region. BTC is not just "a grand achievement of engineering" (Starr, 2005) but also an enormously important geopolitical project for the Caucasus, Russia and wider neighborhood in rather different ways. Stretching across three countries with its 1768km of total length and current capacity of 1.2 million

barrels per day ("Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline," 2017), the BTC project was a rather political one from the beginning. Helping Azerbaijan to secure its young independence from powerful neighbors, Russia and Iran, BTC has played a strong role for positive strategic cooperation of the newly established states of the region. (Cornell, Tsereteli, & Socor, 2005, p. 24) Energy collaboration of such kind has introduced a positive chapter in relations between Georgia and Azerbaijan, but also in a wider neighborhood.

The BTC pipeline represents a focal point for the future developments of Azeri-Georgia energy and political cooperation. BTC and other energy ventures such as Kulevi Oil Terminal, Baku-Supsa oil pipeline, Baku-Tbilisi-Erzurum gas pipeline and, still under construction, TANAP gas pipeline generate interconnected system of natural resources channels throughout Georgia's and Azerbaijan's territories. (Gvidiani, 2016) Such tight energy collaboration is a win-win situation for both countries. Georgia, as well as Azerbaijan, seeks for diversification of its own energy market. While Georgia wants to diversify its supply routes and, at the same time, reduce Russian presence in the region, Azerbaijan is willing to export more of oil and gas to its neighbor and Europe, consequently strengthening its position in the Caucasus. More importantly, the BTC project has been supported by both, the USA and the EU. In the process of avoiding either Russian or Iranian route, the USA government found a perfect project that would connect Azerbaijan, Georgia and Turkey and, finally, brought Caspian oil to international markets bypassing Russian territory. The USA helped in negotiations among many involved parties, from governments of participating countries to international energy companies, but also, financially supported the participants of the BTC project. (Nanay & Stegen, 2012, p. 347) On the other hand, this was an opportunity for the USA to increase its presence in the South Caucasus and to limit Russian/Iranian pretensions to control the region. The EU support to project was not that strong as of the USA and Turkey because it did not want to provoke its biggest gas supplier Russia. However, it did acknowledge the importance of the BTC pipeline. (Nanay & Stegen, 2012, p. 348) European leaders are eager to diversify its energy market and welcome new projects, especially those that exclude Russian participation. Nevertheless, the EU's complex interdependence with Russia prevents sometimes open support to non-Russian energy arrangements.

Azerbaijan's western-orientated foreign policy favors Georgia as a more suitable and reliable transit country for exporting natural resources to Turkey and Europe. In this case, Russia is out of the transiting route network since that would greatly increase Russian influence over Azerbaijan. Going back into history, the

terrible event known as 'Black January', when the Russian troops entered Baku in January of 1990 and killed dozens of civilians, was the turning point in Azerbaijan's foreign policy which since then has been fostering pro-independent and pro-Western feelings while being very cautious with the powerful northern neighbor. (Ipek, 2009) Another episode in Azerbaijan's history entrenched Azerbaijan's diplomacy as pro-western and less trustworthy towards Russia. During the Armenian-Azerbaijani conflict over disputed area of Nagorno-Karabakh, Russia supported Armenia forces that deepened further anti-Russian mood among Azeris. At that time, Russia wanted to reestablish military presence in Azerbaijan and retake control over Azerbaijan's energy exports in return for military assistance which Azerbaijan resolutely refused. Ever since then, Russia has been supporting Armenian side. (Ipek, 2009) Although Russian support might not be that strong or continuous, Azerbaijan still cannot afford provoking such regional power by questioning its decisions and, therefore, has decided to exercise a very thoughtful foreign policy.

Georgia's unique geopolitical position has brought this small Caucasian country a lot of political leverage, but also some unfortunate conflicts and still unsettled relations with Russia. Georgia benefits from Azerbaijan's state policy which promotes strong energy independence and determination to export natural resources to Europe. Correspondingly, constant hostility between Armenia and Azerbaijan makes Georgia the only possible transit route solution for Azeri oil and gas in the Caucasus region. Indeed, Azerbaijan wanted to strengthen its statehood and emerge as a strong energy player by building the BTC pipeline. Thus, Azerbaijan managed to escape Russian and Iranian stranglehold and to develop strong economic, political and security ties with Georgia, Turkey and the West. Moreover, with the BTC route, the Azerbaijan's establishment successfully bypassed Armenia and extended its political and economic isolation. (Cornell & Ismailzade, 2005, pp.61-62) On the other hand, this was a very good chance for Georgia to decrease Russian presence and get a new more reliable energy supplier. Moreover, Georgian territory is of strategic importance to Russia because that is how it is possible for Russian energy resources to reach Armenia. Currently, the North-South Gas Pipeline (NSGP), extending 235km, transports gas from Russia to Armenia across Georgian land. (Ninikelashvili, 2015) As a country with an advantageous geopolitical position, Georgia has made significant developments in its energy sector hence increasing its own, as well as European energy security. With a strong network of oil and gas pipeline throughout its territory, Georgia stands as a powerful energy hub of the South Caucasus.

Since gaining independence from the Soviet Union in 1991, Georgia has started playing increasingly noteworthy role in European and Western energy security by representing a vital link between Asia and Europe that connects the Caspian Sea region and Central Asia with the Black Sea and Western Europe. (German, 2009) It is a perfect location for transporting energy resources from the landlocked Caspian Sea to world markets eluding Russian terrain. Georgia has shown so far how to use its advantages and continues to enforce energy relations with Azerbaijan. Despite constant Russia's disapproval of any further energy project that excludes its side, Georgia and Azerbaijan are managing quite successfully to meet their mutual energy interests and enrich the strategic relationship by negotiating future joint energy developments. The Western support is also contributing to this fruitful collaboration.

Georgia's Pipeline Politics

Russian – Georgian relations have been very troubled ever since Georgia became an independent state in 1991. After the collapse of the Soviet Union, Russia has sought to enforce its power over newly emerged countries of the South Caucasus in many ways. Even though the Union ceased to exist more than two decades ago, Moscow's policy towards the Caucasus is still hegemonic in nature. It seems that Russia cannot acknowledge the fact that the post-Soviet states are both de jure and de facto fully independent states protected by international conventions. (Blank, 2013) Fear of being left behind still follows Russia today because tighter cooperation especially in energy terms between Azerbaijan and Georgia could have a negative impact on Russian still powerful influence in its wider neighborhood. Moreover, Moscow was afraid that the sudden acquisition of independence across the South Caucasus would leave this region open to Turkish and Iranian influence. (Cornell, 2001, p.345) Turkey and Iran - both powerful countries - could use their leverage and historical ties with the region in order to spread their presence and influence. On the other hand, the Kremlin's way of reasoning was filled with anxiety of losing possible expansion of influence over the Central Asia and jeopardizing its gas exports to Europe if two South Caucasian countries decide to work closely together on deepening and expanding their energy cooperation. To prevent further negotiations over the BTC project, the Russian government even suggested lower tariffs for the re-opened Baku-Novorossiysk and put additional pressure on Georgia by reducing that country's gas supply. (Babali, 2005, p.43) Struggle for the maintenance of regional power is still a major issue in Russian diplomatic agenda.

It might not be an exaggeration to say that Russia started the war in 2008 precisely because of pipeline politics. Georgia jeopardized Russian energy plans by

developing strategically important energy projects with Azerbaijan which was perceived, at least from the Russian side, as a strong hit to Russia's area of influence. The war might have been one of many Russia's attempts to regain energy control over its southern neighbor and consequently over the Caspian resources. Events that had preceded Russian military intervention in Georgia are clear indicators that the pipeline policy played significant role in triggering the conflict. BTC, BTE and Baku-Supsa projects were all damaging to Russia's economic revenues because Russia could not collect transit fees anymore, but also these pipelines undermined Russian political influence since those were the export supply routes to Europe that were out of Russian supervision. (German, 2009, p. 351) Georgia has been struggling with its northern neighbor since the collapse of the Soviet Union. Ever-present Russian interference in Georgia's domestic matters - especially in unfortunate civil conflicts that led to separatist movements in two self-proclaimed republics South Ossetia and Abkhazia and eventually a full-scale war in 2008 - has been the most pressing issue in Georgia's contemporary state affairs.

Ever since the independence in 1991, Georgia has been in constant pursuit for diversification of its energy market. Russian patronizing foreign policy and endless interference in domestic affairs of its "Near Abroad" forced Georgia to seek other, more reliable and more respectful energy suppliers. Azerbaijan came as a perfect solution that, at the same time, has met Georgia's wish for energy diversification and Azerbaijan's future energy plans in terms of expansion to the European market. The security of the South Caucasus has already been compromised by separatist disputes in Abkhazia, South Ossetia and Nagorno-Karabakh, as well as the conflict in 2008 between Georgia and Russia. Building new oil and gas export pipelines was seen as a certain way of bringing peace to the region. Moreover, more reliable supplier would enhance Western energy security, which was a dominant thought before the conflict in 2008. (German, 2009) Apparently, excluding Russia from new energy endeavors can cause quite a stir in the region. However, Georgia was determined to continue further cooperation with Azerbaijan in energy terms.

It has been pointed out repeatedly within the international politics circles that one of the reasons for the unexpected war in 2008 was Russian strong opposition towards pro-western and pro-independent attitudes that Georgia has openly preached ever since it became an independent country in the beginning of 90s. Cornell argues that Georgia was one of the most independent-minded republics in the Soviet Union. Also, this country was reluctant to join CIS from the start because it did not want to be involved in any Russian-led project and was firm in demanding the withdrawal of Russian armies from its territory. (2001, p. 334) As for the

Georgia's pro-Western orientation, its energy policy is the best indicator of how much this small country in the Caucasus is eager to resist dangerous Russian influence and attract the West. Georgia benefits from a favorable geopolitical position and encourages further development of petro-politics in its territory. Hence Baku–Tbilisi–Ceyhan pipeline project is precisely the result of such developments backed up by Georgia's pro-Western tendencies. (German, 2009) Pipeline politics plays a huge role in Georgia's domestic and foreign affairs. On one hand, every new energy project that bypasses Russia brings Georgia more of independence and leverage but at the same time a great risk of Russian retribution. Secondly, further cooperation with Azerbaijan and openness towards the West additionally tightens already prosperous existing energy ventures and creates an opportunity for possible future gas projects with the Caspian region.

Future Developments in Azerbaijan-Georgia Energy Relations

Troubled history of Georgia-Russia energy relations has caused series of Georgia's efforts to reduce its dependence on Russian natural resources. Back in 2006, Russia seriously disturbed Georgia's gas consumption by cutting gas supplies during a harsh winter while being the only supplier of gas to Georgia. (Willigen, 2016) The incident hurt Georgia considerably, as well as Armenia, since the same pipeline supplies these two countries with Russian gas, but also made Georgia determined to seek for alternative gas routes more than ever. Diversification of Georgia's energy market has begun with opening the BTC oil pipeline in 2006. A year later Baku-Tbilisi-Erzurum gas pipeline was put online. BTE transports the gas produced in the Shah Deniz field situated in the Azerbaijani sector of the Caspian Sea to Georgia and Turkey. ("Transportation", 2017) All these projects are promising future developments of Azerbaijan-Georgia energy relations with possibility of putting into work a new gas pipeline.

It is estimated that Azerbaijan already supplies around 90 percent of Georgia's gas consumption while Russia's state-run Gazprom satisfies only ten percent of Georgia's needs for gas. (Owen, 2017) Azerbaijan proved to be a trustworthy energy supplier; therefore, future collaboration with this neighboring country will be of great strategic significance for Georgia. Continuous gas supply from Azerbaijan in contrast to Russia's blackmailing and very unstable energy politics towards its southern neighbor makes Georgia more interested in deepening relationship with Azerbaijan in many aspects from energy to politics and economy. Azerbaijan is also a very profitable gas dealer. Georgia purchases Azeri gas at favored price of US\$120 per 1,000cub.m. that is noticeably lower than the price offered by Gazprom to Armenia which pays US\$165 per 1,000cub.m. for the Russian

gas. (Maisuradze, 2017) Moreover, Georgia's increased demand for gas might be a new chapter in Azeri-Georgia gas relations.

The strategic partnership between Azerbaijan and Georgia was a bit shaken when Georgia decided to renew gas supply contract including some modified terms with Russia in the beginning of 2017. Those alterations were made on Russian request regarding the way of payment. It is decided that Georgia will receive fees in the form of cash rather than in-kind for the transit of Russian gas. (Maisuradze, 2017) Beside these small drawbacks, there is still more room left for continuation of productive relationship rather than to start wasting resources on political competitions. Furthermore, Georgia should take advantage of its favorable position and push more for competitive supply market. Placed between two rich in gas and oil countries – Azerbaijan and Russia- and Turkey as strategically important energy importer, Georgia could develop secure energy supply position. It is less likely that Azerbaijan will reduce its gas exports to Georgia, especially, when the latter has shown a rather increased demand for gas consumption recently. Moreover, Russia still depends on Georgia's territory as it is the only possible solution for transporting gas to Armenia so far. (Zachmann, 2014, p. 2) Given the current situation, Georgia could ensure energy security in the South Caucasus and be the voice of stability and prosperity in the region.

Negotiations around planned Southern Gas Corridor (SGC) project will bring Azerbaijan and Georgia even closer. Consequently, these two countries will deepen their ties with the West furthermore. If the project becomes operational, it will be long over 3,500 kilometers, cross seven different countries and it will be the most complex network of gas pipelines ever constructed in the world. (Southern Gas Corridor, 2017) Additionally, this project has already received Western support. In fact, the SCG pipeline network is actually an initiative of the European Commission. The Southern Gas Corridor project could be a reasonable alternative for European energy market dominated by Russian gas. After Ukrainian crisis and Russian unpredictable behavior, it was more than clear that the EU has to diversify its energy market and include other possible suppliers like Azerbaijan. (Sierra, 2010, p. 643) Even though the project itself carries many potential risks, Europe is willing to diminish Russian influence advocating for a new gas pipeline. That could help Europe to develop strong, less dependent energy market on unreliable suppliers and meet better European consumers' needs. Moreover, Azerbaijan and Georgia will be incorporated in a larger energy network that would help them to stand stronger against surrounding energy powers such as Russia and Iran and intensify already productive energy relations.

Unquestionably, Azerbaijan-Georgia energy relations have shown significant amount of mutual respect and prosperity in every sense. Both countries are working relentlessly on the future developments of their own energy markets respectively, whereas those actions actually meet common interests additionally developing stronger ties with the West.

Conclusion remarks

Ever since Azeri oil has started reaching Georgia's territory, Azeri-Georgian energy relationship has only showed positive outcomes. These two countries continued deepening the relations by introducing strategically important BTC oil pipeline in 2006 and BTE gas route the year after. Moreover, Azerbaijan and Georgia are planning to become a part of even larger, the EU-led, Southern Gas Corridor network in the future. Prosperous results of the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil channel encouraged Azerbaijan to start other projects with Georgia and meet European energy needs more seriously, consequently turning into Georgia's new reliable energy investor, as well as a strong energy player on the international stage.

Despite Russia's constant intrusion in domestic affairs of its "Near Abroad", Azerbaijan and Georgia are managing to maintain a good mutual energy relations and even attract the West with new prospective gas and oil projects. After couple of unfortunate episodes in Russo-Georgia affairs, such as cutting gas supplies during a harsh winter in 2006, a full-scale war in 2008 probably triggered by energy security reasons, and endless Russian military and political interference in its southern neighbor domestic matters, Georgia has become determined to diversify its energy market in order to avoid Russia's capricious attitude and turn to more reliable and more respectful energy partner such as Azerbaijan. On the other hand, the western support for extended energy network could only enforce already prosperous energy relations between Azerbaijan and Georgia.

Given the Georgia's favorable geostrategic situation, this country could easily push for more competitive supply market. Neighboring two countries rich in natural resources— Azerbaijan and Russia- and Turkey as strategically important energy importer, Georgia is equipped to establish secure energy supply position. It is plausible that Azerbaijan will raise its gas exports to Georgia, especially since the latter has shown a rather increased demand for gas consumption. Moreover, Georgia could exploit Russia's interest in exporting its gas resources via Georgian terrain to the much isolated Armenian market and negotiate a more reliable relationship with the northern neighbor. The current situation is very promising for Georgia. This country full of potential could ensure energy security in the South Caucasus and be the voice of stability and prosperity in the region.

EU relations with the South Caucasian countries since the breakdown of Soviet Union

In the 1990-s the European Union showed little interest in Caucasus and treated this region as Russia's backyard. In contrast to UN and OSCE, it played a passive role in Caucasian affairs, especially in the security sphere. Moreover, EU was more preoccupied with the bloody wars and conflicts in the Balkans and did not pay enough attention to the South Caucasus. Although EU provided financial and technical assistance to the newly independent Caucasian states, its involvement in Caucasus was still very insignificant and limited. Since the enlargement of the European Union and the accession of Romania and Bulgaria to the EU, The South Caucasus is no longer viewed by EU as a distant and insignificant region. Nowadays, the European Union has an access to the Black Sea and the maritime boundary with the Caucasus region. After the enlargement process, Europe's interest in the neighboring region has increased considerably. Over the last years the European Union began to develop closer economic and political relations with the South Caucasian states by means of the European Neighborhood policy and the Eastern Partnership Program. The aim of this Neighborhood policy is to create a secure political, economic and social environment and promote stability, co-operation and prosperity in the Caucasus region. European Union helps Caucasian states in the implementation of democratic reforms and supports democratization process in South Caucasus. European Union is also involved in the resolution of conflicts of the Caucasus region. However, its role in the settlement of conflicts is rather limited. The aim of this article is to analyze European union's relations with the South Caucasian states - Georgia, Armenia and Azerbaijan.

Keywords: EU and South Caucasus, Geostrategic significance of Caucasus region, Europe's energy security.

Why Caucasus matters?

The EU's growing interest in the Caucasus region can be explained by the favorable geo-economic and geostrategic location of the Caucasus. The Caucasus region is a bridge between Europe and Asia. This region borders the Caspian Basin, Central Asia and Iran which are very rich in natural resources. Due to the tense relations with Russia, one of the main priorities for the European Union is the diversification of the supply of energy resources and the reduction of energy

dependence on Russia. Recent ethno-political conflicts in Ukraine and the aggressive actions carried out by the Russian authorities in the post-Soviet space made it clear to the EU leaders that the Kremlin is an unreliable partner that uses its resources as a political weapon. At any moment, Russia may terminate its gas supply to the EU and in this way may create enormous economic, financial and social problems for Europe, as it happened in late December 2005, when the Kremlin cut off gas supplies to Europe and Ukraine. Russia is the EU's largest single supplier of gas and it exports about 76% of gas to Europe through the territory of Ukraine. That is why the Russian-Ukrainian war and the unstable situation in eastern Ukraine are serious challenges to Europe's energy security. The reliance on Russian gas is quite dangerous and therefore, Europe is interested in diversifying the supply of oil and gas reserves. European Union is aware that it requires new transport routes for energy and new sources of gas. (Valeri Modebadze & Fatih Mehmet Sayin, 2015)

The Caucasus Region has the potential to play a major role in supplying energy resources to Europe. This region can play the role of transit corridor between Europe and Asia. Via the South Caucasus, it is possible to establish connections with the energy-rich Caspian basin and Central Asia. The South Caucasus is a strategically important region, which can significantly lessen European energy dependence on Russia.

The European Union is also interested in restoring the Silk Road and deepening trade relations with Asian countries. This was the purpose of the project "TRACECA," which was initiated by the European Union in Brussels in 1993. The aim of this project was to create a transport corridor, which would connect Europe, the Caucasus and Asia. This transport corridor would play a major role in strengthening economic, trade and commercial ties between Europe and Asia. (Gökhan Tekir, 2014) The shortest route from Europe to Asia passes through Caucasus. Therefore, Europe is interested to ship the freight to Asia through the Caucasus region and in this way to establish close economic, trade and commercial relations with Asian countries. The development of the transportation infrastructure in the Caucasus is underway, which will further increase the geopolitical significance of this region. Over the last years, the European Union shows great interest in creating a secure political, economic and social environment in the Caucasus. The main objective of the European Neighborhood Policy and Eastern Partnership Program is the achievement of stability and prosperity in the Caucasus region. (Leila Alieva, 2006).

EU's Increasing Involvement in the South Caucasus Region

After the breakdown of the Soviet Union, the European Union established relations with the newly independent South Caucasian states. Since 1992, the EU

has provided technical and humanitarian assistance to the states of South Caucasus. In 1996, the European Union signed a Partnership and Cooperation Agreement with nine post-Soviet states, including all three states of South Caucasus. The above-mentioned agreements entered into force in 1999 aimed at establishing democracy and the rule of law, strengthening state institutions in post-Soviet countries. (ვალერი მოდგეზაძე, 2016). Although EU provided financial and technical assistance to the newly independent Caucasian states, its involvement in Caucasus was still very insignificant and limited. In the 1990-s the European Union showed little interest in Caucasus and treated this region as the Russia's backyard. The European leaders treated Caucasus as appendix of Russia rather than a region of independent nations. In contrast to UN and OSCE, the European Union played a passive role in Caucasian affairs, especially in the security sphere. Moreover, EU was more preoccupied with solving ethnic conflicts in the Balkans and did not pay enough attention to the states of the South Caucasus region. The resolution of ethnic conflicts in the former Yugoslavia was the primary concern of the European Union and therefore, little attention was paid to the Caucasian republics in the 1990-s.

Since the enlargement of the European Union, European leaders no longer view South Caucasus as a distant and insignificant region. The process of enlargement brought the South Caucasus region closer to the European Union. Since 7th of July, 2003 the European Union has its special representative in the South Caucasus. On 14th of June 2004, European Union offered three states of the South Caucasus - Georgia, Armenia and Azerbaijan – to participate in the European Neighborhood Policy. In 2009, the European Union implemented an Eastern Partnership program aimed at deepening cooperation with Eastern European countries. Romania and Bulgaria became members of the European Union in 2007, after which Europe gained access to the Black Sea and obtained maritime boundary with the Caucasus. After this event, the European Union showed more interest towards its neighboring region - Caucasus. Following the expansion of the European Union, the European leaders paid more attention to the strategic location of the Caucasus and its geopolitical significance. However, at the same time they paid attention to the challenges facing the Caucasus region - ethnic conflicts, wars, political and economic instability...

One of the main goals of the European Union is to regulate conflicts in the South Caucasus region. Ethnic conflicts in the South Caucasus threaten the implementation of energy projects, as well as the stability of Europe. The European Union is interested in preventing the escalation of ethnic conflicts in Caucasus, as the volatile situation can lead to mass migration of refugees to Europe and may

create favorable ground for transnational crime and smuggling. The South Caucasus remains a volatile region due to numerous conflicts, and if ethnic conflicts are renewed, the region may lose its strategic significance and its transit function. That is why the ethnic conflicts in the South Caucasus region and the confrontation between the neighboring states represent a serious challenge for the European Union and its energy security. In this regard, it is worth mentioning Russian - Georgian and Armenian - Azerbaijani conflict. After the August war, Russia occupied approximately twenty percent of Georgia's territory and recognized independence of South Ossetia and Abkhazia. There are Russian armed forces, as well as illegal armed formations of Abkhazia and South Ossetia stationed in occupied territories. The Kremlin may use these illegal armed forces to carry out acts of sabotage and in that way can endanger the stability of the Caucasus energy corridor and European energy security.

The situation is also tense between Azerbaijan and Armenia and the war might be renewed at any time. Both countries pay great attention to strengthening their military potential and try to solve the Karabakh Issue with the forceful methods. In case of renewal of the Karabakh conflict, gas and oil pipelines might be damaged in its immediate vicinity and this may create enormous problems for the European energy security.

If the conflicts in the South Caucasus are renewed, then the region cannot function as a transit route for energy resources, which will certainly pour water over Russia's mill. In this case, Russia will become the main provider of energy resources for the European Union. The Kremlin wants Russia to have the monopoly over the natural resources in the post-Soviet space and to be the only provider of energy to the West. Since oil and gas remain one of the main sources of income for the Russian Federation, the Kremlin's main goal is to strengthen its influence in the energy-rich regions (Gökhan Tekir, 2014).

The Cold War, which ended in Europe in the 90s, is now raging in South Caucasus. The leading countries of the world confront each other in this region in order to meet their strategic and economic interests and control oil and gas reserves. Russia wants to continue its domination over the energy-rich region and constantly opposes other powers in South Caucasus. Now, Caucasus is the region where the economic and strategic interests of the West and Russia collide with each other. In order to weaken the West's influence in the Caucasus, the Kremlin may conduct sabotage acts on South Caucasus transport infrastructure, as well as on the Baku-Supsa and Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipelines and Baku-Tbilisi-Erzurum pipeline. Russia will try to weaken the transit function of the Caucasus region and

suspend the implementation of new energy projects in the region by arranging sabotage acts on strategic objects. This is the reason why Russia bombed the Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline during the August War. (Kornely K. Kakachia, 2011)The Kremlin does not want the South Caucasus to become a European transport and energy corridor, stable and prosperous region. Therefore, Russian authorities will always support the provocation of ethnic conflicts and the rise of separatism in the region. For disrupting new and important megaprojects in the Caucasus, Russia may launch at any time a large-scale military action against Georgia or Azerbaijan.

Although the involvement of the European Union in the South Caucasus region is growing constantly through the establishment of close relations with the Caucasian states, it is necessary that the West plays a more important role in resolving Caucasian ethnic conflicts and pays more attention to threats coming from Russia. The EU needs to develop an adequate strategy for conflict resolution in South Caucasus. Today, the EU does not have a large and well-organized army that prevents it from engaging more actively in the conflict resolution process. The EU is currently carrying out an observer mission in South Caucasus, which is certainly not enough to stop Russia and neutralize conflicts. The European Union needs to pay more attention to the resolution of ethnic conflicts in the Caucasus region and has to develop a specific plan for stopping Russian aggression.

The European Union's cooperation with the South Caucasian states and Challenges facing in South Caucasus

The three states of South Caucasus have different foreign policy priorities, which can be considered a serious challenge for the European Union. The Caucasus is not a homogenous region, it consists of different ethnic and religious groups that speak different languages and have very little in common. These ethnic and religious groups often have hostile relations with each other. Conflicts are widespread between different ethnicities. Therefore, it is very difficult to achieve unity in this region and cooperate on the regional level. South Caucasus is more divided than it is a united region and the three republics of the South Caucasus often carry out contradictory policies. South Caucasian states have different priorities and have strategic connections with different regional and global powers. The South Caucasus region is not coherent when it comes to the integration into Euro-Atlantic structures and the membership of the European Union. If Georgia has chosen a sharp pro-western course, Armenia and Azerbaijan do not want to integrate into Euro-Atlantic structures and the goal of their foreign policy is not the integration into the European Union. The situation is complicated further by the fact that our neighbor Armenia is a member of the Eurasian Union since 2015. The aim of Armenia's

foreign policy is to establish closer relations with Russia and deepen ties with it. Armenia gradually began to drift away from the Western world, which could result in turning this country into a "Russian Gubernia". The geopolitical interests of Russia and Armenia coincide in the South Caucasus region, which leads to the rapprochement of the two countries and causes deepening of links in economic, military and political sphere. (ვალერიანოვიძე, 2016) The Armenian authorities do not like the fact that large-scale energy projects in the South Caucasus region are being implemented bypassing Armenia's territories, resulting in a strengthening of Azerbaijan and increasing its military potential. Through the energy projects Azerbaijan has the opportunity to spend more financial resources for the development of the military industry and strengthen its own army. Azerbaijan will try to solve the problem of Karabakh with forceful methods and get back lost territories. The continuous militarization of Azerbaijan and Armenia increases the probability of renewal of the Karabakh conflict. In case of renewed conflict, Armenia will have to fight with Azerbaijan's strong and modernized army. The aim of Kremlin is to use the Karabakh conflict to achieve its geopolitical objective in South Caucasus – weaken both states and bring them back into Russia's orbit.

Russia views South Caucasus as its zone of influence and tries to bring this region back into Russia's orbit. For this reason, the Kremlin launched Eurasian economic integration project and exerted pressure on the South Caucasian states to become members of the Eurasian Union. On 29 May 2014, the leaders of Russia, Belarus and Kazakhstan signed the treaty on the Eurasian Economic Union, which came into effect on 1 January 2015. It is obvious that the Eurasian Union is the project, which is directed against the enlargement of the European Union in the post-Soviet space. (Vano Chkhikvadze, 2016) Russia wants to strengthen its influence in the post-Soviet space and therefore, sees the European Union as a geostrategic competitor. The Kremlin regards the South Caucasus as its sphere of influence and tries to keep the hegemonic position in this region. Therefore, it constantly opposes external powers, which want to spread their influence in this strategically important region. The Kremlin continues to strengthen its military potential in Caucasus. By retaining its control over the South Caucasus region the Kremlin tries to establish dominance over the energy supply routes to Europe. Europe's influence in the South Caucasus region can be weakened if the European Union will not develop a specific containment strategy for Russia. Georgia is left alone in the South Caucasus region today. Although Georgia is still a pro-Western country in the Caucasus region, it needs real support from the West in order to keep its pro-western course and avoid Russian domination. The developments in Crimea and the

military aggression carried out by the Russian authorities in eastern Ukraine should be an alarming signal for Georgia as well as for the West. In order to avoid repetition of events similar to Crimea and Eastern Ukraine in the South Caucasus region, it is necessary to analyze all possible scenarios and develop specific plans for neutralizing possible military interventions of Russia in this region. The EU should address the main problems the Caucasian states are facing, namely their security and territorial integrity. The EU should pay more attention to the challenges in the Caucasus region and play a more active role in the conflict resolution process.

Conclusion: South Caucasus region with its links to Central Asia and energy – rich regions, is of particular interest for the European Union. This region can play a role of energy corridor and significantly reduce Europe's energy dependence on Russia. In addition, South Caucasus region is a bridge between Europe and Asia. Although European Union established close economic, political, cultural and trade relations with Georgia, Armenia and Azerbaijan, its involvement in conflict resolution process is minimal. If conflicts are renewed, the region might lose its strategic significance. Therefore, European Union should play more active role in dealing with the security challenges that the Caucasian states are facing.

Caucasus at the crossroads: New Silk Road/ One-Belt-One-Road strategy as a stabilizing Factor

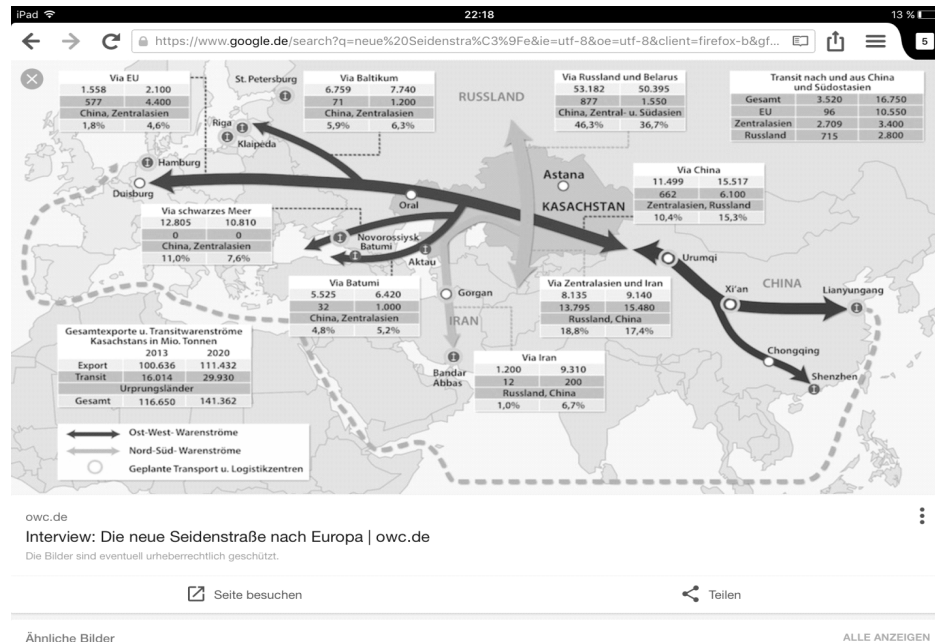
Georgia and the Caucasus are on the crossroad of new trade routes that will connect China and Europe. The so called New Silk Road will connect Chinese and European markets, peoples and cultures, including Caucasia and Central Asia. The new Initiatives will stabilize the situation in Georgia and in the Caucasus.

Already in 2007 the European Union released the first Central Asia Strategy. They wanted to gain access to new resources of gas and oil. Renewable energy was the big game on the energy market. But even renewable energy were gaining importance and the share of renewables for producing electricity was growing, gas was needed to fill up the gaps of energy production when the wind was not blowing and windmills were not producing.

Seeing the growing demand, Russia offered to increase their deliveries. But Europeans were looking for energy from a new source. Deliveries from one source should remain at amounts that were replaceable, not to become dependent on one source. An economic dependency would also mean losing political independence.

Europeans were hoping to open a corridor for energy imports from Caspian region. Asia, trespassing Azerbaijan and Georgia. So the idea was to look for carbohydrates from Caspian region to be transported through the Caucasus, from Baku through Azerbaijan and Georgia. In the second step Central Asia should be connected. In return for gas and oil, Europeans would pay and at the same time deliver knowledge, especially for water management and state building, which was obviously needed in the newly independent states.

Map 1 Trade and transport routes

Hopes were high, when the strategy was released. The states of Central Asia, Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kyrgyzstan and Tadjikistan, should see a win-win situation in working together. But they did not. Each one of them was thriving for their own well being, leaders from the former political elite competing as new heads of state, not trusting their neighbors and having no ambitions to work for a common future.

In the 1990-ies, the economic situation of the Caucasus and Central Asia was poor, as it was in many post Soviet countries. The Soviet Union had set up its economy with interdependencies of all its members, with Moscow as the center for management and know how. If one country had resources such as rare metals, the production place for using these metals would be not at the spot, but in a different country. As a consequence, after the Soviet Union fell apart, all its members faced a big and new economic challenge: they had to struggle to set up their own economy, which was a must, considering that transport means costs. But how would they finance the change? If they had metals, how would they finance a production place? How would they make contacts with people or institutions to finance?

An even harder struggle for the Caucasus was, that already several decades it had no longer been in the focus of attention. More than 100 years ago, the oil from Caspian Region had accelerated and fired the Industrial Revolution in Russia. The

oil boom in the early 1900s had brought wealth to Baku and surrounding areas. The first pipeline, constructed from Baku to Supsa in left traces still to be seen today.

But when the oil well onshore no longer produced the amounts expected, most of the Caspian oil wells were abandoned. Some of them still to be seen today as from the day when they were left. Instead of Caspian oil, coal from Siberia was discovered to be a more useful and more economic source of energy to accommodate the needs of the rapidly growing economy.

While the onshore oil wells in the Caucasus deteriorated, Siberian coal field where thriving.

The Caucasus was no more in the focus of attention, but never forgotten by all interested in energy resources. After the end of the Soviet Union, new light was shed on an area that had been in the dim existence for quite some time.

In 1992 the US foreign Minister Madleine Allbright visited Baku. With her, she brought a group of experts. They were interested in exploring the situation for maybe finding new sources for energy.

Russian experts had left the area, after onshore wells were exploited. There was an idea that under the Caspian Sea more oil could be found, but at the time only Western Companies had the technology to drill under the sea. **This fact was essential and it gave way to new economic and political developments.**

Experts from US and British companies found resources that were greater than what they had expected. Only shortly after, in the spring of 1992, the Turkish Prime Minister Süleyman Demirel proposed to Central Asian countries including Azerbaijan that a pipeline run through Turkey. The first document on the construction of the Baku–Tbilisi–Ceyhan pipeline was signed between Azerbaijan and Turkey on 9 March 1993 in Ankara. The Turkish route meant a pipeline from Azerbaijan would run through Georgia or Armenia, but the route through Armenia was politically impossible due to the unresolved war between Armenia and Azerbaijan over the status of Nagorno-Karabakh. This left the circuitous Azerbaijan-Georgia-Turkey route, longer and more expensive to build than the other option.

The project gained momentum following the Ankara Declaration, adopted on 29 October 1998 by President of Azerbaijan Heydar Aliyev, President of Georgia Eduard Shevardnadze, President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev, President of Turkey Süleyman Demirel, and President of Uzbekistan Islam Karimov. The declaration was witnessed by the United States Secretary of Energy Bill Richardson, who expressed strong support for the pipeline. The intergovernmental agreement in support of the pipeline was signed by Azerbaijan, Georgia, and Turkey on 18

November 1999, during a meeting of the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) in Istanbul, Turkey. Its goal: To give access to international energy companies to Caspian carbohydrate resources.

Map 3 Pipelines going west

The contract in fact was much more than an economic contract of selling and buying. It was a contract that was aiming at reviving the whole Caucasus and even Central Asia, by selling oil and gas from land locked countries around the Caspian to international markets. The route for oil was from Baku via Tbilisi to Ceyhan, a mediterranean harbor in Turkey. From there the oil would be shipped to international markets.

A similar route was planned for gas, but in Turkey gas was going to be transported directly on to Europe, where it was needed to give an option to those state situated in the middle of Europe, which were linked to Russian gas only.

Both pipelines were going to be build and operated by joint efforts from Caucasus countries and international companies of several western states. The new flow of money was going to support state building and investments.

The pipeline was constructed as a corridor independent from Russia as well as Iran.

The new corridor would offer the opportunity for the land locked countries to work their way out of old structures and dependencies.

It was supposed to bring a change of the old system to a democratic state and market economy. Free and democratic elections was to be held and the new money was supposed to finance in the transformation.

The Caspian Sea, separating Central Asia and the Caucasus, could be trespassed by another pipeline. But that is not in the interest of Iran or Russia. And it did not happen until today. With united efforts they block plans to cross the sea.

On September 18, 2002, the first step was done to build the pipelines. It changed the region, in Azerbaijan as well as in Georgia, whose state household is financed to more than one half with money collected for through passing of the energy pipelines.

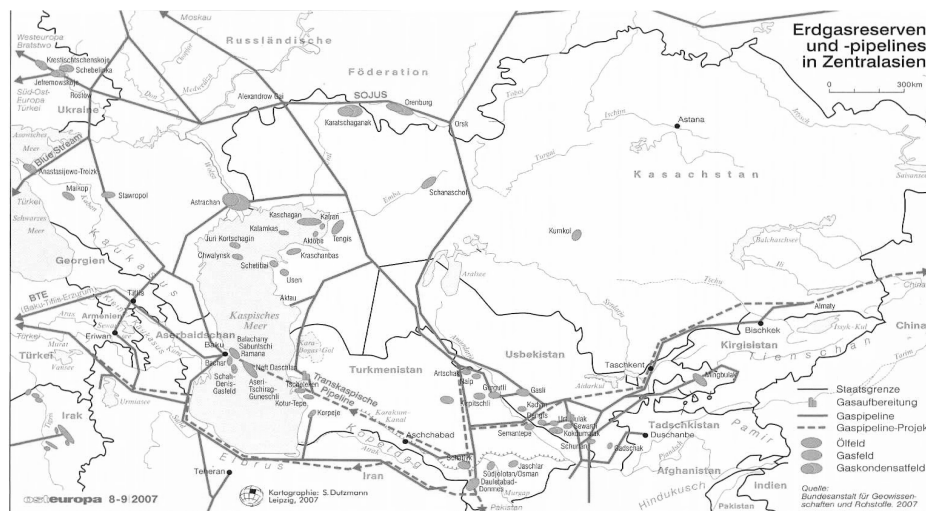
Both pipelines started operating: In 2005 for oil in the Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline, and 2006 in the South Caucasus pipeline. For Georgia, it was a moment that opened great new chances, for two reasons: **For one,** Georgia received great amounts of gas to very favorable conditions, and with this was no more dependend on deliveries from Russia. **The second reason;** a steady flow of money came into the country: fees for trespassing oil and gas.

The gas pipeline until today ends in Turkey only, because the Nabucco consortium did not manage to synchronize its interests. After several changes in the group, the originally planned route into the middle of Europa was altered to the shortest commercial route possible, in the first step to Turkey only. In the second step, the investors changed from an international consortium to joint investment of Turkey and Azerbaijan, who are building the pipeline continuation into the south of Italy, by the name of TAP, trans Anatolian pipeline, and TANAP, trans Anatolian pipeline.

The struggle for building the gas pipeline was a struggle also on a political level. The Nabucco pipeline would have sent gas to markets, that were and are still in the reach of Gazprom only. Entering the market and opening a competitive situation could and cannot be in the interest on Gazprom and its state connected leaders. The income from gas and oil business is what makes up a large part of state finances for Russia.

In the 1990-ies, Russia had other worries but to interfere with the plans for the pipelines.

The contract of the century had even more far reaching plans: The amounts of gas available from Azerbaijan were not the quantities that made the costs for a gas pipeline feasible. So the idea was to include Turkmen gas as well, by having a gas pipeline build through the Caspian Sea. The trans Caspian pipeline should also feed in gas from Uzbekistan and Kazakhstan, states which were known to have considerable, as shown in map 4. amounts.

Map 4 pipelines in Central Asia, Russia and Caucasus

To support this plan, a so called „Central Asia Strategy“ as mentioned in the beginning, was launched by the European Union on June 30, 2007. The states in Europe were going to deliver know how to Central Asia to support their state building and self governance.

In 2008 Kazakhstan started oil deliveries with tankers across the Caspian Sea, from Kashagan oil field to Baku and into the TBC oil pipeline.

But before the plan for deliveries from further Central Asian states could be fully realized, the **Georgia-Russia war in August 2008** started. It ended after only a few days, but with great consequences: -

Map 5 War of 2008 between Russia and Georgia

Many people died!

The great economic acceleration with a lot of foreign investments in Georgia stopped, South Ossetia was and is de facto split off from Georgia and not accessible to international organisations, and is under control of Russia. The implications of this are far reaching.

Abchasia is splitt off.

I have come to the conclusion, that **the war in 2008 is clearly linked to the dynamics of energy situation**. The cause of the war was not ethnic conflicts between Ossetians and Georgians. – This have proven to be wrong, as research in Romania.

A great geopolitical and geo-economic game and its pattern became visible. In my opinion it mustbe linked to the ambitions of western states and the EU to become less dependent on Russian gas and oil, but to get energy from Central Asia.

Russia was not willing to give up the European gas market as a whole nor leave shares of it to other players. And it was not inclined to get European politics get too much influence in Central Asia.

Georgia and the Caucasus were drawn into a geopolitical conflict, due to their position between Europa and Central Asia, and Europe and Russia's vital economic interests.

After six years, the first Central Asia Strategy ended. By far not all goals were successfully achieved. But contacts on a bilatereal basis, state to state ties between several states in Europe and Central Asia had been established.

Further, a German-Kazakh University has been established, and a lot of small scale contacts have come to live.

A special case to be named are contact to Kazakhstan. A large group of German origin people had left the Kazakhstan in three migration waves, in the early 1990-ies, the late 1990-ies and in 2001/2. They had been invited to come to Germany as a late „family re-union“. 800.000 Germans from Kazakhstan now form a „living bridge“ between the two countries. Quite a number of them have started businesses and trade and created new ties. Their influence is vital and it will grow.

In 2014 Russia invaded Eastern Ukraine and started a conflict that is still going on until today, followed by the annexation of Crimea, against all international laws. In the same year the first Central Asia Strategy endet.

There is no direct link between the two events, but it seems that the conflict in Eastern Ukraine rose awareness for the weakness of individual states. In 2016 a new attitude could be noticed for cooperation in Central Asia. States are beginning to have intensified talks with their neighbors, and now seen to realize some of the advantages their cooperation could have. The new initiatives could also be due to a change in generations. The elder elite that was linked to Moscow and its elites is slowly leaving the political stage. A new generation comes to power with different experiences and ideas, a generation that grew up with internet and with international contacts, and with a different view on the world. They seem to have an interest in cooperation. There may be a connection to the conflict in Ukraine or not. A new Central Asia strategy was launched in...., but with altered goals:

Economic cooperation of the states is in the focus, for different reasons than before. The road to and from China is what drives the parties, Europa and China, via Caucasus. The new strategy connects to the former one, but under different pre-conditions:

- the situation in Georgia with South Ossetia being occupied and under Russian rule, so less influence of Western interests, but at the same time a strong interest

of China to pave the road to Europe via Central Asia and the Caucasus. Its ideas are clearly seen in the One-Belt-one-Road strategy (OBOR) (Karte 5at the end)

- The gas market has fundamentally changed. Europe is still interested, but no longer in need for energy from Central Asia, because in 2017 there are a lot of options:
- Renewable energy is taking larger share of the electricity production, and
- Gas is shipped around the world as LNG in large quantities and from diverse sources. LNG, liquified natural gas, has become an option for exporting and importing countries. The market is growing rapidly. The USA, long time gas importers, have become exporters, due to the new technology „fracking“.
- USA will enter the European gas market after only short time.

That is why the energy dependency is no longer a threat for the European economy.

But there is an interest in new markets on the European side, especially in the very great market of China, and there is the need for know how and management, as well as good infrastructure which drives the forces in China and Europe. It is in their common interest to pave the roads and to established new routes for trade: on the ground, in the air and on the waters.

OBOR – one Belt one road, is the name from the Chinese side, „The new silk road“ is what the European call it.

Karte 5

werner-burggraf.de

Bonn - Tokyo in 400 Tagen mit dem Fahrrad

Die Seidenstrasse heute als Eisenbahnmagistralen (unser Rückweg: orange - Владивосток > Bonn)

Die Bilder sind eventuell urheberrechtlich geschützt.

Three different concepts for Central Asia, and plans of the five sovereign states of Central Asia show the need to questions how things will develop. Therefore, the potential for conflict should not be underestimated.

But, although there are conflicting interests, there is also common ground.

It can be found in issues that could be the starting point for intensified cooperation.....fields for common politics...between all stakeholders and for win-win solutions:

- Stability and Security of the region
- Fight against Terror
- Fight against drug traffic
- Efficient border control
- Human trafficking

Although Russia has increased its influence in the Caucasus by occupying South Ossetia, Europe and Chinas rising interests in stable conditions for Central Asia and Caucasus will support stability on the road between Europe and China, and thereby foster a stable development in the Caucasus.

The Caucasus will be in the link between Europe and China!

Caucasus and World Globalization: Opportunities and Challenges

Abstract: On January 20, 2017, the globalized world faced absolutely new challenges: after inauguration President Trump tried to change vectors of global politics, which deteriorated the U.S. partnership relations within the NAFTA, the G7, the NATO, the OECD, etc. formats. Arduous attitude towards Iran, where President Rouhani tries to surmount political and economic influence of Islamic Revolutionary Guards, directly damages energy security of EU. Hence, Iran, which is the richest gas-bearing country of the may substitute Russian gas in the EU countries and, thus, prevent further extension of the Russian expansionistic politics. Opening of the EU markets for Iranian gas will facilitate renovation processes within this country and bring it back to the civilized world. This way, global and regional political risks may be significantly mitigated.

In this ambitious project, Georgia represents a key hub of global importance. Primo, Iranian gas may be soaked up by Sah-Deniz-Tbilisi-Erzurum pipeline. Secundo, about 20 billion m³ of Iranian natural annually may be transferred to Supsa, where using FLNG terminal it may be supplied to Europe. And tercio, oil refinery and petrochemical plants are suggested to be constructed at Supsa. **Keywords:** GDP, energy security, oil, gas, reserves, pipeline, energy hub, supply, policy.

Instead Introduction (Literature Review): 2006 and 2009 Russia-Ukraine “gas wars” and cold winters in the Western Europe clearly spotlighted the European energy security problem and the necessity to diversify sources of natural gas supply (Victor et al., 2006; Stern, 2006; Tobakov, 2009; Kovacevic, 2009; Ratner et al., 2013, etc.). Moreover, the International Energy Agency (IEA) was obliged to elaborate the short-term model of energy security especially for the Western Europe (Jewell, 2011), according to which,generally speaking, Europe should have as much sustainable gas suppliers as possible. Europe immediately started to implement this model, and early on 2015 the share of Russian gas at the Western Europe markets has diminished to 38.1% (Tvalchrelidze et al., 2016; Fig. 1).

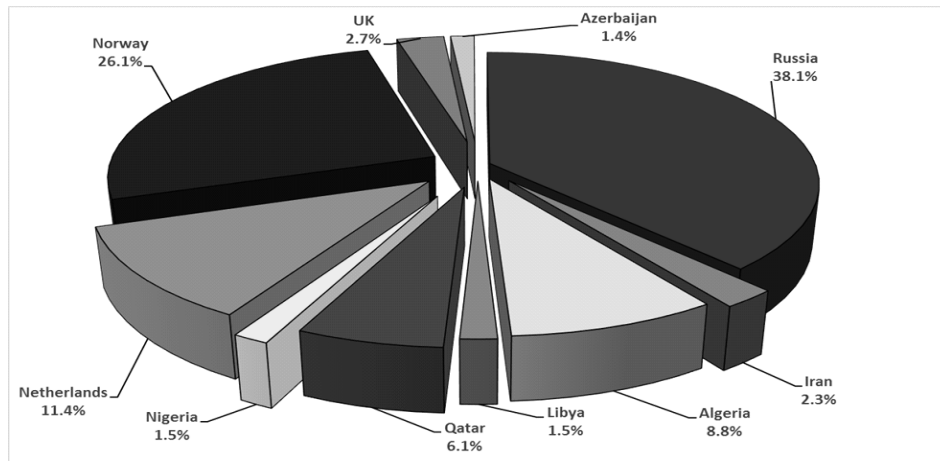

Figure 1: Structure of Gas Supply to Europe in 2015

From this point of view, after cancelling the European sanction against Iran (Iranian sanctions..., 2016; Dobbs et al, 2016), just this country represents the key point in gas supply chain for Europe. Indeed, Iran is the richest gas-bearing country controlling 18.2% of world gas reserves, as it is shown on Fig. 2(BP statistical..., 2017). At the same time, even in the renewed version(IEA energy..., 2008), the NABUCCO project seems to be unfeasible as far as construction of Trans Anatolian and Trans Adriatic pipelines do not ensure gas supply from Turkmenistan without the most vulnerable (Vashakmadze, 2015)Trans Caspian Pipeline (Fig. 3).

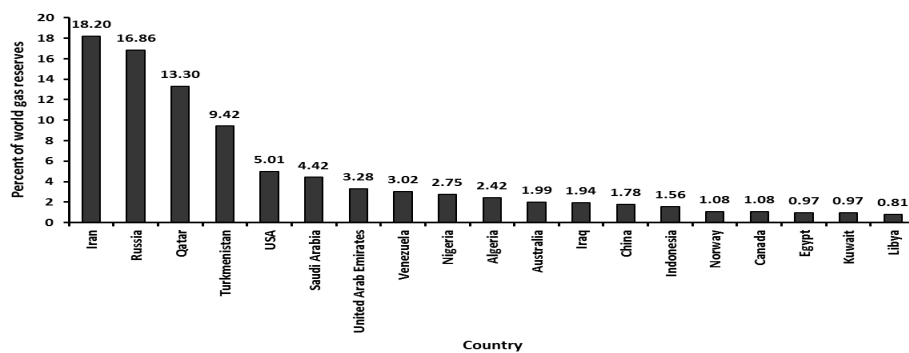

Figure 2: Country Ranking According to Gas Reserves in 2016

Figure 3: The Renewed NABUCCO Project Unfeasible without Trans Caspian Pipeline

Let consider therefore interests of the main stakeholder countries and show the role of Georgia in the EU's energy security.

Commodity Sector of Iran and Methodology of its Analysis: According to the available information (Brown et al., 2017), Iran is producing about 30 primary energy and mineral commodities and in addition such commodities, which represent products of their downstream processing like steal, alumina, slab zinc, gold and silver ingots, wire copper, etc. (Fig. 4). However, the role of those commodities for economic development of the country is quite different. For analyzing impact of commodity sector on the country's Gross Domestic Product (GDP), one of co-authors has elaborated a specific statistical modelling method (Tvalchrelidze, 2011), slightly updated recently (Tvalchrelidze&Silagadze, 2013).

According to this method GDP, which represents sum of the finished products' added value (Sachs, &Larrain, 1993), may be described in commodity terms:

$$GDP = \sum_i (P_i S_i) + \sum_i (P_i^n F_n) + A_s, (1)$$

Where GDP = Gross Domestic Product, P_i = average weighted annual market price of the ith commodity, S_i = annual volume of the produced commodity, P_i^n = price of the ith commodity processed up to the finished product n , F_n = volume of sold n^{th} product, A_s = added value of all services (governmental, insurance, bank, education, etc.). As far as in the equation (1) commodities are expressed in economic terms, we have introduced the notion of "Commodity Value", which,

likewise the added value, shall imply volume of annual primary commodity production multiplied by its average annual world price.

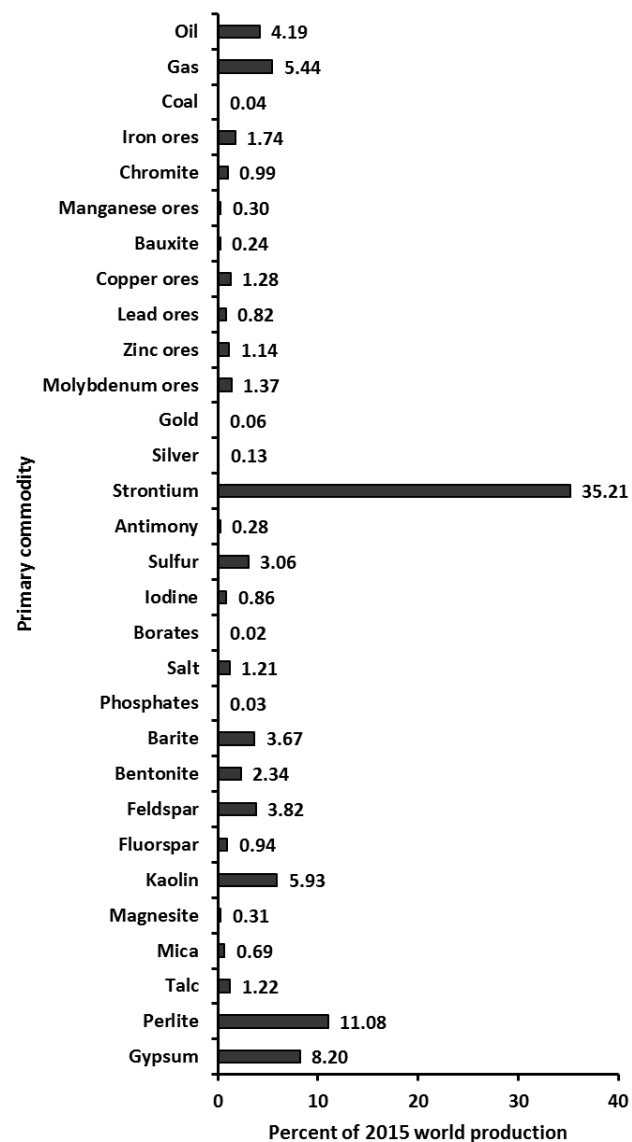

Figure 4: Primary Commodity Production in Iran in 2015

For the statistical modeling, first of all, interrelation between GDP and value of all investigated commodities shall be studied (Freeman, 2005). If the correlation factor is significant and strong, interrelation between two variables may be analyzed by the regression method (Levine et al., 2010):

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 x_{i1} + \beta_2 x_{i2} + \dots + \beta_p x_{ip} + \varepsilon_i, \quad (2)$$

Where ε_i = residual of equation (3):

$$\mathbf{X} = \begin{pmatrix} x_{11} & \dots & x_{1p} \\ \dots & \dots & \dots \\ x_{n1} & \dots & x_{np} \end{pmatrix}, \quad (3)$$

and coefficient β is determined by last squares method meaning that deviation of squares of points (\bar{x}_i, \bar{y}_i) should be minimum. It is reached by an extremum (Levine et al., 2010):

$$F(\beta_n) = \sum_{n=1}^p [\bar{y}_n - B(\bar{x}_n, \beta_n)]^2. \quad (4)$$

In none-linear cases it is possible to compute the values of coefficients, standard errors and residue ε_i . To do so, we need to know mean values of \bar{y} , the standard deviation of x , the standard deviation of y , and the correlation between them. Such computation was realized in the SPSS computer system using ANOVA (analysis of variance) technology (Levine et al., 2010).

For statistical analysis the following international sources were used:

- Annual yearbooks “BP Statistical Review of World Energy” (BP statistical..., 2017) – for oil and gas production data
- Annual yearbooks on world mineral production by the British Geological Survey (Brown et al., 2017) – for mineral commodity production data
- World Development Indicators from the World Bank Group data bank (Group, 2017) – for GDP data by years
- IMF primary commodity prices (prices, 2017) – for average monthly prices of energy and mineral commodities.

As it was noted about 30 primary commodities are produced in Iran but Table 1 describes only those of them the aggregated commodity value of which exceed USD 300 million.

Table 1: Average Weighted Basic Commodity Production in Iran in 1980-2015

Primary commodity	Share in commodity value model, %
Oil	71.42
Gas	25.15
Aluminium	0.39
Iron ore	2.02
Copper	0.79
Lead	0.06
Zinc	0.14
Gold	0.02
Silver	0.02
Total	100.00

Fig. 5 displays correlation between Iran's GDP and total commodity value. Extremely high figure of the correlation factor allows us to perform statistical modeling according to the methodology described above.

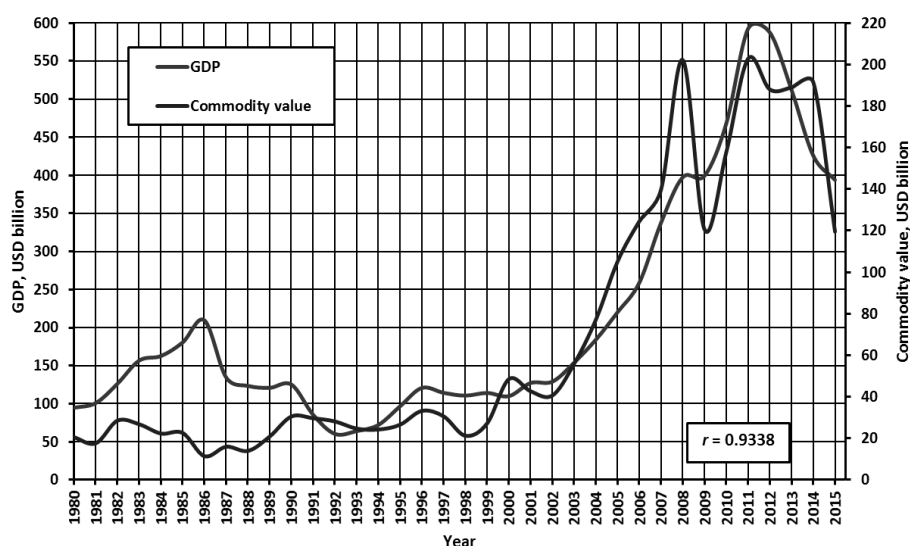

Figure 5: Interrelation between the Iran's GDP Aggregated Commodity Value of the Selected Primary Commodities

Fig. 6 provides the quadratic regression equation graph, where interrelation between the aggregated commodity value and Iran's GDP is explored. The graph has an exponential character, and this means that further growth in commodity production will have huge impact on economic growth. For comparison, the same graph for China demonstrates that the commodity sector of the country is already saturated, and no farther accelerated growth of GDP is expected (Silagadze et al., 2016).

Fig. 7 compares real and model GDP of Iran. Extremely high value of the correlation factor is observed, and accuracy of the statistical model is $\pm 5\%$.

Thus, as in each country, which develops market relations, impact of commodity sector on economic growth of Iran is huge. In the new Millennium this impact annually varies from 30 to 50% of GDP. The quadratic equation, which describes interdependence between the aggregated commodity value and Iran's GDP, has an exponential character, and this means that further growth in commodity production will have huge impact on economic growth. Hence, share of mineral versus energy commodities in total commodity sector is inadequately low in Iran. In other words, economic welfare of the country will strategically depend on oil and gas production growth. Today, Iran, which has the third world rank of oil (21.8 billion tons versus 47.0 billion tons in Venezuela and 36.6 billion tons in Saudi Arabia) and the first rank of gas reserves [see 10], in 2016 produced only 216.4 million tons of oil (versus 585.7 million tons produced by Saudi Arabia and 554.3 million tons – by Russia) and 202.4 billion m³ of natural gas (versus 749.2 million m³ produced by the USA and 579.4 billion m³ – by Russia). The main obstacles for rapid development of the hydrocarbon sector were economic sanctions, which prohibited hydrocarbon supply from Iran. After cancelling of economic sanctions no further disturbances were foreseen, and economic prospects for Iran were extremely favorable [9]. Hence, on January 20, 2017, the globalized world faced absolutely new challenges: after inauguration President Trump tried to change vectors of global politics, which deteriorated the U.S. partnership relations within the NAFTA, the G7, the NATO, the OECD, etc. formats.

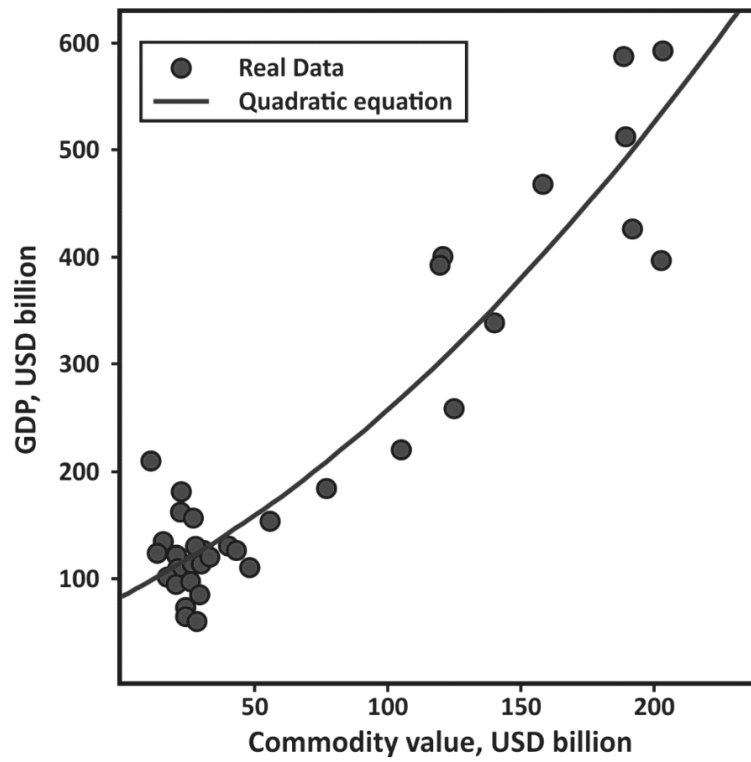

Figure 6: Statistical Model of Iran's GDP

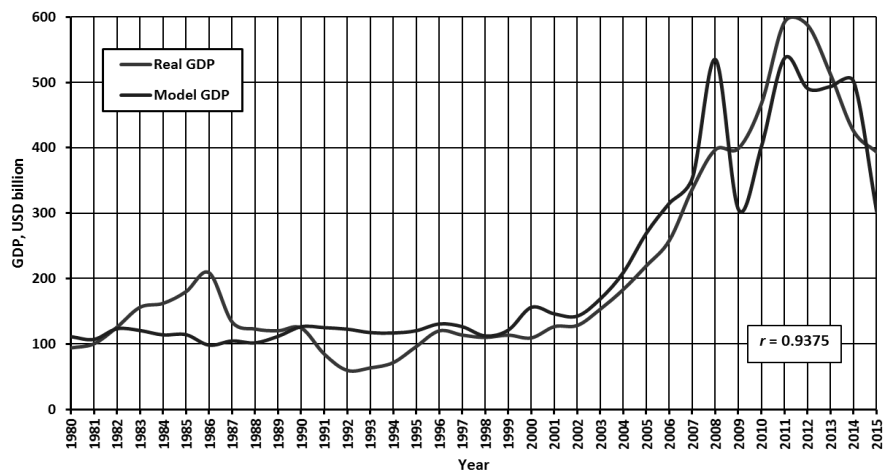

Figure 7: Comparison of Real and Model GDP of Iran

Arduous attitude towards Iran, where President Rouhani tries to surmount political and economic influence of Islamic Revolutionary Guards, directly damages energy security of EU, because makes Iranian gas supply to EU markets extremely problematic.

As a result, EU – USA relations, which were extremely close, friendly and synergetic over decades(Commission, 2010), after commencement of Donald Trump’s presidency have dramatically deteriorated. The USA new president’s visit to Europe was a real catastrophe for bilateral relations(Frum, 2017).

Correspondingly, the European Commission decided to ignore the new U.S. sanction against Iran(Calamur, 2017) and continue active economic dialogue with this country, especially in macroeconomic and intra-bank relations and in the energy sector (Iran and EU., 2017).

At the same time, supply of the Iran hydrocarbons to the Western Europe is feasible only via Georgia.

Georgia as an International Energy Distribution Hub – Discussion of Findings: Zbigniew Brzezinski in his classical book (Brzezinski, 1998) has designed the U.S. politics towards the Newly Independent States. The basic goal of this politics was to diminish influence of Russia at the international energy markets and this way to play down its impact on the globalized world. Even in spite of these political attitudes, damaged by Donald Trump’s approach in the short term run, Europe is obliged, as it was shown above, to identify new energy suppliers for the sustainable future. It was also shown that Iran is the best alternative as far as such a supply would be prosperous for the both sides.

In this global project, which seems to be actual during all the term of the 21st century, Georgia represents the single and the sole energy distribution hub for Iranian hydrocarbon flow towards Europe.

Importance of Georgia as of an international energy distribution hub in the context of the Great Silk Road was for the first time outlined by President Eduard Shevardnadze by mid-nineties of the recent century(Papava&Chokheli, 2003). Afterward, this idea was realized in three pipeline projects of the global importance, which were considered as a decisive factor for stability and peace in the region (Oil and the search of peace..., 2004):

- 833 km long Baku-Supsa early oil pipeline (or Western Route Export Pipeline or Western Route Energy Corridor-WREC) constructed by 1999 (Baku-Supsa, 2017),
- 1,768 km long Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) oil pipeline constructed by 2006, which has decisive importance in export of Azeri oil avoiding ex-USSR pipelines (Eklind, 2005), and

- 692 km long Shah-Deniz-Tbilisi-Erzurum (or South Caucasus) gas pipeline (SCP) constructed by 2006, which transfers the Azeri gas to Turkey (Mchedlishvili, 2016).

Today the Georgian government tries to launch a renewed Silk Road Project, which consists of several elements (Gegeshidze, 2017):

- Freight transfer from the East to Europe
- Electricity transfer to Middle East
- Hydrocarbon transfer to Europe
- Development of the touristic infrastructure, etc.

Here we will discuss only the third element of this global project.

Today, Georgia is a country where mentioned above newly constructed pipelines are switched with the older ones, built up in the Soviet and the pre-Soviet eras. The first commercial oil pipeline operational since 1907 in the region (and in the world!) was 835 km long Baku-Batumi pipeline equipped with 16 pump stations. Due to this pipeline before the First World War Batumi was the largest and the most important oil port in the world (Krylov et al., 1998).

Fig. 8 describes pipeline infrastructure in the region (Tvalchrelidze & Kervalishvili, 2015).

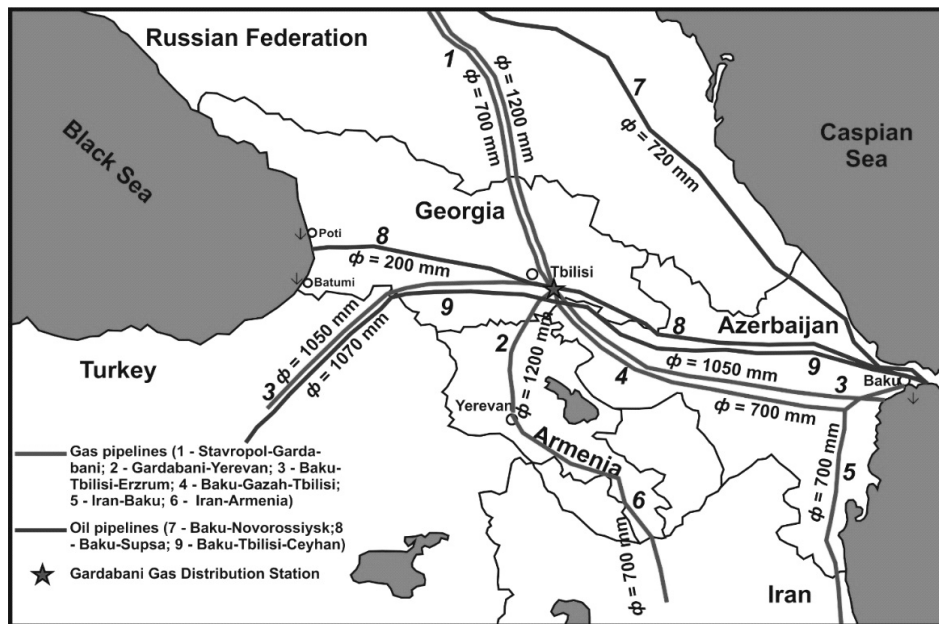

Figure 8: Oil and Gas Pipeline Map of the South Caucasus

It may be seen that all the important oil and gas pipelines pass through Georgia. The latter, using Gardabani (shown on the map) and Saguramo gas distribution stations may dispatch gas flows in any direction.

Just using the mentioned features of the Georgia's pipeline infrastructure several projects of global importance may and are to be launched.

Project 1: Utilization of the BTC Pipeline for Transit of Iranian Oil

The capacity of the BTC Pipeline is 1.2 million barrels per day or 60 million t of oil per year (Baku-Tbilisi-Ceyhan pipeline, 2017). In 2016 Azerbaijan has exported 36.4 million tons (BP statistical..., 2017) of which 30 million tons via BTC Pipeline. Thus, there is an additional room for, at least, 25 million tons of optional oil to be shipped. For doing this a new 508 km long Tabriz-Gardabani (TG) 41-inch diameter pipeline shall be constructed. The gentle relief (Fig. 9) will facilitate such works.

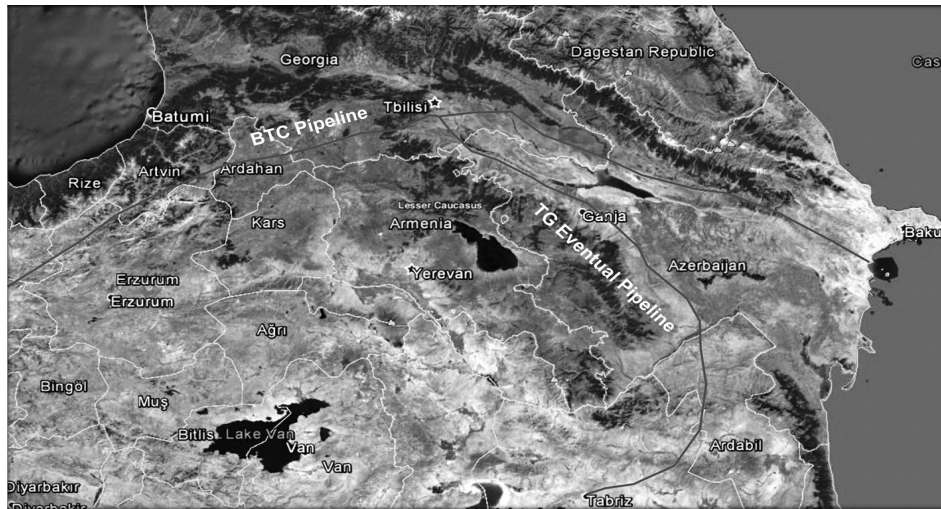

Figure 9: Google Earth Image with Drawn BTC and Eventual TG Oil Pipelines

Project 2: Development of the Supsa Terminal and Construction of the Oil Refinery – Petrochemical Plant

In September 2016 Georgia and Iran have founded a company GEOPARS to construct an oil refinery and a petrochemical plant near Supsa oil terminal (Georgia-Iran..., 2017). Fig. 10 shows that only small changes in the pipeline structure would be necessary. In addition, using only Georgian inner gas distribution network (Gas distribution..., 2017) additional 10 billion m³ of natural gas may be shipped to the Supsa terminal, which may be equipped with FLNG sheep and compressor station. Within 24 hours this gas may be shipped to Constanza, Romania.

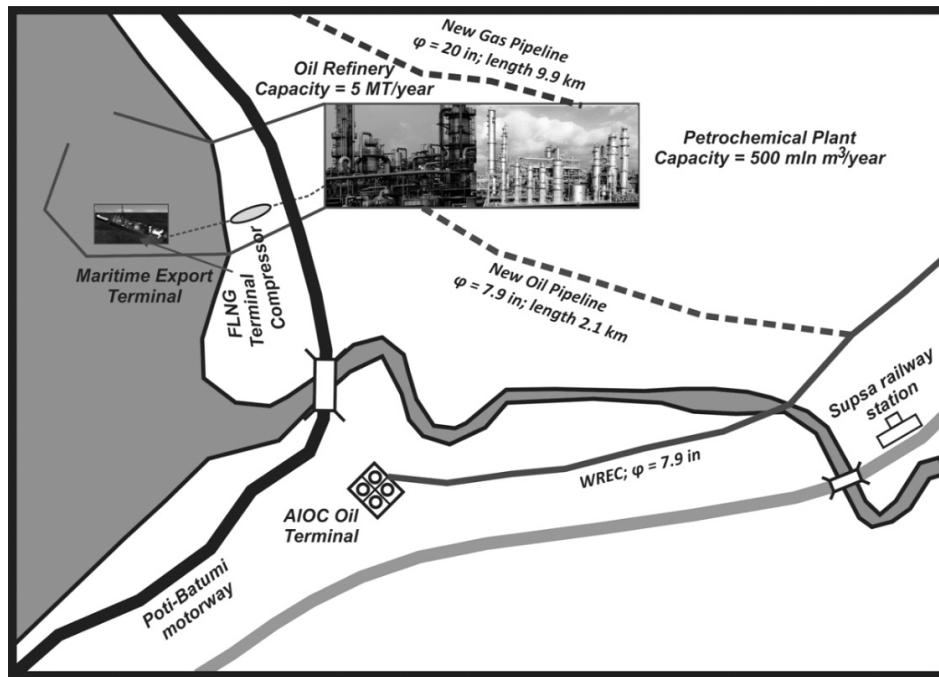

Figure 10: Extension of the GEOPARS Project

Project 3: Renewed NABUCCO Project

Annual capacity of the South Caucasus Pipeline is 40 billion m^3 of natural gas (South Caucasus pipeline, 2017). Hence, in 2016 Azerbaijan was able to ship only 7.1 billion cubic meters (BP statistical..., 2017). Even the second stage of the pipeline construction will not significantly improve the situation as far as the Shah-Deniz Gas Field lack necessary gas reserves (Tvalchrelidze, 2011; Tvalchrelidze et al., 2016). At the same time, as it has been noted above, Trans Anatolian and Trans Adriatic pipelines are under construction, and gas supply from Turkmenistan for the pipeline is not ensured at all. Thus, the sole and the single alternative is to add annually about 30 billion m^3 of the Iranian gas to the pipeline and, this way, to make a significant step for ensuring the European energy security.

For doing this the 561 km long gas pipeline shall be constructed from Ardabil to Gardabani or Saguramo gas distribution stations (Fig. 11).

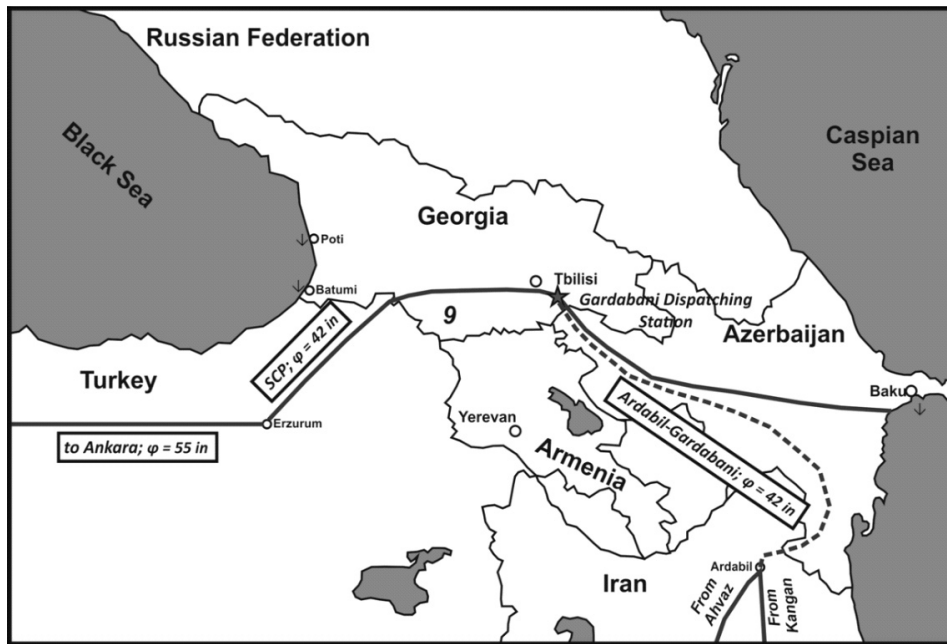

Figure 11: Eventual Switching of Iranian Gas Distribution Network with the South Caucasus Pipeline

Preliminary economic calculations have shown that annual EBITDA from these three projects will be about USD 20 billion.

Advantages of Iran-Georgia Collaboration in the Hydrocarbon Sector – Instead Conclusions: From the geoeconomic and geopolitical points of view, Europe needs Iranian hydrocarbons for ensuring its energy security and substitute Russian gas at its inner markets. In this global project Georgia represent the best possible, if not the sole and the single, hub to dispatch corresponding hydrocarbon flows. Namely:

- Georgia represents an indispensable segment of the Caucasus hydrocarbon Hub
- Georgia has access to international pipelines WREC, BTC and SCP
- Georgia has accumulated a positive very important experience in execution of international energy projects
- Georgia has excellent relations with stakeholder countries – Iran, Turkey, EU states, the USA, etc.
- Georgia has excellent relations with international oil and gas companies – BP, SOCAR, Chevron, StatoilHydro, TPAO, ENI, TOTAL, Inpex, Conoco Phillips, Hess Corp., Petronas, etc.

- Georgia has access to Black Sea – Mediterranean offshore waters
- Iran-Georgia collaboration in the hydrocarbon sector provides the most efficient and the cheapest access of Iranian oil and gas to international markets.

In addition, these projects are extremely important for regional and global security as far as via international hydrocarbon markets:

- Will promote positive changes within the Iranian society
- Will significantly improve the economic and, therefore, the social background of Iran
- Will merge Iran with the civilized world and this way decisively mitigate influence of Iran on terroristic organizations.

The faster these projects will be executed, more political stability will rule.

The role of Georgia in the fight against the Islamist threat and terrorist activities in the Caucasus

Abstract: The geographical position of Georgia makes it a bridge which connects the North Caucasus region with the South Caucasus and the Middle East. Even if the majority of the Georgian population is Christian, there is a significant Muslim *umma* in the Pankisi Gorge, Adjara Republic and Kvemo Kartli region where Daesh propaganda can find fertile ground for its recruiting process.

The socio-cultural and political link with the North Caucasus, a volatile region characterised by ethnic conflicts, terrorist activities perpetrated by the Caucasus Emirate, the contrast between the local population and the central Russian authorities, the Northern Caucasian Diaspora inside the country, notably the Chechens, the diplomatic relations with Azerbaijan and the geographical ties with Turkey could turn Georgia into a jihadist logistic hub where Daesh or other terrorist groups could coordinate their activities and recruit foreign fighters from the post-Soviet space.

The aim of this paper is to describe the terrorist threat in Georgia related to its socioeconomic structure and its fundamental role in stabilizing the Caucasus, a region which has been affected by local insurgency and Islamist propaganda for decades and was designated by Daesh with the name of *Vilayat Kavkaz* (Caucasus Province) confirming the will of the Islamic State to extend its local influence and presence.

Furthermore, the paper would like to underline the necessity of better cooperation between the regional key players, particularly Georgia and the Russian Federation, in a period characterised by diplomatic tensions and contrasts which create a power vacuum and give more opportunities to jihadist groups to operate on the ground.

Key words: Georgia, Daesh, terrorism, Caucasus, Russia, Imarat Kavkaz, security.

Introduction: Georgia due to its geographic position is a bridge between the North Caucasus, the Middle East, and the Central Asia and Tbilisi plays an essential role in the fight against terrorism and in the process of stabilising the region. The Georgian republic is also strategically relevant in the field of energy security and trade thanks to its position as energy logistic hub which links Europe and Asia ac-

according to the European Energy Security Strategy and the Belt and Road Project (Ullman 2016: 2; Larsen 2017).

Until 2014, Georgia has perceived the fight against terrorism as a war fought by the West and the United States which has not directly affected its territory; Tbilisi supported the anti-terrorist campaign led by NATO and the United States and participated in the military missions in Iraq and Afghanistan. In 2014, the primary Georgian concern regarding security and foreign policy was related to Abkhazia and South Ossetia, territories independent from Tbilisi after the Georgian-Russian conflict occurred in the summer of 2008. Nowadays the Kremlin supports financially, politically, and militarily the Republic of Abkhazia and South Ossetia, only a few countries recognise them while Georgia considers their independence as a threat to its national sovereignty and territorial integrity (Merabishvili and Kiss 2016: 176).

In 2014 *Dawla al-Islamiyya fi al-Iraq wa al-Sham* (Daesh), well-known in the West as the Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL) or the Islamic State of Iraq and Syria (ISIS), started to ascend as a political actor in the Middle East and attracted the media attention because of its military campaign resulted in the conquest of large portions of Syria and Iraq and critical infrastructure. In June 2014 Abu Bakr al-Baghdadi, leader of Daesh, proclaimed the Caliphate during his speech at the mosque in Mosul exhorting all the Muslims to join the Islamic State (Barret 2014: 2; Bunzel 2015: 31).

Georgia experimented a terrorist menace from Daesh in 2015 when four young Georgian citizens who have travelled to Syria released a video threatening the Georgian population with bloodshed, beheadings of *kafirs*, accusing the local Muslim religious figures to cooperate with the central authority and to teach the wrong Islam, and encouraging the Muslims in the country to “fight against the infidels” (Tsuladze 2015).

Due to this video and the strategic position of Georgia, the country has attracted interest from the media and foreign actors interested in evaluating Georgian stability and security linked to the regional dynamics and the global challenges such as the rise of the Islamic State and the threat of terrorist attacks on the Western and European soil.

Nowadays security threats for Georgia are related to domestic and foreign actors; the Georgian responsibility in the fight against terrorism should be assessed taking into account the decisive role played by geopolitics in the Caucasus region. In fact, as a bridge between Europe and Asia Georgia is in the middle of the New Cold War between Russia and the West and it is interested in Russia and NATO's strategies which influence the local stability and security. In addition, the

rise of religious extremism in a region where there are different Muslim communities and ethnic minorities has become a domestic problem which Tbilisi has tried to resolve through the implementation of its legal framework and the cooperation with the European Union and NATO.

Actually, since the collapse of the Soviet Union, the Caucasus has been characterised by unresolved territorial and ethnic conflicts which have caused a vacuum of power filled by domestic and external players (foreign Intelligence agencies, terrorist groups, criminal gangs, religious extremists, nonprofit organisation and ethnic movements). Nowadays in the South Caucasus, there are still unresolved conflicts and territorial disputes such as those of Abkhazia and South Ossetia which oppose Tbilisi to Moscow and that of Nagorno-Karabakh between Baku and Yerevan. These conflicts are a threat to the regional stability and an opportunity for terrorist organisations to promote their propaganda in those areas distinguished by poverty, unemployment, alienation of ethnic and religious minorities from the national political and economic life, and general disappointment about the central authority's involvement in local activities and minorities' management.

The situation in the North Caucasus is not better: this area is considered the most volatile and unstable region of the Russian Federation affected by low level of economic development, high rate of unemployment, corruption, ethnic tensions, local insurgency, and terrorist activities. The North Caucasus became famous during the '90s because of the First Chechen War (1994-1996) started after the dissolution of the Soviet Union due to the Chechen desire of independence from the Russian Federation. The experiment of independence from the Kremlin culminated in the Chechen Republic of Ichkeria which transformed Chechnya in a land ruled by different warlords where political Islam and religious extremism were the distinctive characteristics of the country. Repercussion of the independence expectations was the transformation of the Chechen cause into an Islamist movement and terrorist activities which interested not only Chechnya but the entire North Caucasus and resulted in the creation of *Imarat Kavkaz* (Caucasus Emirate), a terrorist organisation led by Doku Umarov which has threatened Russia since 2007 after the Kremlin regained the control of Chechnya (Kuchins, Malarkey, Markedonov 2011).

Although Moscow declared the end of the Second Chechen conflict and the consequent counterterrorism campaign in 2009 and promoted Chechnya as one of its best success regarding conflict management, counterterrorist activities and socioeconomic development, the North Caucasus is nowadays still threatened by local insurgency, religious extremist activities, terrorist organisations linked to the international terrorist network, and ethnic tensions.

The First (1994-1996) and the Second Chechen War (1999-2009) interested the Republic of Georgia because of the massive outflow of Chechens who escaped from the conflict towards the Georgian territory: these Chechen communities have become during the years a component of the Georgian society resettling mainly in the Pankisi Valley.

Due to its proximity to the North Caucasus and its strategic position, Georgia is involved in the regional dynamics and security problems which are tied with the geopolitical interest of regional actor and international power (USA, Russia, China) and with the global fight against terrorism. In order to face these challenges, Georgia must overcome firstly its internal problems related to religious and ethnic minorities, control its borders, particularly those shared with Abkhazia and South Ossetia, and needs to assume the regional leadership in the field of security. Secondly, Tbilisi requires to restore and improve its international relations and cooperation with the regional *key player*, first among all the Russian Federation, to resolve security issues related to the vacuum of power originated by regional conflicts and geopolitical confrontation.

If Georgia accomplished these goals, it would become a strong regional leader in the fight against terrorism playing a fundamental role as a mediator in the Caucasus region between Russia and the West, Armenia and Azerbaijan, and Turkey and Iran. Otherwise, if Tbilisi did not face domestic and regional problems considering its strategic role and the cooperation with regional actors and the Russian Federation, the risk could be a severe destabilization of the Caucasus and the rise of political Islam and religious extremism, an option which would significantly influence the security and stability of the European Union and Russia.

Security and terrorism in Georgia: challenges and perspectives

International media and regional analyst have focused their attention on the Georgian-born foreign fighters' participation in the conflict in Syria and Iraq due to the primary role played by Tarkhan Batirashvili, Georgian citizen from the Pankisi Valley well-known with the nom de guerre Abu Umar al-Shishani, who was one of the most prominent leaders of Daesh.

Aside from Umar al-Shishani, there are other high-profile Georgian commanders among the Islamic State such as Ruslan Machalikashvili, Ahmed Chatayev, and Murad Margoshvili.

The number of Georgian foreign fighters in Syria and Iraq is not precise: even though the Georgian government reported that around 50 people have fought among

the ranks of the Islamic State, media and analysts stated that this number could have reached the amount of 100 – 200 foreign fighters.

In August 2016, Tbilisi City Court convicted Islamic State fighter David Bor-chashvili to 12 years in prison for being a member of a terrorist organisation and participating in terrorist activities. Previously, in January 2016, Ramzan Pareulidze and Mukhmad Turkoshvili, Georgian citizens inhabitants of the Pankisi Valley, were killed in Syria. According to the media, they were fighting among the ranks of the Islamic State under the rule of Abu Umar al-Shishani. These events evidenced that Georgia is not immune to Islamic State propaganda and activities. Also, it is possible to deduce that foreign fighters have been exploiting the geographical position of the Republic of Georgia to connect their activities with the North Caucasus and the Middle East threatening the national security and regional stability (Svanidze 2016).

According to the annual report for 2016 released by the State Security Service of Georgia (SSG), “the main challenge” which Georgia must face consists of the Russian military presence at the borders and the “existence of occupied territories” of Abkhazia and South Ossetia. Regarding terrorist activities and threat, the SSG stated that “Georgia does not belong to the countries with a high risk of terrorist attack” even though there are “certain challenges in the aforementioned direction”. SSG also informed that in 2016 the number of radicalised who wanted to join terrorist groups or be involved in terrorist activities declined and the authorities denied entry into Georgia to 750 people (Dumbadze 2017b; Civil Georgia 2017).

The Country Report on Terrorism 2016 released by the United States Department of State in July 2017 confirmed this positive trend and opinion regarding terrorism and security in Georgia: as stated by the document, “Georgia also made progress implementing a domestic program to counter violent extremism” and “continue to enhance its counterterrorism legislation in 2016 and now has a substantial legal framework for prosecuting terrorism-related offenses”. The US State Department agreed with SSG regarding the control of the borders of Abkhazia and South-Ossetia considered one of the leading challenges in the field of security and counter-terrorism activities because of the presence of the Russian forces, the lack of diplomatic relations with the Kremlin, and the morphology of the terrain which restrict the possibility to secure the Georgian borders.

By contrast, the United States Department of States described Tbilisi as a “high-threat location for terrorist activity direct at or affecting official U.S. government interests” inside the Georgia 2017 Crime & Safety Report. The document analyses the local, regional, and international terrorism threats and underlines

that “Georgia’s proximity to Iran, Turkey, Azerbaijan, and the North Caucasus region continues to be a concern”. Even though the Georgian government has made some progress in the field of border control, the strategic position of Georgia is fundamental to understand its transit role for foreign fighters who joined ISIS and other terrorist groups (OSAC 2017).

If the SSG and the US State Department gave a generally favourable opinion about security in Georgia with some different views regarding border control, radicalization process and terrorist threat, Moscow has several times accused Georgia to host militants and to be a terrorist hub where the Chechens in the past and nowadays the Islamic State have trained terrorists and extremism among Georgian citizens.

Indeed, during the annual press conference organised in Moscow on January 26, 2016, Russia’s Foreign Minister Sergei Lavrov explained that Moscow had to introduce a visa regime with Georgia due to the existence of Islamic State training camps in the Pankisi Valley (Mchedlishvili 2016). Georgian Prime Minister Giorgi Kvirikashvili denied the presence of foreign fighters and terrorist training camps in the region underlying that the Georgian authority entirely controls the Pankisi Valley. Although there are some people from Pankisi Gorge who were fighting for the Islamic State, Kvirikashvili emphasized the outcome of the strict control of the borders by the Georgian authorities which are engaged in monitoring and prosecuting those who fought in Syria or Iraq. Regarding the visa regime introduced by Moscow and the international relations between Georgia and Russia, the Georgian Prime Minister affirmed that the restoration of diplomatic relation could become a reality only when the Kremlin will recognise the Georgian territorial integrity and will respect its sovereignty (Vatchagaev 2016b; Al Jazeera 2016).

Furthermore, on June 5, 2017, during the press conference with the head of the Belarusian Foreign Affairs Minister Vladimir Makey, Lavrov accused again Georgia to give hospitality to terrorists who organized training camps in “the Pankisi Gorge where Georgian citizens were trained by wicked and dangerous people, included foreigners” (MFA Russia 2017).

Also, some regional experts and security analysts expressed their concerns regarding security and stability of Georgia contrasting the positive picture described by the Georgian security service.

Debi Dumbadze criticised the SSG report and noted that it does not provide any information on the Georgian citizens who are fighting in the rank of Daesh and other terrorist organisation. This lack of information contrasts with the 2015 report released by SSG which stated that around 50 Georgians were fighting in

Syria and Iraq among the terrorist groups. *Factchek.ge* reported 11 confirmed Georgian terrorists killed in 2016, a proof of the existence of Georgian foreign fighters. Indeed, on November 7, 2016, Muhammad Khangoshvili, a Georgian citizen native of the village of Duisi in the Pankisi Valley, was killed as a result of airstrikes on the Iraqi city of Mosul. Khangoshvili was a member of the Islamic State and the personal guard of Umar al-Shishani (Dumbadze 2017a).

The presence of Georgian foreign fighters among the rank of the Islamic State and the strategic position of the Georgian republic in the Caucasus region are elements which underline the risk of a possible terrorist attack on the Georgian ground. Even though the regional expert Giorgi Gobronidze stated that “Georgia is not attractive state for terrorists” because a possible terrorist attack in the country would not have the same value and impact as an attack in Europe or the United States and because the “demographic structure” of the Georgian society cannot be compared with those of Western and European societies where there is a “large naturalized Islamic community”, Dumbadze believed that the Georgian involvement in Afghanistan and previously in Iraq and its participation in the Global Coalition Working to Defeat ISIS could become the reason of a terrorist attack on its soil (Dumbadze 2017b).

Mairbek Vatchagaev (2016b) noted that albeit the counterterrorist measure taken by Georgian security forces to control the border and the Russian strategy in the North Caucasus to neutralise *Imarat Kavkaz* and the Islamic State have registered short-term successes, Georgia and Russia should pay enough attention to the evolution of Daesh in the Middle East and its impact on the Caucasus. The main problem is represented by those foreign fighters who, after having fought in Syria and Iraq, could come back home, join the local insurgency, or continue the Islamist campaign and terrorist activity against local security forces and central authorities. Currently, the most problematic areas are the Republic of Dagestan in the North Caucasus Federal District and the Pankisi Gorge in Georgia, but this does not mean that the threat of the Islamic State and other organisations could not interest all the Caucasus with serious repercussion on the regional and local stability.

The impact of Salafi propaganda on the Georgian Muslim community

After the dissolution of the Soviet Union the religious radicalisation, particularly the affirmation and spread of Salafi-jihadi movement, has characterised the Caucasus region. The Second Chechen War (1999 – 2009) in the past, the Syrian Civil War, the rise of the Islamic State of Syria and Iraq and its proliferation in the Middle East, the North Africa and the former Soviet space, have improved the

diffusion of religious extremism not only in those areas where Muslims are the majority of the population, but even in countries such as Georgia where Muslims are only a minority.

In fact, although most of the Georgian population is Christian, there are significant Relig. Life and confrontation between the ethnic Georgian Orthodox majority population and the ethnic Muslim minorities pointed out challenges and problems because the Muslims have not been considered in the process of constructing the Georgian national identity after the fall of the Soviet Union and now they feel separated from the Georgian society.

Religion and ethnicity are two main components of the Georgian society and symbols of membership or exclusion: Georgian Orthodox Christianity and the Georgian language are effectively fundamentals of Georgian national identity. As a consequence, only the members of the Georgian Orthodox Church are considered part of the Georgian society whilst the Georgian Muslims or ethnic minorities are excluded. Due to this conception of the “real Georgian citizen”, the ethnic minority Muslims, particularly the Azeri or the Kists, are marginalised by the Georgian majority because they practice a different religion and speak another native language (Popovaite 2016).

The Pankisi Gorge is often considered the most critical and problematic region of the country: located in the valley of the Alazani river, in the Akhmeta municipality of Kakheti, this region lies along the Georgian borders with Chechnya and Dagestan. The majority of the population is represented by the Kist, a sub-ethnos of the Vainakh, who lives directly connected with Chechnya and Ingushetia. In 2000 the region became a jihadist hub after the Chechen militants led by Ruslan Gelayev escaped from Chechnya to avoid the Russian military campaign and organised in the region their future *guerilla* against the Kremlin’s security forces. In 2002 some Afghan Taliban reached the region to coordinate their activities and only at the end of the year Tbilisi decided to retake the control of the Pankisi Gorge; as the event in Lopota underlined, it is possible to affirm that the Georgian government has never wholly controlled the region.

Even though the elders in the Pankisi Gorge are Sunni Muslim and follow the Sufism, Salafism has a significant role among the young generations of the Kist thanks to the Chechen and the Arab propaganda and influence. Duisi, the central city in the region, hosts a new mosque built by the Salafists which attracts the young generations. Near this new mosque, there is a small *madrassa* (school) where children can study Arabic and the Quran.

Khaso Khangoshvili, head of the council of the elders of Pankisi, underlined that the region is affected by the process of “Arabization” which could be considered more dangerous than the previous “Russification” imposed by the Soviet Union. The young generations prefer to follow the new teachings of the Salafist preachers instead of the *adat*, the “code of honour” (Zola, Cassano 2016). Duisi, the main village in the Pankisi Gorge, is the theater of the contrast between the process of modernisation developed by the Georgian government and the impact of the Salafi propaganda: in fact, the city is ruled by a female mayor but was the theatre of an episode of radicalism or religious extremism when in 2014 a Kist stabbed his sister because she had refused to wear the *hijab* (Rollet 2017).

In the village of Omalo there is a Salafi mosque near the school where it is believed that teachers recruited volunteers to fight in Syria: on April 2, 2015, Muslim Kushtanashvili and Ramzan Bagakashvili natives of the village of Dumasturi went to Syria through Turkey to join the Islamic State. According to the local sources, the two young Muslims spent the majority of their time at the school and the near Salafi mosque and reached Turkey thanks to the Georgian-Turkish free movement agreement. The local imam, Ayuf Borchashvili together with three other inhabitants of Dumasturi, was sentenced on the charge of organising a recruitment of Pankisi Valley residents into the ranks of the Islamic State (Kavkaz Uzel 2016b).

Bekkhan Paraulidze, Salafi Imam of Pankisi, stated that the natives of the Pankisi Valley who died in Syria in the last years were young people incapable of finding their role and position in the Georgian society and without future. As a consequence of the economic problems and sociocultural division between the Georgian Orthodox Christians and the Muslims, these young people perceived themselves “as second-class citizens, they feel disappointed and leave”. Although there is a small group of Muslim from Pankisi who fought for the Islamic State because of God and the hard condition of the Syrian population, Paraulidze believes that the majority of the Georgian foreign fighters should be considered people disappointed and dissatisfied by the central government who were looking for a new alternative and a place where living without feeling a minority or second-class citizens (Bordzikashvili 2017a).

Ondrej Zacha (2016: 9) studied the Pankisi Gorge through the spillover framework introduced by Byman and Pollack and concluded that “Refugees, Terrorism and Neighbourly interventions were key ‘qualities’ of the Pankisi Gorge crisis”. According to his study, there are foundations to prove that the region is a transport route of foreign fighters and weapons of mass destruction (WMD) and hosts training and recruitment camps.

As Bennett Clifford reported after his study in Georgia, the international media focus on the Pankisi Gorge and its probable role of terrorist hub in the Caucasus overshadows the radicalization process in the country which interests the other Georgian Muslims such as those who live in the southern region of Adjara or the most significant Muslim group in the country constituted by ethnic Azeri or Azerbaijani mainly concentrated in rural south-eastern regions of Kvemo Kartli and Kakheti (Clifford 2017).

Turkic ethnicity and language are more important than religion amid the ethnic Azeri even though Shia and Sunni Islam are increasing their importance among the young generations. Around 20 percent of the young Azeri of Kvemo Kartli are influenced by Salafism; moreover, after the collapse of the Soviet Union the Islamic Republic of Iran and Saudi Arabia have sent many missionaries and religious figures to assert their influence and attracts the local students to religious centres in Iran and Saudi Arabia. The Adjarians live in a situation of incompleteness because they have always spoken Georgian as their mother tongue but they are Muslims, so they cannot be considered as “real Georgians”. Even if Islam is retreating in the urban areas and principal cities, Muslim identity is stronger and more concentrated in rural mountainous areas (Popovaite 2016: 14).

According to Clifford, “Policymakers must recognise that the issue of violent extremism and radicalisation has metastasized. It is no longer merely a ‘Pankisi problem’” (Krikorian 2017). Clifford’s opinion was supported by the general concern regarding the radicalization of the ethnic Azeri minority in Georgia and the recent event of violence which interested the Georgian Azeri community. On January 6, 2016, Ramin Isayev stabbed to death a young ethnic Azeri, Fikret Ahmadov, because he released an interview to Imedi Channel claiming that Salafism (Wahhabism) has increased in the village of Soganlyg over the last few years (Kavkaz Uzel 2016a). This episode strongly underlines the importance of the Salafist ideology among the young Muslim generations and ethnic Muslim minorities influenced not only by local preachers but even by internet where it is possible to find primary source and instrument for recruitment.

Conclusion: The strategic position of Georgia, the composition of its society characterised by ethnic Muslim minorities, the proximity to the North Caucasus, mainly Chechnya and Dagestan, the rise of Salafi ideology among the young generations, are all elements which underline the possible future threats to the Georgian security and the fundamental role of the Caucasian republic in the fight against terrorism and in the process of stabilising the region.

The entire Caucasus region is affected by Salafi-jihadist movements which perpetuate their propaganda and recruitment process thanks to the socioeconomic conditions of the Muslims and ethnic minorities. Moscow, Baku and Tbilisi have hugely attempted to contrast the spread of Salafism obtaining a more radicalisation of the young generations. In the opinion of Clifford, “all three states’ attempt (Russia, Georgia, Azerbaijan) to control Islam, particularly the close record of cooperation between state security services and official religious agencies, creates conflict between Salafi adherents and followers of other iterations of Islam”. In general, these countries should focus their attention on the creation of autonomous religious agencies which could increase the trust of the young generations on the traditional Islam and allow the followers of Salafi Islam to take part in the national politics. Regarding the specific case of Georgia, Clifford believes that to overcome the terrorist problem and contrast radicalisation it is necessary that the Georgian government will “adopt strategies that deal with the specific problems that individual Muslims communities in Georgia face today” (Clifford 2017; Krikorian 2017).

Georgia and all the regional actors involved in fighting terrorism should even consider the relationship between terrorist groups and local crime: as highlighted by Colleen Traughber in his studies on terror-crime nexus in Georgia, there is a link between terrorism and trafficking of arms and drugs in the country. Although it is not possible to link terrorist groups to human trafficking groups in Georgia, it should be noted that both of them affect the country and represent a threat to the security and the social development. According to Traughber’s studies, “because of the ‘nexus’ and ‘symbiotic relationship’ between terrorism and drug and arms trafficking (respectively), terrorism can be countered by penetrating drug and arms traffickers” (Traughber 2007: 57-60).

The Georgian Muslims have been facing problems of discrimination and alienation which are increasing the adherence to the Islamic State and other terrorist organisations. Although the Government has planned some funding projects in favour of the Muslims, the lack of economic opportunities, the condition of the Muslim communities in the rural areas, and the active support of the Georgian authorities to the Georgian Orthodox Church are pushing the young generations towards religious extremism and terrorist organisations.

The recent terrorist attacks in Istanbul (Turkey), Saint Petersburg (Russia), and Aktobe (Kazakhstan) indicate the impossibility to control and contrast terrorist activities in countries neighbouring the Georgian republic. Furthermore, due to the setback of the Islamic State, al-Qaeda and other terrorist groups in the Middle East

and North Africa, a new trend is affecting the post-Soviet space, and Europe characterised by low-cost acts of terrorism against civilian targets.

Since Georgia continues to play its role of strategic country and interconnection hub among the Russian Federation, the Middle East and the Central Asia, and as long as the Georgian government continue to support NATO counter-terrorism efforts and the Resolute Support Mission in Afghanistan, the risk of a terrorist attack on the Georgian soil is concrete and should not be underestimated.

Because its closeness to the North Caucasus, Georgia needs to improve its diplomatic relations with the Russian Federation and cooperate in the field of security and borders control. Charles Johnson (2017) suggested that Moscow and Tbilisi should become *frenemy* and cooperate in those areas of mutual interest “on which the two states can begin to build a productive relationship, even if it is not a cordial one”. As it was illustrated before, one of the leading concerns and challenges for the Russian Federation and Georgia are security, regional stability and conflicts: both Tbilisi and Moscow are worried about foreign fighters returning to their home countries because thanks to their military expertise developed in Syria or Iraq they will be able to carry attacks on the Russian and Georgian soil. The Pankisi Gorge, Chechnya and Dagestan persist to be a fertile terrain where terrorist organisations can conduct their recruitment or organise their terrorist activities; therefore, it is necessary that Moscow and Tbilisi share intelligence and coordinates operations to secure the border regions.

The unresolved dispute over Abkhazia and South Ossetia remains the main obstacle to the cooperation between Georgia and Russia and the restoration of the diplomatic relations: to resolve this problem Johnson suggested “compartmentalization”, a strategy which allows Tbilisi to blame Moscow for its foreign policy in the South Caucasus and to call Russia “occupier” without seriously interfere with their collaboration in the field of energy and regional security.

Due to its fundamental role in the fight against terrorism the European Union and NATO have to increase their cooperation with Georgia. The recent agreement between the Georgian government and Europol regarding the border control highlights the necessity to regulate the migration flow and the commercial trade in order to combat serious and organised cross-border criminal activities (Europol 2017). Georgia is also fighting terrorism financing being a member of the Council of Europe’s Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism (MONEYVAL), a Financial Action Task Force (FATF)-style regional body. Regarding the international and regional cooperation against terrorism, Georgia does not only cooperate with NATO and

participates in the Defeat-ISIS Coalition and its Foreign Terrorist Fighters Working Group, but it is also a member of the Council of Europe Convention on the Suppression of Terrorism, and the Organization of Black Sea Economic Cooperation (SSG 2017).

In conclusion, on the one hand Georgia has a decisive role in the fight against terrorism because of its geographic strategic position in the Caucasus, a region which is considered at the same time a “bridge” between Europe and Asia and a “barrier” which separates the Orthodox Christian to the Muslim worlds (Benningsen Broxup 1992; Friedman 2010, 2012). On the other hand, the composition of its society, the presence of ethnic Muslim minorities, and the existence of Georgian foreign fighters who fight among the ranks of the Islamic State make Georgia a point of contact between terrorist organisations in the former Soviet space and the Middle East.

The European Union, the United States and NATO, partners with whom Tbilisi has improved its cooperation, recognised this decisive role of Georgia whose future social and political development is bound with the regional stability and security. The Georgian national development is tied to the socioeconomic conditions of the ethnic Muslim minorities whose improvement is necessary to contrast the Islamist propaganda and the recruitment process which has been interested both the Pankisi Gorge, Adjara, and the region of Kvemo Kartli.

Furthermore, because Georgia shares its border with the North Caucasus, a region still affected by local insurgency and terrorist organisation such as *Imarat Kavkaz* and *Vilayat Kavkaz*, it should cooperate with Russia and avoid tensions related to the border control and the independence of Abkhazia and South Ossetia to stabilise the entire area.

In the field of international relations and geopolitics related to the Caucasus, it is desirable that the European Union, NATO, and Russia cooperate to improve the regional security and stability focusing their attention on Georgia and its socioeconomic and civil development because of its role in the fight against terrorism without trying to influence its domestic policy and cause internal dissent whose result could be instability and the rise of political Islam and ethnic nationalism.

Pension Reform in South Caucasus

Abstract: Worldwide discussion on the sustainability of pension systems remains a core agenda of debate. Factors such as aging, rising longevity, declining fertility rate, reducing the active population, labor migration caused financial difficulties in Southern Caucasian (SC) countries. A 1994 World Bank report classifies pension systems as mainly defined by three pillars: pay-as-you-go (PAYG) pension plan, which is a publicly managed system; a privately managed mandatory savings system (fully funded); and voluntary savings'. The financial unsustainability of old PAYG systems has led many countries to re-think their pension systems.

This paper reviews the pension systems of SC countries' and tries to show the main features and trajectories of the development of pension systems in three countries that are dealing with the challenges of these systems.

Since 2006, Armenia is changing its existing pay-as-you-go (PAYG) pension system to the multi-pillar, accumulation system. Azerbaijan reforming of old pension system began in 2014, the aim of which was to transfer to the mixed model (PAYG and fully funded pension schemes). Georgia is the only country in the Caucasus region where the old PAYG pension system still operates. Starting in January of 2018, the government of Georgia proposes to shift to a hybrid (mixed) pension model.

As noted, the countries of the South Caucasus, like other countries, are trying to change PAYG pension system on the mixed (hybrid) pension system. This is due to the fact that solidarity(PAYG) pension system plays an important role in poverty reduction and serves a valuable welfare distribution function, so its disappearance would have many undesired social consequences. Therefore, it is advisable to introduce a more sustainable pension system. One possible solution is the introduction of mixed (hybrid) model (PAYG and the accumulated Fully Funded). Any decision about a possible reforms should be based on comprehensive analysis and a study of international experience.

Kay words: pension systems, South Caucasus.

Typology of pension systems: The historical development of pension systems has led to complex systems across the world, making it difficult to classify them consistently. It is possible to identify divisions among the social welfare systems. In

this regard, there are two types of pension system: Bismarck and Beveridge systems.

Under the Beveridgean system, social security benefits ensure for each citizen a basic income, a flat-rate pension (potentially means-tested) independent of his or her profession and earnings during active employment. This system was put in place in Denmark, Ireland, the Netherlands, and the United Kingdom in various forms. It largely corresponds today to a system of a flat rate or social allowance for PAYG systems.

Under the Bismarckian system, pension benefits are earnings-related and profession-related. This system has been followed in Germany, Belgium, Sweden, France, southern European countries and in most of the eastern European Member States.

According to OECD classification, the main division of pension schemes has been made on the basis of a three-pillar system.

1st Pillar: Avoiding poverty in old age. This covers mandatory public PAYG pension plans. The PAYG pension scheme is based on a “pay as you get paid” principle. It is a state social security system that functions on the social, intergenerational solidarity principle, which means that those who currently receive income support financially those who have worked in the past, with the promise that, in turn, they will be supported by the incomes of future generations. Aim of PAYG pension plan is ensuring a minimum standard of living for all pensioners. This plan contains a strong redistributive element.

2nd Pillar: Occupational schemes. This covers employment-related pension plans: either earnings-related PAYG Defined Benefit (DB) plans (public or private), or occupational DC (Define Contribution) schemes. Schemes may vary in their degree of redistribution, from very limited redistribution in private DC occupational schemes to a larger degree in PAYG DB public schemes, depending on the exact design.

3rd Pillar: Individual plans. This covers personal savings plans consisting of voluntary contributions by individuals. They are often privately managed, but can be part of voluntary extra contributions to occupational schemes.

Typically, the public pension system is founded on the pay-as-you-go (PAYG) idea, meaning current payment of pensions from contributions collected from present incomes of working population. On the other hand, there are private pension systems based on the accumulation and investment of individual savings, also called fully funded.

Due to the above mentioned, there are three different types of pension systems in the world:

- Pension System based on a Solidarity Principle – the payments were made by employees, employers and individual entrepreneurs (taxpayers) to the State budget. Consequently, the pensions are directly financed from the state budget.
- Pension System based on an Accumulation Principle – this model comprises individual character of pension, the amount of pension is in correlation with contributions to pension funds and pension funds' investment strategies.
- Mixed Model of the Pension System – this model means collaboration with the both above-mentioned models.

Table 1 – Advantages and Disadvantages of PAYG and Fully-funded Pension Systems

Pension Systems	Advantages	Disadvantages
Pay-as-you-go (PAYG) pensions	Simplicity and transparency Low administration costs Progressive redistribution Wide coverage Do not inhibit the mobility of labor Low risk	Budgetary burden No “choice” Over-commitment to a specific level of pensions Resistance to tax funding
Fully-funded (FF) pensions	Higher returns from professional equity investment Saver has independence and choice Increases savings and growth Promotes the development of financial markets Effective Corporate governance Automatically adjusts the level of pension to available returns	Regressive impact on the distribution of income High administrative costs Limited coverage Uncertain return (high risk) Need for a social security safety net In some cases limits mobility of labor (occupational pensions)

Advantages of PAYG Pension Schemes: Pay-as-you-go schemes have a number of advantages. Pay-as-you-go schemes make it easier to redistribute resources between generations. The people who had lived during unfavorable economic conditions deserved support from later generations.

Pay-as-you-go finance is easy when populations are young and growing. When each generation is larger than the last, the burden of paying for pensioners is easier than when populations are stable or falling. Funding becomes more attractive in an aging world. It might also have wider economic benefits, such as reducing distortions in labor markets and improving the allocation of capital.

The PAYG type system is an “un-funded” one, not being based on accumulation funds, in other words not being based on saving. This system was especially successful in the past because it provides a high level of confidence and a reasonable retirement income, at reasonable contribution rates.

Establishment of PAYG pension system in 2006 was driven by the need to reduce Georgia’s substantial poverty. The old-age average pension increased from 14.3 percent of GDP per capita in 2006 to 26.5 percent in 2013. At the same time, the relative elderly poverty decreased significantly: poverty among the population ages 60 and over, who fall under 60 percent of median consumption, decreased from 22.4 percent in 2006 to 15.1 percent in 2013.

The transition double burden: However, sustainability of this system largely depends on factors, such as demographic variables, that are outside the government’s control. These demographic dynamics affect the stability of the PAYG system. In the Caucasus region, as well as in post-soviet countries, the economic restructuring of the 1990s resulted in a dramatic decline in both the number of contributors and the level of contributions collected. Population aging is becoming one of the “mega trends” of the new century. The growing number of elderly in society means more pension beneficiaries and more pension expenditures, while declining birthrates leads to a decreasing workforce and fewer pension contributors.

The drop in labor force participation rates and the rise in unemployment have reduced the number of contributors. This has been exacerbated by significant out-migration of younger workers in some countries, further reducing the domestic labour force. The change in the structure of employment, with a move away from large state enterprises to small private firms, increasing levels of self-employment and employment in the informal sector has been accompanied by widespread tax evasion, affecting both contributors and contributions. Due to the increasing numbers of beneficiaries and falling contributors the pension system dependency rates - the number of pension beneficiaries per pension contributor - in the South Caucasus region reached very high levels.

It should be noted, that, from year to year the share of pensions is increased in state budget expenditures. For example, in Georgia in 2013 the total share of pensions in the state budget was 13.1%, in 2014 – 14.6%, in 2015 14.5% and in 2016 15.5%.

Therefore, three main points are emphasized: 1) the challenge of population aging (declining fertility and increasing longevity) and its implications for the maintenance of adequate and sustainable pensions) financial sustainability as “a necessary precondition for an adequate provision of pensions in the future,” and 3) “the modernization of pensions systems,” which relates to the labor market: part-time, temporary, self-employed and mobile workers.

In order to cope with the increasing financial pressure, countries introduced steps to contain the rise in spending in a number of different ways. To maintain system stability in spite of demographic changes, governments can either increase taxes to fill the gap, or decrease the pension benefit levels to keep pension expenditures in line with pension revenues. Alternatively, retirement age can be adjusted, which would allow for artificial adjustment of the dependency ratio to maintain balance in the system.

Normal retirement ages within the Soviet pension system (60 for men and 55 for women) were low by international standards. Since 1991 all the countries in the region, have introduced reforms raising the age at which people are entitled to a public pension. In Georgia retirement age has been raised by five years to 65 for men and 60 for women and there are now no special circumstances allowing early retirement. In Armenia retirement age is 65 for men and 63 for women. In Azerbaijan retirement age is 63 for men and 60 for women.

Fully Funded Pension Schemes as an alternative: In contrast to the PAYG system, a fully funded social security system has certain advantages: intergeneration transfer risk passes from the government to individuals’ accounts. Fully funded pension scheme implies individuals saving for their own retirement. Contributions made by workers are saved and invested in various asset. The savings increases the long-term capital available for investments and therefore contributes to economic growth. It is also known to be more effective, as savings grow over the investment period due to investment returns and generate higher levels of benefits for the same level of contributions.

Capital market development is another benefit created by introducing a funded pension system. This will bolster the development of stronger financial institutions (stock exchanges, clearing houses, investment management companies...), lead to a wider variety of financial services being offered (pension savings management, IPOs, bond placements, etc.), and all of them will represent the positive spillover from the funded pension system.

Pension system reforms in South Caucasus region: Given falling contributions and constrained government expenditure, countries in South Caucasus have

reformed their pension system. Like many countries, Armenia is changing its existing pay-as-you-go (PAYG) pension system, which was financed on the principle of the solidarity of generations, to the multi-pillar system. The pension system in Azerbaijan can be considered as a mixed model (PAYG and fully funded pension schemes). Georgia's current pension system is operating, for the most part, on a pay-as-you-go (PAYG) basis. Starting in January of 2018, the government proposes to shift to a mixed model.

Georgia: Georgia is facing a different situation, generated by policies developed on the pension component after 1990. Georgia established Social Pension System in 1995. The amount of pension was depended on the annual income of the pension fund; it was divided by the quantity of pensioners. The income source for the pension fund was contributions from the companies and employees.

The next reform started in 2004. Government decided to finance Social Programs from the common budget income. The state fund lost its only function – collecting and administering individual social tax. As a result of reorganization two new agencies were formed: Employment and Social Care Agency; and Healthcare and Social Programs Agency. By the end of 2010 the both above mentioned agencies were merged and we got new Social Service Agency, which is functioning nowadays. Social Service Agency is a governmental agency under the Ministry of Labor, Health and Social Affairs of Georgia. From 2008, the only source for the pension system is the annual state budget, declared as a law by the Parliament of Georgia. In 2010, there was a huge reform of Taxation System in Georgia; a New Tax Code was established. In the new edition, Income Tax united Social Tax and other taxes in itself.

In the mid-1990s, spending on public pensions as a share of GDP decreased: 1.7 percent in Georgia, 2.5% in Azerbaijan and 3.1% in Armenia. These levels are significantly lower than those observed in parts of Central and Eastern Europe during the same period; spending on public pensions reached 14.4 percent of GDP in Poland in 1995, 13.6 percent in Slovenia and 10.2 percent in Latvia, primarily as a result of the Government trying to maintain replacement rates.

The level of public pensions do not afford older people an adequate standard of living. The social pension is paid at a level below the minimum old age pension, meaning that the most vulnerable older people are exposed.

Table 1.

Share of pension population, average pension and pension age in South Caucasus region

	Number of pensioners	% of population	Average pension	Pension Age	
				men	women
Georgia	867,000	22%	70 euros	65	60
Armenia	451,900	15%	80 euros	65	63
Azerbaijan	1,299, 946	13	95 euros	63	60

Old age retirement pensions in Georgia have been set at 180 GEL (70 euros). More than 20% of pensions are received by residents of mountainous regions. Dwellers of mountainous regions earn an added bonus of 10 euros. For this region, many districts try to receive the status of „mountainous region.“ Pensions for work experience do not exist in Georgia; however, pensions are set for members of parliament after their term of service ends. They receive 208 euros a month. Pensioners say that on average, they pay about 13 euros a month for utilities. For medicine, a minimum of 15 euros. Pensioners are automatically insured. This insurance however does not cover medicine, but those in need of immediate medical operations and other urgent issues are generally covered.

Starting in January of 2018, the government proposes to shift to a savings system, which is more in line with practices in developed countries. The base part of the pension (and this concerns current pensioners as well) will be annually indexed. Both working citizens and their employers will contribute to the fund.

According to the pension reform project, citizens, employers, and the state will have to make monthly payments into the new pension fund:

- Employed people - 2% of their salary will be transferred to the pension fund;
- Employers - 2% of salaries they pay will be transferred to the pension fund;
- State - 2% of income tax revenue received from every employed citizen will be transferred to the fund.
- It is assumed that those who will retire in the next 10 - 15 years will benefit most from these changes.

Armenia: Like many countries, Armenia is changing its existing pay-as-you-go (PAYG) pension system, which was financed on the principle of the solidarity of generations, to the multi-pillar system.

In 2005-2006, Republic of Armenia has launched a new phase of pension reforms under which the Government adopted the Law “On Funded Pensions” made on December 22, 2010 by the RA National Assembly. In 2014, due to some points the society used to discord with, Law was challenged in the Republic of Armenia Constitutional Court, and only after having met the requirements of the

Supreme Court, it was again adopted by the Republic of Armenia National Assembly.

Thus, moving from “Solidarity pensions” to defined contributions mandatory funding and voluntary (complementary) pension funding, the pension system in Armenia became a multi pillar and incorporates the following components:

Pillar 0 – Social Pension: providing social pension to those individuals who have reached 65 and whose length of service is up to 10 years.

Pillar 1 – Contributory State (Employment) Pension: continue providing pensions both to the current pensioners and those people who will not be obligatory participants of the mandatory funded component. The mandatory participants of the funded component will be only entitled to receive a base pension from this pillar. Under this component, pensions will be paid to individuals with more than 10 years’ length of service.

Pillar 2 – Mandatory Funded Pension: providing mandatory funded pensions to individuals born on and after January 1, 1974, as well as individuals above 40 who will voluntarily join the mandatory funded component and make mandatory funded contributions.

Pillar 3 – Voluntary Funded Component: providing voluntary funded pensions without any age restrictions to those who will join this component and make voluntary funded pension contributions.

Table 2. Components of Armenian Multi-pillar Pension System

				Funded (voluntary) pension
		Funded (mandatory) pension		
			Funded (mandatory) pension	
	Pension for years of service	Pension for years of service		
Social Pension	Basic Pension			Social Pension
0 Pillar	I Pillar	II Pillar (mandatory)	II Pillar (voluntary)	III Pillar

Under the new system, young employees will be forced to save an additional amount out of their income, which together with contributions from the state will be

managed by private funds until the workers' retirement. This can be considered as steps towards the radical market-oriented reforms.

According to the law, employees born after 1974 should contribute 5% of their salary to the pension fund they have chosen. Government adds up amount equaling to 5% of the employee salary (but no more than 25,000 drams). So the total contribution equals 10% of the salary base of those under the framework of this new pension scheme. According to the new law on Accumulated pensions, the minimal pension in the country will be equal to the minimum wage, while the basic pension will total 150% of the minimum wage.

Old age retirement pensions in Armenia have been set at 41,000 drams (80 euros). Officers in the army receive around 87,000 (170 euros). Former high-placed officials can earn up to 1 million dram (1940 euros). However, lowly paid pensioners complain that they are barely able to make ends meet. Pensioners say that they have to use their electricity sparingly, in addition to their gas and water. Heating in the winter months can reach up to 20 - 25 thousand dram (40 - 49 euros), and electricity costs them another 7 - 15 euros. Water costs them 5 - 6 euros. Of course, medicines become more and more necessary with age. Pensioners spend about 9 - 29 euros on medicine per month. In the case of serious illnesses for those without children, problems with health become unavoidable. Then, they end up with very little left over for food. The elderly complain that meat, fish and chicken are almost entirely out of their reach. Alternatively, if they can afford it, they can do so only once a month.

Azerbaijan: The pension system in Azerbaijan can be considered as a mixed model, which consists of two elements:

- A notional defined contribution (NDC) social insurance program: implemented in 2006, is financed by an employee contribution of 3% of gross earnings and an employer contribution of 22% of payroll.
- A non-contributory social assistance program: funded by general revenues, provides benefits to non-working men aged 67 or older and women aged 62 or older who are not eligible for the earnings-related pension.

New pension reform began in 2014 in Azerbaijan, the aim of which was to transfer to the savings pension system. From 2006, every worker has an individual account to which a portion of his or her salary is transferred. The base pension is supplied by the government to those who worked for 12 years and are of retirement age. The rest is dependent upon the savings acquired by the individual. There are allowances and bonuses for those who received a higher education, or for those, for example, who worked in a dangerous setting - such as at a chemical factory or

petrochemical processing plant. However, those who retired before 2006 can only count on the base pension.

The average pension in Azerbaijan is 177 manat (95 euros), the maximum - for those who have been deemed “national heroes” - is 1300 (715 euros). Considering the devaluation of the manat in the past two years and the growth of prices (inflation in 2016 was 12%), pensions in Azerbaijan generally do not entirely cover a person’s needs. According to pensioners, of their 177 - manat monthly pension, around 30 goes towards utilities. 10 manat for transport, 20 manat for cleaning products, 20 manat for the most necessary medicines and the rest to food and small household needs, such as paying to replace a broken faucet. Serious treatment or the purchase of technology is almost impossible without the help of relatives. Pensioners who live on their own often live in poverty.

Conclusion: PAYG pension system is facing challenges due to changing demographics, while the alternative Fully Funded pension system offers many benefits. However, the PAYG system plays an important role in poverty reduction and serves a valuable welfare distribution function, so its disappearance would have many undesired social consequences. Nevertheless, the changing demographics calls for the introduction of more sustainable system. One possible solution is a reform that is a mix of PAYG and the Fully Funded pension system. Any decision about a possible mix of systems should be based on comprehensive quantitative analysis and a study of international experience.

Perspectives of E-Government in Iran

Abstract: E-governments can be considered as use of information and communication technology in public administrations combined with an organizational change and new skills in order to improve public services and strengthen support to public policies.

In this paper the recent achievements and developments in this subject in National Cartographic Centre of Iran (NCC) are reviewed which actually act as Iranian national mapping organization.

In the first step, concepts and models for implementation of E-Government concept and role of Spatial Information in it will be explained with focus on Government to Citizens relations (G2C), Government to Business services (G2B) and Government to Government relations (G2G). In the next part, the current situation of E-Governance in Iran in different aspects will be discussed.

Introduction: E-government is a common term used for the concepts like e-services, e-democracy and above all e-administration. It pursues processes of changes that are taking place in the public sector. The change aims to integrate activities and technology development with citizens perspective in the center. It is the deliverance of government services and information to the public using electronic means. In other words, it is the use of information and communication technology (ICT) to advance more efficient government by allowing better access to information and making government more accountable to citizen.

Obviously, based on these definitions, one can consider E-Government concept as a proper basis of good and efficient governance, keeping in mind that E-Government is more about government than about electronics.

It is proven that incorporation of spatial information in the provision of E-Government will bring benefits to the citizen in terms of relevance and ease of use and to government in terms of improved management of public resources, particularly in promoting better planning and targeting policies to address problems of local communities.

In Islamic Republic of Iran, the same policy has been followed by government during the last few years. During these years, more than 1000 web sites related to governmental organizations and agencies have been established and despite all deficiencies, they work as part of government digital public relation and public ser-

vice providers. In addition, electronic government offices with authorized access to police, cadastre and other governmental databases, are working around the country as a right step toward E-Governance concept.

National Cartographic Centre of Iran not only doesn't consider itself as an exception to this rule but also is trying to stabilize its position in the future government body with playing an effective role in establishing E-Government within country. As a general rule, implementation of E-Government concept in NCC will result to change in document and data exchange process inside and outside organization, demand to simple and free access to our products and information, better responsibility to our customers, improvement in working process of technical and administration sections, reduction in costs and in one word, more efficient and effective organization.

In this regard, a research program has been started in order to develop policies and plans necessary for NCC to arrive in this new era.

E-Government concepts and models: E-Government or electronic government, also known as digital government and online government is a governance method based on use of internet technology as a platform for exchanging information, providing services and transacting with citizens, businesses, and other arms of government (Wikipedia). The primary models for E-Government are:

- Government-to-Citizen or Government-to-Customer (G2C) model which is the online non-commercial interaction between local and central Government and private individuals, rather than the commercial business sector (G2B).
- Government-to-Business (G2B) model which is the online non-commercial interaction between local and central government and the commercial business sector, rather than private individuals (G2C).
- Government-to-Government (G2G) & Government-to-Employees (G2E) model which is the online non-commercial interaction between Government organization's, departments and authorities with other Government organization's, departments and authorities.

E-government enables all government services to be accessible through several access channel like digital TV, call centers and Internet . The E-government structure consists of two main parts: back office and front office. In back office, services and information are prepared to present in front office. Security systems for protecting the government, interoperability, communication standards and one-stop-portal are the essential parts of back office. As illustrated in figure 1, for developing e-government some basic essentials must take into consideration including one-stop-portal, inter-operability, security and public access.

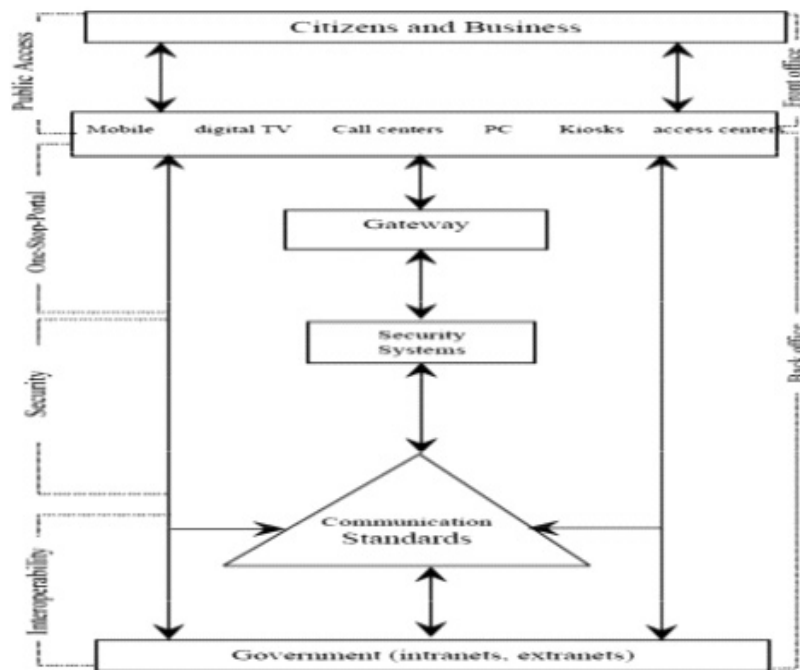

Figure 1- The structure of e-government

E-Government requirements: Implementation of E-Government idea requires lots of efforts in a systematic and designed plan. Obviously all of these requirements cannot be mentioned in this paper but these plans must aim a defined target which could be considered as follows:

- Using communication networks as correspondence highway between main government structure and lower levels of government agencies and customers of governmental services.
- Replacing current methods and processes with simple and efficient ones.
- Increasing the efficiency and affectivity of government agencies in management level by flattening their management pyramid.
- Improving responsibility against customers and interacting with them in order to provide better services.
- Cutting administrative expenses and complexity of work processes in governmental organizations by joining up the parallel systems and eliminating redundancy among them.

E-Government in Iran: The progress toward implementation of E-Government in Iran has recently received the interest of the authorities and policy makers.

The requirement for an adaptive approach in its development, and relevance as a recommended loom is realized. Providing an obvious explanation for E-Government in Iran to cover its cultural, social, and political characteristics, and also its actual and prospective position considering access to science and technology, will be an important measure in ensuring its success.

From a theoretical point of view, e-government in Iran is perceived as a major view in the phase of rising to a new performance level, including reducing the operations cycle time; responding to intolerant and challenging citizens in receiving quality, cheap, and immediate services ;and also fulfilling the government staff, whom bear the shortcomings of the systems.

Concepts and Perspectives of E-Government in Iran: The progress toward implementation of e-government in Iran has recently received the interest of the authorities and policy makers. The requirement for an adaptive approach in its development, and relevance as a recommended loom is realized. Providing an obvious explanation for E-government in Iran to cover its cultural, social, and political characteristics, and also its actual and prospective position considering access to science and technology, will be an important measure in ensuring its success.

From a theoretical point of view, E-government in Iran is perceived as a major view in the phase of rising to a new performance level, including reducing the operations cycle time; responding to intolerant and challenging citizens in receiving quality, cheap, and immediate services; and also fulfilling the government staff, whom bear the shortcomings of the systems.

As argued before, the use of new information and networking/communication technologies in inefficient agencies and organizations cannot be measured as e-government since the outcome in reverse effects by increasing their consequence and creating new and more problems for them.

From among the three main elements of the e-government, it is considered that the (G-to-G) system to be the most important in Iran. In this aspect, having the liability of implementing and applying the information and communications technology to the government's organization, would provide adequate support and capabilities for managers and executive officials in making decisions, assists the progress of the structure and performance of executive agencies of the country, and improves the productivity and performance quality of the government as a whole.

The main objective of G-to-G system is to digitize the internal operations and communications of government organizations and staff. G-to-G activities to improve government performance quality through the elimination of agencies' physical boundaries, sharing of information, strengthening the organizations, reducing

costs and expenses, and improving the effectiveness of management systems. G-to-G systems may include independent organizations and information flows and also foreign government and international organizations.

Concrete Examples of a Working E-Government in Iran: Among those authorities and government/private sectors (agencies) which are active in the field of e-government in Iran are: The banks which already are full of e- services, as one might go through them and find the links through Central Bank of Iran.

“The Central Bank of the Islamic Republic of Iran has stressed the urgent necessity of reform in Payment and Settlement Systems in Iranian banking system to provide quality services for customers exploiting the latest ICT related technologies. In pursuing such an ambition CBI had restructured the so called Interbank Information Exchange Department to form a new organizational unit of the Payment Systems Department. The new structure preserves the basic functions of clearing and settlement of the legacy structure; and it established a specialized center for regulating the Payment System and setting industry-wide standards.

It also formed a forum for the whole banking system to share the ideas, agree upon the methods and minimum services and also coordinate in operations and technologies so the benefits of Cooperation and Competition are best sensed by the whole banks as well as their customers and the public”.

- Tehran Municipality has e-services, through which the taxes can be paid.
- University entrance exam, other foreign exams such as TOEFL can be registered through: <http://www.sanjesh.org/>
- Through Iran Telecommunications site, may one also sit at home and apply for fixed and mobile phones: <http://www.tct.ir/>
- Through the Presidential site which individuals can be in touch with the president directly (to write): www.president.ir

Spatial Information and E-Government: Public has right to access information in general and spatial information in particular. This information is crucial to decisions of national policy and to the general public and every country tries to endure this concept.

Different aspects form relation between spatial information and E-Government concept in which the following items are in great importance:

- a. From G2C point of view
- Establishing public sites for presenting spatial information
 - Presenting spatial information trough internet and national web

- Providing a system for public access to geo-spatial information such as postal code, urban development plans, urban services (infrastructure, emergency, etc) and cadastre.
 - Establishing a comprehensive cadastral system
 - Providing a framework for free access to statistical and administrative information Providing public access to thematic information such as boundaries, roads, emergency and rescue centers, geological and meteorological information and so on.
- b. *From G2B point of view*
- Establishing national clearing house for demonstrating information about spatial products and services around country
 - Providing a national framework for electronic shopping from geo-spatial data providers and dealers
- c. *From G2G point of view*
- Collaboration for creating national spatial data infrastructure.
 - Establishing national clearing house for demonstrating information about spatial products and services around country.
 - International cooperation in regional and global level for data, knowledge and technology transfer.
 - Collaboration in global map project

Role of National Cartographic centre of Iran delivering E-government:

National Cartographic Centre of Iran the same as the other national mapping agencies, is associated with geodesy, surveying and cartographic activities. During the last decade, it charged with responsibility of creating and managing digital products across the entire country. This means its work is oriented toward the creation of consistent and homogenous digital geo-databases. This enables NCC to provide similar information across entire countries, while also enabling governments, businesses and individuals, the ability to create policies, operations and expectations of a countrywide nature.

This value cannot be underestimated. It is the seed for designing development programs, managerial strategies for environment, land use, population and other national policy initiatives.

Without such data, country is a collection of places with no real understanding, no basis for national decision making relative to land resources and has no consistent and useful means for

protecting and understanding itself.

It is a proven fact that any government who wants to be on the leading edge of the future should be investing in its national mapping agency. The reasons behind this fact are:

- National mapping is a foundation for delivering e-government,
- It provides the capability for establishing sustainable policy making, development and monitoring framework
- It is highly linked to the statistical organization within country, providing an understanding of people to place
- It enables national infrastructure decision making for projects requiring consistent and homogenous data, enabling them to be planned, built and operated.

According to this, the main role NCC have to play in E-Government scenario can be considered as providing common framework for access to geo-spatial information; something which could be named as the GEO Portal. The main purpose of this Portal is to provide access to geospatial data and information. Obviously this is a co-operative project between several national, regional and local agencies and communities and has to be financed by the government. Note that this project can only be started after presenting a clear and consistent strategy for managing geospatial information by relevant authorities mainly the supreme council for surveying which acts under direct supervision of deputy of the Iranian President.

In long term view, NCC will be transformed from a mapping agency to an IT policy and service provider that will not be a smooth and easy way.

Challenges ahead for NCC: NCC faces a series of important challenges in order to continue successfully evolving into an efficient and up-to-date IT-based government agency in the future Iranian E-Government structure. Some of the most pressing factors can be summarized in the following groups:

- **Budgetary barriers:** One of the main challenges for NCC is to find the means to recoup investment s and develop the mechanisms for longer-term budgetary planning. Recent emphasis of government to decrease the budget of agencies and organization caused serious problems for NCC to invest in frameworks to exploit the existing infrastructure of standards, content, IT system layers, access mechanisms, and interface.
- **Monitoring, evaluation and quality control:** Since NCC has the responsibility of creating a quality assurance framework for the whole geo-spatial information produced in country; it should be figured out how to accomplish this task in new IT environment. It will need strong formal tools for decision-making and monitoring activities both in order to monitor activities of go-

vernmental and non-governmental partners and to evaluate the quality of data to be shared.

- Privacy and consumer protection issues: In long term a major part of Geo-Portal would be information about land and property registration which contain citizen identity and privet information. In this regard NCC needs to pay close attention to privacy and consumer protection issues.
- Collaboration problems: Information linkages across government agencies are still at their pilot stage. However, political interests and personal views have made some collaborative basis but NCC needs to take a more active role to push agencies for more collaboration or to explain more fully the benefits of collaboration among them.
- Drive and leadership: The push for E-Government and seamless services has been regarded by officials at NCC as being mainly an optimistic drive for change. In the way to designed perspective, NCC needs a lead organization or ministry to provide practical drive to support its efforts.

It is proven that NCC's programs and plans can not work as real drivers; support from more powerful organizations will be necessary to drive e-government and transformation in NCC.

**რუსეთის ფედერაციასა და დე ფაქტო აფხაზეთის
რესპუბლიკას შორის ე. წ. „მოკავშირეობისა და სტრატეგიული
პარტნიორობის ხელშეკრულების“
სამართლებრივ-პოლიტიკური ასპექტები**

2014 წელს რუსეთის საგარეო პოლიტიკაში დაიწყო გარდატეხის მომდევნო ეტაპი, რომელმაც საერთაშორისო პოლიტიკაში საბოლოოდ დაამკვიდრა ომი, როგორც პოლიტიკური პრობლემებისა და სახელმწიფოთა ტერიტორიული საზღვრების გადასინჯვის ინსტრუმენტი. საქართველოსთან ომის შემდეგ რუსეთმა უკრაინის წინააღმდეგ შეიარაღებული აგრესიით ხელყო მისი ტერიტორიული მთლიანობა. პოსტსაბჭოთა სივრცეში რუსეთის მიერ ომის წარმოების სტრატეგია სამხედრო ექსპერტებისა და სპეციალისტების მიერ შეფასდა „ჰიბრიდულ ომად“, რომელიც ტრადიციულ მეთოდებთან ერთად გულისხმობს ირეგულარული ძალების, პოლიტიკური დაპირისპირების, ინფორმაციული ომისა თუ სხვა ხერხებისა და მეთოდების გამოყენებას.

სამწუხაროდ, დასავლეთი არ აღმოჩნდა მზად დროული და ადეკვატური რეაგირება მოეხდინა კრემლის რევანშისტულ გეოსტრატეგიაზე. ყირიმის ანექსიით, უკრაინის აღმოსავლეთში შეიარაღებული კონფლიქტის პროვოცირებითა და თვითგამოცხადებული დონეცკისა და ლუგანსკის ოლქების მხარდაჭერით რუსეთმა კიდევ ერთი ნაბიჯი გადადგა საერთაშორისო არენაზე თავისი როლისა და გავლენების გასაძლიერებლად. კერძოდ, კრემლმა პრაქტიკულად უზრუნველყო რუსეთის ჰეგემონობა შავი ზღვის აუზში, თვისებრივად შეცვალა ძალთა ბალანსი და გაიძლიერა პოზიციები ხმელთაშუა ზღვის რეგიონებში ახლო აღმოსავლეთის ჩათვლით. ახალმა რეალიებმა შემდგომი ბიძგი მისცეს რუსეთის ნეოიმპერიულ და ექსპანსიონისტურ პოლიტიკას და დააჩქარეს ევრაზიული კავშირის შექმნა. ამ პოლიტიკის სწორხაზოვან გაგრძელებად უნდა მივიჩნიოთ 2014 წლის მაისში აფხაზეთში განვითარებული პროცესები, რომლებიც რამდენიმე თვეში, ფაქტობრივად, რუსეთის მიერ რეგიონის ანექსიის იურიდიული გაფორმებით დასრულდა.

ყირიმის ანექსიის შემდეგ ცხადი გახდა, რომ საერთაშორისო თვალსაზრისით რუსეთის ფედერაციას არ შეეძენებოდა წინააღმდეგობა აფხაზეთისა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის ინკორპორირებისათვის, მხოლოდ საჭირო იყო აფხაზი და ოსი ხალხის „ნების გამოხატვით“ ამ პროცესის ლეგიტიმაცია. აფხაზეთში ყირიმის სცენარის განმეორებაზე დაუფარავად საუბრობდნენ რუსი ექსპერტები და პოლიტიკოსები, რამაც აფხაზური საზოგადოების გაღიზიანება გამოიწვია. ერთ-ერთი რუსული გამოცემის თანახმად, აფხაზები შეიპყრო შიშმა, რომ რუსეთთან მიერთება გამოიწვევდა მათ ასიმილაციას, ენისა და ეთნიკური იდენტობის დაკარგვას, გალის რაიონის მოწყვეტას დანარჩენი აფხაზეთისაგან, რომლის ქართული მოსახლეობა მხარს არ დაუჭერდა რუსეთთან ინტეგრაციას.¹

შესაძლო ანექსიის მოლოდინში აფხაზურ საზოგადოებაში იმდენად დაიძაბა ვითარება, რომ ამ საკითხზე *დე ფაქტო* რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა მინისტრმა ვ.ჩიკირბამ საგანგებო განცხადება გააკეთა. მისი აზრით, აფხაზეთში ყირიმის პრეცედენტი ვერ განმეორდებოდა, რადგანაც ქვეყნის კონსტიტუციის ერთ-ერთი პუნქტი კრძალავს ყოველგვარი რეფერენდუმის ორგანიზებას, რომელიც ექვემდებარება დააყენებს აფხაზეთის სახელმწიფოს ტერიტორიულ მთლიანობასა და სუვერენიტეტს.²

2014 წლის აპრილის ბოლოს აფხაზეთში დაიწყო პოლიტიკური კრიზისი, რომელიც 27 მაისს ქუჩის საპროტესტო აქციებში გადაიზარდა. ოპოზიცია *დე ფაქტო* რესპუბლიკის პრეზიდენტ ა.ანჟაბს ადანაშაულებდა ეთნიკური ქართველებისათვის პასპორტების მასობრივ დარიგებასა და მათთვის პოლიტიკური უფლებების მინიჭებაში, არაეფექტური ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებაში და ა. შ.³ ეს მოძრაობა ორგანიზებული იყო „საკოორდინაციო საბჭოს“ მიერ, რომელსაც სათავეში ედგა ოპოზიციონერი რ. ხაჯიმბა. დემონსტრანტებმა დაიკავეს სახელმწიფო დაწესებულებები, მათ შორის პრეზიდენტის ადმინისტრაციული შენობა და მოქმედ ხელისუფლებას გადადგომისაკენ მოუწოდეს. ა. ანჟაბმა გადადგომაზე უა-

¹ Николаев, А. (2014, март 18). Почему Абхазия боится стать Крымом. Retrieved 2014, from Rosbalt: <http://www.rosbalt.ru/exussr/2014/03/18/1245675.html>

² Референдум в Крыму будет решать и будущее Абхазии и Южной Осетии. (2014, март 12). Retrieved from Regnum: <http://regnum.ru>

³ Габния: Анкваба свергли из-за массовой раздачи абхазских паспортов. (2014, май 28). <http://lifenews.ru/news/133970>

რი განაცხადა. მან მიმდინარე პროცესები სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობად შეაფასა, დატოვა სოხუმი და ბომბორის რუსეთის სამხედრო ბაზას შეაფარა თავი. აფხაზეთში ვითარების დასარეგულირებლად ჩამოვიდნენ რუსეთის ფედერაციის პრეზიდენტის მრჩეველი ვლადისლავ სურკოვი და რუსეთის ფედერაციის უსაფრთხოების საბჭოს მდივნის მოადგილე, არმიის გენერალი რაშიდ ნურგალიევი.⁴ რა სახის კონსულტაციებს აწარმოებდნენ ისინი *დე ფაქტო* რესპუბლიკის მთავრობასა და ოპოზიციას შორის, უცნობია, მაგრამ ფაქტია, რომ ამ კონსულტაციების შემდეგ, 30 მაისს აფხაზეთის პარლამენტში ჩატარებული ინპიჩმენტის კენჭისყრის შემდეგ, ა.ანჟვაბი თანამდებობიდან გადადგა.

თვითგამოცხადებული რესპუბლიკის პრეზიდენტის მოვალეობის ახლადდანიშნულმა შემსრულებელმა ვ. ბგანბამ ფრიად საყურადღებო განცხადება გააკეთა რუსეთ-აფხაზეთის ურთიერთობების სამომავლო პერსპექტივის შესახებ გაზეთ „კომერსანტისადმი“ მიცემულ ინტერვიუში (2014 წლის 3 ივნისი), სადაც ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ვერ ხედავდა აფხაზეთსა და რუსეთს შორის ახალი სამოკავშირეო ხელშეკრულების დადების აუცილებლობას და დღის წესრიგში იდგა მხოლოდ ქვეყნის ევრაზიულ კავშირში გაწევრიანების საკითხი.⁵

11 ივნისს „აპსნიპრესის“ ფურცლებზე გამოქვეყნდა „აფხაზეთის ინტელიგენციის ღია წერილი“, რომელსაც ხელს აწერდნენ აფხაზი საზოგადო მოღვაწეები, პოლიტიკოსები, ხელოვნებისა და კულტურის წარმომადგენლები და ა. შ., სულ 33 კაცი. „დღეს აფხაზურ საზოგადოებაში გააზრებული აქვთ, რომ პრეზიდენტ ალექსანდრე ანჟვაბს ჰქონდა საკუთარი ხედვა, თუ როგორ განემტკიცებინა პარტნიორული ურთიერთობები რუსეთის ფედერაციასთან. ის ეფუძნებოდა რუსეთის მეგობრობის მხარდაჭერით აფხაზეთის სახელმწიფოებრიობის განმტკიცების იდეას, რაც გამოხატავს აფხაზეთის მოქალაქეების უმრავლესობის განწყობას, მაშინ როდესაც „ასოცირებული ურთიერთობების“ ჩარჩოებში აფხაზეთის სუვერენიტეტის მნიშვნელოვან შემცირებას არ აქვს მხარდაჭერის პერსპექტივა.

⁴ *Абхазия раскололась. «Склеивать» суверенное государство послали Владислава Суркова и Рашида Нургалиева.* (2014, май 30). Retrieved from Регионы online: <http://www.gosrf.ru>

⁵ *И.о. президента Абхазии устремился в Евразийский союз.* (2014, июнь 3). Retrieved from Полит.ру: <http://polit.ru/news/2014/06/03/eurasian>

„ასოცირებული ურთიერთობების“ იდეა ამა თუ იმ ფორმით გაჟღერებული იყო ვ. სურგოვის მიერ აფხაზ პოლიტიკოსებთან და საზოგადოების წარმომადგენლებთან შეხვედრებზე აფხაზეთის მაისის მოვლენებამდე ცოტა ხნით ადრე. ვ. სურგოვის თანაშემწე მ. მამონოვი ამ საკითხს აქტიურად განიხილავდა აფხაზეთის პარლამენტარებთან და საზოგადოების წარმომადგენლებთან, რაც გამორიცხავს დღის წესრიგში ამ ინიციატივის შემთხვევით დაყენებას აფხაზეთში შიდაპოლიტიკური კრიზისის პირობებში“, – ნათქვამია წერილში.⁶

აფხაზეთის რუსეთთან ასოცირებული ურთიერთობის საფუძველზე ინტეგრირების საკითხის გააქტიურება უკავშირდება აფხაზ-აბაზ ხალხთა საერთაშორისო ასოციაციის პრეზიდენტ ტარას შამბას სახელს, რომელმაც 2014 წლის 12 მაისს ღია წერილით მიმართა დე ფაქტო რესპუბლიკის პარლამენტს, საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და მასმედიას. ამ პოლიტიკური ნაბიჯის აუცილებლობას ტ. შამბა სხვადასხვა ისტორიული და საერთაშორისო-პოლიტიკური გარემოებით, საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ აფხაზეთის დამოუკიდებლობის არაღიარების პოლიტიკით ხსნიდა. მისი აზრით, მიმდინარე ეტაპზე საერთაშორისო ურთიერთობების სისტემაში დაწყებულმა ცვლილებებმა ხელსაყრელი მომენტი შექმნა რუსეთ-აფხაზეთის ინტეგრაციის დონის ამაღლებისათვის, ამიტომ ორივე ქვეყნის ხელი-სუფლებას მოუწოდებდა არ გაეშვათ უნიკალური ისტორიული შანსი და მოეწერათ ხელი რუსეთ-აფხაზეთს შორის ასოცირებული ურთიერთობების შეთანხმებისათვის. ტ. შამბა არწმუნებდა ადრესატებს, რომ ეს მოდელი არ ზღუდავდა და ამცრობდა აფხაზეთის სუვერენიტეტს, რადგანაც რუსეთი ვერ ჩაერეოდა აფხაზეთის სუვერენულ უფლებაში აერჩია მართვის ორგანოები, განესაზღვრა ქვეყნის პოლიტიკური წყობა, სახელმწიფოს სოციალური, ეკონომიკური და სულიერი განვითარების ტენდენციები (Открытое письмо в Парламент, МИД и СМИ Республики Абхазия от Т.М. Шамба).⁷

ტ. შამბას პოზიცია ერთხმად დაგმეს დე ფაქტო აფხაზეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ და პარლამენტმა, რომლებმაც რუსეთთან ასოცირ-

⁶ *Открытое письмо представителей интеллигенции Абхазии.* (2014, июнь 11). Retrieved from Apsnypress: <http://www.apsnypress.info>

⁷ *Открытое письмо в Парламент, МИД и СМИ Республики Абхазия от Т.М. Шамба* (2014, мая 13). Retrieved from Apsnypress: <http://www.apsnypress.info/news/otkrytoe-pismo-v-parlament-mid-i-smi-respubliki-abkhaziya/>

ბული ურთიერთობა დაახასიათეს როგორც პროტექტორატის ნაირსახეობა, კოლონიალური დამოკიდებულების ფორმა და მხარი დაუჭირეს აფხაზეთის, როგორც დამოუკიდებელი და სუვერენული სახელმწიფოს არსებობას.⁸ როგორც ცნობილია, თანამედროვე მეცნიერები ასოცირებულ ურთიერთობებს განიხილავენ მიკროსახელმწიფოებისათვის (ჯუჯა სახელმწიფო) დამახასიათებელ თავისებურებად. ისინი წარმოადგენენ თანამედროვე პროტექტორ სახელმწიფოებს, რომელთა სუვერენიტეტი ნაწილობრივ დელეგირებულია დიდი სახელმწიფოებისათვის პოლიტიკური და ეკონომიკური კეთილდღეობის სანაცვლოდ.⁹

ასოცირებული ურთიერთობების პრინციპები მოცემულია გაერო-ს გენერალური ასამბლეის 1541 (XV) რეზოლუციაში, VI პრინციპი (15 დეკემბერი, 1960), რომელმაც შემდგომი განვითარება პოვა საერთაშორისო სამართლის სხვადასხვა ნორმაში.

პოსტსაბჭოთა სივრცეში რუსეთთან ასოცირებული ურთიერთობების საკითხი პირველად *დე ფაქტო* აფხაზეთის პრეზიდენტმა ვ. არძინბამ დააყენა, რომელმაც 2002 წლის 1 მარტს რუსეთის ხელისუფლებას მიმართა ასოცირებული ურთიერთობების დამყარების თხოვნით. „ასოცირებული ურთიერთობებია როცა ორი მხარე ხელს აწერს შესაბამის შეთანხმებას სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკური ფუნქციების – თავდაცვა, საბაჟო პოლიტიკა, საზღვრის დაცვა და სხვა – ერთობლივი განხორციელებისათვის“, – განმარტავდა *დე ფაქტო* აფხაზეთის პრემიერი ა. ჯერგენია.¹⁰

2006 წლის 18 ოქტომბერს *დე ფაქტო* აფხაზეთის სახალხო საბჭომ კიდევ ერთხელ მიმართა რუსეთის ფედერალურ კრებას, ელიარებინა აფხა-

⁸ *Комментарий Отдела информации МИД Абхазии в связи с дискуссией по поводу идеи установления «ассоциированных отношений» между Абхазией и Россией; Парламент считает недопустимыми высказывания Т. М. Шамба в адрес Спикера и депутатов Народного Собрания - Парламента* (2014). Retrieved from *Абхаз-авто*: <http://abkhaz-auto.ru>

⁹ Dumienksi, Z. (2010). *Microstates as Modern Protected States: Towards a New Definition of Micro-Statehood -Statehood*. University of Auckland: Centre Small States Studies Institute of International Affairs: http://ams.hi.is/wp-content/uploads/2014/04/Microstates_Occasional_Paper.pdf, pp. 20-21.

¹⁰ *Об обращении Народного Собрания - Парламента Республики Абхазия к Президенту Российской Федерации и Федеральному Собранию Российской Федерации о признании независимости Республики Абхазия и установлении между Российской Федерацией и Республикой Абхаз, Кав.* (2006, октябрь 20). Retrieved from *Кавказский узел*: <http://www.kavkaz-uzel.ru>

ზეთის დამოუკიდებლობა და დაემყარებინა მასთან ასოცირებული ურთიერთობები.

ამრიგად, ასოცირების საფუძველზე აფხაზეთის რუსეთთან გაწევრიანების იდეა არ წარმოადგენდა სიახლეს. მაშ, რითი აიხსნება აფხაზური საზოგადოების ნეგატიური დამოკიდებულება ამ საკითხისადმი და მისი მწვავე კრიტიკა.

აფხაზი პოლიტიკოსების აზრით, 2008 წელს რუსეთის მიერ აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარებით ირელევანტური გახდა რუსეთთან ასოცირების საფუძველზე გაერთიანების იდეა, რადგან ის წერტილს დაუსვამდა აფხაზეთის აღიარების პროცესს, ხოლო თავდაცვაზე, საგარეო და საბაჟო პოლიტიკაზე უარის თქმა აფხაზეთს დაუკარგავდა დამოუკიდებელი სახელმწიფოს ნიშნებს.

2008 წელს აფხაზეთის „დამოუკიდებლობის“ ცალმხრივი აღიარებით რუსეთმა დაარღვია საერთაშორისო სამართლის საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპები და ნორმები, სახელდობრ, სახელმწიფოთა სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის ხელშეუხებლობის პრინციპები. მაშინ, როდესაც საერთაშორისო თანამეგობრობა კრემლს პერმანენტულად მოუწოდებდა უკან წაედო აფხაზეთის აღიარება, რუსეთის ისტებლიშმენტი მიზანმიმართულად აძლიერებდა აფხაზეთის სახელმწიფოებრივ ინსტიტუტებს, აფორმებდა მასთან მეგობრობის, თანამშრომლობისა და ურთიერთდახმარების, საზღვრის დაცვის, სამხედრო თანამშრომლობის და ა. შ., ხელშეკრულებებს, იბრძოდა გაეროს წევრი ქვეყნების მიერ აფხაზეთის აღიარებისათვის და სხვა. რუსეთმა დაიწყო აფხაზეთის ტერიტორიაზე სამხედრო ინფრასტრუქტურის, სამხედრო-საზღვაო ბაზის მშენებლობა-გაძლიერება, ერთობლივი სამხედრო კონტინგენტის შექმნა, თავის კონტროლს დაუქვემდებარა საქართველოს ადმინისტრაციული საზღვარი, ბომბორის ავიაბაზა გახადა სამხრეთ კავკასიაში უმსხვილესი სამხედრო აეროდრომი და ა. შ., რაც პირდაპირ მიუთითებდა რუსეთის მაღალ გეოპოლიტიკურ ინტერესებზე შავი ზღვის აუზსა და სამხრეთ კავკასიის რეგიონში, სადაც აფხაზეთმა რუსეთის უსაფრთხოების ინტერესებში მნიშვნელოვანი დატვირთვა შეიძინა.

წლების განმავლობაში ასიმეტრიულმა ორმხრივმა ურთიერთობებმა ნათელყო ამ ურთიერთობების მძიმე შედეგები აფხაზეთისათვის. არაღია-

რების პოლიტიკის გამო ფინანსური, პოლიტიკური თუ სამხედრო თვალსაზრისით ის მთლიანად რუსეთზე აღმოჩნდა დამოკიდებული და მის განუყოფელ ნაწილად იქცა. ამიტომ აფხაზეთის პოლიტიკურ წრეებში დაიწყო რუსეთთან ურთიერთობების გადაფასება-ახლებურად გააზრების პროცესი. *დე ფაქტო* ხელისუფლების წარმომადგენლები სხვადასხვა იურიდიული ხერხით ცდილობდნენ უგულებელეყოთ რუსეთის ისეთი მოთხოვნების რეალიზება, რომლებიც ხელს შეუწყობდნენ და დააჩქარებდნენ აფხაზეთის რუსეთთან ინტეგრაციისა თუ აფხაზი ხალხის ასიმილაციის პროცესს, კერძოდ ორმაგი მოქალაქეობის საკითხი, აფხაზეთის ტერიტორიაზე რუსეთის მოქალაქეებისათვის ქონებისა და მიწის შეძენის, ოკუპირებულ ტერიტორიაზე რუსი ბიზნესმენებისათვის განსაკუთრებული სტატუსის მინიჭებისა და შეუზღუდავი საქმიანობის უფლება. აფხაზმა პოლიტიკოსებმა დაიწყეს თანასწორობის პრინციპებზე აგებული ურთიერთობების პოლიტიკის გატარება, აფხაზეთის სუვერენიტეტისა და დამოუკიდებლობის განმტკიცებისათვის ბრძოლა, რაც გულისხმობდა რუსეთის მოკავშირე პოსტსაბჭოთა ქვეყნების მიერ აფხაზეთის აღიარებასა და რუსეთ-ბელორუსიის საბაჟო კავშირში გაწევრიანებას. ამ პოლიტიკას საფუძველი ჩაუყარა *დე ფაქტო* რესპუბლიკის პრეზიდენტმა ს. ბაღაფშმა, რომლის ერთგული მიმდევარი იყო ექსპრეზიდენტი ა. ანჟეაბი. ამის გამო ისინი არაერთხელ გამხდარან კრემლის მკაცრი კრიტიკის ობიექტები.

მოვლენების მრავალმხრივი ანალიზის შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ თვითგამოცხადებული აფხაზეთის პრეზიდენტ ა. ანჟეაბის წინააღმდეგ ოპოზიციური მოძრაობა მართული იყო კრემლიდან და მიზნად ისახავდა ხელისუფლებაში ისეთი პოლიტიკური ძალების მოყვანას, რომლებიც მხარს დაუჭერდნენ უნიფიცირებული სამართლებრივი დოკუმენტის მიღებას და გაამყარებდნენ რუსეთის ყოფნას აფხაზეთში. ასეთ ძალად მიჩნეულ იქნა ოპოზიციონერი რ. ხაჯიმბა და მისი გარემოცვა.¹¹

თვითგამოცხადებულ რესპუბლიკაში პრეზიდენტის არჩევნების მოსამზადებელ ეტაპზე რეალური ძალაუფლება ხელში აიღეს რ. ხაჯიმბამ და მისმა „რევოლუციურმა ძალებმა“. მათ ხელახლა დააყენეს პასპორტი-

¹¹ Rukhadze, V. (2014, October 29). *The Jamestown Fondation* . Retrieved from Moscow's Attempt to Annex Abkhazia Serves as a Bitter Lesson to Russia's Friends and Opponents : <http://www.jamestown.org>

ზაციის საკითხი და მიიღეს ქართველებისათვის პასპორტის ჩამორთმევის გადაწყვეტილება, რითაც ხელოვნურად შეამცირეს ელექტორატი და გალის რაიონში მცხოვრებ 20 ათასზე მეტ ეთნიკურ ქართველს წაართვეს საჯარო ცხოვრებაში მონაწილეობის უფლება.¹² ეს წარმოადგენდა ერთგვარ პრევენციულ ღონისძიებას პრორუსი კანდიდატის გამარჯვების უზრუნველსაყოფად. ბუნებრივია, არჩევნებში გაიმარჯვა რ. ხაჯიმბამ, რომელმაც მეორე დღესვე ოფიციალურად განაცხადა მზაობა რუსეთთან ხელი მოეწერა საერთაშორისო ხელშეკრულებისთვის. ეს საკითხი 27 აგვისტოს განხილულ იქნა პრეზიდენტ ვ. პუტინთან შეხვედრაზე, სადაც დღის წესრიგში დაისვა ახალი ხელშეკრულების ფარგლებში თავდაცვისა და უსაფრთხოების საერთო სივრცის ფორმირების, რუსეთ-აფხაზეთის საზღვრების გახსნის საკითხები. სანაცვლოდ კრემლი გაუზრდიდა ფინანსურ დამხრებას აფხაზეთს.¹³

რისთვის დასჭირდა რუსეთს აფხაზეთთან ინტეგრაციის ხელშეკრულების გაფორმება წლების შემდეგ?

2014 წელს დაწყებულმა რუსეთ-უკრაინის ომმა მნიშვნელოვნად შეცვალა ევროპის უსაფრთხოების კონტურები და წარმოაჩინა პოსტსაბჭოთა სივრცის სრული ეროზია, რამაც ახალი იმპულსი მისცა რეგიონის ქვეყნების დასავლურ მისწრაფებებს. კერძოდ, საქართველომ, უკრაინამ და მოლდოვამ ხელი მოაწერეს ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულებას, უკრაინამ კვლავ გამოთქვა ნატოსთან ინტეგრაციის სურვილი. ნატოს უელსის სამიტზე საქართველომ მიიღო „არსებით ღონისძიებათა პაკეტი“, რომლის მთავარი მიზანია საქართველოს მომზადება გაწევრიანებისთვის და ქვეყნის თავდაცვითი შესაძლებლობების განვითარება. ამავე სამიტზე საქართველო მიწვეულ იქნა „პარტნიორობის თავსებადობის ინიციატივასა“ და „გაძლიერებული შესაძლებლობების ჯგუფში“. ამ ფონზე რუსეთს სჭირდებოდა მსოფლიოსათვის დაენახებინა თავისი უალტერ-

¹² პოპიაევსკი, ი. (№40, 2015). *ყირიმის სცენარის გამოორება? რუსეთის ანექსიური პოლიტიკა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში და მისი შედეგები*. თბილისი: ექსპერტის აზრი, გვ. 6.

¹³ *Россия и Абхазия задумались о создании единого внешнего контура обороны*. (2014, август 27). Retrieved from Interfax: <http://www.interfax.ru>

ნაცივო ლიდერობა რეგიონში, რისი დასტურიც იქნებოდა ყირიმის შემდეგ აფხაზეთის პირდაპირი ანექსია.

2014 წლის ოქტომბერში აფხაზეთში გავრცელდა „მოკავშირეობისა და ინტეგრაციის ხელშეკრულების“ რუსული პროექტი, რომელიც ითვალისწინებდა აფხაზეთის სასაზღვრო სამსახურისა და შინაგან საქმეთა სამინისტროს რუსეთის ხელმძღვანელობისათვის დაქვემდებარებას, რაც პრაქტიკულად ნიშნავდა აფხაზეთის უშიშროების უწყების გაუქმებას.¹⁴ საერთო თავდაცვითი სისტემის ფორმირების გარდა, პროექტით შემოთავაზებული იყო სათანადო ცვლილებების გატარება აფხაზეთის კანონმდებლობაში რუსების მიერ ორმაგი მოქალაქეობის მისაღების გასამარტივებლად, აფხაზეთის საბაჟო რეგულაციების რუსეთის კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში მოყვანა, აფხაზეთში მცხოვრები რუსეთის მოქალაქეების მიერ სამხედრო სამსახურის გავლის, აფხაზეთის მოსახლეობის სოციალური, ჯანდაცვის საკითხები და ა. შ.¹⁵ პროექტმა დღის წესრიგში დააყენა ასიმეტრიული ურთიერთობების პერსპექტივები და ხელშეკრულების საერთაშორისო სამართლებრივი საფუძველი. აფხაზეთის პოლიტიკური წრეები გამოთქვამდნენ გონივრულ ეჭვს, რომ ხელშეკრულების პროექტი კრემლის მიერ ჯერ კიდევ არჩევნებამდე იყო შეთანხმებული რ. ხაჯიმბასთან. ინტერნეტპორტალ «Наша Абхазия»-ს ინფორმაციით, სწორედ ეს ხელშეკრულება გახდა ექსპრეზიდენტ ა. ანკაბას გადაყენების მიზეზი, რომელსაც გუდაუთის ბაზაში ყოფნისას კატეგორიულად მოსთხოვეს ხელი მოეწერა მასზე ან გადამდგარიყო თანამდებობიდან.¹⁶

პროექტის მიმართ თავიანთი პოზიცია გამოხატეს პარლამენტმა, პოლიტიკური პარტიებისა და არასამთავრობო სექტორის წარმომადგენლებმა. მთავარი ოპოზიციური პარტია „ამცახარა“ მხარს უჭერდა რუსეთთან შემდგომ ინტეგრაციას, მაგრამ მოითხოვდა ეს ურთიერთობები დაფუძ-

¹⁴ პოპიავესკი, ი. (№40, 2015). *ყირიმის სცენარის გამოჩენა? რუსეთის ანექსიური პოლიტიკა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში და მისი შედეგები*. თბილისი: ექსპერტის აზრი, გვ. 6.

¹⁵ *Договор между Российской Федерацией и Республикой Абхазия о союзнничестве и интеграции. Проект*. (2014, октябрь 20). Retrieved from Кавказский узел: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/251047/>

¹⁶ «Амцахара» собирает митинг против русско-абхазского договора. (2014, ноябрь 21). Retrieved from <http://abkhazeti.info/abkhazia/2014/1416610707.php>

ნებოდა ორი სუვერენული სახელმწიფოს მჭიდრო თანამშრომლობას, სადაც საუბარი იქნებოდა ერთიანი თავდაცვის სისტემაზე, საბაჟო პროცედურების გამარტივებაზე, კანონმდებლობის ჰარმონიზაციაზე.¹⁷

როგორც ცნობილია, აფხაზურმა მხარემ შეიმუშავა ხელშეკრულების ახალი ვარიანტი „ხელშეკრულება აფხაზეთის რესპუბლიკასა და რუსეთის ფედერაციას შორის მოკავშირეობისა და სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ“. მღელვარე დებატებისა და მიტინგების შემდეგ რუსეთმა წარმოადგინა ხელშეკრულების კომპრომისული ვარიანტი, რომელშიც ნაწილობრივ აისახა აფხაზური საზოგადოების პოზიცია, გაზიარებულ იქნა ხელშეკრულების სახელწოდების აფხაზური ვარიანტი, თუმცა ეს პროექტიც მიუღებელი აღმოჩნდა ზოგიერთი პოლიტიკური ძალისათვის. 24 ნოემბერს, ხელშეკრულების ხელმოწერის დღეს გამართულ საპროტესტო აქციაზე პარტია „ამცახარამ“ ხალხს გააცნო ის პრინციპული საკითხები, რომლებშიც არ ეთანხმებოდა „რუსულ“ პროექტს. კერძოდ, მათთვის მიუღებელი იყო აფხაზეთის მიერ რუსეთთან კოორდინაციით საგარეო პოლიტიკის წარმოება (მუხლი 3); შეუსაბამოდ მიიჩნევდნენ მუხლს უცხო სახელმწიფოს მხრიდან აგრესიის დროს გატარებულ ღონისძიებებზე გაეროს ინფორმირების შესახებ, რადგანაც აფხაზეთი არ არის გაეროს წევრი სახელმწიფო (მუხლი 6); არასრულყოფილად მიიჩნევდნენ „უფლებამოსილი ორგანოების“ შესახებ ცნების განმარტებას, რადგან რუსეთის ასეთ ორგანოებს დელეგირებული აქვთ დამოუკიდებლად, აფხაზეთის წარმომადგენლობის გარეშე გადაწყვეტილებების მიღების უფლებამოსილება (მუხლი 2); მათი აზრით, საინფორმაციო საკოორდინაციო ცენტრის სტრუქტურა აცდენილია მის არსს და წარმოადგენს ოპერატიულ-სამმეზრო სამსახურს, რომლის უწყებრივი დაქვემდებარება გაურკვეველია. ასევე არ არის ნათლად გაწერილი, თუ როგორი იქნება ამ ორგანოს ურთიერთობა აფხაზეთის შინაგან საქმეთა სამინისტროს ორგანოებთან (მუხლი 10); ხელშეკრულებაში ნიველირებულია აფხაზეთის პრეზიდენტის, როგორც მთავარსარდლის უფლებამოსილებანი (მუხლი 7, 8); რუსეთის მიერ სამედიცინო პრეპარატების დარიგებაზე კონტროლი არღვევს აფხაზეთის სუვერენიტეტსა და კონსტიტუციას (მუხლი 19); 3 წელი

¹⁷ *Партия «Амцахара» заявление о договоре.* (n.d.). Retrieved from Abkhazia.pro: [http:// abkhazia.pro/index.php/obshchaya-informatsiya/553-partiya-amtsakhara-zayavlenie-o-dogovore](http://abkhazia.pro/index.php/obshchaya-informatsiya/553-partiya-amtsakhara-zayavlenie-o-dogovore).

არ არის საკმარისი ვადა საბაჟო კანონმდებლობის ჰარმონიზაციისათვის 11); ხელშეკრულების გაფორმებამდე აუცილებლად მიიჩნევდნენ რუსეთ-აფხაზეთის საზღვრის დელიმიტაციას. „ამცახარა“ ხელშეკრულების ხელმოწერის დაჩქარებას უარყოფითად აფასებდა, რადგანაც თავდაცვითი ხელშეკრულება მხარეებს შორის ისედაც არსებობდა, ხოლო სხვა დანარჩენი მუხლები მხოლოდ 3 წლის შემდეგ ამოქმედდებოდა.¹⁸

ე. წ. „მოკავშირეობისა და სტრატეგიული პარტნიორობის“ შესახებ ხელშეკრულებას ხელი მოეწერა 2014 წლის 24 ნოემბერს სოჭში. ხელშეკრულება დადებულია 10 წლით ყოველ ხუთ წელიწადში გადახედვის უფლებით. მის სამართლებრივ საფუძვლად აღიარებულია 2008 წლის 17 სექტემბრის ე. წ. ხელშეკრულება მეგობრობის, თანამშრომლობისა და ურთიერთდახმარების შესახებ. ხელშეკრულების მიხედვით, სოხუმსა და მოსკოვს ექნებათ „კოორდინირებული“ საგარეო პოლიტიკა, „თავდაცვისა და უსაფრთხოების საერთო სივრცე“, „საერთო სოციალური და ეკონომიკური სივრცე“.¹⁹ ხელშეკრულება ითვალისწინებს საბაჟო კანონმდებლობის ჰარმონიზაციას ევრაზიულ ეკონომიკურ კავშირსა და რუსეთის კანონმდებლობასთან. სპეციალური მუხლი დაემატა აფხაზური ენის დაცვისა და განვითარების საკითხზე. ხელშეკრულებას შინაარსობრივად არსებითი ცვლილებები არ განუცდია, თუმცა სეპარატისტული რეგიონის ხელმძღვანელობამ შეძლო ამოეღო მუხლი რუსეთის მოქალაქეებისათვის მოქალაქეობის მინიჭების შესახებ.

ხელშეკრულება ითვალისწინებს გაერთიანებული საჯარისო ნაწილის ფორმირებას, რომელიც იქმნება რუსეთის ფედერაციისა და აფხაზეთის შეიარაღებული ძალებიდან გამოყოფილი ცალკეული ნაწილების ბაზაზე. იმავდროულად, დეტალურადაა გაწერილი მისი მართვის საკითხები. კერძოდ, მშვიდობიან პერიოდში საჯარისო შენაერთის მართვა ხორციელდება ოპერატიული ჯგუფის მიერ, რომელიც კომპლექტდება ხელშეკრული მხარეების შესაბამისი უწყებების მიერ, ხოლო ომის შემთხვევაში დანა-

¹⁸ *Анри Джергеня: «Пока же мы говорим о своем недоверии методам действий нынешней власти»*. (2014, ноября 24). Retrieved from Политическая партия "Амцахара": <http://www.amtsakhara.org/ru/events/publication/477/>

¹⁹ პოპიაევსკი, ი. (№40, 2015). ყირიმის სცენარის გამეორება? რუსეთის ანექსიური პოლიტიკა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში და მისი შედეგები. თბილისი: ექსპერტის აზრი, გვ. 7.

ყოფს მეტაურობს რუსეთის თავდაცვის სამინისტროს მიერ დანიშნული პირი, მოადგილე კი ინიშნება აფხაზეთის შესაბამისი უწყებიდან. ამავდროულად, გაერთიანებული საჯარისო ნაწილების გამოყენება აფხაზეთის ტერიტორიაზე თანხმდება აფხაზეთის უმაღლეს მთავარსარდალთან.

საქართველოსთან ე.წ. საზღვრის კონტროლი უნდა განხორციელდეს ერთობლივად აფხაზეთისა და რუსების მიერ. საუბარია, აგრეთვე, საქართველო-აფხაზეთის საზღვრის საინჟინრო ტექნიკურ უზრუნველყოფაზე, რაც უნდა განხორციელდეს ხელშეკრულების ხელმოწერიდან არა უგვიანეს ორ წელიწადში. შინაგან საქმეთა სამსახურების კოორდინირებული მუშაობის მიზნით, გათვალისწინებულია ერთობლივი საინფორმაციო-საკოორდინაციო ცენტრის შექმნა.

ამრიგად, უკრაინასთან გამოუცხადებელი ომის შედეგად შექმნილმა საერთაშორისო პოლიტიკურმა კრიზისმა რუსეთს მისცა შესაძლებლობა მოეხდინა საქართველოს ერთ-ერთი ოკუპირებული ტერიტორიის ანექსიის ლეგიტიმაცია. ე. წ. „მოკავშირეობისა და სტრატეგიული პარტნიორობის“ ხელშეკრულებით მან იურიდიულად გააფორმა „ახალი რეალიები“, რომელიც ძირს უთხრის საქართველოს სუვერენიტეტსა და ტერიტორიულ მთლიანობას, ჟენევის სამშვიდობო ფორმატს, სტაბილურობასა და უსაფრთხოებას რეგიონში, უხეშად არღვევს ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმებით რუსეთის მიერ 2008 წელს აღებულ ვალდებულებებს და წარმოადგენს აფხაზეთის ფაქტობრივ ანექსიას. აფხაზეთის „მშვიდობიანი მოწესრიგებით“ რუსეთს გზა გაეხსნა ე. წ. სამხრეთ ოსეთის სრული ინკორპორირებისათვის.

მართალია, ამ ე. წ. ხელშეკრულებას არ ცნობს და არ აღიარებს საერთაშორისო თანამეგობრობა, მაგრამ ის წარმოადგენს რუსეთის ექსპანსიონისტური პოლიტიკის ლეგიტიმაციის მცდელობას, რაც საფრთხეს უქმნის არა მარტო საქართველოს, არამედ რუსეთის ახლო საზღვარგარეთის თითქმის ყველა სახელმწიფოს. ამ ფონზე ფრიად ფრთხილი და თავშეკავებული იყო როგორც საქართველოს ხელისუფლების, ასევე მისი დასავლელი მოკავშირეების რეაქცია, რომელიც მხოლოდ ხელშეკრულების დაგმობითა და საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის მხარდამჭერი განცხადებებით შემოიფარგლა. უფრო მკაცრნი იყვნენ ბალტისპირეთის ქვეყნების ხელისუფლების წარმომადგენლები, რომლებიც მოითხოვ-

დნენ საერთაშორისო თანამეგობრობა წინ აღდგომოდა საქართველოს ტერიტორიების ანექსიის ლეგალიზების ნებისმიერ მცდელობას.²⁰

გერმანელი დიპლომატი და ექსპერტი დ. ბოდენი რუსეთის ქმედებას რამდენიმე ფაქტორით ხსნის: ევროკავშირთან ასოცირებისა და თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ საქართველოს მიერ ხელშეკრულების გაფორმებით და ნატო-ს უელსის სამიტის გადაწყვეტილებებით; საქართველოს პროდასავლური კურსის გაძლიერებით, რაც ხელყოფს რუსეთის უსაფრთხოების ინტერესებს მის სამხრეთით არსებულ რეგიონებში. ექსპერტის აზრით, ამ ხელშეკრულებას 2 ძირითადი მიზანი ჰქონდა: 1. დაესაჯა საქართველო რუსეთის უსაფრთხოების ინტერესების იგნორირებისათვის; 2. სტრატეგიული აფხაზეთის უსაფრთხოების დაცვის საფარქვეშ რუსეთმა მსოფლიოს შეახსენა, რომ ის მტკიცედ დაიცავს თავისი უსაფრთხოების ინტერესებს.²¹ ალბათ არ იქნება მართებული, რომ რუსეთის ქმედება აფხაზეთთან და ყოფილ სამხრეთ ოსეთთან მიმართებაში განვიხილოთ როგორც პირდაპირი რეაქცია ბოლო ორი წლის განმავლობაში საქართველოს ხელისუფლების მიერ განხორციელებულ საგარეო პოლიტიკაზე. 1989 წლიდან რუსეთი მიზანმიმართულად და გეგმაზომიერად იბრძოდა აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის ანექსიისათვის და ეს ხელშეკრულებები წარმოადგენდა ამ პოლიტიკის ლოგიკურ დასასრულს.

ე.წ. ხელშეკრულების გაფორმების შემდეგ კიდევ უფრო დამძიმდა ოკუპირებულ რეგიონებში მცხოვრები მკვიდრი ქართული მოსახლეობის მდგომარეობა. მათ ჩამოერთვათ პოლიტიკური უფლებები, აკრძალათ მშობლიურ ენაზე განათლების მიღების უფლება და ა. შ. ეს გარემოება განსაკუთრებით შემაშფოთებელია, რადგანაც ოკუპირებულ რეგიონებში არ არსებობს საერთაშორისო მექანიზმები, რომლებიც დაიცავს მკვიდრი ქართული მოსახლეობის სამოქალაქო უფლებებს.

„ახალი რეალიზმი“ აისახა 2014 წელს დამტკიცებულ რუსეთის სამხედრო დოქტრინაში, რომელიც სამხედრო კონფლიქტის შეკავებისა და

²⁰ პოპიავესკი, ი. (№40, 2015). *ყირიმის სცენარის გამეორება? რუსეთის ანექსიური პოლიტიკა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში და მისი შედეგები*. თბილისი: ექსპერტის აზრი, გვ. 9.

²¹ Boden, D. (2014, December). The Russian-Abkhaz Treaty. *Friedrich Ebert Stiftung*: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/11092-20141217.pdf>, p. 9.

პრევენციისათვის გათვალისწინებულ სხვა ზომებთან ერთად მოიცავს „...ერთობლივი თავდაცვისა და უსაფრთხოების მიზნებისათვის თანაქმედებას აფხაზეთის რესპუბლიკასთან და სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკასთან“. ექსპერტების აზრით, დოქტრინისა და ამ შეთანხმებების თავსებადობა მაღალი ალბათობით ქმნის საქართველოს მიმართ მორიგი აგრესიის საფუძველს და იძლევა მისი განხორციელების შესაძლებლობას, ხოლო აფხაზეთისა და ე. წ. სამხრეთ ოსეთის მარიონეტული მთავრობები გამოყენებული იქნება საქართველოს წინააღმდეგ ამ აგრესიის საბაზის შესაქმნელად.²²

ამრიგად, ე.წ. „მოკავშირეობისა და სტრატეგიული პარტნიორობის ხელშეკრულებამ“ და რუსეთის ახალმა სამხედრო დოქტრინამ ჩიხში შეიყვანა საქართველო-რუსეთის გადატვირთვის პოლიტიკა და კიდევ ერთხელ ცხადყო რუსეთის სასიცოცხლო ინტერესები სამხრეთ კავკასიასა და შავი ზღვის აუზში. რუსეთმა იურიდიულად გააფორმა საქართველოს ტერიტორიებისათვის 25-წლიანი ომის შედეგები და თავისი რევანშისტული პოლიტიკით კიდევ ერთხელ დაამტკიცა, რომ ის არ ცნობს სსრკ-ის ნგრევის შედეგად წარმოქმნილი სახელმწიფოების დამოუკიდებლობასა და სუვერენიტეტს, რითაც კიდევ ერთი ნაბიჯი გადადგა რუსული ევრაზიული გეოპოლიტიკური პროექტის რეალიზებისა და რუსეთის, როგორც ზესახელმწიფოს, პოზიციების განმტკიცებისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გოგოლაშვილი, კ. (№36, 2015). რუსეთის ახალი სამხედრო დოქტრინა და მისი სამოკავშირეო შეთანხმებები აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთთან. თბილისი: ექსპერტის აზრი.
2. პოპიავესკი, ი. (№40, 2015). ყირიმის სცენარის გამეორება? რუსეთის ანექსიური პოლიტიკა აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში და მისი შედეგები. თბილისი: ექსპერტის აზრი.
3. Boden, D. (2014, December). The Russian-Abkhaz Treaty. *Friedrich Ebert Stiftung*: <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/11092-20141217.pdf>

²² გოგოლაშვილი, კ. (№36, 2015). რუსეთის ახალი სამხედრო დოქტრინა და მისი სამოკავშირეო შეთანხმებები აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთთან. თბილისი: ექსპერტის აზრი, გვ. 11.

4. Dumienski, Z. (2010). *Microstates as Modern Protected States: Towards a New Definition of Micro-Statehood -Statehood*. University of Auckland: Centre Small States Studies Institute of International Affairs: http://ams.hi.is/wp-content/uploads/2014/04/Microstates_Occasional Paper.pdf
5. Rukhadze, V. (2014, October 29). *The Jamestown Fondation*. Retrieved from Moscow's Attempt to Annex Abkhazia Serves as a Bitter Lesson to Russia's Friends and Opponents : <http://www.jamestown.org>
6. *Абхазия хочет вступить в ассоциированное членство с РФ, заявил Шамба*. (2006, июль 6). Retrieved from Риановости : <http://ria.ru>
7. *«Амцахара» собирает митинг против русско-абхазского договора*. (2014, ноябрь 21). Retrieved from <http://abkhazeti.info/abkhazia/2014/1416610707.php>
8. *Абхазия предлагает России ассоциированные отношения*. (2002, март 1). Retrieved from Русская линия: <http://rusk.ru>
9. *Абхазия раскололась. «Склеивать» суверенное государство послали Владислава Суркова и Рашида Нургалиева*. (2014, май 30). Retrieved from Регионы online: (<http://www.gosrf.ru>)
10. *Анри Джергенция: «Пока же мы говорим о своем недоверии методам действий нынешней власти»*. (2014, ноября 24). Retrieved from Политическая партия "Амцахара": <http://www.amsakhara.org/ru/events/publication/477/>
11. *Габния: Анкваба свергли из-за массовой раздачи абхазских паспортов*. (2014, май 28). Retrieved from lifenews: <http://lifenews.ru/news/133970>
12. *Договор между Российской Федерацией и Республикой Абхазия о союзничестве и интеграции*. (2014, ноября 24). Retrieved from Президент России: [http:// krem-lin.ru/supplement/4783](http://krem-lin.ru/supplement/4783)
13. *Договор между Российской Федерацией и Республикой Абхазия о союзничестве и интеграции. Проект*. (2014, октябрь 20). Retrieved from Кавказский узел: <http://www.kavkaz-uzel.ru/articles/251047/>
14. *И.о. президента Абхазии устремился в Евразийский союз*. (2014, июнь 3). Retrieved from Полит.ру: <http://polit.ru/news/2014/06/03/eurasian>
15. *Комментарий Отдела информации МИД Абхазии в связи с дискуссией по поводу идеи установления «ассоциированных отношений» между Абхазией и Россией; Парламент считает недопустимыми высказывания Т. М. Шамба в адрес Спикера и депутатов Народного Собрания - Парла.* (2014). Retrieved from Абхаз-ауто: <http://abkhaz-auto.ru>
16. Ленский, И. (№22, 17.06.2015). Александр Анкваб: «Управлять Абхазией нельзя методами популизма и дилетантских экспромтов». *Военно-промышленный курьер*.
17. Николаев, А. (2014, март 18). *Почему Абхазия боится стать Крымом*. Retrieved 2014, from Rosbalt: <http://www.rosbalt.ru/exussr/2014/03/18/1245675.html>.
18. *Об обращении Народного Собрания - Парламента Республики Абхазия к Президенту Российской Федерации и Федеральному Собранию Российской Федерации о признании независимости Республики Абхазия и установлении между Российской Федерацией и Республикой Абхаз, Кав.* (2006, октябрь 20). Retrieved from Кавказский узел: <http://www.kavkaz-uzel.ru>

19. *Открытое письмо представителей интеллигенции Абхазии*. (2014, июнь 11). Retrieved from Apsnypress: <http://www.apsnypress.info>
20. *Партия «Амцахара» заявление о договоре*. (n.d.). Retrieved from Abkhazia.pro: <http://abkhazia.pro/index.php/obshchaya-informatsiya/553-partiya-amtsakhara-zayavlenie-o-govore>
21. *Референдум в Крыму будет решать и будущее Абхазии и Южной Осетии*. (2014, март 12). Retrieved from Regnum: <http://regnum.ru>
22. *Россия и Абхазия задумались о создании единого внешнего контура обороны*. (2014, август 27). Retrieved from Interfax: <http://www.interfax.ru>

Meri Gabedava

SUKHUMI STATE UNIVERSITY, ASSOCIATE PROFESSOR

**Legal and Political Aspects of So-Called "Treaty of Alliance and Strategic Partnership"
Between Russian Federation and De facto Republic of Abkhazia**

Summary

On the 23 of January 2015 Russia's state Duma ratified so-called "Treaty of Alliance and Strategic Partnership between Russian Federation and the Republic of Abkhazia" which was signed on the 24 of November 2014 in Sochi. Russian Federation regards agreement of friendship, cooperation and mutual assistance between Russian Federation and the Republic of Abkhazia signed on the 17 of September 2008 as the legal basis for this treaty.

The ratification of above mentioned document contradicts the fundamental principles of justice, being directed against sovereignty and territorial integrity of Georgia and promoting the annexation of Abkhazian region already occupied by Russia.

The document aims at ensuring the high level of integration between Russia and Abkhazian region in military, legal, economic and social issues, forming common security and defense system and unified armed forces, promoting cancellation of the Russia-Georgia state border and reinforcement of the occupation line. Signature of the agreement will not have any international legal consequences but it affects stability and security of region.

Crimea annexation by Russia, the creation of Luhansk and Donetsk People's Republics should be discussed together with the ratification of the "Treaty of Alliance and Strategic Partnership" between Russia and De Facto Republic of Abkhazia; They aim at gaining Russia's sole control over the Kerch Strait, the Black sea and the sea of Azov.

Ratification of so-called treaty was preceded by political tension in Abkhazia, specifically, president A. Ankva resigned due to the anti-government movements in the region

on the 1 of June 2014. He explained the decision by the necessity of maintaining peace and stability in the country. Pro-Russian Raul Khajimba came to power.

In October 2014 the government of Russian federation proposed R. Khajimba to sign “Treaty of Alliance and Integration”, after protests the term “integration” has been replaced by the term “strategic partnership”, yet basic principles and the content of the contract remained unchanged. The government of the De facto Republic of Abkhazia and the president’s entourage claim that “Treaty of Alliance and Strategic Partnership” will strengthen independence of Abkhazia. In fact, Abkhazia has become the part of the Russian federation. Kremlin is trying to assimilate and integrate Abkhazia with soft power, which in fact is not difficult. It is well-known that Abkhazians are in a minority, Abkhazian literary language and therefore Abkhazian identity are poorly developed. Moreover, congestion policy of Russia and Georgia has reached an impasse due to this agreement. It has been confirmed once again that Russia has vital interests in the region.

The Ethno-Politicization of the Lake Urmia Crisis in Iran

Ethnic conflicts, arising from nationalism, is one of the most problematic issues of Middle East and Caucasus regions. The ethnic diversity and cultural richness of this area can turn into a political challenge, leading to mass violence and collective traumas. In that sense, it's an important task for social scientists to recognize and understand the tensions existing in multi-ethnic countries, before they turn into conflicts. Therefore I will try to look into the Azeri ethnic nationalist movement of Iran, and its symbolic use of the Lake Urmia Crisis.

Iran is a multi-ethnic nation-state, which has 31 provinces. The “West Azerbaijan” province is one of them. The province has borders to Turkey, Iraq and Nakhchevan (Azerbaijan), and its capital city is Urmia.

It also includes the Lake Urmia: That is the largest lake in the Middle East, and also the 6th largest salt lake of the world. The importance of Lake Urmia is recognized by UNESCO in 1976. This lake is drying and its surface area is declining since 1995, as a result of climate change, construction of dams and various other factors.

In Iran, the drying of lakes is not limited with Urmia: There is a similar case in Isfahan, which is the 3rd biggest city of the country. Also in the city of Shiraz, which we can define as “the capital of ethnic Persian culture”, the Maharloo Lake has been drying. So, what makes the case of Lake Urmia more problematic than these other cases?

The answer is related to the ethnic diversity of Iran. In contrast to cities like Shiraz and Isfahan, Urmia is populated by non-Persian ethnic groups, mainly Azeris and Kurds. The presence of ethnic nationalist movements among these populations, turns the Lake Urmia crisis from an ecological problem to a political one.

Iran and the Politics of Ethnicity

The modern Iranian nation-state was established in 1925, under the power of Reza Shah Pahlavi. Under the secularist and pro-Western Pahlavi regime, the ideology of Iranian state had both ethnic and racial arguments regarding the nation-building. In ethnic sense, the Persian ethnicity was regarded as the dominant identity marker, and in racial sense, the concept of “Arian race” was seen as related with the Iranian national community.

After fifty-two years, the Pahlavi regime was overthrown through a mass movement, which is known as the Islamic Revolution of 1979. As a result of this revolution, the Iranian regime transformed to an Islamic Republic, with a different understanding of nation-building. The official discourse of this new regime, transformed the national identity

markers to religion and the religious sect, instead of race and ethnicity. That means, regardless of its ethnic identity, a person belonging to the Shia sect of Islam, which is the official religion of the country, is perceived as a “first class citizen” by the state.

Religion and the religious sect not only shape the social status of ethnic groups, but also the nature of politics and oppositionary movements in general. The political atmosphere of the country is dominated by a group of clerics, the Shia Islamic mollahs, and most importantly the Supreme Leader Ayetollah Khamanei. Oppositionary politics exist within the narrow frame of this system: Political parties are not active in the Parliament, instead there are individual Parliament Members who either belong to the “Reformist” or “Conservative” wings. It’s forbidden for any secularist group to involve in political activism, since it is considered as “propaganding against the system of Islamic Republic” according to the Article 500 of the Constitution. Therefore most of the radical opponent political groups are working from outside of Iran, propaganding through satellite TV channels and internet. Ethnic nationalist opposition, including the Iranian Azeri and Kurdish nationalist movements, use the same method too. Now I will provide a brief description about the Azeri national movement, since it is the main actor who politicize the Lake Urmia Crisis, alongside with the Kurdish Nationalist Movement which is not included in the framework of this study.

As I mentioned before, Iran is a multi-ethnic country. The official language of the country is Persian, but it does not mean that every Iranian is ethnic Persian. There are also millions of Iranians who are ethnic Azeris or Azerbaijani Turks, Turkmens, Kurds, Armenians or Arabs. Inter-group marriage is a common practice, therefore these ethnic groups are not segregated or isolated from each other.

The Azeri people, who are Shia Muslims like the majority of Iranians, are highly integrated to the current system of the country in financial, social and institutional terms. Under the former regime of Iran, the Azeri nationalist ideas were expressed only for a short period under the Democrat Party of Azerbaijan, which established an Autonomous Republic in 1945, under the protection of USSR. The Azerbaijani Autonomous Republic was repressed in 1946 by Shah Pahlavi’s army, as a result its leaders were either executed or to the Soviet Azerbaijan. There were no Azeri nationalist movement in the political sphere of Iran from that date until the regime change in 1979. However, demands for an autonomy in Azerbaijan was expressed in the political agendas of Marxist armed opposition groups, which had so many Azeri members. After the Islamic Revolution of 1979, a prestigious Shia cleric named Ayatollah Shariatmadari opposed to the political agenda of Ayatollah Khomeini, the leader of the Islamic Regime. Shariatmadari’s demands, which were not fulfilled, included a limited autonomy for Iranian Azerbaijan.

The presence of a severe war between Iran and its neighbour Iraq between the years 1981 and 1988, prevented the formation of any new oppositionary political

movements inside Iran, since the political and social energy was focused totally to “defeating the external enemy”. However, formation of the nationalist anti-Soviet movement of “Azerbaijani People’s Front” in late 1980’s indirectly effected the Iranian Azeris. The Marxist Iranian Azeris who fled to the Soviet Azerbaijan after the Islamic Revolution, were influenced by this movement and the ideas of its leader Ebulfaz Elcibey, who openly defended the project of a united greater Azerbaijan: That mainly means the unification of the Azerbaijani Republic with the Iranian Azerbaijan, or the “South Azerbaijan” as it is named under the nationalist terminology.

In 1991, three years after the Iran-Iraq war finished, the USSR was dissolved and Azerbaijan has become an independent republic. For Iranian Azeris, the independence of Azerbaijan was exciting mainly in terms of the shared cultural elements and language. From 1991 until 1996, a group of Iranian Azeri intellectuals, former Marxists and university students had cultural activities, demanding the promotion of Azerbaijani language in Iran. In 1996, for the first time, these ideas expanded to a political dimension: In the Iranian Parliament Elections, Mahmudali Chehregani who was the PM candidate for representing the Tabriz city, the capital of the East Azerbaijani province in the Iranian Parliament, used Azerbaijani ethnic nationalist symbols and demands, including the adoption of Azeri as the official language of education in the province, in his political programme. Chehregani was arrested for two weeks, and announced that he resigned from the election campaign. After that event, the Iranian Azeri nationalist demands were radicalised and get organised under the name of “South Azerbaijani National Movement” in exile, mainly in the U.S.A. and Canada.

The demands of the movement vary from the establishment of a federative system in Iran, to the complete separation of Iranian Azerbaijan and the formation of a united greater Azerbaijan. One of the significant points of the movement’s discourse is that they use the words “Turk” and “Turkish” instead of “Azeri” to describe their ethnicity, and this attitude mainly results of their Panturkist approach. The leading parties and figures of this movement changed over time, however its main agency of political organisation and propaganda has been the same for the last ten years: This agency is GunAz TV, a TV channel based on the U.S.A., established in 2005. The influence of this channel on the Azeri population and especially youth, living inside of Iran, was revealed in the protests of May 2006. These protests, which were mainly organised and reflected through GunazTV, were against a caricature published in an half official newspaper named Iran, that Azeri nationalists perceived as offensive. In the following part of this paper I will review and analyse the Iranian Azeri nationalists’ discourse, by mostly using the programs and articles published in this TV channel and its official website.

Urmia and the Discourse of Ethnic Hatred

Umut Ozkirimli argues that nationalism is, first of all, a type of discourse. The nationalist discourse determines our collective identities, shapes our consciousness and ways of perception. Providing this definition, he further describes three main characteristics of the nationalist discourse. These characteristics are listed as:

1) According to the nationalist discourse, the nation comes before everything. That means the values and interests of the nation are superior to all other socio-political values.

2) For this discourse, the nation is the only source of legitimation. Therefore, claiming to ‘act on behalf of the nation’ legitimates many actions that can be seen as a crime under the normal conditions.

3) This discourse divides the world to dualistic categories, like “we” and “them”, “friends” and “enemies”. In this way it produces identities and contra-identities. The empowerment of identity distinctions and the difference between “we” and “the others”, is essential for the nationalist discourse. (2008:285-286).

This theoretical framework fits to the case of Azeri ethnic nationalism in Iran, or “the South Azerbaijani National Movement” as they name themselves. The discourse of this movement shapes itself by establishing dualistic categories and images of “national enemies”. Perceiving the Iranian state as a “Persian national entity”, it places ethnic Persians under the category of “occupants of South Azerbaijan” and therefore a “national enemy”. Other than that, the category of “friends” are determined according to the shared Turkic identity, since this movement is based on a Pan-Turkist ideology. In this sense, for the “South Azerbaijani National Movement”, the main “friends” are Turkey and the Republic of Azerbaijan (“North Azerbaijan”), regardless of their current governments and state policies. Kurdish people are declared as “enemies”, because of the ongoing clashes between Kurdish separatist groups and the Turkish state. Armenians are also under the same category, because of the Karabagh conflict between Azerbaijan and Armenia. This categorisation carries a risk of ethnic conflict and therefore dangerous for the West Azerbaijani Province and especially Urmia, since these are the regions in which both Kurds, Armenians and Azeris live together.

The ethnic nationalist ideas among the Azeri population is also being noticed by the non-Azeri Iranian community recently, since they become more widespread. A program in the Persian branch of the famous BBC TV channel, selected the topic of “Increasing ethnic nationalist in Iranian Azerbaijan” as the subject of discussion. This program, which is named Pargar, was published on 30 June 2015, and two activists of the Azeri National Movement participated in it, alongside with a Persian academician. The words of one of these activists, Saleh Kamrani, who defends total separation of Iranian Azerbaijan, was surprising for the Persian-speaking audience who are generally not familiar to these ideas since they don’t read and speak Azeri. Kamrani said that, “Today, not only the culture and the economical interests, but even the existence of the

Azerbaijanis are under danger in Iran. The disaster of Lake Urmia shows this danger clearly”. When Mr. Kamrani told that, the Persian anchorman became surprised and said “But this is a national problem of all Iranians, how come it is related with the Azeri peoples’ existence?” Kamrani’s answer to that, was a clear example of the categorisations used by the nationalist discourse. He said: “If the Iranian Azerbaijan governed itself, at least it would solve its own problem by using enough budget...Because it would be a national sovereignty and independence. But now Azerbaijanis see their existence under danger”.

This is in fact only a limited part of the Nationalist Movement’s discourse. In Gunaz TV, there have been tens of programs on the Lake Urmia Crisis and the Province of West Azerbaijan between the years 2010 and 2015. In these programs, the spokesmen of the movement mainly argue that, the aim of the so called “national enemies” has been to build a Kurdish zone to divide the Turkic populations of Turkey and South Azerbaijan from each other, in last eighty years. Drying of Lake Urmia is a planned destruction by the Iranian Regime, or the “Persians”, in order to place Kurdish people in regions around the lake.

The discourse of the Azerbaijani National Movement in Iran, is not only nationalist but also manipulative. Famous scholar Van Dijk argues that a manipulative discourse includes an ideological polarisation (a clash between “we” and “them”), sensationalisation of the argument, and the accusation of the opponent group. Promoting hatred and reproducing inequalities are two main risks that a manipulative nationalist discourse carry. Below are three sample news reports and articles published in the official website of Gunaz TV, which reflects the described discourse: Excerpt from a short news published on 4th December 2010: “Is the Lake Urmia Drying or Being Destructed?”. “The research conducted by Azerbaijani student activists revealed the policies followed by the Iranian regime against Azerbaijan. The research revealed that, the dams which are built on the rivers that flow into Lake Urmia, are totally under the control of state”. Excerpt from a news report published on 19th April 2014: “The Kurdification process in West Azerbaijani Province continues!” “The Iranian regime tries to give the lands around the Lake Urmia, to Kurdish terrorists. The mass media of regime argues that the villagers dry the Lake Urmia, therefore urges the Azerbaijani villagers to leave their own agricultural lands. The main aim is to give these lands around the Lake to the Kurds, and turning the Western part of South Azerbaijan to a Kurdish populated area. That will be the base of a new Karabagh Crisis in South Azerbaijan”. A paragraph of the news article written by activist Yasemen Qaraqoyunlu, published on 27th September 2014: “The project of turning Urmia to a Kurdish populated region, will result in the compression of South Azerbaijan between Kurdistan and Armenia, and therefore isolating it from North Azerbaijan and Turkey. That means, the idea of Greater Azerbaijan will be defeated, and the territorial integrity between South and North

Azerbaijan will be eliminated. It should be noted that the Iranian regime is planning to dry the Lake Urmia to promote the immigration of Azeri Turks from the region, in order to sever the geographical, ethnic and cultural ties between Turkish Anatolia and Azerbaijan“. As it is seen, the common discourse of these news and articles construct a dualistic category, between Turkic Azeris, and its so called national enemies. Armenians and especially Kurds are dehumanised and simply categorised as dangerous enemies, which serve to a great plan against the nationalist project of building a Greater Azerbaijan. The drying of Lake Urmia is not seen as an ecological crisis, but only as a barrier against the national ideals and goals, which is in fact constructed by another “national enemy”, the Iranian regime or the ‘Persians’ as a false synonym.

Conclusion & Recommendations

Ethnic nationalist and separatist movements exists in Iran, while the political system of this country is based on religion and religious sect rather than ethnicity. As shown in this study, the West Azerbaijani province of Iran, and its capital city Urmia, are in an extremely sensitive position in terms of this movements and possible future ethnic tensions. This reality is seen especially in discussions and protests about the drying of Lake Urmia. Because of the ethnic diversity of the region, and existence of various nationalist movements, this problem is turning from an ecological problem to a political crisis. The Iranian Azeri nationalism or in another name, “the South Azerbaijani National Movement”, is one of the key actors of the politicisation of the Lake Urmia crisis. The ethnic nationalist and manipulative discourse of this movement against various peoples of the Middle East and Caucasus regions, and also its false interpretation of the nature of the Iranian regime, forms a risk of future violence and crisis. Hopefully the social and political actors of Iran and the region will take peaceful and foresighted steps, but in terms of the solution of the Lake Urmia crisis and also the answering of ethnic identity related demands. This is necessary in order to prevent Syrianisation of Iran, which would be reflected not only to Middle East but also to the South Caucasus.

Resources

- Abrahamian, E. (2008). *A history of modern Iran*. Cambridge University Press.
- Asgharzadeh, A. (2007). *Iran and the challenge of diversity: Islamic fundamentalism, Aryanist racism, and democratic struggles*. Macmillan.
- Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, Ankara: Doğu Batı Yayınları
- Pengra, B. (2012). The drying of Iran’s Lake Urmia and its environmental consequences. *UNEP-GRID, Sioux Falls, UNEP Global Environmental Alert Service (GEAS)*.
- Shaffer, B. (2002). *Borders and brethren: Iran and the challenge of Azerbaijani identity*. MIT Press.

- Günaz TV (2014). Qərbi Azərbaycanda kürdləşdirmə prosesi davam edir (The Kurdification process in West Azerbaijani Province continues!). Available from: [http:// gunaz.tv/ ? id= 2& vmode=1&sID=71914&lang=1](http://gunaz.tv/?id=2&vmode=1&sID=71914&lang=1)
- Günaz TV (2010).Urmu Gölü quruyur yoxsa qurudulur?! (Is the Lake Urmia Drying or Being Destructed?). Available from: [http://wwwglobal. gunaz.tv/ index. php?id= 2&vmode= 1&sID=40989&lang=1](http://wwwglobal.gunaz.tv/index.php?id=2&vmode=1&sID=40989&lang=1)
- Qaraqoyunlu, Y. (2014). Kərkükü uduzsaq Urmiyanı da uduza bilərik (If we lose Kerkuk ve can lose Urmia), Günaz TV. Available from: [http://68.168.102.124/ index. php?id=4& vmode= 1&sID=2887&lang=1](http://68.168.102.124/index.php?id=4&vmode=1&sID=2887&lang=1)
- Van Dijk T. (2008). *Discourse and Power: Contributions to Critical Discourse Studies*. Houndsmills, Palgrave Macmillan.

რუსი ოფიცრის ჩანაწერები XIX საუკუნის საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების შესახებ

XIX საუკუნის რუსულ სამხედრო მემუარულ ლიტერატურაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს კავკასიის თემას. დღეს, როდესაც კავკასია ისევ კონფლიქტურ ზონას წარმოადგენს, მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნები კვლავ ინტერესით აკვირდებიან რეგიონში მიმდინარე პროცესებს და ხშირად დიდი წვლილი მიუძღვით კიდევ ამ ქვეყნების ურთიერთობების მოგვარებაში.

საქართველო-რუსეთს შორის განვითარებული მოვლენების ფონზე საკმაოდ აქტუალურია ამ ქვეყნების ურთიერთობების ისტორიის კვლევა, შესაბამისად, დიდ ინტერესს იწვევს XIX საუკუნის რუსეთის იმპერიის კავკასიური პოლიტიკის, კერძოდ, მისი საქართველოსთან ურთიერთობების ისტორიის შესწავლა.

აღნიშნული პერიოდის რუსი სამხედრო პირების ნაშრომებში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია რუსეთისა და კავკასიის ქვეყნების ურთიერთობების საკითხს. მათში ასახული რეგიონში მიმდინარე მოვლენები დიდ ზეგავლენას ახდენდა იმდროინდელ რუსულ საზოგადოებაზე და მეტ-ნაკლებად პასუხობდა მათ კითხვებს: რატომ აწარმოებდა რუსეთი ომს კავკასიის რეგიონში, როგორ აგვარებდა ურთიერთობებს აქ მცხოვრებ ხალხთან და ა.შ. ეს ნაწარმოებები ჟანრობრივად და თემატურად მეტად მრავალფეროვანია – მოთხრობები, დღიურები, ესეები, ისტორიული და ეთნოგრაფიული ნარკვევები. ჩანაწერების უმრავლესობა შეიქმნა მათში აღწერილი მოვლენების გარკვეული დროის შემდეგ ადრე შექმნილი დღიურების, პირადი არქივებისა თუ სხვა პირთა მონათხრობის საფუძველზე. ავტორები ასევე იყენებდნენ სამხედრო დოკუმენტაციას, შესაბამისად, ხშირად იკვეთება მათი სუბიექტური მიდგომა წარსულში მომხდარი მოვლენების მიმართ და დამახინჯებულია ფაქტობრივი მასალა.

რუსული სამხედრო მემუარების დიდი ნაწილი მე-19 საუკუნის კავკასიური ომების დამთავრების შემდეგ გამოქვეყნდა. გამოცემული მასალის

უმეტესობა მომზადებულია სამხედრო ისტორიკოსების მიერ, რომელთა ყურადღების ცენტრში კავკასიის არმიის ისტორია იყო და არა კავკასიური ომის პრობლემები, ან ქვეყნებსა და ხალხებს შორის ურთიერთობები. როგორც წესი, მასალები იყო ფაქტობრივი ხასიათის და მოვლენების კატეგორიულ შეფასებას თავს არიდებდნენ. მათ, ვინც დოკუმენტურ ქრონიკებზე მუშაობდა, პირველ რიგში აინტერესებდათ არა პოლიტიკური საკითხები, არამედ ის, თუ როგორ ასრულებდა რუსეთის ჯარი დასახულ ამოცანებს, როგორ იტანდნენ რუსი ჯარისკაცები და ოფიცრები ომის სირთულეებს.

კავკასიაში XIX საუკუნის 20-იან წლებში მიმდინარე მოვლენების შესახებ მნიშვნელოვან ცნობებს შეიცავს 1895 წელს ჟურნალ „რუსკაია სტარინაში“²³ გამოქვეყნებული იოსიფ პეტრეს ძე დუბეცკის ჩანაწერები – „ჩემს შვილებს“ (3, 113-144).

ვინ იყო იოსიფ დუბეცკი და რამდენად სანდოა წყაროდ გამოყენების თვალსაზრისით მისი ჩანაწერები?

ნაშრომიდან ირკვევა, რომ იოსიფ დუბეცკი 16 წელი სამხედრო ასპარეზზე მოღვაწეობდა; მონაწილეობდა კავკასიაში მთიელების წინააღმდეგ წარმოებულ ბრძოლებში და თურქეთთან ომში, ხოლო შემდეგ სამოქალაქო სამსახურში იყო მრჩევლის, პროკურორის თანამდებობაზე და საბოლოოდ, ვიცეგუბერნატორად დაასრულა მოღვაწეობის ხანგრძლივი პერიოდი (3, 113).

ი. დუბეცკის თავდაპირველად 1816 წელს რუსეთიდან საფრანგეთში მოუწია წასვლა სასწავლებლად, სადაც ასევე იუნკერად განაწესეს 41-ე იეგერთა პოლკში.²⁴ შემდეგ საფრანგეთიდან გადმოიყვანეს საქართველოში,²⁵ საქართველოდან თურქეთის ევროპულ ნაწილში, ისევ საქართველოში,

²³ ყოველთვიური ისტორიული ჟურნალი. დააარსა ისტორიკოსმა მიხაილ ივანეს ძე სემევესკიმ (1837-1892) სანკტ-პეტერბურგში 1870 წელს. გამოცემა დაიხურა 1918 წელს. გამოქვეყნებისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა ჩანაწერებს, მოგონებებს, დღიურებს, ავტობიოგრაფიულ ნარკვევებს.

²⁴ 41-ე იეგერთა პოლკის მეთაური იყო პოლკოვნიკი, თავადი პეტრე დიმიტრის ძე გორჩაკოვი (1785-1868), ხოლო ი. დუბეცკი კი მის ადიუტანტად დაინიშნა.

²⁵ ჩანაწერების მიხედვით, 1819 წლის 12 ოქტომბერს ი. დუბეცკი უკვე თბილისშია. ის საქართველოში 7 წელი სამხედრო, ხოლო 4,5 წელი – სამოქალაქო სამსახურში მსახურობდა.

ერევანში, ერევნიდან ვილნოში, ვილნოდან ციმბირში, ციმბირიდან პეტერბურგში, შემდეგ ოდესაში და საბოლოოდ, ტამბოვში.

ნარკვევში რუსი ოფიცერი აღნიშნავს, რომ მის მიერ წარმოებული ჩანაწერები ზოგიერთ დოკუმენტთან ერთად 1828 წლის დასაწყისში გარკვეული პერიოდით დატოვა ტულჩინოს სახაზინო საწყობში, რომლებიც უკვალოდ დაიკარგა და ამ მიზეზის გამო მისი თხრობა ქრონოლოგიის გარეშეა და მხოლოდ ფაქტების ძირითადი არსია გადმოცემული (3, 143-144).

ი. დუბეცკის ამ ნათქვამს ვერ დავეთანხმებით, რადგან ავტორი მაინც ცდილობს მოვლენები ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით გადმოსცეს. ჩანაწერები დაწერილია ტამბოვში მოღვაწეობისას, 1850 წლის 25 დეკემბერს, ანუ ავტორი აღწერს თითქმის მეოთხედი საუკუნის წინ მომხდარ ამბებს. გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ თხზულება 1895 წელს გამოქვეყნდა.

რით არის მნიშვნელოვანი იოსიფ დუბეცკის მემუარები საქართველო-რუსეთის ურთიერთობის საკითხის კვლევისას?

რუსი ოფიცრის ჩანაწერებში გადმოცემულია საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების ისტორიის მეტად მნიშვნელოვანი მომენტები, კერძოდ, მოთხრობილია 1819-1820 წლების დასავლეთ საქართველოში მიმდინარე აჯანყების შესახებ და აფხაზეთში რუსეთის დამკვიდრების ცალკეული ფრაგმენტებია აღწერილი, თუმცა ავტორი ასევე გვაწვდის მოსაზრებებს სხვადასხვა საკითხის თაობაზეც.

ი. დუბეცკი ნაშრომში აღნიშნავს, რომ საფუძვლიანად შეისწავლა საქართველო. ის ხედავდა რუსული მმართველობის სისტემის უარყოფით მხარეებსაც, რომელსაც ასე აფასებს: „შემიძლია თამამად ვთქვა, რომ ეს შესანიშნავი და უმდიდრესი ქვეყანა უკეთეს ბედს და მთავრობისგან განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს. თუმცა, რუსეთის მდგომარეობიდან გამომდინარე, შეიძლება ზუსტად ვივარაუდოთ, რომ ჯერ კიდევ ბევრი დრო უნდა გავიდეს, სანამ ის გახდება ისეთივე კეთილმოწყობილი, როგორიც ევროპაა“ (3, 115).

ავტორი აღფრთოვანებულია საქართველოს იმდროინდელი მთავარმართებლის – ალექსეი პეტრეს ძე ერმოლოვის პიროვნებით, თუმცა სხვა მმართველების ნაკლსაც აღიარებს. ის ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ასეთი ცნობილი გენერლები (იგულისხმება ა. ერმოლოვი – დ.კ.) რუსეთში მრავ-

ლად არ იყვნენ, ხოლო საქართველოს კი თავად ციციანოვის შემდეგ არ ჰყოლია მსგავსი და, სავარაუდოდ, კიდევ დიდხანს არ ეყოლება.

ჩანაწერი ადასტურებს, რომ საქართველოდან გამგზავრების შემდეგაც, იოსიფ დუბეცკი აქტიურად ადევნებდა თვალს საქართველოში მიმდინარე მოვლენებს, კერძოდ, რუსეთის მიერ წარმოებულ პოლიტიკურ კურსს. ის აღნიშნავს, რომ ერმოლოვის შემდეგ, 23 წლის განმავლობაში, ექვსი მთავარსარდალი გამოიცვალა, თუმცა არცერთმა მათგანმა საქართველოსთვის იმის მესაქადიც კი არ გააკეთა, რაც მან.

ი. დუბეცკის ნარკვევის მეორე ნაწილია „იმერეთის ბუნტი – პირადი გამირობა“ (2,119-130). ავტორი აღწერს 1820 წელს დასავლეთ საქართველოში მიმდინარე აჯანყებას. ამ ისტორიული მოვლენის თაობაზე სამხედრო მემუარული ლიტერატურა მეტად მწირია, შესაბამისად, მნიშვნელოვანია მოვლენების თვითმხილველი და უშუალო მონაწილე რუსი ოფიცრის ჩანაწერები.

ი. დუბეცკის მოსაზრებები აჯანყების მიზეზების, მსვლელობისა და მისი შედეგების თაობაზე მკვეთრად განსხვავდება ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებული შეფასებებისაგან.

ავტორი აჯანყების მნიშვნელოვან მიზეზად მიიჩნევს აღნიშნულ პერიოდში საქართველოს ეკლესიის სრულ მონოპოლიზირებას ქართველ თავადაზნაურთა მიერ. ის აღნიშნავს, რომ თავადაზნაურები თავისი შეხედულებისამებრ ნიშნავდნენ საეკლესიო თანამდებობებზე სასურველ პირებს, ხშირ შემთხვევაში წერა-კითხვის უცოდინარებსაც კი. რუსი ოფიცერი აღნიშნული სიტუაციიდან გამოსავლად, კერძოდ, საუკუნეების განმავლობაში დამკვიდრებული მონოპოლიის ცვლილებებისათვის, საჭიროდ თვლის ჭკვიანი, ძლიერი ნების, ხელისუფლებისგან შეუზღუდავი უფლებებით მინიჭებული ადამიანის დანიშვნას და ასევე მიაჩნია, რომ ამ კუთხით გარდატეხა ნახევრად ველურ და ნაკლებად განათლებულ ხალხში სისხლისღვრის გარეშე გარდაუვალია.

ავტორი აჯანყების დაწყების ერთ-ერთ მიზეზად ასევე იმერეთის ყოფილ მმართველ გენერალ-მაიორ კურნატოვსკის²⁶ მმართველობის არას-

²⁶ „საქართველოს ეგზარქოსი თეოფილაქტე აჯანყების დასაწყისში ქუთაისიდან თბილისში ბრუნდებოდა. კურნატოვსკი მას აცილებდა ქვეითთა ბატალიონით, 200

წორ კურსს ასახელებს და აღნიშნავს, რომ „მან თავისი გონებრივი შეზღუდულობითა და უსულგულობით ხალხი აჯანყებამდე მიიყვანა (3,119). იქვე უთითებს რუსეთის ხელისუფლების სწორ გადაწყვეტილებაზე, კურნატოვსკის ახალგაზრდა, ჭკვიანი და ენერგიული პოლკოვნიკ პუზირევსკით შეცვლის თაობაზე, რომელიც მოლაპარაკებისას მოკლეს.²⁷

გენერალ-მაიორ კურნატოვსკის ქმედებებით რომ ნამდვილად უკმაყოფილო იყო რუსეთის ხელისუფლებას, ეს გენერალ ა.ერმოლოვისა და გენერალ-ლეიტენანტ ა. ველიამინოვის მიმოწერიდანაც დასტურდება. 1820 წლის 29 იანვარს დერბენტიდან გაგზავნილ წერილში ა. ერმოლოვი აღნიშნავს გენერალ-მაიორ კურნატოვსკის სუსტ მმართველობას და მის აუცილებელ გადაყენებაზე საუბრობს; ასეთი ცვლილებით კი დიდ წარმატებას მიაღწევნ და იმერეთის მმართველის შერჩევას ველიამინოვს ანდობს (1, 574).

პოლკოვნიკ პუზირევსკის მოკვლის შემდეგ, რუსეთისათვის დღის წესრიგში დადგა იმერეთის ახალი მმართველის კანდიდატურის შერჩევის საკითხი. რუსეთის ხელისუფლებამ არჩევანი პოლკოვნიკ, თავად პ. გორჩაკოვზე შეაჩერა, რომელმაც ადიუტანტად იოსიფ დუბეცკი მოითხოვა. 1820 წლის 5 მაისს ი. დუბეცკი უკვე ქუთაისშია. ის აღნიშნავს, რომ ამ დროს იქ უკვე იმყოფებოდა გენერალი ა. ველიამინოვი ძლიერი ჯარით.

კაზაკით და 2 საარტილერიო იარაღით. ყვირილის საგუშაგოსთან ახლოს მდგარი შეიარაღებული ხალხის დანახვისას, თეოფილაქტე გადმოვიდა ეტლიდან, დაჯდა კაზაკი თადარიგის ოფიცრის ცხენზე და 2 კაზაკის, ოფიცრისა და თარჯიმნის თანხლებით მივიდა შეკრებილ ხალხთან. თავადები, აზნაურები და მრავალრიცხოვანი უბრალო ხალხი მიიჭრა მასთან თაყვანისცემით და კურთხევას იღებდნენ და მის კაზასაც კი კოცნიდნენ; ისაუბრა რა მათთან საკმაოდ ხანგრძლივად, რაზმთან მშვიდობით დაბრუნდა, კურნატოვსკი ოდნავ მოშორებით გაიყვანა და საკმაოდ ხმამაღლა უთხრა: „გენერალო, ეს შეიარაღებული რაზმი საფრთხის გამო კი არა, თქვენი შიშის გამო გახლავთ. ლაჩარი სძულს როგორც ხალხს, ასევე ღმერთს. მომეცით თქვენი ხმალი და აიღეთ ჩემი თავსაბურავი და გაჩვენებთ, როგორ უნდა იმოქმედოთ ნაძირალებთან, რომლებიც აღაშფოთებენ მორჩილ და მშვიდობიან ხალხს. იმ რაზმით, რომლითაც ჩემს გაცილებას ახორციელებთ, მთელ იმერეთს დავიპყრობ. ნახვამდის გენერალო, მე არ მჭირდება არანაირი შეიარაღებული რაზმი, მე მარტოც უსაფრთხოდ ვიმგზავრებ“. გენერალ-ლეიტენანტ ველიამინოვისადმი 1819 წლის 7 ივლისს გენერალ-მაიორ კურნატოვსკის მიერ გაგზავნილ პატაკში ეს ეპიზოდი განსხვავებულადაა გადმოცემული (1, 536.)

²⁷ ი.ო.პუზირევსკი მოკლა ივანე აბაშიძემ თავის თანამებრძოლებთან ერთად გურიამი, სოფ. შემოქმედთან (2, 14). ამ მკვლელობის გამო ივანე აბაშიძე, ქაიხოსრო გურიელი და ნიკოლოზ აბაშიძე რუსეთის ხელისუფლებამ მოღალატეებად გამოაცხადა და ჩამოერთვათ მამულები (1, 591).

ავტორი ასეთ რთულ ვითარებაში ღმერთისგან მოვლენილად თვლის არქიეპისკოპოს თეოფილაქტეს, საქართველოსა და იმერეთის ეგზარქოსს და მას ა. ერმოლოვის ღირსეულ თანამედროვეს უწოდებს:

დიდი ჭკუა, ფართო განათლება და ენერგიული ხასიათი წარმოაჩენდა მას, როგორც შესანიშნავ სახელმწიფო მოღვაწეს, რომლის მსგავსიც შესაძლებელია არც კი იყო რუსეთის სასულიერო იერარქიის ასპარეზზე. ის თამამად და შემართებით შეუდგა გარდაქმნებს და ძლიერ მოწინააღმდეგეებს წააწყდა იმერეთის ეკლესიაში მოღვაწე სასულიერო ზედაფენის მხრიდან. სწორედ ამის შემდეგ იქნა მიღებული გადაწყვეტილება გელათისა და ქუთაისის მიტროპოლიტების რუსეთში გაგზავნის თაობაზე. დაპატიმრებისას მათ არადელიკატურად მოექცნენ. მათგან ერთ-ერთი შეეწინააღმდეგა და მის მიმართ კონდახები და შუბები გამოიყენეს, ნაცემი და დასისხლიანებული შეკრეს და ცხენზე ძალის გამოყენებით დასვეს. იმერეთის თავადებისათვის, რომლებიც რუსების მიმართ გულწრფელად არ იყვნენ განწყობილნი, ეს საბაზი საკმარისი იყო ბუნტისათვის (3,121).

როგორც ვხედავთ, ი. დუბეცკის მიზანს არ წარმოადგენდა საქართველოს ეკლესიაში გატარებული რეფორმების არსზე საუბარი. ის არაფერს ამბობს 1811 წელს საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმების, საეკლესიო მამულების სახელმწიფო საკუთრებად გამოცხადების თაობაზე, რითაც ეკლესიებს ფაქტობრივად არსებობის ეკონომიკური საფუძველი მოესპოთ და შესაბამისად, ეკლესიის მსახურები საერო ხელისუფლებაზე დამოკიდებულები აღმოჩნდნენ. თუმცა მაინც აღნიშნავს ქართველი მიტროპოლიტებისადმი რუსების უხეში მოპყრობის ფაქტს; ამასაც მხოლოდ აჯანყების საბაზზე მითითებისას ამბობს.

ავტორი საუბრობს გენერალ ა. ერმოლოვის კეთილგონიერებაზე და აღნიშნავს, რომ იმერეთში ბუნტის დამშვიდებისათვის გაგზავნილ შტაბის მეთაურს, გენ. ალექსეი ველიამინოვს ვალდებულებად დაუსახა - ხალხის დანდობა, უმკაცრესად სამართლიანობის დაცვა მონაწილეების გამორკვევისას და მთავარი დამნაშავეების უპირობოდ გამოვლენა (3,121).

საქართველოსათვის ნამდვილად ვერ ჩაითვლება ღმერთისგან მოვლენილად არქიეპისკოპოსი თეოფილაქტე და დადებითად ვერ შეფასდება

გენერალ ერმოლოვის პიროვნება. მათი²⁸ და სხვა რუსი სამხედრო პირების მიმოწერიდანაც კი აშკარად ჩანს რუსეთის გეგმები საქართველოს, ამ კონკრეტულ შემთხვევაში, დასავლეთ საქართველოს მიმართ. გენერალ-ლეიტენანტ ა. ველიამინოვის პოლკოვნიკ პუზირევსკისადმი 1820 წლის 12 თებერვალს გაგზავნილი საიდუმლო წერილიც კი საკმარია ამ კუთხის მიმართ რუსეთის მიზნების დასადასტურებლად (1, 575-576). გენერალი ერმოლოვი იმერეთის მოსახლეობისადმი 1820 წლის 16 თებერვლის პროკლამაციაში (1, 577-578) ხაზგასმით მიუთითებს ქართველი მიტროპოლიტების საქციელზე და მათ ქმედებას მხოლოდ საკუთარი სარგებლის მიღების სურვილით ხსნის. გენერლის მუქარა, დაუმორჩილებლების მიმართ ძალის გამოყენებაზე, რომლის არაერთი მაგალითი აქვს რუსეთს, ნათელს ხდის ამ ქვეყნის, როგორც „განმათავისუფლებლის“ მისიას.

ა. დუბეცკი დაწვრილებით და სიამაყით ყვება კონკრეტულად თავის პირად გმირობაზე. 22 წლის რუსმა ოფიცერმა გადაიბირა ტყვედ ჩავარდნილი 27 წლის ახალგაზრდა ქართველი აჯანყებული ლომკაცა ლეჟავა, რომელსაც სიკვდილი ჰქონდა მისჯილი. მან გასცა აჯანყების მეთაურები, დუბეცკის დაწვრილებით მოუყვა აჯანყებულთა გეგმების შესახებ და დაარიგა, თუ როგორ უნდა მოეპოვებინა საიდუმლო დოკუმენტი „აჯანყების ქარტია“, რომელიც მის მეუღლესთან ინახებოდა. რუსმა ოფიცერმა წარმატებით გაართვა თავი ამ რთულ საქმეს (3,129). ამ დოკუმენტის საფუძველზე პირველ რიგში მოხდა იმ ქართველი თავადების²⁹ დაპატიმრება, რომლებიც რუსის ჯარში მსახურობდნენ. დუბეცკი აღნიშნავს დაპატიმრების გამოცხადების მომენტში იმერელი თავადების თავგანწირვას: ლევან წულუკიძის შემახილზე - სიცოცხლე და თავისუფლება განუყოფელია – ყველა მათგანმა ხმალი იშიშვლა და ხელჩართულ ბრძოლაში გადაეშვნენ. რუსების რაოდენობრივმა სიმრავლემ სძლია და რამდენიმე თავადი ადგილზე იქნა მოკლული, ზოგი კი დაჭრეს. მართლაც, ი. დუბეცკის პირადი გმირობის შედეგად, „აჯანყების ქარტიაზე“ ხელმომწერი 70-მდე თავადი და აზნაური გადაასახლეს თავისი ოჯახის წევრებით. რუსე-

²⁸ მათი მიმოწერის დამადასტურებელი კორესპონდენციები იმეზნება კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის აქტებში (1).

²⁹ ეს თავადები იყვნენ: 3 თავადი წერეთლების გვარიდან, 4 თავადი ერისთავების გვარიდან, 4 თავადი იაშვილების გვარიდან და 2 თავადი აბაშიძეების გვარიდან.

თის ხელისუფლებამ არ დაივიწყა ლ. ლეჟავა. ის შეიწყალეს და 18-კომლიანი სოფლითაც დაასაჩუქრეს. რუსი ოფიცერი, იოსიფ დუბეცკი³⁰ კი ჩადენილი გმირობისთვის წმ. ანნას მე-3 ხარისხის ორდენით დააჯილდოვეს.

იოსებ დუბეცკის ჩანაწერებში საინტერესო ცნობებია აფხაზეთის პოლიტიკური ისტორიიდან.³¹ ამ საკითხს ეძღვნება ნარკვევის მესამე და მეოთხე თავი. ჩანაწერების მესამე ნაწილია – „1821 წლის ექსპედიცია აფხაზეთში - მოსაზრება აფხაზეთის პოლიტიკური მდგომარეობის შესახებ“ (3, 130-132), ხოლო მეოთხე თავის სახელწოდებაა – „ექსპედიცია აფხაზეთში 1824 წელს – რაჭა“ (3, 132-137).

რუსი ოფიცრის ჩანაწერებიდან ირკვევა, რომ რუსეთი მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან საკმაოდ აქტიურად იყო ჩართული აფხაზეთის სამთავროს საშინაო საქმეებში. ავტორი ღიად საუბრობს როგორც აფხაზეთის მთავრების – შერვაშიძეების, ასევე რუსეთის ხელისუფლების ინტერესებზე და მათ პოლიტიკურ თუ სამხედრო ურთიერთობებზე.

პირველი ექსპედიცია აფხაზეთში, რომელშიც ი. დუბეცკიმ მიიღო მონაწილეობა, შედგა 1821 წლის 1 ოქტომბრიდან 21 დეკემბრამდე. რუსი ოფიცერი აღნიშნავს, რომ ექსპედიციის მიზანს დიმიტრი შერვაშიძის აფხაზეთის მთავრად დანიშვნა წარმოადგენდა; კერძოდ, რუსეთის ჯარს პ. გორჩაკოვის მეთაურობით მოუწია გადასვლა იმერეთიდან და ბრძოლა ასლან-ბეგის წინააღმდეგ. ბრძოლა საკმაოდ რთული აღმოჩნდა რუსის ჯარისათვის: 600 მეზრძოლიდან მოკლული და დაჭრილი იყო 222 ადამიანი, მათ შორის 3 ოფიცერი მოკლეს, ხოლო 2 დაიჭრა (3, 132).

რუსეთი ექსპედიციის შემდგომაც ფრთხილობდა აფხაზეთთან მიმართებაში და სურდა ექსპედიციის შედეგად მიღწეული მდგომარეობის შენარჩუნება. გენერალი ა. ერმოლოვი სამეგრელოს მთავარ ლევან დადიანს 1822 წლის 28 თებერვლის წერილით ყურადღების მიქცევას სთხოვს რუსეთის იმპერიის ქვეშევრდომ აფხაზეთზე, რომლის კანონიერ მფლობელად მთავარ დიმიტრი შერვაშიძეს მიიჩნევს. გენერალი ხაზს უსვამს აფ-

³⁰ რუსმა ოფიცერმა ამ გმირობის უკვდავსაყოფად საგვარეულო გერბზე გამოსახა ქარქაშიდან ამოღებული ხმალი ზემოთ მიმართული ბასრი პირით.

³¹ ი. დუბეცკი აღნიშნავს, რომ ამ საკითხზე 1824 წელს საკმაოდ სრულყოფილი ნაშრომი შექმნა, რომელიც დიმიტრი შერვაშიძესაც წაუკითხა და მის მიერ მიწოდებული ინფორმაციებით შეავსო. ეს ჩანაწერებიც ავტორს ტულჩინოში დაეკარგა, შესაბამისად, საკითხის მხოლოდ ძირითად არსს გადმოსცემს.

ხაზეთის მთავრის ახალგაზრდა ასაკს და მკვიდრი მოსახლეობის დაუმორჩილებელ და იმპულსურ ხასიათს (1, 631).

ი. დუბეცკის ჩანაწერებიდან ირკვევა, რომ რუსეთის არმიის რიგით მეორე ექსპედიცია აფხაზეთში 1824 წლის 1 ივლისიდან 1 ოქტომბრის ჩათვლით მოეწყო. ექსპედიციის მიზანი იყო მთავარ მიხეილ შერვაშიძის, მისი ოჯახის და მეგრელთა ქვეითი პოლკის 2 დანაყოფის გათავისუფლება, რომლებიც სოფელ სოუკ-სუში მთავრის კარზე მის დასაცავად იმყოფებოდნენ და ასლან-ბეგის შეტევის შედეგად უკვე 2 თვე ალყაში იყვნენ მოქცეულები.

რუსი ოფიცერი გადმოგვცემს ცნობებს 1824 წლის დასაწყისში მოკლული დიმიტრი შერვაშიძის ძმის, მიხეილ შერვაშიძის, შესახებ. ი. დუბეცკი თბილისში თან ახლდა მიხეილ შერვაშიძეს და ის მთავარმართებელს წარუდგინა, შესაბამისად, მასთან მოუწია 3 თვის მანძილზე განუწყრელად ყოფნა და დაუმეგობრდა კიდეც. ი. დუბეცკი დაწვრილებით აღწერს გენერალ ერმოლოვის და მიხეილ შერვაშიძის შეხვედრას, აფხაზეთში მთავრად გამოცხადების დეტალებს. რუსეთს აფიქრებდა მთავრის ახალგაზრდა ასაკი, ასევე ზოგიერთი უზუცესის საეჭვო ქცევა, ასევე გაითვალისწინეს რა დიმიტრი შერვაშიძის სიკვდილის მიზეზიც, თავადმა გორჩაკოვმა საჭიროდ ჩათვალა დაეტოვებინა მთავრის კარზე დროებით მეგრელთა პოლკის 2 დანაყოფი მსუბუქი ცეცხლსასროლი იარაღით.

ასლან-ბეგის მორიგი აჯანყების შემდეგ, რუსეთს ისევ მოუწია აფხაზეთში ექსპედიციის მოწყობა, რომლის შემადგენლობაში შედიოდა 6 ქვეითი დანაყოფი (დაახლოებით 1.000 კაცი), 2 მსუბუქი ცეცხლსასროლი იარაღი და მეგრული მილიციის 600 მხედარი. შავი ზღვის ფლოტიდან გენერალ ერმოლოვის მოთხოვნით, სოხუმში ჩამოვიდა ფრეგატი „ვესტაფი“ და 3 იალქნიანი გემი. აფხაზებს სხვა ტომებთან ერთად 10 ათასი მებრძოლი ჰყავდათ. აფხაზები ყოველდღიურ თავდასხმებს ახორციელებდნენ, მაგრამ უშედეგოდ (3, 133).

ავტორი დეტალურად გადმოგვცემს ბრძოლის ეპიზოდებს; განსაკუთრებით გამოყოფს სამეგრელოს მთავრის, ლევან გრიგოლის ძე დადიანის, ბრძოლას აფხაზების წინააღმდეგ, რომელიც ხელმძღვანელობდა მეგრულ მილიციას.

ლევან დადიანი ცდილობდა რუსებთან ნორმალური ურთიერთობის შენარჩუნებას. გენერალი ა. ერმოლოვიც ნდობით ყოფილა მის მიმართ განწყობილი, რაც მათი მიმოწერიდანაც ნათელია (1, 635-636).

1824 წლის ოქტომბერში ექსპედიციის წევრებს მოუწიათ გამგზავრება რაჭაში. მათ მიადწიეს დიგორის ხეობას, რომლის გავლითაც უნდა გაყვანილიყო რუსეთში მიმავალი დიდი გზა. აღსანიშნავია, რომ რუსი ოფიცერი აღფრთოვანებულია რაჭის გასაოცარი ხედებით. „არის ისეთი ადგილები, რომ ვერანაირი კალამი, ვერანაირი ფუნჯი ვერ დახატავს მას. აქ უნებურად გაცეხებული ხარ ველური, მაგრამ უმშვენიერესი ბუნებით. ბევრ ადგილზე უძველესი წარსულის ძეგლები გაცეხენ“ (3, 136).

რუსი ოფიცრის ჩანაწერების მე-5 თავი „ჩასვლა კავკასიის ხაზზე. - გენერლების: ლისანევიჩისა და გრეკოვის სიკვდილი. - მთიელების ბრძოლისუნარიანობა. - გადასვლა ტულჩინოში“ (3, 137-144) არ ეხება უშუალოდ საქართველოს, მაგრამ მაინც პირდაპირ კავშირშია რუსეთის კავკასიურ პოლიტიკასთან.

1825 წლის ნოემბრიდან 1826 წლის ოქტომბრის ჩათვლით ი. დუბეცკი იმყოფებოდა კავკასიის ხაზზე, რომლის უფროსადაც დაინიშნა თავადი პ. გორჩაკოვი. ამ პერიოდში რუსების წინააღმდეგ ჩეჩნების ბრძოლას სათავეში ჩაუდგა ბეიბულატ ტაიმიევი. ავტორი აღნიშნავს, რომ „დაუმორჩილებელმა ჩეჩნებმა, მუდამ რუსების წინააღმდეგ მებრძოლებმა, აღიარეს იგი თავის უმაღლეს ბელადად, და საერთო აჯანყებამ, როგორც ცეცხლმა, მთელი ჩეჩნეთი მოიცვა“ (3, 138).

ი. დუბეცკი მოგვითხრობს გენერალ ა. ერმოლოვისა და ბეიბულატის ერთ-ერთი სასტიკი ბრძოლის შესახებ, რომლის შემდეგ ათასობით გვამმა დაფარა ბრძოლის ველი, ხოლო გაქცეულები კი მდინარე სუნჯამ შეიწირა. რუსი ოფიცერი აფასებს ამ ბრძოლის შედეგებს და ჩეჩნეთთან მიმართებაში გარკვეული დასკვნები გამოაქვს: „ამ საშინელმა დამარცხებამ ჩეჩნეთი დროებით დააწყნარა, სამუდამოდ კი ის მაშინ დამშვიდდება, როცა ქვეყანაზე აღარცერთი ჩეჩენი არ იქნება (3, 140)“. სწორედ ასე ფიქრობდა არა მხოლოდ რუსეთის არმიის ერთ-ერთი ოფიცერი, არამედ რუსეთის ხელისუფლება, რომელიც კავკასიის რეგიონის საბოლოოდ დაპყრობისათვის ნებისმიერ მეთოდს მიმართავდა.

იოსიფ დუბეცკის ჩანაწერები „ჩემს შვილებს“, მიუხედავად მისი მოგვიანებით გამოქვეყნებისა და ნაშრომის შესრულების მიზნისა, საკმაოდ მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს ისტორიული პირების, რუსეთის იმპერიის ხელისუფლების დამყარების პროცესში მიმდინარე სამხედრო, პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური მოვლენების, წარმოებული რეფორმების შეფასებისას და მისი შესწავლა აქტუალურ საკვლევ პრობლემას წარმოადგენს. იოსიფ დუბეცკი თავისი ქვეყნის ერთგული ოფიცერი იყო და შესაბამისად, არც კი ფიქრდებოდა იმ საკითხზე, შეესაბამებოდა თუ არა ქართველი ხალხის ეროვნულ ინტერესებს რუსეთის ხელისუფლების მიერ საქართველოში გატარებული პოლიტიკა. ეს წყარო კიდევ ერთხელ ადასტურებს რუსეთის მზარდ ინტერესს კავკასიის რეგიონის მიმართ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. **Акты, собранные кавказской археографической комиссией.** Под редакцией Ад. П. Берже. **Т. VI. Ч. I. Тифлиς.** Тип. Главного Управления Наместника Кавказского. **1874.**
2. **Ахвердян Р.** «Мцыри» и имеретинское восстание. Русский Клуб. №10. Октябрь 2014. Международный культурно-просветительский Союз «**Русский клуб**». Ст. 12 -18.
3. **Записки Иосифа Петровича Дубецкого // Русская старина. Т.83. № 4. Ч.I. Глава I-V. С.Петербург.** Издательство: Печатня В.И. Головина. **1895. Ст.113-144.**

Notes by Russian officer on the Georgian-Russian relations in the 19th century

Summary

On the background of developed relations between Georgia and Russia it is very actual to research the history of relations between these two states. The policy towards the Caucasus and especially Georgia of the XIX century Russian Empire is of great interest.

In the memoirs of Russian soldiers the relations between Georgian and Russia retains an important place. The aspiration of the epoch and developments in the Caucasus reflected in Russian military memoirs considerably affected Russian society of that period and to some extent responded its questions - Why does Russian wage war in the region? How does it interact with locals?, etc. These notes are interesting material for researching history of Georgian-Russian relations. The genres and topics of the works analyzed vary, namely – stories, diaries, essays, historic and ethnological essays. The memoirs are based on previously created notes, private archives or other people's narrations. The authors also used military documents. That's why, the subjectivity in attitudes towards the events previously occurred and disrupted facts in these works are traced.

In 1895 the journal "Russkaia Starina" published notes by Russian military Joseph Dubetsky which included very important information about the events occurring in twenties of XIX century in Georgia.

Who was Joseph Dubetsky and how trustful was to use his works? From his notes it's clearly seen, that 16 years old he already was in the field army; was participating in the battles against mountaineers in Caucasus and in the war against Turkey. After these he was adviser in civil work, prosecutor and at last he ended his career with being vice-gubernator. The notes are written 25th of December, 1850, so the author is retelling the stories that happened 25 years ago.

J. Dubetsky arrived in Georgia on 12th of October, 1819. He served in the 41st Egersky Regiment. He also spent seven years in military service in Georgia and four and a half years as a public figure. J. Dubetsky mentioned that he had studied this country thoroughly and noticed all the faults of the ruling system. He declared: "This remarkable and the richest country deserves a better fate and special attention from the government.

However, taking the situation in Russia into consideration, I rightly assume that it will take a long time, before Georgia's development stands up to the European standards".

Combining J. Dubetsky's military memoirs with the other sources and objective reality will highly contribute to the in-depth understanding of the specificity of the Georgian-Russian relations. Thus, these sources are of utmost importance in evaluation of military, political, social, economic and cultural events during the formation of the Russian Empire, as well as the evaluation of the implemented reforms and historical figures.

თურქეთის სტრატეგია სამხრეთ კავკასიაში და ურთიერთობა საქართველოსთან 1991-2008 წლებში

კავკასიის რეგიონი ესაზღვრება ნატოს წევრ თურქეთის რესპუბლიკას, რომელიც თავის მხრივ სტრატეგიულად აკონტროლებს მოსაზღვრე ზონას. საბჭოთა კავშირის დაშლამ და კავკასიაში დამოუკიდებელი სახელმწიფოების გამოჩენამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა თურქეთის რეგიონალური პოლიტიკის ფორმირებაში. XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში, თურქეთს კავკასიასთან მიმართებაში საკმაოდ ამბიციური მიზნები გაუჩნდა, მიზნად დაისახა თავის წარმოჩენა წამყვან რეგიონალურ ძალად.

კავკასიით თურქეთის დაინტერესებას მრავალი ასპექტი გააჩნია. „ცივი ომის“ დასრულებამდე თურქეთის რესპუბლიკა კარგად ართმევდა თავს ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის დავალებას საბჭოთა კავშირთან მიმართებაში. დაპირისპირების პერიოდში იგი ასრულებდა შემაკავებელი რგოლის ფუნქციას და არაფერია გასაკვირი იმაში, რომ მან და დასავლეთის სტრატეგებმა სამხრეთ კავკასიისა თუ ცენტრალური აზიის რეგიონის ქვეყნების სუვერენიტეტის აღიარებით, პრაქტიკულად გააფართოვეს თავიანთი გეოპოლიტიკური არეალი, ხოლო რუსეთს კი მაქსიმალურად შეუმცირეს არა მხოლოდ სამხრეთ კავკასიის, არამედ ცენტრალური აზიისა და ბალკანეთის გეოპოლიტიკური სივრცე.³²

თურქეთის ურთიერთობა კავკასიის ქვეყნებთან 1980-1999 წლებში, განსაკუთრებით საბჭოთა კავშირის დაშლამდე, შეზღუდული იყო. ურთიერთობა მთლიანად დამოკიდებული იყო საბჭოთა კავშირზე და რეგი-

³² Baskin Oran (der.), Turk dis Politikasl,kurtulus Savasindan Bugune, Cilt II, Baski,Istanbul, iletisim,2002,s.366-440

ონის ქვეყნებში თურქეთის ოფიციალური ვიზიტი მოსკოვის გავლით და მისი მკაცრი კონტროლის ქვეშ ხდებოდა.³³

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, გადაიხედა თურქეთის საგარეო პოლიტიკური პრინციპები და შესაბამისად შეიცვალა მისი მიდგომებიც რეგიონთან მიმართებაში. თურქეთის რესპუბლიკის ერთ-ერთი მთავარი მიზანი გახდა, სამხრეთ კავკასიის რეგიონში ლიდერის როლის მოპოვება და თავისი გავლენის გაზრდა. საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის სახელმწიფოებრიობის აღიარებით, ანკარამ დასავლურ კურსს კიდევ ერთხელ დაუჭირა მხარი. კავკასიაში შექმნილმა ვითარებამ, ეთნიკურმა პრობლემებმა, თურქეთს უსაფრთხოებასთან დაკავშირებულ საკითხებთან ერთად, ახალი შესაძლებლობები მოუტანა.

საწყის ეტაპზე, 1991-1994 წლებში, ოფიციალური ანკარა ძალ-ღონეს არ იშურებდა, რათა შეექმნა სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებთან ორმხრივი თანამშრომლობის განვითარების თვალსაზრისით მაქსიმალურად ხელსაყრელი ნიადაგი. 1999 წლამდე კავკასიის ქვეყნებთან თურქეთის ურთიერთობის განმსაზღვრელ ძირითად საკითხებს მთიანი ყარაბაღის პრობლემა, ბაიო-თბილისი-ეიანის ნავთობსადენი და საქართველოს მდებარეობა წარმოადგენდა.³⁴ ყოველივე ამის გამო, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, კავკასიას და მათ შორის საქართველოს, განსაკუთრებული ადგილი ეჭირა თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში. თურქეთის მთავრობამ სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებთან, დამოუკიდებლობის აღიარებისთანავე დაამყარა დიპლომატიური ურთიერთობა და ოფიციალური წარმომადგენლობები გახსნა ამ ქვეყნებში.

1994 წელს თურქეთის პრეზიდენტმა სულეიმან დემირელმა (1993–2000) ერთ-ერთ ქართველ ჟურნალისტთან საუბრისას განაცხადა: „თურქეთი ყოველთვის მხარს უჭერდა და იცავდა სამხრეთ კავკასიაში ტერიტორიული მთლიანობისა და ძალის გამოყენებით საერთაშორისო საზღვრების დაცვის პრინციპებს, რომლის პატივისცემაა უმთავრესი კრიტერიუმი სტაბილურობის მისაღწევად კავკასიაში, რომელიც სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფების სამშობლოა. ამავე დროს, რეგიონში მშვიდობისა და

³³ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა 1990-2008 წლებში, თარგმნა მ. მანჩხაშვილმა, თბ., 2014, გვ. 188.

³⁴ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა 1990-2008 წლებში, გვ. 189.

სტაბილურობის დამყარების საქმეში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება რეგიონის ქვეყნებს შორის ეკონომიკურ თანამშრომლობას. იმედია, ჩვენი ურთიერთობები შავ ზღვას მეგობრობისა და აღმავლობის ზღვად გადააქცევს“.³⁵

აღნიშნული ნაბიჯების შემდეგ, თურქეთის ხელმძღვანელობის მიერ დღის წესრიგში დაისვა რეგიონალური ინტეგრაციისა და თანამშრომლობისაკენ მიმართული მრავალი ინიციატივა, მათ შორის ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს პრეზიდენტ თურგუთ ოზალის (1989–1993) იდეა „შავი ზღვის ეკონომიკური თანამშრომლობის ორგანიზაციის“ (BSEC)³⁶ ფორმირების შესახებ. ამ ორგანიზაციის მიზანია ეკონომიკური საკითხების გვერდის ავლით რეგიონში სტაბილურობისა და მშვიდობის დამყარება. მისი დაფუძნების პერიოდისათვის თურქეთის პრემიერ თანსუ ჩილერის შეხედულებით, რეგიონში ძალთა გადანაწილება შემდეგი მიმართულებით უნდა წასულიყო: „ამ რეგიონში დღეს არსებული ვაკუუმში უნდა შეავსოს თურქეთმა ან ირანმა, წინააღმდეგ შემთხვევაში რუსეთი დაიბრუნებს თავის ძველ პოზიციებს. თუ ამ სივრცეს თურქეთი შეავსებს, იგი შეძლებს შეასრულოს რეგიონსა და დასავლეთს შორის დამაკავშირებელი ხიდის როლი და ხელი შეუწყოს აქ პროგრესული სახელმწიფოებისათვის შესაფერისი ცხოვრების წესის დამკვიდრებას. თუ მოხდება პირიქით და აქ ირანი დაისადგურებს, რეგიონში კიდევ უფრო დაიძაბება ურთიერთობა. ეს მარტო თურქეთის პრობლემა არ არის. ამის თაობაზე უკვე მივაღწიეთ შეხედულებათა ერთიანობას მსოფლიო ბანკთან. დღემდე ჩვენ არ დაგვიბანდებია კაპიტალი ამ რეგიონში – აღნიშნა პრემიერ-მინისტრმა თ. ჩილერმა – თუ აქ ავაგებთ აეროპორტებსა და ნავსადგურებს, მათ ამერიკელები და სხვა ქვეყნებიც გამოიყენებენ და შესაბამისად, ასეთი პროექტის განხორციელება მარტო თურქეთის ინტერესებს არ შეესაბამება. მაშასადამე, მათი რეალიზაციის სიმძიმე მარტო

³⁵ ი. პოზიტი, „თურქეთის სტრატეგია სამხრეთ კავკასიასთან მიმართებაში.“ საქართველოს პარლამენტის საგარეო ურთიერთობათა კომიტეტი, ანგარიში N14, 29/04/2008.

³⁶ ეს ორგანიზაცია შეიქმნა თურქეთის ინიციატივით. 1992 წელს სტამბოლში ხელი მოეწერა დამფუძნებელ შეთანხმებას. მასში საქართველოსა და თურქეთის გარდა გაწევრიანებულია ბულგარეთი, რუმინეთი, უკრაინა, რუსეთი, მოლდოვა, აზერბაიჯანი, სომხეთი, ალბანეთი და საბერძნეთი.

თურქეთს არ დააწვება ტვირთად, ამას თითქმის მთელი მსოფლიო დააფინანსებს. მსოფლიო ბანკი უკვე ელოდება ჩვენგან პროექტებს ინფრასტრუქტურის განვითარების თაობაზე. ამერიკის და თურქეთის „ექსიმ-ბანკი“ უკვე ამუშავებენ ერთობლივი დაზღვევის საგარანტიო ღონისძიებებს თურქული ფირმების მიერ ამ რეგიონში განსახორციელებელი საექსპორტო ოპერაციების დაფინანსების დასაცავად“.³⁷

თურქეთის მიერ მომზადებულ რეგიონული თანამშრომლობის პროექტს დადებითად აფასებს დასავლეთი. 2005 წლის ოქტომბერში ბერლინში გაიმართა კიდევ კონფერენცია „შავი ზღვის ხედვა“, სადაც ბევრმა ევროპელმა ლიდერმა მის შემდგომ განვითარებას დაუჭირა მხარი.

გარდა ეკონომიკური სფეროსა, თურქეთი ცდილობს პოლიტიკური პოზიციების განმტკიცებასაც. მას შემდეგ, რაც გადაიხედა სამხრეთ კავკასიის მიმართ თურქეთის საგარეო-პოლიტიკური კურსი და შეიცვალა მისი მიდგომები რეგიონთან, დღეს თურქეთი ცდილობს საკუთარი ძალის დემონსტრირებას სამხრეთ კავკასიაში. ამ მხრივ, თურქეთის დიპლომატია აქტიურად მუშაობს ბოლო ორი ათეული წლის განმავლობაში. ანკარამ, სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებს და საერთაშორისო საზოგადოებას რეგიონალური უსაფრთხოების საკითხების დარეგულირების ორი მოდელი შესთავაზა.³⁸

პირველი შემოთავაზების შესახებ 2000 წლის 16 იანვარს განაცხადა თურქეთის პრეზიდენტმა სულეიმან დემირელმა. ეს უსაფრთხოების მოდელი იყო „კავკასიის სტაბილურობის პაქტი“. მსგავსი იდეა ერთი წლით ადრე, 1999 წლის სტამბოლის სამიტზე წამოაყენა საქართველოს მაშინდელმა პრეზიდენტმა ედ. შევარდნაძემ. პაქტის იდეა მოიწონეს აზერბაიჯანისა და სომხეთის ლიდერებმა. სომხეთის მაშინდელმა პრეზიდენტმა რობერტ ქოჩარიანმა (1998-2008) პაქტის გაფორმებაც კი შესთავაზა საერთაშორისო საზოგადოებას: 3+3+2 ანუ პაქტის მონაწილე უნდა ყოფილიყო სამხრეთ კავკასიის სამი ქვეყანა: საქართველო, აზერბაიჯანი

³⁷ ქ. „პოლიტიკა“, 1993, №4-5, №1, გვ. 19.

³⁸ მაია მანჩხაშვილი, სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური უსაფრთხოების მოდელები. თბილისი, 2013. <http://www.nplg.gov.ge>

და სომხეთი; სამხრეთ კავკასიის მოსაზღვრე სამი ქვეყანა – რუსეთი, თურქეთი, ირანი და ევროკავშირი და ამერიკის შეერთებული შტატები.³⁹

2000 წელს, ევროპული პოლიტიკის შესწავლის ცენტრმა ბრიუსელში წამოაყენა „კავკასიის სტაბილურობის პაქტის“ ვარიანტი, რომელიც აქტიური განხილვის საგანი გახდა, მრავალწლიანი მოლაპარაკებები უშედეგოდ დასრულდა. რეგიონში მშვიდობის ერთობლივი ძალებით მიღწევა ვერ მოხერხდა, ამის მიზეზი კი რუსეთის ნეგატიური დამოკიდებულება იყო პაქტის მიმართ. რუსეთს არ აწყობდა რეგიონში ვითარების შეცვლა, არ გააჩნდა სურვილი მისი ინტერესების სფეროში ჩარეულიყო მსოფლიო თანამეგობრობა და თურქეთი.

რეგიონში უსაფრთხოების საკითხის მეორე მოდელი თურქეთმა წამოაყენა 2008 წელს საქართველო – რუსეთის აგვისტოს ომის დროს. ამ პროექტის სახელწოდება იყო – „კავკასიის უსაფრთხოების პლატფორმა“. ინიციატივის შესახებ თურქეთის ყოფილმა პრემიერ-მინისტრმა რეჯეპ ტაიპ ერდოღანმა განაცხადა 2008 წლის 11 აგვისტოს მოსკოვში, პრეზიდენტ დიმიტრი მედვედევთან შეხვედრისას. ამ განცხადებას მოჰყვა სპეციალური ვიზიტები ბაქოსა და თბილისში და კონსულტაციები მხარეებთან.⁴⁰

თურქეთის მიერ წარმოდგენილი ახალი გეგმების თანახმად, უსაფრთხოების პლატფორმის მონაწილედ მოიაზრებოდა ხუთი ქვეყანა: თურქეთი, საქართველო, სომხეთი, აზერბაიჯანი და რუსეთი, 3+2 „ხუთეულის ფორმატით“. ერდოღანის განცხადებით, ალიანსის ფორმატით გამართულ მოლაპარაკებაში უნდა ჩართულიყო გაეროც. წინა პროექტისგან განსხვავებით, თურქეთის ახალ ინიციატივაში ჩაერთო ირანი, ევროკავშირი და აშშ. ერდოღანის საქართველოში ვიზიტისას მიხეილ სააკაშვილმა დადებითად შეაფასა თურქეთის მცდელობა რეგიონში შეექმნა უსაფრთხოების საერთო მექანიზმები. მიუხედავად ამისა, ქართულმა მხარემ გააკეთა მინიშნება, რომ არ დაჯდებოდა მოლაპარაკების მაგიდასთან ოკუპანტ ქვეყანასთან, რომელსაც ტერიტორიის 20% აქვს დაკავებული. ამ გეგმამ უკმაყოფილება გამოიწვია იმ ქვეყნებშიც, რომლებიც ფორმატიდან გამორიცხულნი იყვნენ. კავკასიური

³⁹ მანჩხაშვილი მ., თურქეთი XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დამდეგს. თბილისი, 2014, გვ. 95.

⁴⁰ მანჩხაშვილი მ., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 95.

უსაფრთხოების ფორმატიდან ირანის გამორიცხვა მიუღებელი იყო როგორც თვით ირანისათვის, ისევე სომხეთისათვის. ეს ინიციატივა არ იქნა მოწონებული აშშ და ევროპის სახელმწიფოების მიერაც. გარდა იმისა, რომ საერთაშორისო საზოგადოებამ არ მოიწონა უსაფრთხოების მოდელის ეს ფორმატი, პროექტს ყველაზე დიდი დარტყმა მიაყენა რუსეთმა, როდესაც 2008 წლის 26 აგვისტოს, საქართველოსთან ომის შემდეგ, აღიარა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობა, რის შემდეგ მოსკოვში განაცხადეს, რომ ახლა სულ სხვა კავკასიასთან ჰქონდათ საქმე, რეგიონში უკვე ხუთი სახელმწიფოა.⁴¹ თურქეთის ეს ინიციატივა კი კავკასიის სამი სახელმწიფოს: საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის ტერიტორიულ მთლიანობასა და სუვერენიტეტისადმი პატივისცემას ემყარებოდა.

თურქეთის დიდი მცდელობის მიუხედავად, ვერც კავკასიის სტაბილურობის პაქტი⁴² და ვერც „კავკასიური უსაფრთხოების პლატფორმა“ ვერ იქცა რეალური განხილვის საგნად, რადგან რუსეთს სხვაგვარად ესმის უსაფრთხოება სამხრეთ კავკასიაში და ამავე დროს მის ინტერესთა სფეროში არ შედის რეგიონში სხვა ძალების გავლენის გაზრდა.

თურქეთის რესპუბლიკის სამხედრო და პოლიტიკური ელიტის მიერ სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებთან მიმართებაში გადადგმულ ესოდენ მნიშვნელოვან ნაბიჯებს წმინდა სავაჭრო-ეკონომიკური შინაარსის ღონისძიებები მოჰყვა, კერძოდ: ავიაკომპანია „თურქეთის ავიახაზებმა“ სტამბოლისა და ანკარის მეშვეობით დააკავშირა თბილისი დასავლეთევროპული სივრცის ქვეყნებთან და აქტიურად შეუდგა ეკონომიკურ საქმიანობას აღნიშნული რეგიონის ქვეყნებში.

ამის შემდეგ თურქეთის ხელისუფლების ეკონომიკური დატვირთვის მქონე მორიგ ინიციატივას, რომელიც აგრეთვე მიმართული იყო ეკონომიკური თანამშრომლობის გაღრმავებისაკენ, წარმოადგენდა სამხრეთ კავკასიის, ცენტრალური აზიისა და ბალკანეთის რეგიონში „თურქეთის თანამშრომლობისა და განვითარების სააგენტოს“ (TIKA) დაარსება, რომლის მეშვეობითაც თურქეთმა ფაქტობრივად გზა გაუხსნა თურქ ბიზნეს-

⁴¹ მაია მანჩხაშვილი, სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური უსაფრთხოების მოდელები. თბილისი, 2013. <http://www.nplg.gov.ge>.

მენებსა და კერძო სექტორის წარმომადგენლებს პოსტსაბჭოურ სივრცეში მცირე და მსხვილი ინვესტიციების განსახორციელებლად.

TIKA-ს წარმომადგენლობა ხელს უწყობდა ამა თუ იმ ქვეყნის საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებას ცენტრალიზებული გეგმიური ეკონომიკიდან თავისუფალ საბაზრო ეკონომიკაზე გარდამავალი, მეტად მტკივნეული პროცესის დაძლევაში, ამასთანავე მან საფუძველი ჩაუყარა ეკონომიკური ხასიათის პროექტების განხორციელებას (მაგალითად, იმერეთის მხარის სოციალ-ეკონომიკური აღორძინება, 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ ლტოლვილებისათვის ასი საცხოვრებელი სახლის აშენება, ცენტრალური აზიისა და ბალკანეთის ქვეყნებში ძველი ისტორიული ძეგლების აღდგენა და ა. შ.).

მიუხედავად იმ პოლიტიკურ-ეკონომიკური ურთიერთობისა, რაც ანკარის მთავრობას აქვს სამხრეთ კავკასიასთან, თურქეთის ურთიერთობა რეგიონის ქვეყნებთან მაინც სხვადასხვაგვარია. ურთიერთობები საქართველოსა და აზერბაიჯანთან შედარებით ნათელი და ურთიერთდაკავშირებულია. თურქეთის მთავრობა საქართველოსა და აზერბაიჯანს სცნობს ახალგაზრდა პარტნიორ სახელმწიფოებად. ამ ქვეყნებთან ურთიერთობების დამყარებით და გაუმჯობესებით თურქეთი უზრუნველყოფს თავისი მიზნის მიღწევას, გახდეს ენერგორესურსების ტრანზიტორი ევროპის ქვეყნებისათვის. ეს ურთიერთობები ასევე უზრუნველყოფს სხვა სექტორში თურქული კაპიტალის ზრდას საქართველოსა და აზერბაიჯანში და მომსახურებისათვის დამატებითი ბაზრის შექმნას.

აზერბაიჯანთან ურთიერთობა ყველაზე მჭიდროა, რაც პირველ რიგში განპირობებულია ენობრივი და კულტურული სიახლოვით. ამავე დროს ამ ორ სახელმწიფოს აქვს საერთო ეკონომიკური, პოლიტიკური და სტრატეგიული ინტერესები.

საქართველო თურქეთისათვის მეტად მნიშვნელოვან პარტნიორ სახელმწიფოდ იქცა. ცივი ომის დასრულების შემდეგ, საქართველოს სურვილი იყო რეგიონში შეესუსტებინა რუსეთის პოლიტიკური გავლენა და მან მხარი დაუჭირა ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის პროექტს. საქართველოსთან მეგობრული ურთიერთობის გასაღრმავებლად, ორი ათეული წელია, თურქეთის მთავრობა ზრდის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამხედრო მხარდაჭერას. ანკარა თბილისს განიხილავს როგორც სამხრეთ კავკასიაში

და ცენტრალურ აზიაში გასასვლელ ხიდს. რუსეთისაგან განსხვავებით, რომელიც ერეოდა საქართველოს საშინაო საქმეებში და თავის სასარგებლოდ იყენებდა საქართველოში მიმდინარე ეთნიკურ დაპირისპირებას და ბოლოს 2008 წლის 26 აგვისტოს ცნო აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად, თურქეთი მუდამ ადასტურებს და მხარს უჭერს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას.

სამხრეთ კავკასიის რეგიონში, ყველაზე პრობლემური ურთიერთობა თურქეთს აქვს სომხეთის სახელმწიფოსთან. მიუხედავად იმისა, რომ 1991 წლის 16 დეკემბერს ანკარამ აღიარა სომხეთის დამოუკიდებლობა, მათ შორის საზღვრების საკითხი იქცა დაპირისპირების საგნად. სომხეთის დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, დღის წესრიგში დადგა არსებული საზღვრების გადასინჯვა. თურქეთსა და სომხეთს შორის საზღვრები დადგენილი იყო 1921 წლის სამშვიდობო ხელშეკრულებით დამოუკიდებელ სომხეთის რესპუბლიკასთან, რომელიც დამტკიცდა თურქეთსა და საბჭოთა კავშირს შორის დადებული ხელშეკრულებითაც. სომხეთის პარლამენტის ზოგიერთი წევრი მიიჩნევდა, რომ სომხეთმა არ უნდა ცნოს ანკარასა და მოსკოვს შორის დადებული ხელშეკრულებით არსებული საზღვრები. ამას დაერთო თურქული მხარის ბრალდებები სომხეთის მიმართ, საერთაშორისო ტერორიზმის ხელშეწყობაში, რომელსაც პარტია „დამნაცვლელი“ ახორციელებდა უცხოეთში თურქი დიპლომატებისა და სახელმწიფო მოღვაწეების მიმართ. მას შემდეგ, რაც სომხეთმა 1993 წელს მოახდინა ყარაბაღისა და ექვსი სხვა პროვინციის ოკუპაცია დასავლეთ აზერბაიჯანში, თურქეთ-სომხეთს შორის გაწყდა დიპლომატიური ურთიერთობა და საზღვარი ჩაიკეტა. ყველაზე დიდ პრობლემურ საკითხს ამ ურთიერთობაში წარმოადგენს სომხური დიასპორის მოთხოვნა, 1915 წლის სომეხი ხალხის გენოციდის ცნობა საერთაშორისო საზოგადოების მიერ. სომხეთი ამტკიცებს, რომ ოსმალეთის იმპერიის მმართველობის ბოლო წლებში მოხდა 1,5 მილიონი სომეხის გენოციდი. თურქეთის მთავრობა უარყოფს ორივე განსაზღვრებას „გენოციდისა“ და „1,5 მილიონის“ შესახებ და ამტკიცებს, რომ „300 ათასი“ ეთნიკური სომეხის სიკვდილი გამოიწვია სხვადასხვა დაავადებამ, შიმშილმა და ეთნიკურმა ბრძოლამ. სომეხი დიასპორის ამ მოთხოვნას გამოეხმაურა ბევრი ევროპული სახელმწიფო, რამაც გამოიწვია თურქეთთან ურთიერთობის დაძაბვა. 2015

წელს, 1915 წლის მოვლენებიდან 100 წლისთავთან დაკავშირებით, რომის პაპმა ფრანცისკმა, თავის საკვირაო ქადაგებაში, 1915 წელს ოსმალეთის იმპერიაში სომეხთა მასობრივ მკვლელობას გენოციდი უწოდა, რასაც მოჰყვა ვატიკანიდან თურქეთის ელჩის გამოწვევა. ეს იყო თურქეთის პროტესტი პაპის მიერ სიტყვა „გენოციდის“ გამოყენებასთან დაკავშირებით. გარდა ვატიკანისა, საფრანგეთის ეროვნულმა კრებამ, სენატთან ერთად, ეს მოვლენა ცნო გენოციდის ფაქტად. რუსეთის მთავრობაც აღიარებს მას გენოციდად. მოვლენების 100 წლისთავთან დაკავშირებით, გერმანიის პრეზიდენტმა იოახიმ გაუკმაც ცნო ეს ფაქტი გენოციდად. რაც შეეხება აშშ-ს, პრეზიდენტი ობამა თავს იკავებს ამ საკითხზე ღია საუბრისაგან. რეჟეპ ტაიპ ერდოღანის განცხადებით, ამ საკითხთან დაკავშირებით, თურქეთს პრობლემა არა სომხეთის სახელმწიფოსთან, არამედ სომხურ დიასპორასთან აქვს. მისი განცხადებით, ეს საკითხი არ უნდა იქცეს ცალკეული პოლიტიკოსების განხილვის საგნად, უნდა მოხდეს საკითხის შესწავლა ისტორიკოსების მიერ. ამისათვის კი ანკარა მზად არის გახსნას სახელმწიფო საცავში დაცული დოკუმენტური მასალა, რათა მოხდეს ფაქტის შესწავლა და გამოძიება.

თურქეთი, როგორც ეკონომიკური და პოლიტიკური ძალა, დიდ როლს თამაშობს სამხრეთ კავკასიაში. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ის იქცა რეგიონის სამი სახელმწიფოსათვის დამოუკიდებლობის გარანტად. 1991 წლიდან მოყოლებული, დღემდე ის, ერთი მხრივ, იმყარებს პოზიციებს რეგიონში, მეორე მხრივ კი, უკავშირდება ევროპას და ზრდის თავის როლს ევროპაში, როგორც ენერგორესურსების სატრანზიტო დერეფანი. ის ეკონომიკურ-პოლიტიკური პროცესები, რომელიც სამხრეთ კავკასიის რეგიონში მიმდინარეობს თურქეთის ძალისხმევის შედეგად, უზრუნველყოფს რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებას, სტაბილურობას და უსაფრთხოების ერთიანი ხედვის ჩამოყალიბებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა 1990-2008 წლებში, თარგმნა მ. მანჩხაშვილმა, თბ., 2014.
2. მანჩხაშვილი მ., თურქეთი XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დამდეგს. თბილისი, 2014.

3. მანჩხაშვილი მ., სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური უსაფრთხოების მოდელები. თბილისი, 2013. <http://www.nplg.gov.ge>.
4. პოზიტი ი., „თურქეთის სტრატეგია სამხრეთ კავკასიასთან მიმართებაში.“ საქართველოს პარლამენტის საგარეო ურთიერთობათა კომიტეტი, ანგარიში N14., 29/04/2008.
5. ჟ. „პოლიტიკა“, 1993, №4-5, №1.
6. Baskin Oran (der.), Turk dis Politikasl,kurtulus Savasindan Bugune, Cilt II, Baski,Istanbul, iletisim,2002.

Turkey's Strategy In the South Caucasus and Relationship With Georgia In 1991-2008

Summary

In the early 90s of XX century the disintegration of the Soviet Union and the emergence of independent states played a crucial role in the development of Turkish regional policy.

There were various aspects of Turkey's interest towards the Caucasus. Before the end of "The Cold War" Turkey dealt well with the tasks of the North Atlantic alliance in connection with the Soviet Union. During the confrontation it served the function of a restraining link and there is nothing surprising in the fact, that Turkey, together with the Western strategists, recognized the sovereignty of the South Caucasus and Central Asian countries and thereby, practically, extended its geopolitical area, while Russia was as much as possible abridged in geopolitical space not only in the South Caucasus, but also in Central Asia and the Balkans.

After the disintegration of the Soviet Union the principles of Turkish foreign policy were reviewed and its approach towards the region was respectively changed. The main objectives of Turkish Republic were the obtaining a leadership role in the region and the strengthening its influence. By the statehood recognition of Georgia, Armenia and Azerbaijan, Ankara has again reiterated its support for the Western course. The situation, established in the Caucasus, ethnic problems, security issues of Turkey have brought new opportunities to it.

With the recognition of independence, the government of Turkey has established diplomatic relations and opened official representative offices in the South Caucasus countries.

Georgia has become a very important partner-state. After the end of "The Cold War" Georgia wished to weaken the Russian political influence in the region. The Turkish government has been increasing the political, economic and military support to Georgia for two decades. Ankara considers Tbilisi to be the exit bridge to the South Caucasus and Central Asia. Unlike Russia, which was interfering in the internal affairs of Georgia, using to its advantage the ethnic clashes, occurring in Georgia, and finally recognizing the independence of Abkhazia and South Ossetia on the August 26, Turkey has always accepted and supported Georgia's territorial integrity.

ირანის შაჰის დაზვერვისა და სახელმწიფო უშიშროების

სამსახური (1957–1979) - SAVAK⁴²

სავაჰი-ს შექმნისა და განვითარების ისტორია

1953 წ. 19 აგვისტოს, სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ, როდესაც შაჰის ერთგულმა სამხედრო ნაწილებმა დაამხეს მოჰამედ მოსადიყის მთავრობა, შაჰმა გადაწყვიტა შეექმნა ეფექტური შიდა უსაფრთხოების სამსახური, რათა გაემლიერებინა მონარქიული რეჟიმი: კონტროლზე აეყვანა პოლიტიკური ოპონენტები და აღეკვეთა დისიდენტური მოძრაობა.

შაჰი განიხილავდა არმიას, როგორც რეჟიმის მთავარ მხარდამჭერ პოლიტიკურ-ძალისმიერ ინსტიტუტს. პოსტმოსადიყურ პერიოდში კი შაჰი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა პოლიციისა და უშიშროების სამსახურების რეორგანიზაციის საკითხს, რომლის მეშვეობითაც ქვეყანაში დაიწყო ხისტი სისტემური რეპრესიები ოპოზიციური ჯგუფებისა და დისიდენტების მიმართ. მონარქიის უშიშროების სტრუქტურებიდან ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო **დაზვერვისა და ეროვნული უსაფრთხოების სამინისტრო**, შემოკლებით **სავაჰი**.

ირანის საიდუმლო პოლიციური სტრუქტურების ფორმირება დაიწყო 1955 წელს, აშშ-ის სამხედრო ექსპერტებისა და სპეცსამსახურების სპეციალისტების ხელშეწყობით. ირანში თავისი „ექსპერტები“ გააგზავნა ასევე ისრაელმა, ერთ-ერთი მათგანი იყო პოლკოვნიკი იაკობ ნიმროდი (ისრაელის სამხედრო დაზვერვის – ამაან-ის თხოვნით).

1955 წ. მარტში, აშშ-ის არმიის პოლკოვნიკის მისია შეიცვალა CIA-ს (ცენტრალური სადაზვერვო სააგენტო) ინსტრუქტორებით (სულ 5 ოფიცერი: ექსპერტები ფარული ოპერაციებისა, ინფორმაციის ანალიზისა და კონტრდაზვერვის სფეროში).

⁴² **სავაჰი** (სპარს.: ساواک, აბრევიატურა. ت کشوری سازمان اطلاعات و امن. — «Sazman-e Ettela'at va Amniyat-e Keshvar») — ირანის შაჰის, მოჰამედ რეზა ფეჰლევის დაზვერვისა და სახელმწიფო უშიშროების სამინისტრო (1957–1979 წწ.).

შაჰის საიდუმლო სააგენტო მჭიდროდ თანამშრომლობდა CIA-სთან, აგზავნიდა თავის აგენტებს ნიუ-იორკის სამხედრო-საჰაერო ბაზაზე გამოცდილების გაზიარებისა და დაკითხვის მეთოდების განსახილველად.

1960–1961 წწ. CIA-ს სპეციალისტები ჩაანაცვლეს ისრაელის **მოსადი**-ს ინსტრუქტორებით (დაზვერვისა და სპეციალური დანიშნულების ინსტიტუტი – წარმოადგენს ისრაელის სპეციალური დაზვერვის სააგენტოს), 1965 წელს კი **მოსადი**-ს ექსპერტები, თავის მხრივ, ჩაანაცვლეს უკვე საკუთარი, სავაქი-ს ინსტრუქტორებით.

1960-იან წლებში მოსადი უფრო აქტიურად თანამშრომლობდა შაჰის ირანთან რეგიონულ უსაფრთხოების სფეროში, დაწყებული "სავაქი"-ს პერსონალის გაწვრთნით ოპერატიულ-სამძებრო საქმიანობის კუთხით და დამთავრებული ერთობლივი სპეცოპერაციების ჩატარებით (ერაყელი ქურთების შეიარაღება და გაწვრთნა ბაასისტური ხელისუფლების წინააღმდეგ; ჩრდილო იემენში პრომონარქისტული ძალების მხარდაჭერა რესპუბლიკური მთავრობის წინააღმდეგ, რომელსაც ეხმარებოდა ეგვიპტის პრეზიდენტი გამალ აბდელ ნასერი).

სავაქი-ს ფორმირება

სავაქი-ს შექმნის კანონპროექტი შემოღებულ იქნა მეჯლისის მიერ 1957 წ. 20 იანვარს და შემდგომ სენატის მიერ დამტკიცდა. ოფიციალურად სავაქი, როგორც ორგანიზაცია, დაფუძნდა 1957 წ. 20 მარტს შაჰის სპეციალური კანონით, რომელიც უფლებამოსილი იყო შეეგროვებინა ინფორმაცია ფეჰლევის დინასტიის მონარქიული რეჟიმის პოლიტიკურ ოპოზიციაზე, ასევე, აღეკვეთა ნებისმიერი ანტისახელმწიფოებრივი ქმედება. საბოლოოდ, სავაქი-ს დაარსების კანონი დამტკიცდა 1957 წ. 18 ოქტომბერს, მეჯლისის XIX მოწვევის სხდომაზე.

სავაქი-ს კანონში მის ძირითად მიზნებად სახელდებოდა:

- *ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფისათვის საჭირო ინფორმაციის შეგროვება;*
- *იმ ჯგუფებისადმი, რომელთა იდეოლოგია და ქმედებები ეწინააღმდეგებოდა ქვეყნის კონსტიტუციას, პრევენციული ღონისძიებების გატარება;*
- *ქვეყნის უსაფრთხოების წინააღმდეგ მიმართული შეთქმულებების განეიტრალება და ა.შ.*

▪ ბუნებრივია, ტერმინი "ეროვნული უსაფრთხოება" კანონის ტექსტის მიხედვით გულისხმობდა შაჰის უმაღლესი ძალაუფლების და მთლიანად არსებული ირანის პოლიტიკური სისტემის უსაფრთხოებას.

სავაქი მჭიდროდ თანამშრომლობდა ქვეყნის არმიასთან და პოლიციის სხვა სტრუქტურებთან (სამხედრო დაზვერვა და კონტრაზვერვა, შსს, ჟანდარმერია, იმპერიული გვარდია "Javidan Guard" და სხვა), ასევე მას გააჩნდა საკანონმდებლო და აღმასრულებელი უფლებამოსილება, რაც იმას ნიშნავდა, რომ სავაქ-ს, სასამართლო ორდერის გარეშე შეეძლო ეწარმოებინა დაპატიმრებები და ხანგრძლივი პერიოდით დაეკავებინა ექვმიტანილები.

მიუხედავად იმისა, რომ საიდუმლო პოლიცია სავაქი ფართოდ იყო ჩართული „საბჭოთა საფრთხე“-სა და მემარცხენე ტერორისტული ჯგუფების წინააღმდეგ ბრძოლაში, საბოლოოდ, მისი დანიშნულება იყო შაჰის პოლიტიკური ოპონენტების იდენტიფიცირება და დაშინება.

ზოგიერთი პოლიტოლოგი აღნიშნავს, რომ სავაქი-ს რეპრესიები 1960–1970 წწ. იყო შაჰის პოლიტიკის მიზანმიმართული ქმედება საბჭოთა კავშირის პროგრამის წინააღმდეგ, რომელიც მიზნად ისახავდა ირანის შიდა პოლიტიკური სიტუაციის დესტაბილიზაციას, როგორც აშშ-ის ერთ-ერთ საიმედო მოკავშირის ახლო აღმოსავლეთში. ამასთან დაკავშირებით, კომუნისტური რუმინეთის უშიშროების სამსახურის („სეკურიტატე“-ს საგარეო დაზვერვის დირექტორის მოადგილე) ერთ-ერთი მაღალჩინოსანი – გენერალი **იონ მიჰაი პაჩეა** თავის მემუარებში აღნიშნავს, რომ საბჭოთა კავშირი წვრთნიდა, აფინანსებდა და იარაღით ამარაგებდა ირანელი მემარცხენეების გასამხედროებულ ორგანიზაციებს „ფედაინ-ე ისლამი“-ს და „მოჯაჰედინ-ე ჰალკ“-ს.

ისტორიკოსი **უილიამ ლიუსი** თავის წიგნში *"Debacle: The American Failure in Iran, 1981"* წერს: „შაჰის რეჟიმი იყო შედარებით უფრო თავისუფალი, ვიდრე რეგიონის სოციალისტური სამხედრო დიქტატურები ან კონსერვატიული რელიგიური მონარქიები“.

სავაქი-ს პერსონალი

სავაქი-ს პერსონალის რაოდენობა მრავალი წლის განმავლობაში წარმოადგენდა ისტორიკოსების დავის საგანს იმის გამო, რომ ირანს არასოდეს გაუცხადებია საიდუმლო სააგენტოს თანამშრომელთა რაოდენობა —

6 000 (Sullivan, William H., *Mission to Iran*. 1981), 20'000, 30'000 და 60'000 (Graham, Robert, *Iran: The Illusion of Power*. 1978).

რობერტ ფისკი აღნიშნავს, რომ ირანელთა 1/3 ჰქონდა გარკვეული კავშირი სავაქ-თან. ძირითადად ისინი საიდუმლო პოლიციის ინფორმატორები ან ფაქტობრივი აგენტები იყვნენ (Fisk, Robert, *The Great War for Civilization: The Conquest of the Middle East*. 2006).

სავაქი-ს სტრუქტურა

მას შემდეგ, რაც 1965 წ. სავაქი-ს სათავეში მოვიდა გენერალი **ნემათოლა ნასირი**, სულ რაღაც 5 წელიწადში სავაქი იქცა უმსხვილეს სადაზვერვო ორგანიზაციად („სახელმწიფო სახელმწიფოში“). 1970 წელს, სავაქი სტრუქტურულად 9 ძირითად დეპარტამენტად იყო დაყოფილი:

- კადრები, სასწავლო კურსები, სეკრეტარიატი, სამდივნო;
- საგარეო დაზვერვა, კომუნიზმი, ავღანეთი, ერაყი და იემენი;
- პარტია „თუდე“, „ეროვნული ფრონტი“, საზღვარგარეთ მყოფი სტუ-

დენტები;

- პირადი უზრუნველყოფა;
- ტექნიკური განყოფილება;
- ფინანსური ადმინისტრაცია;
- სხვადასხვა ქვეყნის სპეცსამსახურებთან კონტაქტების დამყარება და

ოპერატიული ინფორმაციის გაცვლა;

- კონტრდაზვერვა (კონტრდაზვერვის დეპარტამენტი აწარმოებდა საკმაოდ აქტიურ ბრძოლას უცხო ქვეყნების მზვერავების წინააღმდეგ (პირველ რიგში ეს ეხებოდა კომუნისტურ აგენტურას);

- არქივი, საპასპორტო განყოფილება და 2 განყოფილება – თეირანში და რეგიონებში, რომლებიც თავის მხრივ შედგებოდა 6 განყოფილები-

საგან:

- ეროვნული ფრონტი;
- კომუნისტური პარტია;
- საჯარო დაწესებულებები;
- მუშათა განყოფილება;
- უნივერსიტეტების საქმეთა განყოფილება;
- ბაზრების განყოფილება.

ფორმალურად სავაქი უშუალოდ პრემიერმინისტრის ოფისთან იყო მიმაგრებული. ფაქტობრივად, სავაქი-ს დირექტორი პრემიერმინისტრის საზოგადოებაში და ოპოზიციურ წრეებში არსებული პოლიტიკური ვითარების შესახებ მხოლოდ შერჩეულ ინფორმაციას აწვდიდა. კვირაში ორჯერ სავაქი-ს დირექტორი ხვდებოდა შაჰს. ისინი განიხილავდნენ ეროვნული უსაფრთხოების საკითხებს და ქვეყანაში არსებულ მდგომარეობას.

გენერალ ბახთიარის თანამდებობიდან გათავისუფლების შემდეგ, ირანის ყველა საიდუმლო სამსახური უშუალოდ შაჰს დაექვემდებარა (პარლამენტისა და მინისტრთა კაბინეტის, პრემიერმინისტრის მეთაურობით გვერდის ავლით).

სავაქი-ს ფუნქციები

რეჟიმის მოწინააღმდეგეების მიმართ საიდუმლო პოლიცია სავაქი პრაქტიკულად უკიდურესად რეპრესიულ-სადამსჯელო ზომებს იღებდა.

„თუდე“-ს კომუნისტებისა და განსაკუთრებით მემარცხენე ისლამისტების („ფედაინ-ე ისლამი“ და „მოჯაჰედიინ-ე ჰალკი“) წინააღმდეგ მასობრივი ხასიათის რეპრესიები კიდევ ერთხელ მოწმობდნენ შაჰის რეჟიმისა და მისი საიდუმლო პოლიციის – სავაქის ყოვლისშემძლეობას.

ოპოზიციური ორგანიზაციების განადგურების მიზნით, საიდუმლო ძალოვანი სტრუქტურების ქმედებების გაფართოებით და სრულყოფით შაჰის რეჟიმი იყენებდა ასევე „კანონიერ“ ზომებს. ამგვარად, 1957 წელს «ნაციონალურ ფრონტში» შემავალი პარტია „ირანი“-ს ლეგალური მოღვაწეობა აკრძალულ იქნა „1931 წლის ანტიკომუნისტური კანონის“ თანახმად.

ამ პერიოდში სრულიად შეიზღუდა პრესის, სიტყვის, შეკრებების და მიტინგების თავისუფლება.

შაჰის პოზიციის გამყარება, მისი – როგორც სახელმწიფოს მეთაურის, პრეროგატივების გაფართოება ხდებოდა ქვეყნის საკანონმდებლო ორგანოს როლის დაკნინების ფონზე. ირანის პოლიტიკური ცხოვრების ეს ტენდენცია უშუალოდ იყო დაკავშირებული ირანის უმაღლესი მმართველი ორგანოების, უპირველეს ყოვლისა შაჰის, ასევე აშშ-ის და დიდი ბრიტანეთის მხრიდან ფინანსურ, სამხედრო და პოლიტიკურ მხარდაჭერასთან. იმავდროულად, ირანის გადაქცევა პოლიციურ სახელმწიფოდ („რეგიონის ჟანდარმი“) იწვევდა შესამჩნევ უკმაყოფილებას მთელ რიგ

როგორც სოციალისტურ, ასევე კაპიტალისტურ ქვეყნებში. აშშ-ის პოლიტიკურ და საუნივერსიტეტო წრეებში შეიმჩნეოდა შემოფოთება იმასთან დაკავშირებით, რომ შაჰის მთავრობის „დრაკონულ“ ზომებს შეეძლო წაეჭეზებინა პრომოსადიყური ძალები საიდუმლოდ ეთანამშრომლათ საბჭოთა კავშირთან.

სავაქის სტრუქტურებში გამოირჩეოდა განსაკუთრებული ბიურო, რომლის განკარგულებაშიც იყო საკუთარი სასჯელაღსრულებით-გამასწორებელი დაწესებულებები, რომელთა შორის ყველაზე ცნობილი იყო „კომიტეტი და მომსახურების ორგანო ევინი“ და ციხე „კასრი“.

შაჰის სასჯელაღსრულების დაწესებულებებში გამოიყენებოდა წამებისა და ჩვენებების მიღების საკმაოდ „ეფექტური“ მეთოდები: ელექტროდენით ზემოქმედება, გამათრახება, ცემა, უძირო ჭიქის ჩადება პირში და ადუღებული წყლის ჩასხმა პირდაპირ სწორ ნაწლავში, სასქესო ჯირკვლებზე გირების დაკიდება, არაქირურგიული მეთოდებით კბილების დამრობა, სხეულის ლურსმნებით დაჩხვლეტა, წამება ცივი წყლით და ასე შემდეგ. ყველა ეს ქმედება სრულდებოდა ყოველგვარი პროტოკოლის გარეშე. წამების ამგვარ მეთოდებს იყენებდნენ ძირითადად შაჰის პოლიტიკური ოპონენტების – რადიკალური ისლამისტების, გასამხედროებული ორგანიზაციების – „ფედაინ-ე ისლამი“-ს და „მოჯაჰედინ-ე ჰალკი“-ს წევრების, დამხოზილი პრემიერმინისტრ მოსადიყის მომხრეების, რესპუბლიკელების, კომუნისტების, შაჰის კარის შეთქმულ არისტოკრატთა მიმართ.

წყაროები განსხვავებულ მონაცემებს იტყობინებიან «სავაქი»-ს მსხვერპლთა რაოდენობის და ასევე მის მიერ წამების არაადამიანური მეთოდების შესახებ. შაჰის ჩამოგდებიდან ერთი კვირის შემდეგ ჟურნალ «TIME»-მა გამოაქვეყნა სტატია, სადაც „სავაქი“-ს სპეცსამსახურები დახასიათებულნი იყვნენ, როგორც „ყველაზე დაუნდობელი სამსახურები, რომლებისაც ირანელებს ეშინოდათ“, სადაც „მოკლული და ნაწამები იყო შაჰის ათასობით მოწინააღმდეგე“.

სახელმწიფო სადაზვერვო სამმართველოს (გრუ), თეირანში სსრკ ყოფილი ატაშეს გენერალ-მაიორ **სერგეი კრახმალიოვის** ცნობით „... *სავაქი წლების განმავლობაში თავზარს სცემდა ირანის მოსახლეობას. მაღალი თანამდებობის პირებიც კი ძრწოდნენ მისი სახელის გაგონებისას*“. მისივე

თქმით „...მისი არსებობის 22 წლის მანძილზე მოკლულ იქნა 380 ათასი ადამიანი“.

პროფესორი **ერვანდ აბრამიანი** თვლის, რომ 1971—1977 წლებში («სავაქი»-ს ყველაზე მკაცრი რეპრესიების პერიოდი) სავაქი-ს თანამშრომლებმა (და სხვა პოლიციელებმა და სამხედროებმა) გაანადგურეს დაახლოებით 368 პარტიზანი და სიკვდილით დასაჯეს ასამდე პოლიტპატიმარი.

არ ეყრდნობოდა რა სრულად „სავაქ“-ს, შაჰმა 1958 წელს დააარსა „შაჰის ინსპექცია“ და „ინფორმაციის სპეციალური ბიურო“ და მის ხელმძღვანელად თავისი მეგობარი, გენერალი **ჰუსეინ ფარდუსტი** დანიშნა, რომელთანაც ერთად შვეიცარიაში სწავლობდა. ეს ორგანიზაცია მონარქს აწვდიდა მონაცემებს ირანის ელიტის ქმედებების „ბნელი მხარეების“ შესახებ და მოქმედებდა სავაქი-სგან დამოუკიდებლად.

აშშ-ის და ირანის სპეცსამსახურების თანამშრომლობა მნიშვნელოვნად გაფართოვდა 70-იან წლებში, როდესაც „სავაქი“-ს აგენტებს აშშ-ში ოპერაციების ჩატარების უფლება მიეცათ. სავაქი-ს თანამშრომლები აგროვებდნენ ინფორმაციებს იმ პოლიტემიგრანტების მოღვაწეობის შესახებ, რომლებიც შაჰის ჩამოგდების მიზნით შეთქმულებაში მონაწილეობაში ეჭვმიტანილნი იყვნენ. მოცემულ ღონისძიებებში შეუფასებელ სამსახურს უწევდა აშშ-ის «ცენტრალური სადაზვერვო სამმართველო» და «გამოძიების ფედერალური ბიურო».

სავაქი-ს აგენტურული ქსელი მოიცავდა ასევე უკვე არსებული ოპოზიციის რიგებსაც. სავაქი-ს აგენტები ინერგებოდნენ ირანის ოპოზიციის სხვადასხვა ჯგუფში – მათ შორის მარქსისტების, პარტიზანების, რუჰოლა ხომეინის გარემოცვიდან შიიტი სასულიერო მსახურების და მოსადიყის მიერ დაარსებულ „ნაციონალურ ფრონტში“. თითქმის ყველა ამ ჯგუფში იყვნენ სავაქი-ს ინფორმატორები.

შაჰის რეჟიმის მოწინააღმდეგეთა უშუალო ლიკვიდაციის გარდა, სავაქი უფლებამოსილი და კომპეტენტური იყო თავისი შეხედულებისამებრ აემოქმედებინა ცენზურა პრესისა და წიგნების გამომცემელთა მიმართაც.

შაჰის პოზიციების გამყარება რეგიონში: სავაქი-ს როლი

ირანის პოლიტიკაში ახალი მიმართულებების გაჩენას ხელი შეუწყო გარე ფაქტორებმა, კერძოდ, სისხლიანმა ანტიმონარქიულმა გადატრიალებამ ერაყში 1958 წელს, სახელმწიფო გადატრიალებამ თურქეთში 1960

წელს, სამხედრო გადატრიალებამ და მონარქიის დამხობამ ჩრდილო იემენში 1962 წელს, ნაციონალური ტენდენციების გაძლიერებამ ეგვიპტეში და მონარქიის დამხობამ ლიბიაში 1969 წელს.

მოჰამედ რეზა ფეჰლევის გააზრებული ჰქონდა, თუ რა დამღუპველი იყო ჯარის პოლიტიზაცია ქვეყნისთვის და ამ მიმართულებით რამდენიმე მნიშვნელოვანი ღონისძიება გაატარა. მან მთელი ჯარი დაუქვემდებარა სავაქი-ს მკაცრ და დაუნდობელ კონტროლს. ირანის მონარქმა იმპერიის ჯარის ყველა გენერალს და ოფიცერს აუკრძალა შეკრება მისი თანხმობის გარეშე. ირანში სამხედროების მხრიდან სახელისუფლებო გადატრიალების მცდელობები პრაქტიკულად ანულირებული იყო.

შაჰის სპეცსამსახურები საკმაოდ აქტიურ საგარეო ქმედებებს ეწეოდნენ. ამ პერიოდში სავაქი-ს ძირითადი მოწინააღმდეგეები იყვნენ ეგვიპტის, სხვა არაბული ქვეყნების და მათი მოკავშირე სსრკ-ის სპეცსამსახურები. ამასთან, ის ეყრდნობოდა რეგიონის რელიგიურ უმცირესობას — შიიტებს, ქრისტიანებს და ებრაელებს.

ისლამური რევოლუცია და შაჰის რეჟიმის დამხობა (1978—1979)

60-70-იანი წწ. არის ის პერიოდი, როდესაც ახლო აღმოსავლეთში თავი იჩინა ისლამურმა ფუნდამენტალიზმმა. 1963 წ. იენისის აჯანყების ჩახშობის შემდეგ, ირანის პოლიტიკურ არენაზე გამოჩნდნენ რადიკალური მემარცხენე ისლამისტური ორგანიზაციები „მოჯაჰედიინ-ე ჰალკი“ (დაარსდა 1965 წ.) და «ფედაინ-ე ისლამი» (დაარსდა 1963 წ., ისლამური რევოლუციის პერიოდში განიცადა რამდენიმე განხეთქილება). მიზნათ დასახული ჰქონდათ შაჰის რეჟიმის დამხობა შეიარაღებული გადატრიალების მეშვეობით. თავიანთი მიზნის მისაღწევად მიმართავდნენ ტერორისტულ მეთოდებს. გენერალ-ლეიტენანტი იონ მოჰაი პაჩეჰა (ნიკოლაე ჩაუშესკუს პოლიტიკური პოლიცია «სეკურიტატე-ს» ყოფილი დირექტორი) თავის მემუარებში აღნიშნავს, რომ საბჭოთა კავშირი მფარველობდა შაჰის შეიარაღებულ ოპოზიციას, რათა დაეძაბა ირანში შიდაპოლიტიკური სიტუაცია.

1960-1970-იან წწ. სავაქ-მა ფაქტობრივად გაანადგურა მემარცხენე ისლამისტური ორგანიზაციები. მათი აღორძინება დაიწყო ირანში რევოლუციური პროცესების დაწყებასთან ერთად (1978 წ. დასაწყისი).

1970-იანი წლების მიწურულს ირანში შიდაპოლიტიკური ვითარება უკიდურესად დაიძაბა. ქვეყნის ეკონომიკა პარალიზებული იყო ინფლა-

ციის ზრდით და სახელმწიფო აპარატის არაეფექტური ზომებით მის შესაჩერებლად, რამაც კიდევ უფრო გაამწვავა სოციალური პროტესტი. შიიტურმა სამღვდელოებამ სათავესოდ გამოიყენა შექმნილი ვითარება და მოუწოდა ირანელებს გამოსულიყვნენ შაჰის „ტირანიის“ წინააღმდეგ.

პროტესტის ზრდასთან ერთად, შაჰმა სცადა გამოესწორებინა ადრე დაშვებული შეცდომები და ამ მიმართულებით გაატარა მთელი რიგი ღონისძიებები – შეამცირა მილიარდიანი პროექტების განხორციელება, დაავალა «შაჰის ინსპექციას» აღეკვეთა ბაზრობებზე სპეკულაციის ყველა ფაქტი, დახურა გასართობი ცენტრები (კაზინო, დისკოკლუბები, ბევრი რესტორანი და ღვინის მაღაზიები), დააბრუნა ისლამური კალენდარი (1976 წ. შაჰის ბრძანებით ისლამური კალენდარი ჩაანაცვლეს იმპერიული კალენდრით, რომელიც მიღებული იყო ჯერ კიდევ სასანიანთა იმპერიის დროს), შეამცირა პრესის და ტელევიზიის ცენზურა, ნება დართო ოპოზიციურ პოლიტიკურ პარტიებს გამოსულიყვნენ იატაკქვეშიდან და მიეღოთ მონაწილეობა საპარლამენტო არჩევნებში (რომელიც უნდა ჩატარებინათ 1979 წ. ივნისში), ციხეებიდან გამოუშვა ასობით პოლიტიკური ოპონენტი, გადაეყენა ძალოვანი უწყებების მეთაურები (მათ შორის იყო გენერალი ნემათოლა ნასირი, რომელიც 13 წლის მანძილზე კურირებდა სავაქ-ს) და ა.შ.

შაჰის ზემოთ აღნიშნული ღონისძიებები რადიკალურმა ოპოზიციამ აღიქვა, როგორც მონარქიის სისუსტე და კიდევ უფრო მეტი გაძლიერებული ენთუზიაზმით მოუწოდებდნენ რელიგიურ ეიფორიაში მყოფ მასებს გაეგრძელებინათ ბრძოლა ფეჰლევის დინასტიის დამხობამდე.

1979 წ. 16 იანვარს შაჰმა და დედოფალმა დატოვეს ირანის ფარგლები და გაემგზავრნენ ეგვიპტეში.

სპარსული მონარქია, რომლის 2500-წლიანი სახელმწიფოებრიობა შაჰმა მოჰამედ რეზა ფეჰლევამ გრანდიოზულად აღნიშნა 1971 წ. პერსიპოლში – დაემხო.

ირანის სათავეში მოვიდა აიათოლა რუჰოლა მუსავი ხომეინი. საერო მონარქიიდან ირანი იქცა თეოკრატიულ ისლამურ რესპუბლიკად.

აღსანიშნავია, რომ სავაქი-ს ოთხივე დირექტორი სიკვდილით დასაჯეს: გენერალი **თეიმურ ბახთიარი** ლიკვიდირებულ იქნა შაჰის ბრძანებით; გენერალი **ჰასან პაკრავანი** (1961–1965), გენერალი **ნემათოლა ნასირი** (1965–1978) და გენერალი **ნასერ მოგადამი** (1978–1979) ხომეინისტების გამარჯვების შემდეგ რევოლუციური ტრიბუნალის განკარგულებით სიკვდილით დასაჯეს.

Intelligence and State Security Ministry Shah of Iran (SAVAK)

Summary

The activities of the Shah's secret police of «SAVAK» have raised much interest in the first decade of the 21st century. Many authors have published biased articles and superficial interpretations, as they had no access to archive materials and they had used only one-party information around the problem. These authors have failed to preserve moderate and unbiased approaches in their works.

After the 1953 coup d'état, the Shah decided to set up an efficient internal security service to strengthen the monarchic regime, to control political opponents and prevent dissident movement.

The Shah considered the armed forces as the main political and military institute supporting the regime. In the post-Mossadegh period the Shah was giving preference to the reorganization of the police and the security services. Based on these institutes severe repression broke out in the country against opposition groups and dissidents. «SAVAK», the intelligence and national security ministry, was the most important and influential institute of the monarchy.

The secret police of «SAVAK» was actively fighting against “the Soviet Threat” and left-wing terrorist groups. The body was to identify political opponents of the Shah and to frighten them.

«SAVAK» applied the most brutal and punitive measures against the regime's opponents.

Large-scale repressions against «Tudeh» and especially against left-wing Islamists («Fada'iyān-e Islam» and «Mojahedin-e-Khalq») prove the might and strength of the Shah's regime and «SAVAK's».

It should be noted all four directors of «SAVAK» were killed: General Teymur Bakhtiar was killed by the Shah's instruction; General Hassan Pakravan (1961–1965), General Nematollah Nassiri (1965–1978) and General Nasser Moghadam (1978–1979) were sentenced to death penalty by the decision of the revolutionary tribunal after the Khomeinists came to power.

The establishment of the Revolutionary Council of Islam in 1979 may be considered as the inauguration of the process of formation of the Islamic Republic regime. After Khomein came to power, «SAVAK» was dismissed and it was replaced by a new

secret police and intelligence service of «SAVAMA», the Information and National Security Service of Iran.

This body that employed much more personnel compared to «SAVAK» was later renamed into the Information Ministry. It is also called as «VEVAK», but the Iranian citizens and Iranian print media do not use this name and the service is mentioned as the Information Ministry.

As part of the conference we will try to highlight the essence of this issue.

Egypt-Turkey relations after the Egyptian revolution of 2011

The present work represents Egypt-Turkey close diplomatic relations after the Egyptian Revolution in 2011. Two leading countries of Middle East established diplomatic, commercial-economic relations when in 2012 “Muslim Brotherhood” organization won Parliamentary and Presidential elections in Egypt.

The goal of the work is to find out features of relations established as a result of the above mentioned events, as well as its causes and circumstances. It is clear in the article that fast-paced bilateral diplomatic relations can be unexpectedly broken down as a result of regional changes and unstable situations.

Egypt and Turkey are related with each other by religious and historical ties, however the diplomatic relationships between them sometimes were very friendly, sometimes extremely tense and contradictory.

Turkey has established diplomatic relations with Egypt since 1925 in the level of Charge d’Affairs, and since 1948, the two countries have embassies in their capitals. These countries are full members of Euro-Mediterranean partnership that was the reason that in 2005 they have signed agreement of free trade⁴³. In 2008, the political and economical dialogue was being continued between those countries⁴⁴, as a result of which a memorandum on further development of military cooperation was signed⁴⁵.

After the Egyptian Revolution in February 2011, Turkey was the first country, which offered its support to “the free will and aspiration of the people of Egypt”. Explaining his intention of making “sincere precaution” to President Hosni Mubarak the prime minister of Turkey Rejep Taip Erdogan appealed the latter to take urgent measures to restore peace, security and stability in Egypt. The position of Erdogan as well as official Turkey was quite different from the cautious comments by western countries⁴⁶.

After the triumph of Egyptian revolution, the president of Turkey Abdullah Gyul was the first president, who visited Egypt on March 3, 2011. The main purpose of

⁴³ “The Egypt–Turkey Free Trade Agreement. Potential Economy-wide Effects”, the United States Agency for International Development, Arab Republic of Egypt Ministry of Trade & Industry, August 2007, [http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnadx293.pdf].

⁴⁴ “Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs” Official Website, “Turkey-Egypt Economic and Trade Relations”, [http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-commercial-and-economic-relations-with-egypt.en.mfa].

⁴⁵ Leber A., “Trade or Aid?: Egypt-Turkey Economic Ties in Context”, 21.02.2014, [<http://muftah.org/trade-aid-egypt-turkey-economic-ties-context/>].

⁴⁶ A.A., “Erdogan: Mübarekdahafarklıdımlaratmalı”, 02.02.2011, [<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/gos-ter/ShowNew.aspx?id=16913566>].

Gyul's visit was to express consolidation to the people of Egypt. He had several official meetings with the representatives of interim authority discussing the transitional period and representing the general standpoints of Turkey on the transition of Egypt to desired democracy. In his statements, Gyul put a special stress on the fact that the peaceful transmission of the authority through free and transparent elections was a mere necessity.⁴⁷

In the period mentioned above, the opinion expressed by the President of Turkey was important for the Egyptians, which was conditioned by the fact that Gyul represented a country with a Muslim majority, where they managed to demonstrate the world that "Islam and democracy are not incompatible. It was also considered to be important that Turkey had a unique experience in passing from the military authority to the civil one, which suggested following the beliefs and political orbit of the Turkish leaders.

The visit of the President of Turkey was followed by three-day official visit of the former Prime Minister Erdogan on September 12, 2011. His visit accompanied by six ministers and approximately 200 businessmen was considered a diplomatic success and won with the enthusiasm of the people of Egypt. In one of CNN reports, some Egyptians were saying. "We consider him to be an Islamic leader in the Middle East"⁴⁸. This visit focused world's attention, and during the Arab spring Erdogan was very popular in the region. Paying such a great attention to Erdogan by the people of Egyptian, Libya and Tunisia could be justified. In recent period, official Turkey had been holding a strict position for Israel, which could be interpreted as pro-Arab position in Arab countries. Moreover, Turkey was maintaining a "soft power" policy⁴⁹, which enabled to perceive Turkey's foreign policy.

In the period mentioned above there was a need of leaders in post Arab spring countries. During revolutions people search reputed individuals with a view to rely on. Actually, this is an extremely serious factor in the organization of revolutions, when the leader is not only a charismatic person, but also pays much attention to ordinary people on the street, winning the hearts of common citizens. With his official visit Erdogan made a similar step encouraging Egyptians to accommodate their country's requirements to the democratic state's ones, for which Turkey was going to undertake an obligation of making investments. During his visit, which was labeled historical in Tur-

⁴⁷ "Hürriyet Daily News", "Turkish president to make critical visit to Egypt", 03.02.2011, [<http://www.hurriyetdailynews.com/n.php?n=turkey-hopes-egypt-to-emerge-stronger-out-of-transition-process-2011-03-02>].

⁴⁸ Watson I., Fadel Fahmy M., "Turkish prime minister arrives for visit to Egypt as role widens", CNN, 14.09.2011, [<http://edition.cnn.com/2011/WORLD/meast/09/12/turkey.diplomacy/>].

⁴⁹ Soft power is a form of policy, which enables to reach desirable results through self-complicity, sympathy and attraction unlike "hard power" which suggests a direct enforcement. For the first time the concept was used by Josef Nay.

kish media⁵⁰, Erdogan agreed to increase the Turkish investments in Egypt up to 5 billion dollars and adding the volumes of trade between their countries⁵¹.

After Erdogan's visit to Egypt, a week later foreign minister of Turkey Ahmet Davutoglu expressed his standpoint on the future relations between Turkey and Egypt. He mentioned that those were the strongest, over peopled and influential states in the region and their strong alliance can create a new powerful "axis of democracy", in conditions where the influence of the USA seems to be decreasing in the Middle East⁵².

However, in Egypt the speeches of Turkish officials were not being accepted unequivocally. There were people who expressed their anxiety mentioning that the Egyptian revolution had not finished yet and Erdogan was searching his own country's strategic interests. Even there were views that during Egypt's period of transition Turkey could incline the balance in favor of the power which might stand between Egyptians and their freedom⁵³.

In spite of the ideological appliance, the relations of official Cairo and Ankara were developing very slowly after the overthrow of Mubarak's governance; moreover, the announcement of Erdogan caused a great political turmoil. Erdogan persuaded Egyptians to accept secular constitution, which was accepted negatively by Islamists, especially "Muslim Brotherhood". They called Erdogan the protector of Islam, but they recommended him not to intervene in their inner affairs⁵⁴. Besides, Erdogan met with the Islamists, especially the Brothers, which seemed to be alarming to other political powers. This opinion was dominant among young liberal powers who were the organizers of the revolution. They were still of the opinion that Erdogan was the person who could transform "Muslim Brotherhood" into a moderate power.

As a result of Arab Spring in Middle East, the social-political forces which had been established for so many years, started decaying. After the initial and furious reactions, the foreign policy of Turkey lost his practical and pragmatic direction, becoming more ideological, a fact which totally decreased the Turkish influence in the region⁵⁵:

⁵⁰ In Turkey the Egyptian revolution and the processes which followed it on whole were illustrated positively, the above mentioned visit was called historical, the passed-elections free and fair and without any clashes, etc.

⁵¹ Salaheldin A., "A Year after the Egyptian Revolution Egyptian - Turkish Relations are Booming", 24.01.2012, [http://www.todayszaman.com/news-269483-a-year-after-the-egyptian-revolution-egyptian---turkish-relations-are-booming-by-abderahman-salaheldin*.html]

⁵² Shadid A., "Turkey Predicts Alliance With Egypt as Regional Anchors", 18.09.2011, [<http://www.nytimes.com/-2011/09/19/world/middleeast/turkey-predicts-partnership-with-egypt-as-regional-anchors.html?pagewanted=all>].

⁵³ Fouad T., "Egypt and Turkey, an Axis against Democracy?", 30.09.2011, [[http:// democrati.net/2011/09/30/egypt-and-turkey-an-axis-against-democracy/](http://democrati.net/2011/09/30/egypt-and-turkey-an-axis-against-democracy/)].

⁵⁴ "بلدنا بالمصري: رفض الإخوان المسلمون تصريحات أردوغان", 15.09.2011, [<https://www.youtube.com/watch?v=mo8iheeOVSA>].

⁵⁵ Nawara W., Baban F., "The lost promise of Turkey-Egypt relations", 24.11.2013, [<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/11/turkey-egypt-relations.html#>].

Almost a year later on January 2012, as a result of the Egyptian parliamentary elections and after the victory of Islamists the relations of the state with Turkey started changing for the better. The forums and conferences organized on the governmental level are the best proves to this fact⁵⁶.

After July 2012, the president elect Egypt Muhammad Morsi sought to develop the relations with Turkey. He was from the few officials who participated in the assembly of ruling "Justice and development" held on September 30, 2012 in Ankara. During the meeting, he stressed the necessity of bilateral relations.⁵⁷

On October 1, 2012, it was clear that Turkey was preparing to provide Egypt with 2 billion dollars credit from which 1 billion must be within the limited period⁵⁸: The credit was for 5-year period with 1%. The rest 1 billion dollar of credit would come into being through the increase of Turkish investments in Egypt and the project related with developments of infrastructures. Special attention was going to be paid mainly to economic issues.

In the above-mentioned, the foreign policy of the two countries was overlapping on Syrian crisis. Ankara and Cairo supported the rebellions and demanded Asad's resignation. In this context, Turkey and Egypt passed rapidly to the cooperation in the field of defense. On October 7, 2012, in the east of Mediterranean Sea near the coast of Syria naval and mutual military trainings were started. It was reported that Turkey concentrated plentiful military technique in the region. The military trainings that were called "Sea of friendship" lasted nearly one week, during which Egyptian and Turkish navy developed a united program of military operations and mutual cooperation⁵⁹:

On November 17, 2012, Erdogan visited Cairo for the purpose of joining his Egyptian colleague newly-appointed Prime Minister Hisham Kandil and participating in the Egyptian-Turkish economic forum, during which a number of officials highly appreciated president Morsi's efforts in the preparation of positive environment for further Turkish investments in Egypt⁶⁰.

The first half of 2013 was a promising period for the stabilization of Egyptian-Turkish relations, during which the Egyptians believed that the established firm

⁵⁶ Center for Middle Eastern Strategic Studies, "Egypt in Transition and Turkey-Egypt Relations in New Era", 14.06.2012.

⁵⁷ "زيارة مرسى لتركيا.. بين "جذب الاستثمارات" و"السياحة" و"التعلم من المثل الأعلى", 9.30.2012, [<http://www.masrawy.com/News/Egypt/Economy/2012/september/30/5394483.aspx>].

⁵⁸ Badawy N., "With loans, a flood of Turkish business", 08.10.2012, [<http://www.egyptindependent.com/news/loans-flood-turkish-business>].

⁵⁹ "Египет и Турция дружат против Сирии", 11.10.2012, [http://www.mignews.com/news/ex-pert/world/111012_121215_38275.html].

⁶⁰ El-Behary H., "A new era for Egyptian-Turkish relations" 18.11.2012, [<http://www.dailynewsegyp.com/2012/11/18/egyptian-turkish-relations-to-begin-a-new-era/>].

relations could lead to the desired regional development, safety and stability. However, in the opinion of the Arab league former leader Amr Musa if the bilateral relations develop and strengthen only on the level of ruling parties, they will not succeed. He thought that the relations should be established not only between Egypt and Turkey but also the nations of those countries⁶¹.

In February 2013, the President of Turkey visited Egypt once again. Egypt and Turkey made a plan to doubling the economic transactions between the two states up to 10 billion dollars in the next few years⁶². The president of Egypt even believed that Turkish investors would greatly benefit from the opportunities of the Egyptian market⁶³.

In the first half of 2013, in the frame of mutual official visits the Egyptian side was more active. In particular, on May 3, 2013, Senior Assistant of Egypt's president Pakinam al-Sharkavi visited Turkey, where he participated in the third Arab-Turkish forum called "The State, Society and the Notion of Justice in the Context of the Arab Spring"⁶⁴. On May 5, 2013 the Egyptian Minister of Defense and Military Cooperation Abd al-Fatah al-Sisi need an official visit to Turkey with a view to discuss the possibilities of future military cooperation and Turkey's interest in making new investments in Egypt. Al-Sisi also attended "International defense industry" fair organized by the Ministry of Defense of Turkey in Istanbul.

On May 10, 2013, Turkish President Abdullah Gul met Egypt's Prime Minister Hisham Qandil. They discussed the possibility of active bilateral relations in various spheres.

At the end of May 2013, large-scale demonstrations connected with the Gezi Park and various events burst out in Turkey. The Turkish Government was highly engaged in the internal problems of the country because the numerous protests had already become uncontrollable. Right after those events, the military coup occurred in Egypt on July 3, 2013.

The toughest criticism on the failure of the Muslim Brotherhood's authority was expressed by Turkey. The press was trying to convince that the ruling party of Turkey "Justice and Development" had close ties with Morsi's Muslim Brotherhood⁶⁵. Turkey was declaring that they were still considering Morsi a "legitimate president" of Egypt. An absolute prove of this was the fact that in one of his speeches, Erdogan made a sign

⁶¹ "تركيا تقترض مصر مليار دولار", [http://www.aljazeera.net/ebusiness/pages/3da08584-5a93-4fe5-8346-4d599781200d?GoogleStatID=20].

⁶² "Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs" Official Website, "Relations between Turkey-Egypt", [http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-egypt.en.mfa].

⁶³ "Egypt, Turkey hope to double bilateral trade, says Morsy", 07.02.2013, [http://www.egyptindependent.com/news/egypt-turkey-hope-double-bilateral-trade-says-morsy].

⁶⁴ "State Information Service" Official Website, "Egyptian-Turkish Relations", [http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?ArtID=333#.U0Plvah_v4v].

⁶⁵ Abdel Kader M., "Turkey's relationship with the Muslim Brotherhood", 14.10.2013, [http://english.alarabiya.net/en/perspective/alarabiya-studies/2013/10/14/Turkey-s-relation-ship-with-the-Muslim-Brotherhood.html].

of four fingers as a symbol of solidarity with the Islamist protesters gathered around the Cairo's mosque⁶⁶.

Turkey has long been politically inactive in the region, but a lot has changed since the insertion of "zero problems with the neighbors" policy, and it seemed strange to Egyptians that Turkey had a rough position towards the soldiers who removed Morsi⁶⁷. Turkey's such position could be explained not only by close relations established between Morsi's "Freedom and Justice" Islamist party and The Turkish Justice and Development Party, but also for a number of strategic reasons. The failed coup attempt made by Protestants of Gezi finally forced Turkey to have a definite view on the military coup in Egypt.

On August 28, 2013, Erdogan in his speech criticized the main Imam of Al-Azhar for supporting militaries. He even stated that Turkey did not respect those who "do not respect the rule of Human Rights," referring to the July 3 military coup⁶⁸. In response to this criticism, Al-Azhar reminded Turkey that during the events of Taksim square they did not interfere in the affairs of the Turkish Government, so they expected a similar reaction from Turkey to balance relations between the two countries⁶⁹. After the revolution although representatives of Egypt accused Turkey for interfering in the internal affairs of their country and supporting the outlawed "Muslim Brotherhood", but the official Ankara in its turn announced that it was a supporter of democracy⁷⁰.

Although it was rumored that the political dispute could not affect the volumes of Turkish exports to Egypt⁷¹, however, a number of economic agreements signed the previous year had been stopped and frozen. During this short period of establishing close relations with Egypt, Turkey did not miss the opportunity of creating one more wide market for consumption of Turkish goods.

On November 23, 2013, the political tension between the two countries reached its peak. The official Cairo declared the Turkey's Ambassador to Cairo Huseyin Avni

⁶⁶ "Turkey, Egypt expel ambassadors, downgrade diplomatic ties", 23.11.2013, [<http://www.todayszaman.com/news-332204-turkey-egypt-expel-ambassadors-downgrade-diplomatic-ties.html>].

⁶⁷ Cengiz S., "From honeymoon to bitter divorce: Turkey-Egypt relations in 2013", 25.12.2013, [<http://www.todayszaman.com/news-334933-from-honeymoon-to-bitter-divorce-turkey-egypt-relations-in-2013.html>].

⁶⁸ Ibid

⁶⁹ Aggour S., "Troubled Egyptian-Turkish trade relations: FEDCOC", 28.08.2013, [<http://www.dailynewsegypt.com/2013/08/28/troubled-egyptian-turkish-trade-relations-fedcoc/>].

⁷⁰ "Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs" Official Website, "Relations between Turkey-Egypt".

⁷¹ Ant O., Ersoy E., "Egypt's Turmoil Batters Turkey's Exports", 05.09.2013, [<http://www.businessweek.com/articles/2013-09-05/egypts-turmoil-batters-turkeys-exports>].

Botsali persona non grata in Egypt, giving him a week to leave the country⁷². Egypt reduced the level of its diplomatic relations with Turkey to charge d'Affaires level. Turkey did not respond in the same way as the Egypt's Ambassador Salah Abd al-Rahman al-Dinn had been recalled back in August and had not been sent back in response to the Turkey's position to the recent developments⁷³. The Ministry of Foreign affairs interpreted this decision of the Egyptian authorities as an extreme measure, which they had to take after Turkey had missed its unique opportunity that would possibly change the policy for Egypt⁷⁴. People had witnessed such kind of situation also in the years of President of Egypt Gamal Abdel Nasser, when the Ambassador of Turkey was expelled from the country. In 1954, The Turkish Ambassador was sent back by Nasser for strictly criticizing the actions of "Free Officers"⁷⁵.

During this period, the Egyptian «Al-Watan» weekly was reporting that the international members of "Muslim Brotherhood" continued to hold meetings in Istanbul and discuss the fate of the Islamist movement in Egypt⁷⁶. The "Muslim Brotherhood" was accused of planning demonstrations abroad and trying to form a new government⁷⁷.

In the Egyptian society, the overwhelming majority of opinions regarding the disruption of relations with Turkey were divided into two different parts. The ones that were for the disruption of bilateral relations, such as the head of the Egypt's parliamentary committee on foreign relations Mohamed Ibrahim Shakere, emphasized that the decision was the adequate response to Erdogan's critical remarks addressed to Egypt's coup on July 3⁷⁸. Egypt's acting President Adly Mansour said that Turkey

⁷² Alsharif A., Abdelatty A., Sezer S., Ed. Boulton R., "Egypt expels Turkish ambassador, Turkey retaliates", 23.11.2013, [http://www.reuters.com/article/2013/11/23/us-egypt-turkey-idUSBRE9AM03Y20131123].

⁷³ "Turkey sends back envoy to Cairo despite chilly ties", 04.09.2013, [http://www.hurriyetdailynews.com/turkey-sends-back-envoy-to-cairo-despite-chilly-ties.aspx?pageID=238&nID=53798&NewsCatID=352].

⁷⁴ "«ة»: تأخرنا في طرد السفير التركي لإعطاء أنقرة فرصة مراجعة لموقفه الخارجي", 23.11.2013, [http://shorouknews.com/news/view.aspx?cdate=23112013&id=535da775-4f30-4d4e-9f98-5ea63f79ad0e].

⁷⁵ التاريخ يعيد نفسه: صورة لمانشيت الأهرام عام 1954 بعنوان طرد سفير " ضد الثورة تركيا بعد حملات", 23.11.2013, [http://elwadynews.com/community-news/2013/11/23/1374#.UpDleMSJWSp].

⁷⁶ El Deeb S., "What's behind Egypt vs. Turkey diplomatic feud?", 23.11.2013, [http://www.csmonitor.com/World/2013/1123/What-s-behind-Egypt-vs.-Turkey-diplomatic-feud].

⁷⁷ انسحابات لإسلاميين من مؤتمر بإسطنبول بسبب هيمنة «إخوان مصر» على "جدول أعماله", 23.09.2013, [http://www.aawsat.com/details.asp?section=4&article=744326&issueno=12718#.UkAsVG_Wc50].

⁷⁸ "نقرة مصر تطالب السفير التركي بمغادرة البلاد وتستدعي سفيرها في أ", 23.11.2013, [http://www.ahram.org.eg/NewsQ/244158.aspx].

should have contacts "with Egypt and its people" and not only with the leaders of certain groups⁷⁹.

In response to Erdogan's speeches and arguments on August 17 Mansour's Twitter's post was spread throughout the internet, claiming that Egypt decided to sign the international document on recognizing the Armenian Genocide. "Our representatives at the United Nations are going to sign the international document that acknowledges the Armenian Genocide committed by the Turkish militants, which resulted in the massacre of over one million innocent people⁸⁰". The Mansour's statement having over 80 thousand followers in Twitter during 22 hours was retweeted 365 times. It was been also posted in the Arabic-language news- websites. The statement provoked heated discussions. In Turkish Mass Media, certain versions began to appear, according to which Adly Mansour did not have an official page in Twitter micro blog, and the latest news was just a provocation⁸¹. Egyptian official sources neither left any comments on the statement of the acting President, nor struggled for deleting the fake account. On the other hand, some sources claimed that the page was not official and was created for spreading the private messages and checking public opinion of the new authority in Egypt.

A number of Egyptian (and not only) newspapers began to remind the Prime Minister of Turkey about the Armenian Genocide in 1915. In the article entitled "Armenian genocide, Erdogan" published by "Al-Ahram" daily, the author called on Turkey to recognize the Armenian Genocide officially, a crime which was committed by Erdogan's ancestors⁸². The "Middle East Panorama" in its turn in the article "Erdogan ahead, ahead" called the Prime Minister of Turkey "morally outrageous" for his policy towards Arabs⁸³.

In the days prior to those events, the Prime Minister Recep Tayyip Erdogan accused the Egyptian army of committing genocide in its own country. The Vice Prime Minister Bekir Bozdagh in this regard said that the Egyptian current authorities and their decisions had not legal validity for Turkey.

Commenting on these events, the director of the Middle East Institute Yevgeny Satanovsky said. "The situation is very simple. Turkey sharply criticizes the new go-

⁷⁹ El Deeb S., Fraser S., "Egypt expels Turkish ambassador, scales back ties", 23.11.2013, [http://bigstory.ap.org/article/egypt-tells-turkish-ambassador-leave].

⁸⁰ Ibrahim R., "Egypt to Acknowledge Armenian Genocide", 17.08.2013, [http://www.raymondibrahim.com/from-the-arab-world/egypt-to-acknowledge-armenian-genocide/].

⁸¹ "МИД Турции опроверг информацию о намерении Египта признать «геноцид армян», 19.08.2013, [http://www.trend.az/news/politics/2180568.html].

⁸² "أردوغان يا الأرمن مذابح سياسية تأملات", 27.11.2013, [http://www.ahram.org.eg/NewsQ/244842.aspx].

⁸³ "أوردغان، الأمام إلى، الأمام إلى، أوردغان", 23.11.2013, [http://www.mepanorama.net/379410/أوردغان-الأمام-إلى، الأمام-إلى].

vernment of Egypt, and the Egypt did not miss the opportunity to respond the same way. Besides, there was one more detail: adopting such a position, Egyptian authorities automatically make the major Armenian communities in the US and France their lobbyists"⁸⁴.

The wide circles of Egyptians were in favor of cutting off the Egyptian-Turkish relations and they incessantly demanded from the government to break the bilateral diplomatic ties once for all. This was often claimed by the chief of the political forces' coalition "National Salvation Front"⁸⁵ Nabil Zaki. Among the circle of the Egyptian analysts, it was a widespread opinion that the Turkish special services were supporting the terrorism in the Sinai Peninsula⁸⁶. "Al-Manar" also mentioned Turkey's support of terrorist groups in the Sinai Peninsula, Libya and Sudan⁸⁷:

According to some resources, Turkey's recalled ambassador was considered a member of the "Muslim Brotherhood" and led a vast network of spies in media and universities in Egypt⁸⁸.

One of the most active supporters of maintaining relationships with Turkey was the "Muslim Brotherhood", which warned that breaking of the ties could lead the country to huge economic losses. The organization's official printed media quoted the statement of Foreign Ministry of Turkey "the historical responsibility is being wound on the government which was the organizer of the coup"⁸⁹.

The opponents of disruption of the bilateral relations argued that such a great country like Egypt couldn't easily split his diplomatic, politico-economic relations with the region's key countries such as Syria and Turkey. Although Turkey is known for its "unpredictability of foreign policy", it plays a key role in the region. Egypt's political direction taken by the government was seen as alarming, and it was mentioned that the country should not give up the opportunity for a dialogue⁹⁰.

In recent years, Turkey as a result of its anti-Syrian policy has appeared in the regional isolation, a fact which was a result of supporting the "Muslim Brotherhood" and

⁸⁴ "Сатановский: Темой геноцида армян Египет вербует армянские общины Запада в свои лоббисты", 20.08.2013, [<http://www.regnum.ru/news/1696645.html#ixzz2yU7aMRD4>].

⁸⁵ They are the largest opposition political force in Egypt, combining 35 parties.

⁸⁶ "السفير التركي رد على دعم أنقرة للإخوان والإرهاب طرد: محللون", 23.11.2013, [<http://www.e-laph.com/Web/news/2013/11/850869.html?entry=Turkey>].

⁸⁷ "تفاصيل جديدة عن الدور التركي القطري في دعم المجموعات الارهابية في سيناء", 24.11.2013, [<http://www.manar.com/page-12915-ar.html>].

⁸⁸ "مساعد وزير الخارجية المصري الاسبق: سفير تركيا "إخواني" يقود شبكة مخابراتية", 24.11.2013, [<http://www.manar.com/page-12903-ar.html>].

⁸⁹ "إقطع العلاقات مع تركيا بكلف مصر خسائر اقتصادية فادحة", 23.11.2013, [http://www.egyptwindow.net/news_Details.aspx?Kind=7&News_ID=37771].

⁹⁰ "مصر وتركيا، عريب الرنتاوي", 23.11.2013, [<http://www.mepanorama.com/379590/%D9%85%D8%B5%D9%80%D8%B1->].

Islamists. Today Turkey is enthusiastically continuing its endless efforts of undertaking the leading and mobilizing role in Sunni world and seeking to outpace in the competition with Saudi Arabia. The military-political major centers constantly obstruct the increase of Turkey's rating of religious role. In this context, before the overthrow of President Morsi the relations between the Islamist "Muslim Brotherhood" and Saudi Arabia were extremely tense despite the reconciliation of ruling elites of Egypt and Turkey. However, with Morsi's failure the events began to take a developing turn in comparison with the past.

Egypt's interim authorities headed by militaries of Egypt are leading the country's foreign policy to closer relations with Saudi Arabia. Directly after soldiers' return, Russia began to improve its relations with Egypt suggesting financial transactions, while the US had refused Egypt in that matter⁹¹. Taking into account the fact that in the recent period the contacts between Cairo and Moscow have more or less been developing, it can be concluded that Russia have come to fill the gap in the Egyptian-Turkish relations.

After the tension of relations between Egypt and Turkey, the aid of billion dollars to Egypt began flowing from the Gulf Arab monarchies, especially from Saudi Arabia, Kuwait and the UAE. Muhammad Mursi spent most of his presidency for the purpose of receiving Turkish funds and fundings. However, the economic platform of al-Sisi is also based on foreign funds, mostly on financial assistance from The Gulf monarchies. In order to keep the economy away from the collapse the appliance for financial aid is becoming Cairo's de facto economic policy.

On the basis of the existing facts it is possible to come to the following conclusion: If Turkey was no longer able to engage with the former Arab regimes, its relations with certain Arab social layers, particularly the "Muslim Brotherhood" were quite vivid. Turkey was trying to implement its country's spliced secular-Islamic "Turkish model" in Post Arab Spring countries, especially in Egypt for assuming a higher role in the region. However, there were irrefutable differences between the parties "Justice and Development" and "Freedom and Justice". In the first case, religiosity was not spread in Turkey's political and social life, while the "Muslim brothers" were trying to apply it everywhere. In addition, in both countries there are striking differences between political cultures and Islam, because at present Turkey rules the Nakshbandian Sufi elite, while in the Arab Islam Sufism has never been ruling in the political system.

In 2011-2013 Egypt was included in the list of Turkey's partner countries, and as long as the good relations were bringing economic benefits Turkey was eager to continue regional integration. Turkey's relations with the countries of the region had

⁹¹ Центр стратегических оценок и прогнозов, "Военно-политическая обстановка на Ближнем Востоке в оценках региональных СМИ. Аналитический доклад", август-октябрь 2013, Москва, 2013.

significantly been improved as a result of economic trends, global mobility and Turkey's new "neighboring" policy. Another issue is that Turkey failed to keep its adopted policy for a number of reasons, Egypt in its turn decided not to resume the political dialogue.

After the removal of ambassadors, Turkey has not been maintaining any relations with Egypt. Seemingly promising contacts between both regionally important countries were unexpectedly interrupted.

"Peaceful transfer of political power and its characteristics in Georgia" The Georgian parliamentary elections of 2012: its causes, results and expectations

Elections and election procedures play an important role in the mankind history. Democratic Elections Institute evolved during the centuries. It's on the one hand, philosophical, political and legal opinion, on the other hand - the political practice of democratic countries. The citizen's right to participate in the formation of government structures, is a universally recognized norms of modern society.

The idea of equalrepresentation is underlying essence of democracy. The principle of representation is a main part of a modern democracy: when voters elect their representatives for a certain period of time with the legitimate government of the country. An important principle for implementing of this idea is frequency of government changing. It means a change of governments in the electoral cycle in the peaceful, constitutional way of elections. As the majority of analysts consider, 2-fold changes of power through elections are enough to start democracy in post-soviet countries.

Since 1990, 25 elections were held in Georgia. Despite of a long tradition of elections, Georgia has not had a peaceful transition experience. This doesn't impact positively on international image of Georgia, as post Soviet country, which had a way on democracy. "United National Movement" and the third president Saakashvili came up to the government with a revolutionary way of maintaining absolute power over 9 years. He got it via "rose revolution" and changing the government of Eduard Shevardnadze with an unprecedented public support. During 9 years in power, Saakashvili and UNM won a landslide victory in elections in 6 different levels. In October 2012 elections, the main opponent of "National Movement" was coalition "Georgian Dream". The coalition was led by Billionaire Bidzina Ivanishvili. Members of the coalition included European and Western-oriented parties at the time. Coalition "Georgian Dream" won this election. They won 85 seats in the 150-seat parliament, which was enough to fully fillfor the government and to choose Prime Minister too. He was a head of the Government according to the new constitution. However, the Prime Minister had to form the coalition government, whose members couldn't be one of the team members. It was

very strange for Georgian political elite. In a large part of the society, coalition government's working efficiency was associated as ineffective. Simultaneously, Mikheil Saakashvili remained as president of Georgia, whose party lost elections and went to the opposition. Also, the losing party was in control of the local government. In this situation, Georgia got a fundamentally new and unfamiliar political system, in the Post-Soviet space. It was new step in modern political experience.

Georgia is one member of "The third wave of democracy" countries, where democratic transition is currently being processed and consolidated democracy hasn't been reached yet. However, Georgia has a big step forward in 2012; it was a first change of power, based on democratic and peaceful elections, since 1993, independence of Georgia. At the same time this change was unprecedented in the region and for the whole post-Soviet space. It is clear that changing of government through the democratic elections was a new era in a political reality. However, this doesn't mean that the country has been a consolidated democracy. For this purpose, it has to meet a number of other parameters. The study of these processes is an interesting and necessary.

Definition of transition and its phases

The interval between an authoritarian political regime and a democratic one is commonly referred to as the transition period. The beginning is marked by the dissolution of the authoritarian regime, which often is identified with first signs of mass mobilization, the end by the establishment of a new form of government that gains legitimacy through democratic elections. It is reasonable to assert that transitions have beginnings and that they must have ends, but their fluidity makes clear demarcation difficult.

However, the dissolution of an authoritarian regime often starts well before signs of dissatisfaction manifest themselves publicly, and the election of a new government is not the end of the transition period. Emphasis on the date of the first democratic election after a period of authoritarian rule oversimplifies the transformation of political systems and reduces it to the act of voting and to the transfer of power at the central level. Regime change, however, involves changes at many other levels of the political system. For example: at regional and local levels and in decision-making procedures.

Of course, the demarcation of stages within the transition process is not new, but operationalization of the different categories is difficult. For example: distinguished three phases in the transition process. Its preparatory phase features the polarization of the main political actors, followed by a decision phase in which

some crucial elements of democratic procedure are institutionalized. The final phase of a transition is the period during which politicians and the electorates are "habituated" to the new political rules.⁹²

While there are individual, national variations with regard to the speed, methods, and players involved in transitions, they have a number of features in common.

First, transition periods are characterized by the need to address certain crucial issues under rather urgent time constraints. For example, institutional arrangements regarding the future distribution of power and the requirements for "founding elections" command immediate action.⁹³ Thus, transition periods are times of accelerated change. After long periods during which major political, social, and economic changes are postponed or blocked, a growing impatience of the population arises, this intensifies the apparent need for change.⁹⁴ In central and eastern Europe, this impatience became evident in the pressure to schedule "founding" elections at times when most opposition forces hardly had time to organize and overcome the Communist Party's monopoly of access to and distribution of information. From the very beginning, it is imperative to institutionalize change since dissatisfaction and nostalgia for certain aspects of the old regime may slow down the process of reform and enhance political polarization. Some of the major issues in the process of transition are addressed in Table 1.

Secondly, transition periods are characterized by great uncertainty with regard to both the process and the results. During the transition no one knows who will win or lose in both the distribution of political and economic power and personal well-being. In addition, even if there are agreements on the goals of economic and political transformation, the processes leading to the achievement of these goals vary considerably. Once initial euphoria has subsided, it becomes clear that the prospects for achieving and sustaining polyarchy are different among countries in the region. Disturbing signs of governmental instability, stalemates in decision making, the emergence of violent protests, and war involving different ethnic groups, as in the former Yugoslavia, reinforce the notion that the process and the outcome of transitions from different forms of authoritarianism are not linear and

⁹² Dankwart A. Rustow, "Transitions to Democracy," *Comparative Politics*, 2 (April 1970), 337-363.

⁹³ Time as a tactical resource" is discussed by Giuseppe Di Palma, *To Craft Democracies: An Essay on Democratic Transitions* (Berkeley: University of California Press, 1990).

⁹⁴ Nikolai Genov, "The Transition to Democracy in Eastern Europe: Trends and Paradoxes of Social Rationalization," *International Social Science Journal*, 128 (May 1991), 336.

are often marred by insecurity and uncertainty. In other words, the collapse of authoritarian rule may result in a variety of outcomes.⁹⁵

Table 1

Political

- *reform of electoral system*
- *reform of structure of government*
- *selection of new political elite*
- *development of institutions of interest articulation and interest aggregation*
- *constitution writing*
- *prosecution and purge of communist party officials and members of security apparatus*
- *restitution of past injustices*

Economic

- *macroeconomic stabilization (e.g., reform of monetary and fiscal policies)*
- *price reform (e.g., price liberalization currency convertibility)*
- *structural reform (e.g., privatization trade liberalization)*
- *institutional reform (e.g., reform of legal and banking systems educational reform)*

Historical review

Since 1989, many countries from Eastern Europe joined the Huntington's "third wave".(Helga A. Welsh, 1994) among them were member states of the Soviet Union. Post-Soviet periphery, Georgia was one of the first who started the struggle for independence.

Following the collapse of the Soviet Union, Georgia immediately began to struggle for survival as an independent state. The most difficult task was to manage a post-independence transition which was about democratization and the institutionalization of a market economy.⁹⁶ Hindered by two unresolved ethnic conflicts and severe economic downturn in the 1990s, Georgia's transition had always been characterized by a series of dramatic ups and downs. (Gegeshidze, 2011).

⁹⁵ Emanuel Richter asserts, for example, that in former Communist-governed societies the term democracy will be used less as a standard of participation but "will become more and more formalized and will provide the institutional framework for a political system that serves the demands of economic progress, of the welfare potential of the state, and of international stability and peaceful change." Emanuel Richter, "Upheavals in the East and Turmoil in Political. Theory: Comments on Offe's 'Capitalism by Democratic Design?'," *Social Research*, 58 (Winter 1991), 898. See also John Gray, "From Post-Communism to Civil Society: The Reemergence of History and the Decline of the Western Model," *Social Philosophy and Policy*, 10 (Summer 1993), 26-50.

⁹⁶ USAID/Georgia (2002) Democracy and Governance Assessment of Georgia. December 2002, p. 3.

After the collapse of the Soviet Union, there was an expectation that the process of democratization would pass in post-Soviet states and eventually would reach to consolidated democracies. However, over the past 20 years, the post-Soviet countries haven't been able to become consolidated democracy. They were established as a regime, which is characterized as democratic and autocratic signs. Scientists called those countries "Gray zone".⁹⁷

At the end of the 90s, Georgia was between in the autocracy and democracy regimes. Despite getting some reforms after "Rose Revolution", the situation didn't improve before 2012. Over the past decade, significant changes haven't been reached. Georgia still remains in "Gray zone".

Landscape of Georgian political system

Out of the three states in the South Caucasus, Georgia has experienced the most political instability since the collapse of the USSR. In its twenty years of existence, Georgia has experienced three regime changes. The first was the struggle for independence, led by Zviad Gamsakhurdia who in turn became the first president. The second was the ousting of Gamsakhurdia and the ensuing civil war, eventually bringing Eduard Shevardnadze in power.

The third was the so-called "Rose Revolution" resulting in Shevardnadze's forced resignation and Mikheil Saakashvili becoming president. In November 2003, after flawed parliamentary elections where massive fraud was reported, tens of thousands of Georgian citizens took the streets of Tbilisi in a protest that lasted twenty days before ending peacefully with the resignation of President Eduard Shevardnadze and the organization of new presidential and Parliamentary elections in 2004. Before the "Rose Revolution" Mikheil Saakashvili and his UNM got the majority of votes. These elections brought Mikheil Saakashvili and UNM to power in an overwhelming sweep of national support, and gave birth to a parliament dominated by his party. Despite of this fact it was changing through revolution, it wasn't peaceful transfer of power. They had very high Democratic legitimacy, but it is still seen as the winner of the people's power revolution.

After the Rose Revolution in Georgia, people were expecting awakening freedom, democracy and economic development. International partners supported revelation for the next wave of democracy in the post-Soviet space. The voters were expecting the new government to serve people and start a couple of reforms. Mikheil Saakashvili and his young team promised people to eliminate corruption and nepotism, increased economy, fair and free elections. Although, in some issues

⁹⁷ Carothers, Thomas, "The End of the Transition Paradigm." *Journal of Democracy*, Vol: 13:1 2002.

there were positive development, democratic progress in the country, did not happen. Accordingly, management style and goals of them were full of revolutionary spirit, and it was mainly concentrated on the problems and challenges, why the previous government was changed. Georgia has made notable progress, reducing police corruption and crime, and in increasing economic according to many observers⁹⁸.

During 9 years, Mikheil Saakashvili and UNM won approximately 8 elections at the different levels. But during this period there were a number of fouls, especially cracking some public demonstrations, restriction freedom of speech and confrontation with Russia.

At the end of Saakashvili's governance, Bidzina Ivanishvili announced his political aims in 2011 October. In the next spring he launched his new political party, Georgian Dream-Democratic Georgia (GD), in April 2012, and formed a coalition with several parties headed by individuals who were a part of the Saakashvili government, and other groups and individuals left behind by political developments in the country. These include two parties that broke with Saakashvili in 2004: the Republican Party of Georgia, headed by Davit Usupashvili, and the Conservative Party, headed by Zviad Dzidziguri. Another party, the Free Democrats Party, headed by Irakli Alasania, former Georgian ambassador in UN, broke with Saakashvili at the end of 2008, and two other parties, from Georgian political opposition. Besides these party leaders who ran as candidates under the GD umbrella, other past and present politicians and celebrities joined the GD as candidates. Although these parties and individuals represented a broad range of views from xenophobic and socially conservative to pro-Western and reformist, in launching GD, Ivanishvili affirmed support for Georgia's integration into NATO and the EU; vowed to reduce poverty, unemployment, and emigration and to increase health, education and other social services; and generally pledged to bolster Georgia's democratic and free market orientation.⁹⁹

Parliamentary elections of 2012

On 1 August 2012, President Mikheil Saakashvili called parliamentary elections for 1 October, in line with constitutional requirements. In the outgoing parliament, elected on 21st of May 2008, the governing majority of the United National

⁹⁸ For an assessment based on various indicators of economic freedom, ruling justly, and investing in people, see Georgia FY2012: Country Scorecard, Millennium Challenge Corporation, at <http://www.mcc.gov/pages/selection/scorecards>. See also "Georgia," Freedom in the World 2012, Freedom House, 2012.

⁹⁹ Nichol, Jim. 2012, Georgia's October 2012 Legislative Election: Outcome and Implications, Congressional Research Service, p-2.

Movement (UNM) held 119 of the 150 mandates. The United Opposition held 17 mandates, the Christian-Democratic Movement (CDM) and the Labor Party (LP) – 6 mandates each, and the Republican Party (RP) – 2 mandates. In an act of protest against alleged election violations by the ruling party, two majoritarian members of parliament (MPs) from the RP relinquished their mandates, which were filled by the CDM and the National Democratic Party following the 2008 by-elections. A few opposition members decided to boycott the proceedings of the parliament, including the drafting process of a new Election Code¹⁰⁰.

Georgia has an extremely politicized society. Currently, there are hundreds of political parties, of which many are unregistered. Most do not have a well elaborated program and there is the recurring issue of internal party democracy (and the lack thereof). This diffusion became notable after the parliamentary election of October 2012, which led to the victory of the ideologically mixed coalition Georgian Dream under the leadership of Bidzina Ivanishvili. This coalition includes pro-market and pro-western liberals, social-democrats as well as radical nationalists with xenophobic rhetoric, and representatives of the Shevardnadze administration that was disempowered during the Rose Revolution of 2003.

The new Georgian Dream (GD) coalition defeated the ruling United National Movement, led by Saakashvili in the parliamentary elections of October 2012 with a 55 percent majority. The day after the elections both parties claimed the victory, but on the 3rd of October, Saakashvili conceded his defeat, adding that his UNM was now going into opposition and pledged to contribute to a constitutional process of convening a new parliament and forming a new government by the Georgian Dream coalition. It was unique fact to start governmental power transfer rapidly, through elections.

On 25 October, Georgia's parliament confirmed a new government led by Ivanishvili. Some 88 legislators were in favor, while 54 voted against. Eight members of parliament were not present at the session held in Kutaisi. Georgia's new prime minister reiterated before the parliament that he planned to quit politics in just 18 months. "I will be responsible for the team, which I plan to leave in a year and a half, and I know that our opponents will use this situation, and I don't want them to sow nihilism in society," he said.

Election results 2012

¹⁰⁰ OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report, Warsaw, 2012 (<http://www.osce.org/odihr/98399?download=true>)

Party/coalition	% votes proportional lists	Seats proportional lists		Total
Georgian Dream - Democratic Georgia	54.79	44	41	85
United National Movement	40.43	33	32	65
Voter turnout 60.8%				

The Campaign and its features

The main characteristic of 2012 elections process was dominant standing of UNM as ruling party at the all levels of state governance. For that, in the most cases it was very difficult to divide state governance and electoral interests of UNM, (ruling party) especially during the elections period¹⁰¹. Therefore, there was an impression that the different levels of state governance were involved in pre-election battle, in turn; it had a negative impact on the environment.

Critics viewed these provisions as an attempts to hinder Ivanishvili from financing prospective or existing parties. Instead, state financing of campaigns by existing parties that had won past elections was stepped up, also viewed by critics as a means to constrict any new party created through Ivanishvili's interests. The State Audit Chamber was given responsibility to monitor campaign spending.

In June-July 2012, the State Audit Chamber obtained court rulings levying substantial fines on

GD and its campaign donors, and authorities seized tens of thousands of satellite dishes belonging to two Ivanishvili-related television stations, alleging that the provision of dishes to customers represented illicit vote-buying. Domestic and international criticism of these moves may have contributed to the reduction or deferral of some of the fines and the enactment of a “must carry” law that allowed programs from Ivanishvili-related stations to be carried by cable providers’ until election day¹⁰².

The most significant events occurring late in the campaign were the release of videos by GD purporting to show shocking prison abuse by guards, and allegations by UNM that GD was consorting with organized crime. The airing of the videos on

¹⁰¹ HRIDC – Human Rights Center in Georgia, 2012 Parliamentary elections monitoring, 2012. P-9

¹⁰² Huter.M. ;Rostomashvili. E, 2012, Transparency International Georgia, Must-carry and its discussions in Parliament, <http://www.transparency.ge/en/node/2138> , 15/08/2015.

September 18 led to large protests throughout Georgia. On September 20, Saakashvili emphasized that the videos showed “disgusting” human rights abuses that were “failures of the system,” but he urged that voters “should not throw the baby out with the bathwater,” by punishing UNM at the polls. In his address to the U.N. General Assembly on September 25, he emphasized that “we did what democracies must do,” by replacing the Minister of Prisons with a human rights official, ousting the Minister of the Interior, and arresting other prison officials.¹⁰³ The release of the videos late in the campaign undermined Saakashvili’s image as an anticorruption fighter and champion of democracy in the eyes of many voters, according to many observers. Late in the campaign, over 100,000 individuals reportedly turned out at a final campaign rally held by Ivanishvili in Tbilisi on September 29, among the largest turnout at a rally in recent years.

The elections were competitive with active citizen participation throughout the campaign, including in peaceful mass rallies. The environment, however, was polarized and tense, characterized by the frequent use of harsh rhetoric and a few instances of violence. (OSCE, 2012).

Conclusion

The paper shows that the holding democratic elections is an important factor for establishment of the minimalist democracy. However, elections are required to satisfy certain standards. Such as the competitive environment, the free vote, fair procedures, non-violent participation, etc. At the same time, changing through elections isn't a final phase for reach consolidated democracy. This is well illustrated by the example of Georgia. Despite of holding 2012 parliamentary elections, it's hard to call it a democratic and fair pre-election environment.

Parliamentary elections of October 1, 2012 is an important fact in the history of the Georgia. This elections’ particular importance was given by the constitutional amendments, which came into an action in 2013. According to these amendments, political and legal importance of the Parliament elected in 2012, has increased. For the first time, during the last couple of years, a strong opposition party was formed, which created the real electoral alternative of current governmental party. It was the first time in the recent history of Georgia, to change of government through elections.

October parliamentary elections marked an important step in consolidating the conduct of democratic elections in line with OSCE and Council of Europe commitments, although certain key issues remain to be addressed.

¹⁰³ Open Source Center, Central Eurasia: Daily Report (hereafter, CEDR), September 20, 2012, Doc. No. CEP-950225; September 26, 2012, Doc. No. CEP-964054.

Finally, we can conclude, that these elections, as the precedent of changing government through peaceful transfer of power, are important for the whole region of south Caucasus. However, new government is obliged to continue transition in accordance with democratic principles.

Bibliography:

1. Becker, D, (1999). 'Latin America: Beyond "Democratic Consolidation" ', *Journal of Democracy*. Pp. 11
2. Donno, D (2009). *Elections and Democratization in Authoritarian Regimes*. *American Journal of Political Science*. P. 13
3. Di Palma, G. (1997). *To Craft Democracies: An Essay on Democratic Transition* (Berkeley: University of California Press). Pp. 23
4. Huntington, S. (1984). 'Will More Countries Become Democratic?' *Political Science Quarterly*.
5. Helga A. Welsh, (1994) *Political Transition Processes in Central and Eastern Europe*. City University of New York pp. 6
6. Kwasniewski, K. & Chou, D. Faber, C. & Sanderson, M. (2007). *Two Decades of Democratization*. *Georgetown Journal of International Affairs*. P. 8
7. Linz, J.& and Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press. P. 14
8. Stadelbauer, J. & German, T. (2013). *Regional Cooperation in the South Caucasus: Good Neighbours or Distant Relatives?* *Mountain Research and Development*.
9. Waisman, C.(eds.), (1964). *Institutional Design in New Democracies: Eastern Europe and Latin America* Boulder, Colo: Westview.
10. ადამიანის უფლებათა ცენტრი (HRIDC). (2012). 2012 წლის საპარლამენტო არჩევნების კვლევის შემჯამებელი ანგარიში. თბილისი.
11. OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report, Warsaw, 2012
12. Nikolai Genov, 1991, "The Transition to Democracy in Eastern Europe: Trends and Paradoxes of Social Rationalization," *International Social Science Journal*, 128 p. 12
13. "Time as a tactical resource" is discussed by Giuseppe Di Palma, *To Craft Democracies: An Essay on Democratic Transitions* (Berkeley: University of California Press, 1990). P. 18
14. Nikolai Genov, 1991, "The Transition to Democracy in Eastern Europe: Trends and Paradoxes of Social Rationalization," *International Social Science Journal*, 128 p. 38
15. HRIDC – Human Rights Center in Georgia, 2012 Parliamentary elections monitoring, 2012, p. 9.
16. Tukvadze, Avtandil / Jaoshvili, Georgi et. al. (2006) *Transformation of the Political System in Georgia Today*. *Central Asia and the Caucasus*, 2(38), p. 91
17. Nodia, Ghia / Scholtbach, Álvaro Pinto, 2006, *The Political Landscape of Georgia*, Eburon Publishers, Delft.

**აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის
აღიარების ასპექტები ლათინური ამერიკის ზოგიერთი
სახელმწიფოს მიერ**

2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის დასრულებიდან რამდენიმე დღის შემდეგ, ლათინური ამერიკის ორმა სახელმწიფომ, კონკრეტულად კი ნიკარაგუამ და ვენესუელამ, აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობას ოფიციალურად დაუჭირეს მხარი. 2009-2010 წლებში მათ შორის დიპლომატიური ურთიერთობებიც დაიწყო. პარადოქსული ფაქტია, რომ მეზობელი რუსეთის შემდეგ, საერთაშორისო მასშტაბით, საქართველოს სადავო ტერიტორიები დამოუკიდებლად პირველებმა ერთდროულად სწორედ შორეულმა ნიკარაგუამ და ვენესუელამ აღიარეს. უფრო მეტიც, აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარებისა და მათთან დიპლომატიური ურთიერთობების დაწყების დაუფარავი ინტერესი მესამე ლათინოამერიკულმა სახელმწიფომ – დომინიკის რესპუბლიკამაც გამოხატა.

ნაშრომში ავტორი ცდილობს გააანალიზოს და ჩამოაყალიბოს ის მოტივები, რომლებმაც ნიკარაგუასა და ვენესუელას აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარებისაკენ უბიძგა და პასუხი გასცეს შემდეგ შეკითხვებს: რა ინტერესი ამომრავებდა კონკრეტულად აღნიშნულ ორ ლათინოამერიკულ ქვეყანას საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიების დამოუკიდებლობასა და მათთან დიპლომატიური ურთიერთობების დაწყებაში, მაშინ, როდესაც რეგიონის სახელმწიფოთა უმრავლესობამ უარყო თვითგამოცხადებული რესპუბლიკების დამოუკიდებლობა და ღიად გააკრიტიკა რუსეთის პოლიტიკა მათთან მიმართებაში. რა წვლილი მიუძღვის რუსეთს მათ მიერ ოკუპირებული ტერიტორიების აღიარებაში და რატომ შეაჩერეს მათ თავიანთი არჩევანი საქართველოსა და რუსეთს შორის რუსეთზე? მოსალოდნელია თუ არა, რომ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობა შემდგომ ისევ ლათინური ამერიკის რომელიმე სახელმწიფომ აღიაროს?

კვლევის ისტორიულ და ანალიტიკურ მეთოდებზე დაყრდნობით, ავტორი ასკვნის, რომ ლათინური ამერიკის ქვეყნების მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარების მიზეზები უპირველეს ყოვლისა რუსეთ-ნიკარაგუისა და რუსეთ-ვენესუელის ურთიერთობებში უნდა ვეძებოთ. ასევე, მათი აღნიშნული ქმედება ამერიკის შეერთებული შტატების წინააღმდეგ მიმართულ ნაბიჯადაც შეიძლება ჩაითვალოს, რასაც ორი ქვეყნის ლიდერთა ანტიამერიკული განწყობილებაც ადასტურებს. უფრო მეტიც, ვენესუელის მაშინდელმა პრეზიდენტმა უგო ჩავესმა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარებისაკენ ღიად რეგიონის სხვა სახელმწიფოებსაც მოუწოდა.

„ეს არჩევანი ადვილი გასაკეთებელი არ იყო, მაგრამ ეს არის ერთადერთი შანსი ადამიანთა სიცოცხლის გადასარჩენად“¹⁰⁴ – ეს სიტყვები 2008 წლის აგვისტოში რუსეთის მაშინდელმა პრეზიდენტმა დიმიტრი მედვედევმა თავისი ქვეყნის მიერ საქართველოს კუთვნილი ტერიტორიების: აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარების გასამართლებლად მოიშველია და დასძინა, რომ გაითვალისწინა რა ოსი და აფხაზი ხალხის სურვილი საკუთარი ნების თავისუფლად გამოხატვისა, სწორედ ამაზე დაყრდნობით მიიღო თავისი ქვეყნის ინტერესებისათვის სასარგებლო და საქართველოსთვის გამანადგურებელი გადაწყვეტილება. ნაციონალური ტელეარხის ეთერში სიტყვით გამოსვლისას მედვედევმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ პრორუსულად განწყობილ სეპარატისტულ აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთს მეტად აღარასოდეს მოუწევდათ მჩაგვრელი ქართული რეჟიმის ატანა.

რუსეთმა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის თვითგამოცხადებული ავტონომიური რესპუბლიკების დამოუკიდებლობა აგვისტოს ომის დასრულებისთანავე, 2008 წლის 26 აგვისტოს აღიარა. რუსეთის ინტერესების სასარგებლოდ იმოქმედა იმ ფაქტმაც, რომ იმ პერიოდისათვის კოსოვოს დამოუკიდებლობის საკითხი მსოფლიო პოლიტიკისათვის ჯერ კიდევ აქტუალურ თემას წარმოადგენდა და იგი დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 45 წევრ-სახელმწიფოს ჰქონდა აღიარებული, მათ შორის ამერიკის შეერთებულ შტატებსაც, რომელიც

¹⁰⁴ Levy, Clifford J. (August 26, 2008). “Russia Backs Independence of Georgian Enclaves”. *The New York Times*.

აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთს საქართველოს განუყოფელ ტერიტორიებად აღიარებდა. კოსოვოს საკითხმა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარების საქმეში რუსეთის მხრიდან სპეკულაციების დაწყებას მისცა მეტი ბიძგი, რის გამოც მან დასავლური სამყარო ფარისევლობასა და ორმაგი სტანდარტების ქონაში დაადანაშაულა.¹⁰⁵

2008 წელს ბევრი ივარაუდებდა, თუ რომელი სახელმწიფო შეიძლება ყოფილიყო მომდევნო, რომელიც რუსეთის შემდეგ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობას აღიარებდა, მაგრამ მათ შორის ცოტა თუ იფიქრებდა, რომ საერთაშორისო მასშტაბით საქართველოს კუთვნილ ტერიტორიებს დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად ლათინური ამერიკის შორეული სახელმწიფოები აღიარებდნენ. იმ დროს რაოდენ გასაკვირიც არ უნდა ყოფილიყო მეორე ქვეყანა, რომელმაც აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობა ოფიციალურად აღიარა, იყო ნიკარაგუა. 2008 წლის 5 სექტემბერს ქვეყნის პრეზიდენტის, დანიელ ორტეგას დეკრეტებით, ნომრით 46-20¹⁰⁶ და ნომრით 47-2008¹⁰⁷ სამხრეთ ოსეთი და აფხაზეთი ცენტრალური ამერიკის ამ პატარა სახელმწიფომ დამოუკიდებელ რესპუბლიკებად აღიარა. 10 სექტემბერს ნიკარაგუის პრეცედენტი რიგით მეორე ლათინოამერიკულმა, ხოლო საერთაშორისო მასშტაბით მესამე სახელმწიფომ - ვენესუელამაც გაიმეორა და საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიები დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად ცნო. უფრო მეტიც, სიტყვით გამოსვლისას პრეზიდენტმა უგო ჩავესმა აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარებისა და მათთან ურთიერთობების დამყარებისაკენ რეგიონის სხვა სახელმწიფოებსაც მოუწოდა.¹⁰⁸ ირონიული ფაქტია, რომ აღიარების მომენტში ჩავესი ოფიციალური ვიზიტით მოსკოვში იმყოფებოდა.

დიპლომატიური ურთიერთობები ნიკარაგუასა და აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის თვითაღიარებულ რესპუბლიკებს შორის 2009-2010 წლებში დაიწყო. 2008 წლის ნოემბერში ნიკარაგუის საგარეო საქმეთა მინისტრ-

¹⁰⁵ Reding, Andrew. (August 28, 2008). "That Caucasus hypocrisy". *The Globe and Mail*.

¹⁰⁶ "El Presidente de la República Nicaragua Decreto No. 46-2008". *Ministerio de Relaciones Exteriores*.

¹⁰⁷ "El Presidente de la República Nicaragua Decreto No. 47-2008". *Ministerio de Relaciones Exteriores*.

¹⁰⁸ "Chavez recognizes Georgia rebels". (September 10, 2009). *BBC News*.

მა სამუელ სანტოს ლოპესმა ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ნიკარაგუის მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად აღიარება სწორი და სამართლიანი გადაწყვეტილება იყო. „რა თქმა უნდა და ლოგიკურიცაა, რომ რესპუბლიკებთან ახლო კონტაქტებისა და დიპლომატიური ურთიერთობების დასამყარებლად ჩვენ ჩვენი მეგობრების, სავარაუდოდ რუსეთის შუამავლობით ვიმოქმედებთ“ - განაცხადა ქვეყნის საგარეო საქმეთა მინისტრმა.¹⁰⁹

აფხაზეთსა და ნიკარაგუას შორის დიპლომატიური ურთიერთობები ოფიციალურად 2009 წლის სექტემბერში დაიწყო, როდესაც აფხაზეთის დელეგაცია ქვეყნის პრეზიდენტს მანაგუაში ოფიციალური ვიზიტით ეწვია.

2010 წლის ივლისში ნიკარაგუაში მორიგი აფხაზური დელეგაცია ჩავიდა, ამჯერად სეპარატისტული რესპუბლიკის თვითაღიარებული პრეზიდენტ სერგეი ბაღაფშის ხელმძღვანელობით. აფხაზეთის დელეგაციას ცენტრალურ ამერიკაში მალევე სამხრეთ ოსეთის დელეგაციაც შეუერთდა, რომელსაც თავის მხრივ თვითგამოცხადებული პრეზიდენტი ედუარდ კოკოითი მეთაურობდა. სეპარატისტული რესპუბლიკების პრეზიდენტები სანდინისტების რევოლუციის 31-ე წლისთავისადმი მიძღვნილ ოფიციალურ ღონისძიებასაც კი დაესწრნენ.

2009 წლის 20 ივლისს ნიკარაგუისა და აფხაზეთის პრეზიდენტებმა მეგობრობისა და ურთიერთთანამშრომლობის, 90 დღემდე უვიზო მიმოსვლის, სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების, სავაჭრო-სანაოსნო და ავიამომოსვლის, ასევე, ნიკარაგუის ცენტრალურ ბანკსა და აფხაზეთის რესპუბლიკის ეროვნულ ბანკს შორის თანამშრომლობის ხელშეკრულებას მოაწერეს ხელი.¹¹⁰ პრეზიდენტებმა ერთმანეთი თავიანთი ქვეყნის უმაღლესი მედლებითაც კი დააჯილდოვეს.

2012 წლის 16 აპრილს ურთიერთობები ნიკარაგუასა და აფხაზეთს შორის ამ უკანასკნელის მიერ ცენტრალური ამერიკის რესპუბლიკაში

¹⁰⁹ “Nicaragua Considering Diplomatic Relations With Abkhazia, South Ossetia”. (November 2, 2008). *InsideCostaRica.com*.

¹¹⁰ “Президенты Абхазии и Никарагуа подписали в Манагуа ряд межгосударственных документов”. (July 21, 2010). *Apsny Press*.

საელჩოს გახსნით გაგრძელდა.¹¹¹ აფხაზეთის პრეზიდენტმა ალექსანდრ ანჟკაბმა ნიკარაგუაში ელჩად ზაურ გვაჯავა დანიშნა, 27 ივნისს კი ლუის კუადრა აფხაზეთის რესპუბლიკაში ნიკარაგუის პირველ ელჩად დაინიშნა.

ჩნდება კითხვა, რა ურთიერთობა აქვთ რუსეთსა და ნიკარაგუას და როგორ შეიძლებოდა ამ ფაქტს აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის საკითხზე მოეხდინა გავლენა? პარადოქსული ფაქტია, რომ რუსეთ-ნიკარაგუის ახლო ურთიერთობები სათავეს საბჭოთა პერიოდიდან იღებს, მას შემდეგ, რაც ნიკარაგუის ხელისუფლების სათავეში სანდინისტები მოვიდნენ. უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთი არის ერთადერთი სახელმწიფო საბჭოთა ბანაკიდან, რომელმაც ბელავეჟის შეთანხმების შემდეგ ნიკარაგუასთან არსებული ურთიერთობა ავტომატურად გააგრძელა. 1980-იან წლებში ნიკარაგუაში გამართულ დაპირისპირებაში სანდინისტებსა და კონტრას შორის, რომელსაც აშშ უჭერდა მხარს, საბჭოთა კავშირი მემარცხენე მარქსისტებს შეიარაღებით ეხმარებოდა.

1990 წელს სანდინისტების დამარცხების შემდეგ საბჭოთა კავშირისა და ნიკარაგუის ურთიერთობები განელდა, მაგრამ 2007 წელს ხელისუფლების სათავეში სანდინისტი დანიელ ორტეგას მოსვლის შემდეგ იგი ისევ გააქტიურდა. სამხრეთ ოსეთისა და აფხაზეთის დამოუკიდებლობის აღიარების შემდეგ რუსეთმა ნიკარაგუასთან კონტაქტების კიდევ უფრო მეტად დაახლოების ინტერესი გამოავლინა და ქვეყანას ქარიშხლით გამოწვეული ზიანის დარეგულირებაში დახმარება შესთავაზა.

2008 წლის დეკემბერში ორტეგას მიწვევით რუსეთის საბრძოლო გეგმები ნიკარაგუის წყლებში შევიდნენ, რითაც უხეშად დაირღვა ქვეყნის კონსტიტუცია, რადგან პარლამენტის ნებართვის გარეშე ამგვარი ვიზიტი ეწინააღმდეგება ნიკარაგუის კონსტიტუციის ნორმებს. ვიზიტის დროს რუსეთის ოფიციალურმა წარმომადგენლებმა ქვეყანას საავადმყოფოების, პოლიციისა და არმიის კომპიუტერიზაციისა და ელექტროგენერატორებით ინვენტარიზაციისათვის 200 000 აშშ დოლარის ღირებულების კომპიუტერები და გენერატორები გამოუყვეს.

¹¹¹ "В Никарагуа открылось посольство Абхазии". (April 26, 2012). *Apsny Press*.

2008 წლის დეკემბერში, დიმიტრი მედვედევსა და დანიელ ორტეგას შორის მოსკოვში გამართული მოლაპარაკების შემდეგ, რუსეთმა და ნიკარაგუამ რამდენიმე ორმხრივი შეთანხმება გააფორმეს. 2009 წელს ნიკარაგუამ რუსეთის მოქალაქეებისათვის უვიზო მიმოსვლა დააწესა. რუსეთის მხარდაჭერა ნიკარაგუისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი მას შემდეგ გახდა, რაც 2008 წლის ბოლოს არჩევნების გაყალბებისა და ადამიანთა უფლებებისა და დემოკრატიის ხელყოფის გამო ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა და ევროკავშირმა უარი განაცხადეს ნიკარაგუის დახმარებაზე.¹¹²

ერთ-ერთი ბოლო ოფიციალური შეხვედრა ორი ქვეყნის მეთაურებს შორის 2014 წლის 12 ივლისს შედგა, როდესაც რუსეთის პრეზიდენტი ვლადიმერ პუტინი ოფიციალური სახელმწიფო ვიზიტის ფარგლებში ქვეყნის დედაქალაქ მანაგუაში პრეზიდენტ ორტეგას შეხვდა.

საერთაშორისო მასშტაბით რიგით მესამე, ხოლო ლათინურ ამერიკაში მეორე სახელმწიფო, რომელმაც სამხრეთ ოსეთი და აფხაზეთი დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად ოფიციალურად აღიარა, გახლდათ ვენესუელა.¹¹³

ვენესუელის პრეზიდენტმა უგო ჩავესმა, რომელიც ყოველთვის განსაკუთრებული ანტიამერიკული განწყობილებით გამოირჩეოდა, აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური რესპუბლიკების დამოუკიდებლად აღიარების შესახებ მოსკოვში ვიზიტისას განაცხადა. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ვენესუელასა და სეპარატისტულ აფხაზეთს შორის კარგი ურთიერთობა ვენესუელის მიერ მისი დამოუკიდებლობის აღიარებამდეც არსებობდა. ჯერ კიდევ 2006 წლის ნოემბერში ვენესუელის ეროვნული ასამბლეის მოადგილე ლუის ტასკონ გუტიერესმა აფხაზეთში ვიზიტისას განაცხადა, რომ აფხაზეთს ვენესუელაში მეგობრები ჰყავდა და ქვეყანა მას მხარს დაუჭერდა დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლაში.¹¹⁴ ჩავესმა უპირობოდ დაიცვა რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიების

¹¹² Sanchez, Alex. (December 21, 2010). "Latin American Nations and the Geopolitics of State Recognition: Palestine, Caucasus, Kosovo and Taiwan". *The Cutting Edge*.

¹¹³ "Венесуэла признает Южную Осетию и Абхазию – Чавес". (September 10, 2009). Ria Novosti.

¹¹⁴ "Венесуэла поддержит Абхазию в ее стремлении к независимости". (November 16, 2006). *Abkhaziya.org*.

აღიარება და განაცხადა: „ჩვენ მხარს ვუჭერთ რუსეთს. რუსეთი მართალია და ის თავის ინტერესებს იცავს.“¹¹⁵

ვენესუელის აღიარების საპასუხოდ სერგეი ბაღაფშმა განაცხადა: „ჩვენ ყოველთვის გვქონდა ვენესუელისა და ლათინური ამერიკის სხვა ქვეყნების იმედი“.¹¹⁶ საქართველოს მაშინდელმა საგარეო საქმეთა მინისტრმა გრიგოლ ვაშაძემ დაგმო ჩავესის საქციელი და მას დიქტატორი უწოდა.¹¹⁷

ოფიციალური დიპლომატიური ურთიერთობები აფხაზეთსა და ვენესუელას შორის 2010 წლის ივლისში დამყარდა, როდესაც ბაღაფშის ვენესუელაში ვიზიტისას ოფიციალურ დოკუმენტს მოეწერა ხელი.¹¹⁸ ბაღაფშის ვიზიტის უმთავრესი მიზანი საერთაშორისო აღიარების მოპოვება და ლათინური ამერიკისა და კარიბის ზღვის რეგიონში ურთიერთობების გაღრმავება იყო. აფხაზეთის პრემიერ მინისტრმა სერგეი შამბამ განაცხადა კიდევაც, რომ მათ სჯეროდათ იმ ქვეყნების მხარდაჭერის, რომლებიც პატივს სცემდნენ ჩავესის, როგორც რეგიონის ლიდერის ავტორიტეტს.

აფხაზეთის დელეგაციას ვენესუელაში, ნიკარაგუის მსგავსად, სამხრეთ ოსეთის დელეგაციაც შეუერთდა. ორივე სეპარატისტი პრეზიდენტი ვენესუელაში დიდი პატივით მიიღეს და ქალაქ კარაკასის სიმბოლური გასაღებებიც კი გადასცეს.¹¹⁹ 23 ივლისს თანამშრომლობის, დიპლომატიური ურთიერთობების, მეგობრობისა და პოლიტიკური დიალოგის დაწყებისათვის ხელშეკრულებას მოეწერა ხელი.

ვენესუელის მიერ საქართველოს კუთვნილი ტერიტორიების დამოუკიდებელ რესპუბლიკებად აღიარება ჩავესის მხრიდან არა მხოლოდ რუსეთის ინტერესების გატარების, არამედ ამერიკის შეერთებული შტატების პოლიტიკის წინააღმდეგ მორიგი გალაშქრების საშუალებაც იყო, რადგან შტატებმა და დასავლურმა სამყარომ მკაცრად დაგმეს ავტონომიური რესპუბლიკების დამოუკიდებლობა და ხაზგასმით დააფიქსირეს, რომ ისინი საქართველოს განუყოფელი ტერიტორიებია. ჩავესმა რუსეთში ვიზიტი-

¹¹⁵ “Chavez recognizes Georgia rebels”. (September 10, 2009). *BBC News*.

¹¹⁶ “Venezuela recognizes S.Ossetia, Abkhazia”. (September 10, 2009). *Global Research*.

¹¹⁷ “Tbilisi Condemns Venezuela’s Abkhazia, S.Ossetia Recognition”. (September 10, 2009). *Civil.ge*.

¹¹⁸ “Президенты Венесуэлы и Абхазии подписали совместное Заявление о начале сотрудничества”. (July 24, 2010). *Abkhaziya.org*.

¹¹⁹ “Сергей Багапш и Эдуард Кокойты объявлены почетными гостями” Каракаса”. (July 22, 2010). *Vesti.Ru*.

სას შანსი ხელიდან არ გაუშვა და სტრატეგიული მულტინაციონალური ალიანსების ჩამოყალიბების იდეით გამოვიდა, რომელიც საბოლოოდ დაასრულებდა შეერთებული შტატების მსოფლიო დომინაციას და „პლური-პოლარულ სამყაროს“ ჩამოაყალიბებდა.¹²⁰

რუსეთის ლათინური ამერიკის ინსტიტუტის მკვლევარმა ემილ დაბაგიანმა განაცხადა: „ეს გადაწყვეტილება მოსალოდნელი იყო. ვენესუელელმა კანონმდებლებმა ბოლო მოსმენებზე მხარი დაუჭირეს რესპუბლიკების აღიარებას. ჩავესმა გასულ წელს პუტინს დაურეკა და უთხრა, რომ ვენესუელა მხარს უჭერდა რუსეთს მშვიდობის გაძლიერების მოქმედებებში და დაგმო ამერიკის იმპერიალისტური ქმედებები რეგიონში“.¹²¹

დსთ-ს პოსტკომუნისტური კომიტეტის უფროსი წევრი კონსტანტინ ზატულინი ამბობდა, რომ აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთს დამოუკიდებლად თანდათან ყველა ის ქვეყანა აღიარებდა, რომლებიც არ ეთანხმებიან ვაშინგტონის საგარეო პოლიტიკას.¹²² აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ საქართველოს საკითხი მსოფლიოს გავლენიანი მოთამაშეებისათვის მხოლოდ სათამაშო იყო და პოლიტიკური მანევრირების ერთ-ერთ იარაღს წარმოადგენდა.

ჩნდება მთავარი შეკითხვა: რატომ ჰქონდათ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის თვითგამოცხადებულ ლიდერებს ლათინური ამერიკის მხრიდან აღიარების იმედი? რეგიონის რამდენიმე სახელმწიფომ, კონკრეტულად კი მექსიკამ, კოსტა რიკამ და პანამამ ღიად გააკრიტიკეს რუსეთის პოლიტიკა საქართველოსთან მიმართებით და მხარი საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობასა და კავკასიის რეგიონში მშვიდობის შენარჩუნებას დაუჭირეს.¹²³

იმისათვის, რომ უკეთ გავერკვეთ, თუ რატომ იყვნენ მაინცდამაინც ნიკარაგუა და ვენესუელა საქართველოს კუთვნილი ტერიტორიების აღიარების საქმეში „პიონერები“, ამის ნათელსაყოფად აღნიშნული ორი ქვეყნის თანამედროვე საშინაო მდგომარეობის მიმოხილვაც კმარა. 2015 წლის

¹²⁰ Suggett, James. (September 11, 2009). "Venezuela Recognizes Independence of South Ossetia and Abkhazia".

¹²¹ "Venezuela recognizes S.Ossetia, Abkhazia". (September 10, 2009). Sputnik.

¹²² "Venezuela recognizes S.Ossetia, Abkhazia". (September 10, 2009). Sputnik.

¹²³ Sanchez, Alex. (December 21, 2010). "Latin American Nations and the Geopolitics of State Recognition: Palestine, Caucasus, Kosovo and Taiwan". *The Cutting Edge*.

მონაცემების მიხედვით ვენესუელა მსოფლიოში ნომერ პირველი კრიმინალური სახელმწიფოა (სამხრეთ სუდანის გვერდით), სადაც კრიმინალის ინდექსი 85.19%-ია, რითაც იგი 120 ქვეყანას შორის პირველ ადგილს იკავებს. ქვეყანაში უსაფრთხოების მაჩვენებელი სულ რაღაც 14.81%-ია. ნიკარაგუაში კი კრიმინალის დონე 33.63%-ს აღწევს.¹²⁴ ვენესუელას მოწინავე პოზიცია უჭირავს ორგანიზაცია „საერთაშორისო გამჭვირვალობის“ ყველაზე კორუფციული სახელმწიფოების ჩამონათვალშიც. ქვეყანას კორუფციის დონის მიხედვით მსოფლიოში 19 ქულით 161-ე ადგილი უჭირავს სირიის, ავღანეთისა თუ ჩრდილოეთ კორეის გვერდით, ხოლო ნიკარაგუას 28 ქულით 133-ე ადგილი.¹²⁵

ლათინური ამერიკის რეგიონში მრავლად იყვნენ ისეთი სახელმწიფოებიც, რომლებმაც მართალია სეპარატისტული ტერიტორიები დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ ოფიციალურად არ აღიარეს, მაგრამ აშკარა ცდუნების წინაშე ნამდვილად აღმოჩნდნენ და რომ არა საერთაშორისო საზოგადოების დამოკიდებულება ამ საკითხის მიმართ, ალბათ, დაუყოვნებლივ დაუჭერდნენ მხარს აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობას. მაგალითად, ეკვადორის პრეზიდენტმა რაფაელ კორეამ განაცხადა, რომ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთისგან დამოუკიდებლად ცნობის მოთხოვნის მიღების შემთხვევაში, ისინი აუცილებლად განიხილავდნენ მათი დამოუკიდებლობის აღიარების საკითხს. მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ აფხაზეთმა ეკვადორს აღიარების თხოვნით 2009 წლის დეკემბერში მართლაც მიმართა, ქვეყანას იგი დღემდე არ უღიარებია.¹²⁶

აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით აქტიური ნაბიჯები გადაიდგა დომინიკის რესპუბლიკის მხრიდანაც. ქვეყნის პარლამენტის წევრები აფხაზეთში 2010 წლის დეკემბერში ჩავიდნენ და რესპუბლიკის ოფიციალურ პირებს შეხვდნენ, მათ შორის პრემიერმინისტრ სერგეი შამბას. დომინიკის რესპუბლიკის წარმომადგენლებმა აფხაზებს თავიანთი მხარდაჭერა დაუდასტურეს და მათთან მეგობრული ურთიერთობების ჩამოყალიბების სურვილი გამოთქვეს. უფრო მეტიც, მათ აფხაზი კოლეგები სამ-

¹²⁴ “Crime Index for Country 2015 Mid Year”. Numbeo.com.

¹²⁵ “Corruption Perception Index 2014: Results”. *Transparency International*.

¹²⁶ “Abkhazia requests Ecuador to recognise its independence”. (December 3, 2009). *Abkhaz World*.

შობლოშიც მიიწვიეს. დომინიკის რესპუბლიკის ვიცეპრემიერმინისტრი აფხაზეთში 2011 წლის მაისში ჩავიდა და ოფიციალურ პირებს შეხვდა.¹²⁷ სერგეი ბაღაფშმა განაცხადა, რომ ქვეყანა აფხაზეთს იმავე თვეში აღიარებდა, მაგრამ ეს არ მომხდარა, რაშიც ალბათ გავლენა შეერთებულმა შტატებმაც მოახდინა. ამ განცხადების შემდეგ აშშ-ის სახელმწიფო დეპარტამენტის ევროპისა და ევრაზიული საქმეების მდივნის ასისტენტმა ფილიპ გორდონმა დომინიკის რესპუბლიკა გააფრთხილა იმ შედეგებზე, რომლებიც მათ მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარებას მოჰყვებოდა.¹²⁸

აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი ლათინური ამერიკის კიდევ ერთი სახელმწიფოს აღიარების „საფრთხის“ წინაშე 2011 წელს დადგნენ, როდესაც პერუს პრეზიდენტად უგო ჩავესის ახლო მეგობარი, არმიის ყოფილი ოფიცერი და მემარცხენე პოლიტიკოსი ოლიანტა უმალა აირჩიეს. უმალამ, როგორც პერუს ეროვნულმა პარტიის ლიდერმა, ქვეყნის კონგრესს აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარების წინადადებით ჯერ კიდევ 2009 წლის ნოემბერში მიმართა. მან პერუს მიერ რესპუბლიკების აღიარება კოსოვოს მაგალითით გაამართლა.¹²⁹ როგორც ყოფილმა სამხედრო ოფიცერმა და ქვეყნის მოქმედმა პრეზიდენტმა, უმალამ ზედმიწევნით კარგად იცის, რომ პერუს ამჟამინდელი სამხედრო აღჭურვილობა, რომელიც ქვეყანამ საბჭოთა კავშირისგან 30 წლის წინ შეიძინა, მოძველებულია. ქვეყანა ამჟამად ძველი სამხედრო ტექნიკის ახლით ჩანაცვლებას იწყებს. შესაბამისად, ოლიანტას მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარება გზას გაუხსნის პერუს რუსული სამხედრო შეიარაღებისკენ. რუსეთისაგან სამხედრო დახმარება პერუსათვის დღეს უდიდესი მნიშვნელობის მატარებელია, რადგან ქვეყანას ბრძოლა უწევს ისეთ ტერორისტულ ორგანიზაციასთან, როგორიცაა „ნათელი გზა“ და აქტიურადაა ჩაბმული ისტორიულ საზღვაო დავაში ჩილესთან. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ ბოლივიამ რუსეთისაგან შეიარაღებისა და საპრეზიდენტო

¹²⁷ "Вице-премьер Доминиканской республики встретится с руководством Абхазии". (May 13, 2011). *Interfax*.

¹²⁸ "US warns Dominican Republic against recognising South Ossetia, Abkhazia". (May 21, 2011). *ItarTass*.

¹²⁹ "Peruvian opposition urges recognition of S.Ossetia, Abkhazia". (November 19, 2009). *Sputnik*.

თვითმფრინავის შესაძენად კრედიტი მიიღო, ქვეყანას საქართველოს სეპარატისტული რეგიონები დამოუკიდებლად ჯერაც არ უღიარებია.

ოლიანტა უმაღლას არგუმენტებში მთავარი ადგილი ისევ კოსოვოს საკითხს უჭირავს, რადგან პერუმ იგი დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარა და რატომ არ უნდა აღიაროს სამხრეთ კავკასიის რესპუბლიკები? ოლიანტა აღნიშნავს, რომ პერუს ყოფილი პრეზიდენტი აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის აღიარებისაგან თავს ავლანეთსა და ერაყში აშშ-ის პოლიტიკიდან გამომდინარე იკავებდა, რადგან კავკასია ვაშინგტონისათვის საკვანძო რეგიონად იქცა.¹³⁰ შესაბამისად, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ სიტუაციის განმუხტვის შემდეგ, პერუ აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთს დამოუკიდებელ რესპუბლიკებად აღიარებს, მაგრამ ეს საკითხი, სავარაუდოდ, ქვეყნის ახალი პრეზიდენტის კომპეტენციაში გადავა.

დავუბრუნდეთ მთავარ შეკითხვას: რატომ აღიარეს აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი დამოუკიდებელ რესპუბლიკებად რუსეთის შემდეგ პირველებმა სწორედ ნიკარაგუამ და ვენესუელამ და როგორ შეიძლება ლათინური ამერიკის ქვეყნების მიერ სეპარატისტული ტერიტორიების აღიარების შემდგომი პროცესი წარიმართოს? უკვე არსებული მაგალითები საშუალებას გვაძლევს აღიარების პროცესის განმსაზღვრელი რამდენიმე ფაქტორი გამოვყოთ:

1) *ეს ნაბიჯი შესაძლებელია ლათინური ამერიკის მიერ პოლიტიკის გაფართოების მცდელობად ჩავთვალოთ. მათ სურთ გასცდნენ ნახევარსფეროს საზღვრებს და აქტიური როლი მსოფლიო პოლიტიკაშიც ითამაშონ.*

2) *გლობალიზაციასთან ერთად ლათინური ამერიკის ქვეყნები ცდილობენ იმ ტერიტორიებთან დაამყარონ კავშირი, რომლებიც მანამდე მათთვის ნაკლებად საინტერესო იყო.*

3) *აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარება გარკვეულწილად ანტიამერიკული განწყობილების გამოხატულება და ნიკარაგუისა და ვენესუელის მიერ ამერიკის შეერთებული შტატების საგარეო პოლიტიკის წინააღმდეგ გამოსვლა იყო, რომელიც ზურგში დანის*

¹³⁰ Sanchez, Alex. (December 21, 2010). "Latin American Nations and the Geopolitics of State Recognition: Palestine, Caucasus, Kosovo and Taiwan". *The Cutting Edge*.

ჩარტყმას უფრო ჰგავდა. ამის მაგალითი ისტორიას კარგად ახსოვს, როდესაც 1967 წელს აშშ-ისა და ისრაელის საწინააღმდეგოდ არგენტინამ, ბრაზილიამ და ურუგვაიმ პალესტინა დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ აღიარეს.

4) რუსეთის ინტერესების გატარება და მისი კეთილგანწყობის მოპოვება.

ლათინური ამერიკის ორი სახელმწიფოს მიერ საქართველოს სეპარატისტული ტერიტორიების დამოუკიდებლობის აღიარება, შესაძლოა, მთელი რეგიონის დიპლომატიის ნიმუშად იქცეს, რადგან არსებობს ალბათობა იმისა, რომ აფხაზეთი და სამხრეთ ოსეთი დამოუკიდებლად სხვა ლათინოამერიკულმა ქვეყნებმაც აღიარონ, როგორც ეს პალესტინის შემთხვევაში მოხდა. გარდა ამისა, სეპარატისტული რესპუბლიკების დელეგაციები მათი ყურადღების მისაპყრობად რამდენიმე ლათინოამერიკულ ქვეყანას ეწვივნენ. განსაკუთრებული აქცენტი რუსეთის მეგობარ ქვეყნებზე გაკეთდა, როგორიცაა: კუბა, ეკვადორი და ბოლივია. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სულაც არ იქნება გასაკვირი, თუ მომავალში აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობას კიდევ რამდენიმე ლათინოამერიკული ქვეყანა აღიარებს.

ალბათ, არავისთვის სადავო არ იქნება ის, რომ ნიკარაგუისა და ვენესუელისათვის აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის საკითხი გაცილებით უფრო ნაკლებ მნიშვნელოვანი და აქტუალური იყო, ვიდრე მათი პირადი ინტერესი და დაუფარავი მცდელობა კრემლისათვის ესიამოვნებინათ, რადგან რუსეთი მათთვის იარაღის პოტენციური მიმწოდებელი და მათი საექსპორტო საქონლის შემსყიდველია. ამის მაგალითებიც მრავლად არსებობს ისტორიაში და საიდუმლოს არავისთვის წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ ბოლო წლებში ვენესუელამ რამდენიმე მილიარდი აშშ დოლარის ღირებულების რუსული შეიარაღება შეიძინა და უგო ჩავესიც აქტიურად სტუმრობდა მოსკოვს. 2008 წელს კი დიმიტრი მედვედევის კარაკასში ვიზიტი დაგეგმილად დაემთხვა რუსეთის საზღვაო ძალების ჩასვლას ვენესუელაში კოლეგებთან ერთობლივი სწავლებისათვის.

აღსანიშნავია, რომ 2008 წელს პირველად მოხდა რუსეთის საზღვაო ძალების ლათინური ამერიკის წყლებში შესვლა ცივი ომის დაწყების შემ-

დეგ. რაც შეეხება ნიკარაგუას, პრეზიდენტი დანიელ ორტეგა ჯერ კიდევ 1970-იან წლებში, ცივი ომის აქტიურ ფაზაში, იყო მოსკოვის ერთგული მოკავშირე. მართალია, დღეს ნიკარაგუას რუსეთთან ძალიან ახლო ურთიერთობა არ აქვს, მაგრამ იგი ვენესუელასა და ბოლივიასთან ერთად ლათინური ამერიკის რეგიონში რუსეთის კარგი მეგობარია, რათა მათ ამ უკანასკნელისაგან სავაჭრო სარგებელი, ბაზარზე წვდომა, სამხედრო და სასაქონლო ვაჭრობაზე კარგი ფასები მიიღონ.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ნიკარაგუისა და ვენესუელის მიერ აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის აღიარება უპირველეს ყოვლისა საკუთარი ინტერესებით იყო განპირობებული და არა იმ ფაქტით, რომ ისინი იზიარებდნენ რესპუბლიკების თვითგამორკვევისა და დამოუკიდებლობის პრინციპებს ან, სულაც, ღრმად იყვნენ გარკვეულები საქართველოს გეოპოლიტიკურ პროცესებში. მსგავსი საგარეო პოლიტიკა ლათინური ამერიკისათვის სიახლეს არ წარმოადგენს და სავსებით მოსალოდნელია, რომ სადავო ტერიტორიები საქართველოში თუ მსოფლიოს სხვა წერტილში, რომლებიც დამოუკიდებლობას აღიარებენ, საერთაშორისო მასშტაბით პირველებმა ისევ ლათინური ამერიკის ქვეყნებმა აღიარონ, როგორც ეს კოსოვოს, ტაივანისა თუ პალესტინის შემთხვევაში მოხდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. *"Abkhazia requests Ecuador to recognise its independence"*. (December 3, 2009). Abkhaz World. Retrieved on August 10, 2015 from <http://abkhazworld.com/aw/current-affairs/459-abkhazia-requests-ecuador-to-recognise>
2. *"Chavez backs Russian recognition of Georgia regions"*. (August 29, 2008). Reuters. Retrieved on September 20, 2015 from <http://www.reuters.com/article/2008/08/29/us-georgia-ossetia-venezuela-idUSN2945876620080829>
3. *"Peruvian opposition urges recognition of S.Ossetia, Abkhazia"*. (November 19, 2009). Sputnik. Retrieved on October 10, 2015 from <http://sputniknews.com/world/20091119/156903771.html>
4. *"South Ossetia and Abkhazia will officially ask Ecuador to recognize their independence, the former Georgian republics' foreign ministers told RIA Novosti on Friday"*. (October 30, 2009). Sputnik. Retrieved on August 1, 2015 from <http://sputniknews.com/world/20091030/156651875.html>
5. *"US warns Dominican Republic against recognising South Ossetia, Abkhazia"*. (May 21, 2011). ItarTass. Retrieved on July 19, 2015 from <http://www.webcitation.org/5z6zkDSMX>

6. "В Никарагуа открылось посольство Абхазии". (April 26, 2012). Apsny Press. Retrieved on October 2, 2015 from <http://www.apsnypress.info/news/v-nikaragua-otkrylos-posolstvo-abkhazii/>
7. "Венесуэла поддержит Абхазию в ее стремлении к независимости". (November 16, 2006). Abkhaziya.org. Retrieved on October 11, 2015 from http://www.abkhaziya.org/news_detail.html?nid=14487
8. "Венесуэла признает Южную Осетию и Абхазию – Чавес". (September 10, 2009). Ria Novosti. Retrieved on October 11, 2015 from <http://ria.ru/world/20090910/184455246.html>
9. "Вице-премьер Доминиканской республики встретится с руководством Абхазии". (May 13, 2011). Interfax. Retrieved on June 14, 2015 from <http://www.interfax.ru/russia/189715>
10. "Президент Абхазии и возглавляемая им делегация прибыли в столицу Никарагуа — Манагуа". (July 18, 2010). Apsny Press. Retrieved on October 31, 2015 from <http://www.apsnypress.info/news/prezident-abkhazii-i-vozglavllyayemaya-im-delegatsiya-pribyli-v-stolitsu-nikaragua-managua-/>
11. "Президент Южной Осетии прибыл с официальным визитом в Никарагуа". (July 19, 2010). Apsny Press. Retrieved on October 31, 2015 from <http://www.apsnypress.info/news/prezident-yuzhnoy-osetii-pribyl-s-ofitsialnym-vizitom-v-nikaragua-/>
12. "Президенты Абхазии и Никарагуа подписали в Манагуа ряд межгосударственных документов". (July 21, 2010). Apsny Press. Retrieved on October 31, 2015 from http://www.apsnypress.info/news/prezidenty-abkhazii-i-nikaragua-podpisali-v-managua-ryad-mezhgosudarstvennykh-dokumentov-/?PAGEN_1=3
13. "Президенты Венесуэлы и Абхазии подписали совместное Заявление о начале сотрудничества". (July 24, 2010). Abkhaziya.org. Retrieved on October 11, 2015 from http://www.abkhaziya.org/news_detail.html?nid=26498
14. "Сергей Бараш и Эдуард Кокойты объявлены "почетными гостями" Каракаса". (July 22, 2010). Vesti.Ru. Retrieved on September 28, 2015 from <http://www.vesti.ru/doc.html?id=379726&cid=1>
15. "Южную Осетию и Абхазию в Никарагуа признали официально: подписаны все документы". (September 5, 2008). NEWSru.com. Retrieved on September 16, 2015 from <http://www.newsru.com/arch/world/05sep2008/nika.html>
16. "Abkhazia and Nicaragua officially establish diplomatic relations". (September 11, 2009). Abkhazia Today. Retrieved on October 30, 2015 from <http://abkhaziatoday.blogspot.com/2009/09/abkhazia-and-nicaragua-officially.html>
17. "Chavez recognizes Georgia rebels". (September 10, 2009). BBC News. Retrieved on October 1, 2015 from <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8248102.stm>
18. "Corruption Perception Index 2014: Results". Transparency International. Retrieved on October 26, 2015 from <https://www.transparency.org/cpi2014/results>
19. "Crime Index for Country 2015 Mid Year". Numbeo.com. Retrieved on October 26, 2015 from http://www.numbeo.com/crime/rankings_by_country.jsp
20. "El Presidente de la República Nicaragua Decreto No. 46-2008". Ministerio de Relaciones Exteriores. Retrieved on September 3, 2015 from https://www.cancilleria.gob.ni/publicaciones/r_osetia_s.pdf

21. "El Presidente de la República Nicaragua Decreto No. 47-2008". Ministerio de Relaciones Exteriores. Retrieved on September 3, 2015 from https://www.cancilleria.gob.ni/publicaciones/r_abjasia.pdf
22. "Nicaragua Considering Diplomatic Relations With Abkhazia, South Ossetia". (November 2, 2008). InsideCostaRica.com. Retrieved on October 17, 2015 from <http://insidecostarica.com/dailynews/2008/november/02/reg01.htm>
23. "Nicaragua recognizes independence of South Ossetia and Abkhazia". (September 4, 2008). The New York Times. Retrieved on October 24, 2015 from <http://www.nytimes.com/2008/09/04/world/americas/04iht-georgia.4.15904253.html>
24. "Nicaragua signs deal on relations with ex-Georgian republic" (September 11, 2009). Sputnik. Retrieved on September 22, 2015 from <http://sputniknews.com/world/20090911/156090940.html#ixzz3pqxng4p7>
25. "Security council briefed by political affairs, peacekeeping on Georgia developments, including 26 August recognition decrees on Abkhazia, South Ossetia". (August 28, 2008). Security Council: Press Release. Retrieved on June 2, 2015 from <http://www.un.org/press/en/2008/sc9438.doc.htm>
26. "Tbilisi Condemns Venezuela's Abkhazia, S.Ossetia Recognition". (September 10, 2009). Civil.ge. Retrieved on October 31, 2015 from <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=21451>
27. "Venezuela, Abkhazia to establish diplomatic ties". (September 15, 2009). Abkhaz World. Retrieved on October 4, 2015 from <http://abkhazworld.com/aw/current-affairs/292-venezuela-abkhazia-to-establish-diplomatic-ties>
28. "Южная Осетия установила дипотношения с Никарагуа". (April 14, 2010). LENTA.RU. Retrieved on September 17, 2015 from <http://lenta.ru/news/2010/04/14/nicaragua/>
29. Levy, Clifford J. (August 26, 2008). "Russia Backs Independence of Georgian Enclaves". The New York Times. Retrieved on July 12, 2015 from <http://www.nytimes.com/2008/08/27/world/europe/27russia.html?pagewanted=all&r=2&>
30. Reding, Andrew. (August 28, 2008). "That Caucasus hypocrisy". The Globe and Mail. Retrieved on July 4, 2015 from <http://www.theglobeandmail.com/globe-debate/that-caucasus-hypocrisy/article715734/>
31. Sanchez, Alex. (December 21, 2010). "Latin American Nations and the Geopolitics of State Recognition: Palestine, Caucasus, Kosovo and Taiwan". The Cutting Edge. Retrieved on September 1, 2015 from <http://www.thecuttingedgenews.com/index.php?article=31677>
32. Schmidt, Blake. (September 19, 2008). "U.S.-Nicaraguan Relations Chill as Ortega Faces Domestic Tests". World Politics Review. Retrieved on August 2, 2015 from <http://www.worldpoliticsreview.com/articles/2675/u-s-nicaraguan-relations-chill-as-ortega-faces-domestic-tests>
33. Suggett, James. (September 11, 2009). "Venezuela Recognizes Independence of South Ossetia and Abkhazia". Venezuelanalysis.com. Retrieved on September 27, 2015 from <http://venezuelanalysis.com/news/4787>
34. "Venezuela recognizes S.Ossetia, Abkhazia". (September 10, 2009). Sputnik. Retrieved on September 2, 2015 from <http://sputniknews.com/world/20090910/156084433.html>

The Aspects of International Recognition of Abkhazia and South Ossetia by some Latin American States

Summary

Several days later after the ending of 2008 Russo-Georgian war two Latin American states, Nicaragua and Venezuela formally recognized the independence of Abkhazia and South Ossetia. Moreover, in 2009-2010 between them diplomatic relations were established too. It's a paradoxical fact that after the bordering Russia disputed territories of Georgia were internationally recognized by the far Latin American states. Furthermore, the third Latin American state of Dominican Republic also expressed unclosed desire to declare independence of Abkhazia and Georgia and to start diplomatic relations with them.

The paper analyses and systematizes the motives which led Nicaragua and Venezuela to recognize Abkhazia and South Ossetia. The author tries to answer the questions: why particularly those two countries declared the independence of disputed Georgian territories and started diplomatic relations with them, while the rest of Latin American states refused to recognize self-declared republics and openly criticized Russian politics towards them. What role did Russia play in recognizing Abkhazia and South Ossetia by Nicaragua and Venezuela and why did they choose Russian interests over Georgian sovereignty; is it possible that next country to recognize Abkhazia and South Ossetia be another Latin American state?

Based on historical and analytical research methods, the author concludes that the reasons of recognizing Abkhazia and South Ossetia by Latin American states lies in Russo-Nicaraguan and Russo-Venezuelan relations. Their actions can also be considered as a step against the United States of America by the leaders of the two states. Hugo Chavez, the former president of Venezuela, even appealed the other states to recognize the independence of Abkhazia and South Ossetia.

ანტისაბჭოთა იდეოლოგია კავკასიის საეკლესიო კატაკომბებში (XX საუკუნის 30-70-იანი წლები)

ისტორიულად, მართლმადიდებლურ ქრისტიანობაში „სახელმადიდებლობა“ მწვალებლობად კლასიფიცირდება და ის ძირითადად რუსული მართლმადიდებლობისათვის („Имяславие“ – „სახელმადიდებლობა“ – ქ.პ.) დამახასიათებელი რელიგიური მოვლენაა. ამ საკითხზე სამეცნიერო წრეებში განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს: უდიდესი ნაწილი მხარს უჭერს მის მწვალებლურ ვერსიას, მცირე კი – მართლმადიდებლობის ერთ-ერთ განშტოებად მოიაზრებს.

„სახელმადიდებლობა“ ათონის წმინდა მთის მოღვაწეთა ნააზრევისა და პრაქტიკული საქმიანობის პროდუქტია, რომელმაც განსაკუთრებული განვრცობა ათონის მთის რუსულ მონასტრებში პოვა, იმთავითვე გასცდა თეოლოგიურ ჩარჩოს და პოლიტიკური დატვირთვა შეიძინა. რუსი თეოლოგები მას სამეცნიერო ტერმინით – „ონომატოდოქსიის“ სახელით იხსენიებენ და საეკლესიო მამების – გრიგოლ პალამასა და იოანე კრონშტადელის შემოქმედებას უკავშირებენ; „სახელმადიდებლობის“ მოწინააღმდეგენი კი – პანტიიზმს და ძველ ერესიოლოგთა აზროვნებას. ნიშანდობლივია, რომ „სახელმადიდებლობის“ პრობლემა დღემდე არსებობს რუსეთის ეკლესიასა და ათონის მთის სავანეებში, მათ შორის რუსულ მონასტრებშიც (5,123;4,531-535).

როგორც აღინიშნა, „სახელმადიდებლობამ“ ეკლესიაში პოლიტიკური დატვირთვა შეიძინა, „ჭეშმარიტი მართლმადიდებლური ქრისტიანობის“ მიმართულებად ჩამოყალიბდა და შესაბამისი საეკლესიო ორგანიზაცია – „კატაკომბორი ეკლესია“ შექმნა. ეს უკანასკნელი ანტაგონისტურ დამოკიდებულებებში იყო სახელმწიფო მმართველობის სისტემასთან და სახელმწიფო-ეკლესიის იდეოლოგიზებულ ურთიერთობასთან. ასე მაგალითად, თუ XIX საუკუნის 10-იან წლებში სახელმადიდებელი ბერები ებრძოდნენ რუსული თვითმპყრობელობის გავლენას ეკლესიაზე, საბჭოთა ეპოქის კატაკომბური ეკლესია ოპოზიციაში ედგა როგორც საბჭოთა ხელისუფ-

ლებას, ისე მის სამსახურში მდგომ „წითელ ეკლესიას“. ასეთმა კურსმა ბევრი ავნო ე.წ. ჭეშმარიტი მართლმადიდებლობის მიმდევრებს, რამაც განსაზღვრა მათი ეკლესიის იატაკქვეშეთის საქმიანობაც. საეკლესიო იატაკქვეშეთმა მოიცვა XX საუკუნის დასაწყისიდან სრულიად რუსეთის იმპერიის საზღვრები; განსაკუთრებულად ძლიერი ბირთვი კავკასიის რეგიონში მოქმედებდა.

კავკასიის კატაკომბური ეკლესია რუსეთის სახელმწიფოებრიობისათვის იმთავითვე ყველაზე საშიშ ელემენტად ჩამოყალიბდა და შესაბამისად, ხელისუფლების აგრესიაც მის მიმართ განსაკუთრებული სიმკაცრით გამოვლინდა. კავკასიური კატაკომბიზმი იმპერიული პოლიტიკის შეურიგებელი მტერი იყო და ერთნაირად ებრძოდა ჯერ ცარიზმულ-თვითმპყრობელურ და, მოგვიანებით, საბჭოურ იმპერიალიზმს (8,70; 12, 43; 15,17-19).

კავკასიის კატაკომბელ არქიელთა საბჭოურ ეკლესიასთან დამოკიდებულების მკაფიო მაგალითია 1923 წელს მათი წერილი მღვდელ პავლე ფლორენსკისადმი, რომელშიც აღწერილია სახელისუფლებო სინოდის არქიელთა „ღვთისმგმობი საქმიანობა“. მათ კატაკომბელები „ქუჩის ჯამბაზებად“ იხსენიებენ და გმობენ საბჭოთა ხელისუფლებასთან თანამშრომლობას (19,203;16,64-65;7,38).

კავკასიის კატაკომბელების მიმართ საბჭოთა ხელისუფლება უმკაცრეს რეპრესიებს ატარებდა; 20-30-იან წლებში მიმდინარეობდა კავკასიაში მობინადრე ბერების მასიური დაპატიმრებები. 1930 წელს სამთავრობო საგანგებო კომისიამ შექმნა საქმე – „საეკლესიო-მონარქისტული ორგანიზაცია – ჭეშმარიტი მართლმადიდებლობის“ სრულიად საკავშირო ცენტრი“, რომელშიც განსაკუთრებული ადგილი ეკავა „სახელმადიდებლობის კონტრევოლუციურ-მონარქისტული ორგანიზაციის“ საქმეს. ამ საქმეს ხელისუფლებამ მიაწერა რუსეთის საზოგადოების თვალსაჩინო წარმომადგენლები, ანტისაბჭოთა იდეოლოგიის მომხრე სწავლულები და სასულიერო პირები: ნოვოსელოვი, ლოსევი, ლოსევ-სოკოლოვი, გოროვი; მღვდლები – ანდრეევი, პროზოროვი და სხვები. ეს უკანასკნელები კავკასიის კატაკომბური ეკლესიის აქტივისტები იყვნენ. მათ ბრალად ედებოდათ საბჭოთა ხელისუფლების, როგორც „ანტიქრისტეს ხელისუფლების“ დამხობის მცდელობა. მათ ფარულ შეხვედრებში მონაწილეობდნენ კავ-

კასიის კონტრევოლუციური ორგანიზაციის წევრი კატაკომბელი ბერები, რომლებიც კავკასიის მიუდგომელ მთებს შეფარებულები არალეგალურად ცხოვრობდნენ და საბჭოთა იმპერიის საწინააღმდეგო პროპაგანდას ეწეოდნენ კავკასიის მოსახლეობაში.

კავკასიის კატაკომბელ ბერებს ხელისუფლებამ ბრალად წაუყენა „კულტურული რევოლუციის“ წინააღმდეგ ბრძოლა, ემიგრანტულ ეკლესიასთან და თეთრგვარდიელებთან თანამშრომლობა. ბრალდებულთა ნაწილს სიკვდილით დასჯა შეეფარდა, მეორეს – სამუდამო პატიმრობა (3,207-209;6,117;11,71).

სახელისუფლებო რეპრესიებს ემსხვერპლა იდეოლოგიურად ძლიერი კატაკომბური არაერთი მონასტერი: 1929 წლის 1 მარტს დარბეულ და გაუქმებულ იქნა რუსული სახელმადიდებლობის ფუძემდებლის, სქიმონაზონ ილარიონ დოლმაჩევის მიერ დაარსებული „ტიომნიე ბუკის“ სავანე, პიატიგორსკის ათონის ღვთისმშობლის მიძინების მონასტერი. 30-იან წლებში რეპრესიებმა შეიწირეს „სწავლული სახელმადიდებლები“: პ. ფლორენსკი და მ. ნოვოსელოვი (13,24-27;14,48).

რეპრესიების მიუხედავად, დევნას გადარჩენილი კატაკომბელები კვლავინდებურად აგრძელებდნენ ანტისაბჭოთა პროპაგანდას და „წითელ ეკლესიასთან“ ბრძოლას. რეპრესიებმა პირიქით, გაზარდა კატაკომბელი ბერების რიცხვი, განსაკუთრებით გაძლიერდა აფხაზეთის მთიანეთის კატაკომბური მონასტრები.

XX საუკუნის 40-იანი წლების დასაწყისიდან საბჭოთა სისტემასთან ბრძოლაში განსაკუთრებული აქტიურობით გამოირჩეოდა „კონტრევოლუციური ტიქონოვ-სახელმადიდებელთა იატაკქვეშეთის ცენტრი“, რომელიც სოხუმის კატაკომბური საეკლესიო ორგანიზაცია იყო; ასევე, მაიკოპის სახელმადიდებელი ბერების თემი და სხვა.

30-იანი წლების მიწურულიდან ორგანიზაციის წევრი სამღვდელოება და მრევლი ფარულად იკრიბებოდა მრევლის ოჯახებში და ფარულად ატარებდა ღვთისმსახურებას. ამ დროისათვის, საბჭოთა კავშირის სხვა ტერიტორიებისაგან განსხვავებით, კავკასიის მთიანეთში კატაკომბური საეკლესიო ორგანიზაცია უკვე სრულყოფილად იყო ფორმირებული; კავკასიის კატაკომბებში მომრავლდა ფარულად ხიროტორინებული სამღვდელო დასი (13;14).

საბჭოთა იმპერიაში მიმდინარე საეკლესიო პროცესებმა, ერთი მხრივ, ანტისაეკლესიო სახელისუფლებო პოლიტიკამ და ეკლესიის მოდერნიზაციამ, „წითელი ეკლესიის“ ფორმირებამ, განახლებული სამღვდელთა ხელისუფლებასთან თანამშრომლობამ და მეორე მხრივ, ანტისაბჭოურმა საეკლესიო დაჯგუფებამ, ქვეყანაში მორწმუნე საზოგადოების დაბნეულობა გამოიწვია. მრევლში დაისადგურა ეკლესიისა და რწმენისადმი ბუნდოვანმა განწყობამ. მრევლის ნაწილი „ახალ ეკლესიას“ ერთგულებდა, ნაწილსაც სისტემასთან მეზრძოლი კატაკომბური ეკლესიის სჯეროდა. საეკლესიო განხეთქილება კი მრევლსა და სამღვდელთა ერთმანეთს უპირისპირებდა და მათ შორის კონფლიქტურ ვითარებას ჰქმნიდა. მრევლში მკაფიოდ შეინიშნებოდა რწმენისადმი დამოკიდებულების ნაირსახეობა, განსაკუთრებით კავკასიის მრავალეთნიკურ მრევლში, რომლის წევრთა განსხვავებული კულტურული ტრადიციები აისახებოდა მათ მართლმადიდებლურ სარწმუნოებაზე. საკითხში გარკვევისათვის მოვიყვანთ სახელისუფლებო და კატაკომბური ეკლესიების მრევლის რწმენისა და ეკლესიისადმი მიდგომის თვისობრივი მახასიათებლების ნიმუშს (2,251;9,101-103;12,17-19).

კავკასიის კატაკომბური ეკლესიის მრევლი პირობითად იყოფა ორ ძირითად ჯგუფად:

1. *„ჭეშმარიტი მართლმადიდებელი“ მრევლი, რომელიც არ ცნობდა საბჭოურ საპატრიარქო ინსტიტუტს;*
2. *რწმენაში გაუცნობიერებელნი, რომელნიც ინერციით აღიარებდნენ ღვთისადმი რწმენის ისტორიულ ტრადიციას, საეკლესიო ცხოვრების არსში რეალურად ვერ ერკვეოდნენ.*

საბჭოთა ხელისუფლების მორჩილი, „წითელი ეკლესიის“ მრევლი მხოლოდ ერთ ჯგუფად მოიაზრება – ე.წ. „დიპლომატები“, იგივე რაციონალისტები, რომლებიც ცხოვრობდნენ ეკლესიის, როგორც ორგანიზაციის და არა როგორც სულიწმინდის სახლის ინტერესებით. ისინი ამართლებდნენ „წითელი ეკლესიის“ ხელისუფლებასთან თანამშრომლობას და მის საეკლესიო პოლიტიკას. მათი რწმენით, სწორედ ასეთ პოლიტიკას ძალუძდა მიმდინარე ანტირელიგიურ გარემოებაში ეკლესიის გადარჩენა (5,79-82;10,20-23;18,29-33).

მრევლში მოქმედებდა კიდევ ერთი ჯგუფი – ე.წ. ნეიტრალურები, გამომდინარე მათი ერთნაირი დამოკიდებულებიდან როგორც „წითელი ეკლესიის“, ისე კატაკომბური დაჯგუფებებისადმი. ისინი მტკიცეულად განიცდიდნენ პატრიარქების იძულებით კომპრომისს მთავრობასთან და მათ მძიმე მდგომარეობას თანაგრძნობით ეკიდებოდნენ. შექმნილ გარემოებაში ხელისუფლებას ადანაშაულებდნენ, რომელიც ცდილობდა ეკლესიის ავტორიტეტის დაკნინებას და მრევლში მისდამი უნდობლობას ნერგავდა. აღნიშნულ მრევლში ადგილი ჰქონდა აზრთა დაპირისპირებასაც. უკიდურესად რადიკალები „წითელ ეკლესიას“ ადანაშაულებდნენ სისტემატურ კომპრომისულ პოლიტიკაში. დროთა მანძილზე მათ მიატოვეს სახელისუფლებო ეკლესია და კატაკომბურ ეკლესიაში გადაინაცვლეს, თუმცა, კვლავინდებურად ლოცვებში საბჭოთა ხელისუფლებას იხსენიებდნენ; ნეიტრალური ფრთა ბოლომდე ერთგულებდა წითელ სამღვდელოებას და კატეგორიულად ემიჯნებოდა კატაკომბურ ეკლესიას (5,67-70;9,93;10,11-13;11,40).

სამამულო ომის წლები კატაკომბური ეკლესიისათვის გარდამტეხი ხანა იყო. ზოგადად ეკლესიას მეორე მსოფლიო ომში უაღრესად მნიშვნელოვანი პოლიტიკურ-სამხედრო-სტრატეგიული დანიშნულება ჰქონდა. შესაბამისად, ორივე მოწინააღმდეგე მხარე სხვა მრავალ საკითხთან ერთად დაინტერესებული იყო კავკასიის მოსახლეობის, მრევლისა და ეკლესიის პოლიტიკური ორიენტაციით. გარე ძალა განსაკუთრებულ ინტერესს კავკასიის, ყირიმის და დონის რეგიონებში მოქმედი კატაკომბური დაჯგუფებებისადმი იჩენდა.

ომის დაწყებას კავკასიის კატაკომბური ეკლესია დადებითად შეხვდა. კატაკომბელი სამღვდელოებისათვის ყველა, ვინც საბჭოთა სისტემას ებრძოდა, მათ მომხრედ მოიაზრებოდა, თუმცა მათ რიგებშიც იყვნენ განსხვავებული შეხედულებისანი. კატაკომბელების ნაწილი ფარულად თანამშრომლობდა ემიგრანტულ ეკლესიასთან და ფაშისტური გერმანიის ხელისუფლებასთან. მათ შეიარაღებული ანტისაბჭოური ფორმირებებიც კი შექმნეს. გერმანელთა უკან დახვევის პერიოდში, კატაკომბელებმა დასავლეთ ევროპას მიაშურეს. ნიშანდობლივია, რომ კავკასიის კატაკომბელები კატეგორიულად გაემიჯნენ დამპყრობლებს, თუმცა კვლავინდებურად აგრძელებდნენ ანტისაბჭოთა აგიტაციას. ისინი კავკასიის მთებში დარჩ-

ნენ და ფარულ პროპაგანდას ეწეოდნენ მოსახლეობაში. კავკასიელი კატაკომბელები განსაკუთრებული სიფრთხილით მოქმედებდნენ, რამეთუ ომის წლებში მათი გამოვლინების მიმართულებით ხელისუფლება აქტიურად იღვწოდა; აქტიური ხასიათი შეიძინა მათმა დაპატიმრებებმა, დეპორტაციამ შორეულ აღმოსავლეთში და სხვა (7,22-24; 15,19-22;19,222).

სამამულო ომის მიწურულს, სახელისუფლებო საეკლესიო პოლიტიკამ კურსი იცვალა: აღსდგა საპატრიარქო ეკლესია-მონასტრები, გათავისუფლდა პატიმრობაში მყოფი სამღვდელოება, მთავრობამ კატაკომბელ სამღვდელოებას დედაეკლესიის წიაღში დაბრუნებისაკენ მოუწოდა. მთავრობის ეკლესიისადმი ლოიალურმა დამოკიდებულებამ კატაკომბური ეკლესიის დანიშნულება დააკნინა; შესაბამისად, შემცირდა კატაკომბელი სამღვდელოებისა და მრევლის რაოდენობაც (8,315-317).

კატაკომბური ეკლესიის გააქტიურების ახალი ეტაპი 50-იანი წლებიდან დაიწყო; აქტიურ ფაზაში შევიდა მათი ანტისაბჭოური მოღვაწეობაც, რასაც ხელისუფლებამ მკაცრი რეპრესიებით უპასუხა. 60-იანი წლების დასაწყისიდან იატაკქვეშელი ქრისტიანების დევნა ოფიციალურად დაკანონდა; დაიხვეწა კატაკომბელებთან ბრძოლის მეთოდები. ხელისუფლებამ კატაკომბურ ეკლესიაში ჩამოაყალიბა „ფსევდოკატაკომბელთა“ ჯგუფი, გააძლიერა თავისი აგენტურა „ჭეშმარიტ ქრისტიანთა“ თემებში და კატაკომბელებში განხეთქილების პროვოცირება მოახერხეს (19,270-272).

XX საუკუნის 90-იანი წლების მეუდაბნოე კატაკომბელთა მცირე დაჯგუფებები კვლავინდებურად მოქმედებდნენ კავკასიის მთებში. კელიების დატოვება მათ მხოლოდ საქართველო-აფხაზეთის ომის (1991-1992) დასაწყისში მოუწიათ, თუმცა, ცალკეული კატაკომბელი მეუდაბნოე დღემდე მოღვაწეობს კავკასიის მიუვალ კელიებში.

ამრიგად, რელიგიური იატაკქვეშეთისა და, კონკრეტულად, კავკასიის საეკლესიო კატაკომბიზმის (13;14) წარმოშობისა და მისი განვითარების მიზეზები სახელმწიფოს ეკლესიისადმი არასწორი პოლიტიკის შედეგი იყო. ამავდროულად, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ კატაკომბური ეკლესიის ფენომენმა აჩვენა არა მხოლოდ შინაგანი სიმტკიცე და საკუთარი იდეოლოგიისადმი ერთგულება, არამედ, თვითგანვითარება-აღორძინების ძლიერი უნარიც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არქიმანდრიტი ლაზარე, თანამედროვე ბერ-მონაზვნობის შესახებ, თბ., 2005
2. პავლიაშვილი ქ., საეკლესიო გლობალიზაციის ისტორია კავკასიაში, თბ., 2008
3. პავლიაშვილი ქ., საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორია 1800-1945 წლებში, თბ., 2008
4. პავლიაშვილი ქ., ქრისტიანობის ისტორია, თბ., 2010
5. Андреев И., Записки о катакомбной церкви в СССР, М., 2000
6. Боголемов А. А., Церковь под властью коммунизма, Мюнхен, 1958
7. Бонч-Бруевич В. Д., О религии, религиозном сектантстве и церкви, М., 1959
8. Зарин П., Политическая маскировка религиозных организаций, М., 1934
9. Зырянов П. Н., Русское монашество в современное время, Церковь и время, 1(18), М., 2002.
10. Каушанский П. Л., Идеология и деятельность христианских сект, Кемерово, 1965
11. Клибанов А. И., Из мира религиозного сектантства. Встречи, беседы, наблюдения, М., 1974
12. Навагинский С., Церковное подполье, Воронеж, 1929
13. Половинкин С. М., Имяславцы Кавказа, М., 2005
14. Половнев И., Страна Псху. Очерки, Сухум, 1931
15. Путинцев Ф., Политическая маскировка религиозных организаций, М., 1931
16. Путинцев Ф., Политическая роль и тактика сект, М., 1935
17. Ченикалова Е., Вл., Создание Афонских монастырей на Кавказе и их роль в просвещении региона, М., 2003
18. Шкаровский М. В., Русская православная церковь при Сталине и Хрущеве, М., 1999
19. Andreyev A., Russian Catacomb Saints, Platina, 1988

Anti-Soviet Ideology in Catacomb Church of the Caucasus (30-70-ies of XX century)

Summary

Bases for establishment of catacomb church can be found in the school of Orthodox Christianity –so called “Imiaslavie“ (onomatodoxy), which in the church history is recognized to be Russian church element and in ecclesiastic teaching has qualification of heresy. Mentioned viewpoint has also opponents in scientific circles of church. They consider “Imiaslavie“ to be one of the branches of Orthodoxy and not the heresy at all.

In XIX-XXcenturies, catacomb church was a movementresisting initially to Russia and then to Soviet imperialism. The strongest ecclesiastic group throughout Russian empire was in Caucasus region, where clergy being persecuted by government found refuge.

Catacomb movement seemed to be dangerous for government and the latter purposefully struggled against it. A number of Caucasian catacombiens became victims of repressions, which took place in 30-ies of XX century. Illegally acting monasteries of mountain regions of the Caucasus were closed.

Catacomb church movement had serious impact on the attitude of believers. Flock was treated according to its attitude towards church. There appeared so called “Real Orthodoxes”, “neutrals” and “radicals”. Each wing had its opinion regarding church’s being in State service and underground church ideology.

Persecution of catacomb church by the government can be divided into several stages:

1. *30-ies of XX century;*
2. *Period of II World War (1939-1945);*
3. *50-60-ies of XX century;*
4. *70-ies of XX century;*

Among the above years, period of patriotic war was distinguished with compromise policy towards the church, what resulted in catacomb movement to become baseless. State repressions, renewed in 60-70-ies of XX century, made for revival of catacomb church, what continuous illegal functioning up to present period.

Establishment-development of catacomb church was a result of State’s wrong policy towards church. Phenomenon of catacomb movement clearly shown, that it had internal strength and adherence to own ideology.

The Balance-of-power Mechanism in the Georgian-Abkhaz Conflict and the Transformation of Russia-Georgia Relations (1993-2003)

The signing of the Sochi cease-fire (July 27, 1993) and the following end of military actions (September 30, 1993) marked the end of the most turbulent period in the history of modern Georgia, full of warfare, destabilization and civil war. On the other hand, the restoration of peace in conflict zones and the establishment of political stability created favorable conditions for shifting the concentration from solely internal affairs to foreign policy issues too. In this context, Georgia paid a great attention to its northern neighbor as the Russian Federation was not only a state which shared political, economic, military and other issues of common concern with Georgia, but also the only state that actively engaged in the Abkhazian and South Ossetian conflicts and brokered the peace-process.

Under the CIS mandate, the Russian military obtained the status of peacekeeping forces in Abkhazia on October 21, 1994¹³¹. The granting of this mandate was based on the agreement on a ceasefire and separation of forces, signed by SokratJinjolia and JabaLoseliani on May 14, 1994¹³². As to the South Ossetian conflict, the Joint Peacekeeping Forces (Russian, Georgian and Ossetian contingents) had started their mission in July, 1992. Obviously Georgia had to consider Russian political and, what was much more important, military presence in both conflicts in order to reassess Russia's increasing factor in its foreign policy strategy. The first two expressions of the aforesaid reconsideration were Georgia's accession to the Collective Security Treaty (September 9, 1993)¹³³ and the appeal of the Chairman of the State Council of Georgia Eduard Shevardnadze to the CIS for Georgia's inclusion in that post-Soviet integration model which was approved on December 3, 1993¹³⁴.

¹³¹ Lynch D., *The Conflict in Abkhazia: Dilemmas in Russian 'Peacekeeping' policy*, Royal Institute of International Affairs, London, 1998, p. 30.

¹³² *Agreement on a Ceasefire and Separation of Forces*, Moscow, May 14 1994.

¹³³ "Союзники ОДКБ", No. 3, 2011, стр.1.

¹³⁴ Информационный вестник Совета глав государств и Совета глав правительств СНГ "Содружество", 1993 г., N 5, стр. 131.

The next and, in fact, historical moment arrived on February 3, 1994 when Russian President Boris Yeltsin paid a one-day visit to Tbilisi. The exclusiveness of the visit was stipulated by the fact that this was the first and so far the only visit of a Russian president to Georgia. The two states signed nearly 25 intergovernmental agreements, including the treaty of friendship, good-neighborhood and cooperation, as well as agreements on free trade, the legal status of Russian border troops in Georgia etc. The first treaty was supposed to be the anchor of Russia-Georgia relations, however the Russian State Duma refused to ratify it as it contained some provisions concerning Russia's support to Georgian Armed Forces. Perhaps, the failure of the strategic treaty was the reason why mass media qualified Yeltsin's visit as "a fulminant visit to stalemate"¹³⁵. During the first years of post-war period Georgian-Russian relations were developing in an indisputably positive way, however the failure of ratification created vacuum which later resulted in minor crises and escalation in interstate relations. This point was later highlighted by Eduard Shevardnadze: in his interview to "RIA Novosti" he mentioned that in case the treaty was ratified, "the situation would radically change"¹³⁶.

The treaty on the legal status of Russian border troops was another important accord that upgraded Russian-Georgian relations to a new level. Taking the responsibility for the protection of Georgia-Turkey interstate border, Russia secured its national interests against "other possible players" in the South Caucasus.

As it was mentioned, the Russian Federation was the only state that was directly engaged in the Georgian-Abkhaz conflict, along with the UN which was represented by an observing mission (UNOMIG). From the very escalation of the conflict Russia was a signatory state in almost all documents, concerning the peace regulation. Moreover, Russia actively engaged in humanitarian aspect of the conflict: on April 4, 1994 Russia, Georgia, Abkhazia and the UN signed an agreement on refugee and IDP issues¹³⁷.

Taking into consideration the fact that from the very collapse of the Soviet Union Georgia adopted Russia-sceptic position and was against close political-military and economic integration among CIS states, Russia had to apply balance-of-power policy between Sukhumi and Tbilisi. In this context, Russian foreign policy was succumbed to several transformations which, in their turn, influenced

¹³⁵ "Пепия Б., Молниеносный" визит в тупик. 15-летие российско-грузинского договора, <http://ria.ru/analytics/20090203/160856950.html> (Accessed 15 Jan. 2015).

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Четырехстороннее соглашение о добровольном возвращении беженцев и перемещенных лиц, Москва, 4 апреля 1994 года, <http://www.un.org/ru/peacekeeping/missions/past/unomig/94-397.pdf> (Accessed 04 March, 2015).

Russian-Georgian relations. In 1991-1993 Russian authorities had not formulated official position yet and limited state actions only by mediation efforts and calls for peaceful coexistence and cessation of hostilities. That said, Russia's policy towards the Georgian-Abkhaz conflict indirectly supported Sukhumi. That support was expressed by passive actions, namely unwillingness to qualify the movement, headed by Abkhaz leader Vladislav Ardzinba as separatism or violation of Georgia's territorial integrity.

Radical changes in Russia's "carrot and stick" policy took place on December 19, 1994 when Russia placed an embargo on Abkhazia and restricted border-crossing for Abkhazians¹³⁸. On January 19, 1996 the Council of Heads of State of the CIS adopted a resolution "on measures of the regulation of the conflict in Georgia, Abkhazia" which condemned Abkhazia's unconstructive steps in refugee issues. The 6th point of the agreement stated that the signatory states would not engage in trade, financial, transport or other relations with representatives of all structures, established in Abkhazia otherwise than by the consent of the Georgian government¹³⁹. The blockade of Abkhazia went deeper on April 15, 1997 when the Abkhaz population was isolated from world telecommunication¹⁴⁰.

Pressure on the Abkhaz party was exercised also in negotiation process. On August 6, 1997 Russian minister of foreign affairs Evgeni Primakov met Vladislav Ardzinba in Sochi and agreed to pay a visit to Tbilisi together. The most interesting fact was that Ardzinba's and Primakov's visit took place on August 14, 1997, i.e. right 5 years after Georgian army entered Sukhumi¹⁴¹. Though Shevardnadze-Primakov-Ardzinba meeting did not result in significant achievements, the usage of a symbolic date was, no doubt, a clear message to belligerent parties as well as international community which was increasingly criticizing ineffectiveness of the Russian mediation.

¹³⁸ Жидков С.К., Псоу и Ингур: новые стратегические рубежи Проблемы обустройства и укрепления российско-абхазской и российско-грузинской границы в сложной политической обстановке, <http://riss.ru/evrazijsvo/4230/> (Accessed 21 Oct. 2015).

¹³⁹ Решение о мерах по урегулированию конфликта в Абхазии, Грузия, Москва, 19 января, 1996 года, <http://www.e-cis.info/page.php?id=20519>, (Accessed 04 March, 2015).

¹⁴⁰ Авидзба А. Ф., Становление независимого абхазского государства и Российская Федерация (1993-2008 гг.), <http://www.kavkazoved.info/news/2013/08/12/stanovlenie-nezavisimogo-abhazskogo-gosudarstva-i-rossijskaja-federacija-1993-2008-i.html> (Accessed 24 Feb. 2015).

¹⁴¹ Двали Г., Бериулава И., Шеварднадзе и Ардзинба подписали заявление, "Коммерсантъ" №134, 16 октября, 1997г., <http://www.kommersant.ru/doc/182652> (Accessed 03 Feb. 2015).

In mid 1990s, Russia's balance-of-power mechanism seemed to have positive impact on Russia-Georgia relations. On September 15, 1995 Eduard Shevardnadze and Russian Prime Minister Viktor Chernomyrdin signed an agreement “on Russian military bases on the territory of the Republic of Georgia”. According to the treaty 4 Russian military bases were planned to establish in Batumi, Vaziani, Gudauta and Akhalkalak¹⁴². That said, the developments in late 1990s show that Russian policy towards the Georgian-Abkhaz conflict was solely a temporary success. Georgian Parliament refused to ratify the 1995 accord and continuously linked the ratification to the regulation of the conflict. In October, 1997 Georgian Minister of Foreign Affairs Irakli Menagarishvili “warned” Russia that Georgia will withdraw from the CIS if Georgia’s territorial integrity is not restored¹⁴³. In December, 1997 Georgian parliament established 4 special commissions, three of which aimed at investigating the membership in the CIS, Russian military presence in the state and the merits of the CIS¹⁴⁴. Apparently, perspectives of Russian-Georgian rapprochement enjoyed a widespread skepticism among Georgian MPs, therefore the establishment of such bodies called those perspectives into question. Simultaneously, Georgian authorities exercised pressure on Russian military, living in Georgia. This approach, which D. Lynch calls “low-intensity harassment”, was expressed by checks at Russian airports in Vaziani and Alekseyevka, bans on military transportations, court cases, customs checks and so on¹⁴⁵.

Why did Georgian authorities change their position towards Russia and to what extent was it conditioned by the Georgia-Abkhaz conflict? First of all, it is very important to define the goals that the Georgian government hoped to achieve through rapprochement with Russia. The newly independent Georgia was one of the four former Soviet republics that did not sign the Alma Ata Protocol and Declaration in 1991, as well as the only post-soviet state that joined the CIS later (other states were founding members). Similarly, Georgia did not become a founding member of the Collective Security Treaty.

Nevertheless, internal developments in Georgia in 1991-1993, namely the military failure, severe challenges in economic and army-building issues, civil war, forced Eduard Shevardnadze to reassess Russia’s role and the level of engagement

¹⁴² Договор между Российской Федерацией и Республикой Грузия о российских военных базах на территории Республики Грузия, Тбилиси, 15 сентября, 1995г., [http:// www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/3E777EE93F0AC86FC3257DB900477CED](http://www.mid.ru/bdomp/spd_md.nsf/0/3E777EE93F0AC86FC3257DB900477CED) (Accessed 18 Jan. 2015).

¹⁴³ Lynch D., *The Conflict in Abkhazia...*, p.19.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Ibid., p. 33.

with Russia. In this regard, Georgia set up 3 major goals: a) suppressing the forces of Zviad Gamsakhurdia's supporters and the end of civil war, b) support for the recovery of Georgian economy and Armed Forces, c) restoration of Georgian control over breakaway regions.

In 1993, the end of civil war was of utmost importance for Georgia as the state was on the verge of collapse. Gamsakhurdia's supporters controlled Western Georgia, especially the strategic port of Poti which highly reinforced the forces of the ex-president and disabled Tbilisi's access to the Black Sea. In his memoirs E. Shevardnadze confessed that with Georgia being on the verge of collapse he saw no alternative but joining the CIS¹⁴⁶. On October 14, 1993 (in response to Shevardnadze's appeal) the Russian Navy entered Poti, while on October 28, 1993 Georgia-based Russian troops took Samtredia-Poti railway, thereby causing heavy losses to rebels¹⁴⁷. In short, Shevardnadze's calculations, regarding reestablishing state order with Russian support, were completely realized.

However, the same calculation turned to be counterproductive in the context of Georgian-Abkhaz conflict. Until late 1990s Georgian authorities expected that Georgian-Russian rapprochement would necessarily contribute to Abkhazia's incorporation in Georgia. Failed expectations gradually undermined credibility towards Russia. Though Russia expressed signs of "solidarity" (by adopting pro-Georgian documents and blocking Abkhazia's access to Russian territory), this kind of support was declarative, rather than pragmatic for the conflict resolution. Furthermore, in 1994-1997 no progress was achieved during the negotiation process. On July 24, 1995 the conflicting parties initialed a protocol on the peaceful regulation¹⁴⁸. After the protocol failed, Russian Minister of Foreign Affairs Evgeni Primakov proposed a project of another protocol, quite similar to the previous one. Both documents supposed Abkhazia's incorporation in Georgia as an autonomous republic and did not satisfy Abkhaz officials. Vladislav Ardzinba reiterated that Abkhazia's return to Georgia was possible only through establishment of confederative ties between Tbilisi and Sukhumi.

The growing vagueness over the legal status of Abkhazia not only affected Russian-Georgian relations, but also influenced Georgia's regional policy on the whole.

¹⁴⁶ Шеварднадзе Э., Когда рухнул железных занавес, Встречи и Воспоминания, Москва, "Европа", 2009, стр.371.

¹⁴⁷ Chervonnaya S., Conflict in the Caucasus: Georgia, Abkhazia and the Russian Shadow, London, "Gothic Image", 1994, p.168.

¹⁴⁸ Колбаи В., Хаиндрава И., Сарджвеладзе Н., Чомахидзе Е., Герешидзе А., Гарантии по невозобновлению боевых действий: опасения в контексте грузино-абхазских взаимоотношений, Тбилиси, Грузинский фонд стратегических и международных исследований, 2009, стр. 80-83.

Since late 1990s, Georgia bolstered economic and military cooperation with states that conduct Russia-skeptic policy (Ukraine, Azerbaijan) or at least compete with Russia in the South Caucasus (Turkey). On February 18, 1997 Eduard Shevardnadze arrived in Baku on official visit, during which the parties discussed pipeline projects, circumventing Russian territory. Shevardnadze and Aliyev decided to export Azerbaijani oil by Baku-Supsa pipeline. In Baku Georgian President declared that “without Azerbaijan Georgia is a geopolitical stalemate, as well as Azerbaijan without Georgia”¹⁴⁹. Moreover, on October 29, 1998 leaders of Azerbaijan, Georgia, Turkey, Kazakhstan, Uzbekistan, Heydar Aliyev, Eduard Shevardnadze, Suleyman Demirel, Nursultan Nazarbayev and Islam Karimov signed the Ankara declaration which supported the realization of the Baku-Tbilisi-Ceyhan oil pipeline¹⁵⁰.

Along with economic cooperation, Georgia bolstered interstate military ties. On April 15, 1998 Georgia and Turkey signed a memorandum of understanding on military cooperation¹⁵¹. Only in 1998-1999 Turkey allocated \$9.3mln for the reconstruction of Georgian Armed Forces. In March, 1999 Turkey and Georgia signed another agreement, according to which Turkey allocated \$5.5mln for the reconstruction of Georgian military objects¹⁵². In May, 1998 Georgia and Turkey held joint military exercises (“Caucasian Amazonia-98”). Georgia also participated in NATO-sponsored “Sea Breeze-97” military exercises which were attended by the US, Ukrainian, Romanian, Bulgarian and Turkish military¹⁵³.

Another expression of anti-Russian stance in Georgia's foreign policy was the creation of the Consultative Forum of GUAM in Strasbourg (October 10, 1997)¹⁵⁴. Though GUAM (Georgia, Azerbaijan, Ukraine, Moldova) stressed the importance of cooperation in security, European integration, economic, social, scientific, educational, energy, transport and other issues, it de facto aimed at counterbalancing Russia and diminishing Russian influence in the post-soviet territory in a collective way.

A unique symbol of complaint against Russian policy was the change in military staff in Georgia. In April, 1998 President Shevardnadze appointed Davit

¹⁴⁹ Двали Г., Грузия и Азербайджан строят евразийский нефтяной мост, “Коммерсантъ” №16, 21 February, 1997, <http://www.kommersant.ru/doc/172941> (Accessed 30 Jan. 2015).

¹⁵⁰ Baran Z., The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Implications for Turkey, *The Baku-Tbilisi-Ceyhan Pipeline: Oil Window to the West*, Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program, Uppsala, 2005, p. 106.

¹⁵¹ Eaton M., Major trends in military expenditure and arms acquisitions by the states of the Caspian region, *The Security of the Caspian Sea Region*, Oxford University Press, New York, 2001, p. 96.

¹⁵² Arshakyan G., Yeghiazaryan A., Turkish-Georgian relations in the context Turkey's regional policy in 1991-2001 (in Armenian), in: *21st CENTURY*, No. 2(48), 2013, p.52.

¹⁵³ NATO-sponsored Naval Exercise Underway in Ukraine, *Monitor* Vol. 3, Issue 157, http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=19809&tx_ttnews%5BbackPid%5D=211&no_cache=1 (Accessed 24 Oct. 2015).

¹⁵⁴ Организация за демократию и экономическое развитие – ГУАМ, <http://guam-organization.org/node/240> (Accessed 24 Oct. 2015).

Tevzadze as the new Defense Minister. The previous minister, Vardiko Nadibaidze was a former Soviet officer, whereas Tevzadze got his military education in United States and other members of the NATO (Germany, Italy), so obviously the latter was more favorable figure for the West, rather than Russia.

Thus, the correlation between the Georgian-Abkhaz conflict and Georgia's regional policy shows that the missing flexibility in the balance-of-power mechanism created a stalemate situation that Georgia could not bear. Though Russia imposed considerable limitations on Abkhazia and publicly reiterated its support to Georgia's territorial integrity, the aforesaid mechanism, in fact, meant Abkhazia's secession from Georgia as official Tbilisi did not exercise power on the territory of the autonomous republic and Vladislav Ardzinba turned to be the leader of a de-facto independent state which had launched a state-building process after the Supreme Council of Abkhazia approved the project of Abkhazia's constitution (November 26, 1994)¹⁵⁵.

The ineffectiveness of the Russian peacekeeping mission and Russia's mediation attempts became apparent after the 1998 crisis in Gali and the 2001 crisis in Kodori gorge. The eruption of wide-scale clashes between Georgians and Abkhazians, as well as the inability of Russian peacekeeping forces to prevent the escalation and to provide security in the conflict zone, marked the beginning of another transformation phase in Russia-Georgia relations.

Regression in bilateral relations conditionally started in August, 1999 when Vladimir Putin became the Prime Minister of Russia. On September 9, 1999 the government headed by Putin decided to cancel all restrictions regarding the crossing of Russia's interstate borders with Georgia and Azerbaijan¹⁵⁶. This means that Russia lifted the embargo that was put on Abkhazia in 1994 and thereby created new opportunities for the economic recovery of Abkhazia and the activation of visits and meetings between Russian and Abkhaz representatives. For example, during his visit to Moscow in 2002, Abkhazia's Prime Minister Anri Jergenia discussed political, military, economic, energy issues with Russian officials¹⁵⁷.

On November 17, 1999 Russia and Georgia signed a joint declaration, according to which Russia was obliged to close its military bases in Vaziani and Gudauta until July 1, 2001¹⁵⁸. Georgia's pressure and refusal to host Russian military

¹⁵⁵ Конституция Республики Абхазия, 26 ноября 1994 года, г. Сухум, № 187-с.

¹⁵⁶ Постановление Правительства Российской Федерации от 09.09.1999 № 1029 О признании утратившими силу постановлений Правительства Российской Федерации, Москва.

¹⁵⁷ Абхазский премьер-министр обсудил в Москве вопросы восстановления энергетики республики, "РИА Новости", <http://ria.ru/economy/20020419/121615.html> (Accessed 07 Feb. 2015).

¹⁵⁸ Совместное заявление Российской Федерации и Грузии, Стамбул, 17 ноября 1999 года, <http://www.osce.org/ru/library/14118?download=true> (Accessed 27 Oct. 2015).

bases highly undermined the guarantees of Russian influence in Georgia and South Caucasus on the whole. A unique response to Georgia's decision followed in December 2000, when Russian authorities imposed a visa regime for Georgian nationals. Though officially aimed at preventing the penetration of terrorists from Pankisi Gorge¹⁵⁹, the visa regime made Georgian authorities face a myriad of political, social, economic and other issues. This decision engendered serious hardship for Georgian foreign economic policy as it heavily relied on Russia. The issue of free movement of citizens was equally important as a considerable part of Georgian nationals lived in Russia as migrant workers. Therefore, Russia's step was widely perceived as a political demarche against Georgia.

Based on the analysis of the post-war decade-long period under Shevardnadze's chairmanship and presidency, we have come to the conclusion that during the given period Russian-Georgian relations have passed 3 important transformation phases. The first phase (1993-1997) embraces a period during which Russia and Georgia prepared a background for partnership and cooperation by activating official visits and signing several key treaties. In this period Georgia heavily relied on rapprochement with Russia as a tool for the peaceful resolution of the Georgian-Abkhaz conflict. The second phase (1997-1999) can be characterized as a "stagnation period" which actually became a transition line that stopped the progress in bilateral relations and "paved the way" for regressive developments. The growing skepticism and criticism over Russian peacekeeping mission, the engagement in international energy projects and the activation of economic, military and political ties with states, having strong differences with Russia, exemplified the deepening gap between Russia and Georgia as partner states. As to the third phase (1999-2003), it was, to some extent, stipulated by the cabinet change in Russia. The signing of the joint declaration on Russian military bases and new actions initiated by the Russian government not only did not strengthen Russia-Georgia partnership, but also damaged perspectives of possible rapprochement in the future.

However, despite the cataclysms in bilateral relations in 1993-2003, neither Russia nor Georgia led their relationship to total confrontation as it took place in the following years. As G. Gvalia, B. Lebanidze and Z. Iashvili typically mentioned in their research, after all, under Shevardnadze Georgia perceived Russia as a "complicated but necessary partner"¹⁶⁰.

¹⁵⁹ Представители России и Грузии обсудят визовый режим между странами, "РИА Новости", <http://ria.ru/world/20131219/985263943.html> (Accessed 24 Feb. 2015).

¹⁶⁰ Gvalia G., Lebanidze B., Iashvili Z., *Political Elites, Ideas and Foreign Policy: Explaining and Understanding the International Behavior of Small States in the Former Soviet Union*, Tbilisi, Iliia State University Press, 2011, pp.42-43.

ნოდარ გრძელიშვილი

საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი, თბილისი, საქართველო

სამხრეთ კავკასიის რეგიონის ეკონომიკური ინტეგრაციის პერსპექტივები

ისტორიამ გვარგუნა ისეთ უნიკალურ რეგიონში ცხოვრება, როგორიც კავკასიაა. უნიკალური, რადგან დედამიწის ეს მცირე ნაწილი გამორჩეულია საკუთარი ეთნოგრაფიული, კულტურული თუ ლანდშაფტური მრავალფეროვნებით. კავკასიის სამხრეთით და შემდგომ უკვე ჩრდილოეთში წარმოქმნილმა დიდმა იმპერიებმა კი განაპირობეს თავსმოხვეული პოლიტიკური ნებით აღნიშნული რეგიონის გარედან მართვა, ან მისი ცალკეული ნაწილების უშუალო მიერთება, მისთვის არაორგანულ სხვადასხვა პოლიტიკურ სივრცეებში. კავკასიის მოსახლეობის პოლიტიკური ბედი სწორედ მის მეზობელ იმპერიათა აღზევება-დაცემას უკავშირდებოდა, რის გამოც ვერ შედგა კავკასიის ხალხთა ბუნებრივი, შიდა ინტერესზე დაფუძნებული ერთობა.

იმდენად დიდია წარსულის რეციდივი, რომ, დღესაც, როდესაც სამხრეთ კავკასიაში უკვე სამი დამოუკიდებელი სახელმწიფოა საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის სახით, მნელია საუბარი აღნიშნული სახელმწიფოები მიზანმიმართულად, საკუთარი ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე ატარებდნენ ურთიერთსასარგებლო პოლიტიკას.

საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის წარმოქმნილი მჭიდრო, კეთილმეზობლური ურთიერთობა ძირითადად დაფუძნებულია აზერბაიჯანული ენერგომატარებლების ტრანსპორტირებაზე საქართველოს ტერიტორიის გავლით და ამ ენერგეტიკული პროექტების განხორციელებაში უდიდესი როლი ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს მიუძღვით, რომელთა უკან შესაბამის სახელმწიფოთა გეოპოლიტიკური ინტერესები იკვეთება.

ჰიპოთეზურად რომ წარმოვიდგინოთ, სომხეთის მდებარეობა ენერგეტიკულ მაგისტრალზე, აზერბაიჯანის და სომხეთის ეკონომიკური ინტერესი პლუს დასავლეთის ქვეყნების უდიდესი ჩართულობა, ყარაბახის თითქოსდა გადაუჭრელ კონფლიქტს გაანეიტრალებდა.

აქედან გამომდინარე, ჩვენი აზრით, კავკასიაში არ გვაქვს გადაუჭრელი ეთნო- და ტერიტორიული პრობლემები, არამედ მხოლოდ საკუთარი ინტერესების არგაგება და, შესაბამისად, არგატარება.

რეგიონული თანამშრომლობის უზრუნველყოფის უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს, გარდა გეოგრაფიული სიახლოვისა, წარმოადგენს რეგიონის ქვეყნების საერთო მიზნების და ამოცანების ქონა. რეგიონი არა მარტო გეოგრაფიული ერთეულია (ისტორიულ-გეოგრაფიული კავკასიის შემთხვევაში), არამედ აქ მოსახლე ადამიანები უნდა აღიქვამდნენ მას, როგორც ერთიანსა და მთლიანს.

იმ აზრთან შეგუება, რომ კავკასია მუდამ იქნება დიდ სახელმწიფოთა გეოპოლიტიკური ინტერესის გატარების, მათი ურთიერთმეტოქეობის ადგილი, სამივე სახელმწიფოს დიდწილად აქცევს ინერტულ პოლიტიკურ ობიექტად, რომელთა შორის ურთიერთობებიც გარე ძალათა ინტერესზე იგება.

მიგვაჩნია, რომ სამივე სახელმწიფოს მოვალეობაა უარი თქვას წარსულზე დამოკიდებულებაზე «path dependence» და ურთიერთობები ააგოს საერთო კავკასიურ ეკონომიკურ მერკანტილიზმზე. ამისათვის, პირველ რიგში, ადგილობრივ პოლიტიკურ ელიტებს სჭირდებათ აზნეზია, რათა წარსულის ბნელი აჩრდილები გაიფანტოს.

მჭიდრო ეკონომიკური კოოპერაცია, მრავალმხრივი ეკონომიკური თანამშრომლობა სამივე სახელმწიფოს შორის, გაზრდის კავკასიის სახელმწიფოთა კონკურენტუნარიანობას და, შესაბამისად, მათ მყარ პოლიტიკურ საფუძველზეც დააყენებს.

სამხრეთ კავკასიის რეგიონს ვერ განვიხილავთ, როგორც ცალკე მდგომ ეკონომიკურ სუბიექტს, იგი უნდა განვიხილოთ, როგორც მსოფლიოს ეკონომიკური სისტემის ნაწილი, მსოფლიო ბაზრის შემადგენელი ნაწილი, ამიტომ პრინციპული მნიშვნელობა აქვს, დღევანდელი პოლიტიკური და ეკონომიკური პირობების გათვალისწინებით, სამხრეთ კავკასიის რეგიონის ეკონომიკური პოტენციალის კომპლექსურ შესწავლას და შემდგომ მის ამოქმედებას. სწორედ, რეგიონის საწარმოო ძალები და ეკონომიკური განვითარების არსებული დონე ინტეგრაციული პროცესების გადრმავეების ერთ-ერთ უმთავრეს ფაქტორად შეიძლება მივიჩნიოთ და განვიხილოთ კიდევ.

სამხრეთ კავკასიის რეგიონში ახალი ეკონომიკური ინტეგრაციული კავშირების სტრუქტურას და ინტენსივობას განსაზღვრავს რეგიონის თითოეული ქვეყნის ეკონომიკური დონე და პოტენციალი, რეგიონის თითოეული ქვეყნის განვითარების თავისებურებები, მათი ტრადიციები, საწარმოო-სამეურნეო და ბიზნესგამოცდილება. სწორედ მათ საფუძველზე რეგიონის ქვეყნებს შორის ურთიერთობებში ობიექტურად უნდა შეირჩეს ის საერთო ინტერესები, რომლებიც განაპირობებენ ეკონომიკური კავშირების გაღრმავებას და განვითარებას.

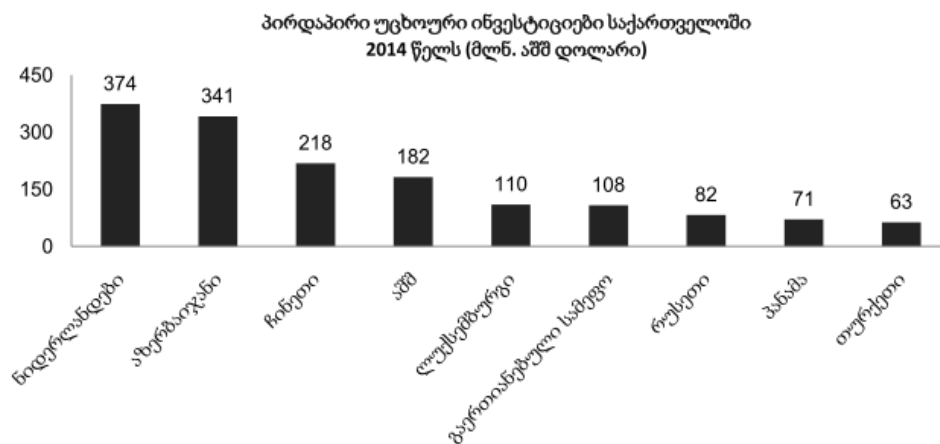
იმ წმინდა კავკასიურ დარგებს შორის, სადაც შესაძლებელია თანამშრომლობის გაღრმავება და განვითარება, უპირველეს ყოვლისა სოფლის მეურნეობა მოიაზრება. სამივე ქვეყანაში დიდია სოფლად მცხოვრებთა რიცხვი, სასოფლო-სამეურნეო მიწები სამივე ქვეყნის მნიშვნელოვან ნაწილს მოიცავს და, შესაბამისად, რეგიონი დიდადაა დამოკიდებული სოფლის მეურნეობაზე, თუმცა, ამავდროულად, ეფექტიანობა საკმაოდ დაბალია და შემდგომ განვითარებას მოითხოვს. ეფექტურობის ამაღლების მიზნით აუცილებელია სამივე ქვეყნის კოორდინირებული და მიზანმიმართული ძალისხმევა. თითოეული ქვეყნის პოტენციალის გამოყენება, ერთობლივი წარმოებების შექმნით ურთიერთშეცება და ურთიერთდახმარება დიდად შეუწყობს ხელს დარგის სწრაფი ტემპით განვითარებას და ამასთანავე ხელშემწყობი ფაქტორიც იქნება საერთაშორისო ბაზარზე სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ფართოდ გასვლისა და დამკვიდრებისათვის.

ასევე არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ დღეისათვის მსოფლიო ტურიზმის ინდუსტრიაში სულ უფრო პოპულარული ხდება სოფლის ტურიზმი, აგროტურიზმი, ღვინის ტურიზმი, კულინარიული ტურიზმი, ეკოლოგიური ტურიზმი, რომლებიც პირდაპირ ან მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული განვითარებულ სოფლის მეურნეობაზე. ამ მიმართულებებით ტურისტების ზრდა კი პირდაპირპროპორციულია ქვეყნის შემოსავლების ზრდასთან.

მრავალი ეკონომისტის თვალსაზრისით, რომელსაც ჩვენც ვიზიარებთ, საქართველოს ინტეგრირება რეგიონულ ეკონომიკაში და ამით ქვეყნის პოტენციალის ზრდა და შეუქცევადი განვითარება, დიდწილად დამოკიდებულია სრულფასოვანი და მაღალი ხარისხის ტურისტული ინდუსტრიის განვითარებაზე.

ტრანსსაზღვრო თანამშრომლობა მნიშვნელოვან როლს თამაშობს მოსაზღვრე რეგიონებს შორის ინტეგრაციული პროცესების განვითარებაში. საზღვრისპირა რეგიონების თანამშრომლობის პროგრამები კავკასიის რეგიონში უნდა განვიხილოთ, როგორც კონფლიქტების ტრანსფორმაციისა და მშვიდობის დამყარების ინსტრუმენტი. ამ თვალსაზრისით, საზღვრისპირა რეგიონების თანამშრომლობა იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას საქართველოს კონტექსტში, როგორც კონფლიქტის დარეგულირების, მშვიდობის და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ინსტრუმენტი. ქვეყანა, რომელთანაც საქართველოს სახმელეთო საზღვარი აქვს და ტრანსსაზღვრო თანამშრომლობა არ მიმდინარეობს, ეს რუსეთია.

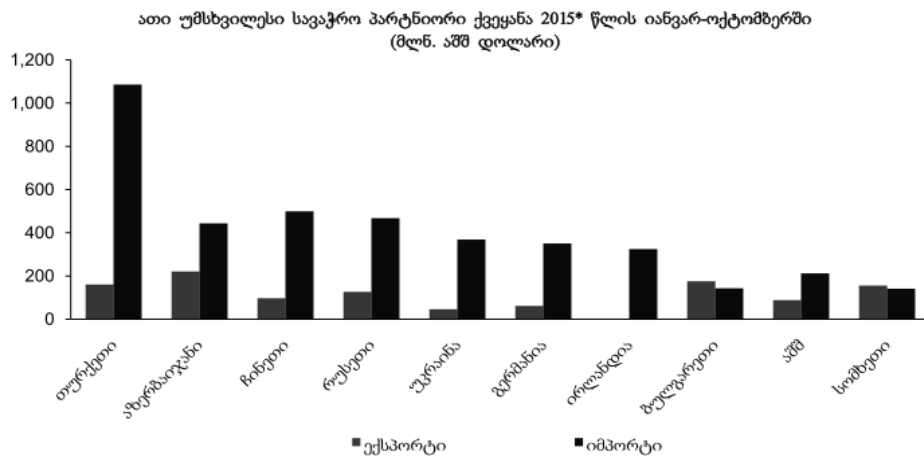
ინტეგრაციული პროცესების გაძლიერების ფონზე, სამხრეთ კავკასიის რეგიონი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისა და დაბანდების გაცილებით მიმზიდველი ობიექტი გახდება, ამ ფაქტს კი უდიდესი მნიშვნელობა შეიძლება მივანიჭოთ დღევანდელი კრიზისული სიტუაციიდან რეგიონის ქვეყნების გამოყვანის, ეკონომიკური სტაბილურობის, მისი შენარჩუნებისა და განვითარებისათვის.

წყარო: http://geostat.ge/cms/site_images/files/georgian/bop/FDI_2014-GEO.pdf

ინვესტიციების მოზიდვის რეალური გასაღები ამა თუ იმ რეგიონის პოლიტიკური კლიმატის თავისებურებებშია, კერძოდ, ჯანსაღ მაკროეკონომიკურ პოლიტიკაში, საკუთრების მკაფიოდ ჩამოყალიბებულ უფლებებში და ეფექტიანად ფუნქციონირებად ფინანსურ და საბანკო სექტორებში.

ში. რეგიონულმა ინტეგრაციამ შეიძლება ხელი შეუწყოს ინვესტიციების მოცულობის ზრდას, თუ იგი არსებითად ამალავს პოლიტიკისადმი ნდობას და აფართოებს ბაზრებს, მაგრამ ეს პროცესი შეთანაწყობილ უნდა იქნეს ადეკვატურ ზოგადპოლიტიკურ კურსთან.

*წინასწარი მონაცემები.

წყარო http://geostat.ge/cms/site_images/files/georgian/bop/FTrade_10_2015_GEO.pdf

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ განვითარებადი ქვეყნებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს „ჩრდილოეთი-სამხრეთი“ და არა „სამხრეთი-სამხრეთი“ ტიპის რეგიონული ინტეგრაციული კავშირის შექმნას. თუ რომელიმე განვითარებადი ქვეყანა მიზნად ისახავს რეგიონული ინტეგრაციის კურსის გატარებას, მისთვის თითქმის ყოველთვის უკეთესი იქნება ხელშეკრულების დადება დიდ და მდიდარ ქვეყანასთან, ვიდრე პატარასთან და ღარიბთან. რაც შეეხება ვაჭრობას, დიდი და მდიდარი ქვეყანა ალბათ საქონლის უფრო ეფექტიანი მიმწოდებელი/ მომხმარებელი და სტიმული იქნება ადგილობრივი მწარმოებლებისათვის კონკურენტული ზრდის გასააქტიურებლად. ეს რეკომენდაცია რა თქმა უნდა არ არის აბსოლუტური: „ჩრდილოეთი-სამხრეთი“ ტიპის რეგიონულმა კავშირმა რომ სტაბილური სარგებელი მოიტანოს, საჭიროა მთელი რიგი პირობების დაცვა, ამასთან, „ჩრდილოეთ-სამხრეთის“ ვარიანტი ხელმისაწვდომი როდია ყველა განვითარებადი ქვეყნისათვის.

ბევრი ქვეყანა რამდენიმე რეგიონული ინტეგრაციული კავშირის წევრია. თუ ეს ხელშეკრულება თავსებადია, მრავალმხრივი წევრობა შეიძლება იყოს უაღრესად სასარგებლო იმ პირობით, რომ რეგიონული ინტეგრაციული კავშირის შექმნა თავისთავად სასურველია, თუმცა აქ საშიშროებაც არსებობს, მაგ.: რეგიონული ინტეგრაციული კავშირის წევრებს შორის შეიძლება წარმოიშვას წინააღმდეგობა პოლიტიკაში მესამე ქვეყნებთან მიმართებით; მათ შეიძლება გამოიყენონ სხვადასხვა წესი, რომელიც არეგულირებს სხვადასხვა წყაროდან მიღებული ერთისა და იმავე საქონლის იმპორტს, ან სხვადასხვა ტექნიკური მოთხოვნები – ყველაფერი ეს იწვევს გართულებას, ხარჯების ზრდას და ვაჭრობის არამდგრადობას.

ინტეგრაციის ევროპულმა გამოცდილებამ დაგვანახა, რომ სწორედ ეკონომიკურ, სამეცნიერო და კულტურულ თანამშრომლობას შეუძლია გადაწყვიტოს სახელმწიფოთა შორის არსებული ყველაზე რთული პრობლემები.

ამგვარად, მხოლოდ მჭიდრო ურთიერთთანამშრომლობით მიეცემა შანსი ჩვენს რეგიონს ასოცირდეს მშვიდობასა და წარმატებულობასთან, ითამაშოს ცივილიზაციათა ხიდის მნიშვნელოვანი როლი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბარათაშვილი ე, გრძელიშვილი ნ, გალახვარიძე ნ, ნადირაშვილი ნ, (2010), „რეგიონული ეკონომიკა“, თბილისი;
2. ბარათაშვილი ე, კალანდაძე ლ, გრძელიშვილი ნ, (2010), „ბიზნესის კონკურენტუნარიანობა და ადმინისტრირება“, თბილისი;
3. გრძელიშვილი ნ, (2014), *ტრანსსასაზღვრო რეგიონული ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში. V საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „ტურიზმი: ეკონომიკა და ბიზნესი“*. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. აჭარის არ. ტურიზმის და კურორტების დეპარტამენტი. ქ. ბათუმი;
4. გრძელიშვილი ნ, (2014), რეგიონული კლასტერები და საქართველო. საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „ეკონომიკისა და ეკონომიკური მეცნიერების განვითარების აქტუალური პრობლემები“, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი. თბილისი;

5. საზღვრისპირა რეგიონების თანამშრომლობა, (2010), სახელმძღვანელო, საქართველოს ახალგაზრდა ეკონომისტთა ასოციაცია, თბილისი;
6. Вардомский Л.Б., Пылин А.Г., Соколова Т.В. (2014) Страны Южного Кавказа: особенности развития и регионального взаимодействия. – М.: Институт экономики РАН;
7. Маркедонов С.М. (2007) Постсоветский Южный Кавказ: традиционализм плюс модернизация // Прогнозис.. № 1 (9);
8. Захаров В.А., Арешев А.Г. (2010) Кавказ после 08.08.08: старые игроки в новой расстановке сил. М.,
9. http://geostat.ge/cms/site_images/files/georgian/bop/FDI_2014-GEO.pdf
10. http://geostat.ge/cms/site_images/files/georgian/bop/FTrade_10_2015_GEO.pdf

Economic Integration Perspectives of South Caucasus Region

Summary

It's historical award to live such a unique region as Caucasus. Really unique, because this little part of the world is discriminated with its ethnographic, cultural or landscape variety.

Caucasian people political fate interconnected with the fall and rise of their neighbor countries, that is the reason why it couldn't start natural, inside interest growth unity of Caucasian people.

It is so much relapse, that nowadays there are three independent countries: Georgia, Armenia and Azerbaijan, it's very hard to say, that this countries purposely wear useful politics from their national own desire.

This conception, that Caucasus will always be the place of geopolitical interest and rival of great countries. These three countries become inert political objects, where relationships build according to the outward power interests.

We consider, that it's responsibility of those three countries to reject on „path dependence” path and build relationships on unity Caucasus economical mercantilism. Solid economic cooperation, many-sided economical collaboration among these three countries increase the competition and accordingly to this, they can make hard political base.

It's very important to learn south Caucasus region economical potential and set in motion according to nowadays political and economic conditions.

To lead these terms it'll give our region the chance to play the important role of Civilization Bridge, associate with peace and success.

**საერთაშორისო ურთიერთობებში „რბილი ძალის“ პრაქტიკის
დანერგვა სამიზნე ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ
პროცესებზე გავლენის მოპოვებისა და შენარჩუნების მიზნით.
ქეისი – რუსეთის „რბილი ძალა“ საქართველოსა და სომხეთში**

რუსეთის იმპერიული სახელმწიფოს ჩამოყალიბების საწყის პერიოდშივე გამოიკვეთა კავკასიის რეგიონზე პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენის მოპოვების აუცილებლობა, რაც თავის მხრივ შავი და კასპიის ზღვების კონტროლის საშუალებას იძლეოდა. რუსეთის იმპერიის სამხრეთისკენ ექსპანსიიდან მოყოლებული, კავკასიის რეგიონმა თავისი გეოპოლიტიკური და სამხედრო დანიშნულება რამდენჯერმე შეიცვალა. თავდაპირველად ის წარმოადგენდა გეოპოლიტიკურ, გეოეკონომიკურ და სამხედრო პლაცდარმს. საბჭოთა კავშირის შექმნის შემდეგ, კავკასიის რეგიონმა თავისი უწინდელი მნიშვნელობა შეიცვალა და სამხედრო თავდაცვითი და ექსპანსიური ზონის დანიშნულება შეიძინა, რაც აუცილებელი იყო გეოპოლიტიკურად საშუალო სიძლიერის მქონე ქვეყნებისგან - ირანისა და თურქეთისგან თავდაცვის აუცილებლობით.

აღსანიშნავია, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, სამხრეთ კავკასიის დამოუკიდებელი სახელმწიფოები გეოპოლიტიკურად სულაც არ იყვნენ დამოუკიდებელნი და კვლავაც რუსეთის გეოსტრატეგიული და გეოეკონომიკური ინტერესების უზრუნველყოფის ფუნქციას ასრულებდნენ. ამ გარემოებას ისიც ადასტურებდა, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ დასავლეთი პოსტსაბჭოთა სივრცეს ჯერ კიდევ მოსკოვის ინტერესების სფეროდ და საშინაო საქმეებად მიიჩნევდა. თუმცა, სულ მალე სამხრეთ კავკასიამ თავისი ახალი გეოეკონომიკური მნიშვნელობა შეიძინა, ოღონდ ამჯერად დასავლეთისთვის, რაც გამოწვეული იყო მათი მხრიდან ცენტრალური აზიის ბუნებრივი რესურსებისადმი მოთხოვნის ზრდით, ხოლო კავკასიისათვის ცენტრალური აზიისა და ევროპის დამაკავშირებელი უმნიშვნელოვანესი რეგიონის მნიშვნელობის მინიჭებით.

მას შემდეგ, რაც კავკასიის რეგიონით დასავლური ქვეყნებიც დაინტერესდნენ, რუსეთი მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე დადგა, რათა გარკვეულწილად მაინც შეენარჩუნებინა პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებზე. ცხადია, ტრადიციული მილიტარისტული მეთოდები ნაკლებად ეფექტური გახდა მას შემდეგ, რაც საერთაშორისო სამართლის პრინციპების დაცვის საკითხი საერთაშორისო თანამეგობრობისათვის მნიშვნელოვან გამოწვევად იქცა. ყოველი სამხედრო ინტერვენცია შესაბამისი სანქციებით ისჯებოდა, რაც თავის მხრივ დიდ ზიანს აყენებდა რუსეთის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სტაბილურობას. ამ ყველაფერს თან დაერთო ევროკავშირის მიერ შემუშავებული სამეზობლო პოლიტიკა, რომელიც 2009 წელს ახალ ეტაპზე გადავიდა და აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის სახით მოგვევლინა, რომელიც სამხრეთ კავკასიის სამივე ქვეყანაში პოლიტიკური ინსტიტუტებისა და საბაზრო ეკონომიკის მშენებლობის ხელშეწყობას ისახავდა მიზნად, ეს კი რუსეთზე დამოკიდებულების ხარისხს მნიშვნელოვნად შეამცირებდა. აღნიშნული პროგრამის დასკვნითი ეტაპი კი ასოცირების შესახებ ხელშეკრულების ხელმოწერა იყო.

მას შემდეგ, რაც ევროკავშირსა და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებს შორის თანამშრომლობა ეფექტურად მიმდინარეობდა, აუცილებელი გახდა რაიმე ახალი ბერკეტის შემუშავება რუსეთის მხრიდან, რაც დაუპირისპირდებოდა ამ პროცესებს. ასეთად კი მოგვევლინა რბილი ძალა “Soft Power”, რომელმაც სომხეთის შემთხვევაში თავისი შედეგი გამოიღო და ამჟამად საქართველოშიც აქტიურად ცდილობს რუსეთის ეროვნული ინტერესებისათვის შესაფერისი სიტუაციის შექმნას.

ჩვენი ნაშრომის მიზანია, დავახასიათოთ რბილი ძალის ფენომენი. რა სარგებელი მოაქვს მას სახელმწიფოსთვის, რომელიც ამ უკანასკნელს საკუთარი ინტერესების დასაკმაყოფილებლად იყენებს. რა შემთხვევაში იქმნება რბილი ძალის აუცილებლობა და მისთვის საჭირო სასათბურე პირობები. ჩვენი ნაშრომის ჰიპოთეზა კი შემდეგია: თუ სახელმწიფოს სურს მის მეზობელ ტერიტორიაზე შეინარჩუნოს პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენა ისე, რომ თავიდან აირიდოს სამხედრო ინტერვენციის შედეგად დაწესებული საერთაშორისო სანქციები, მაშინ იგი მიმართავს „რბილი ძალის“ მეთოდის გამოყენებას, რათა სამიზნე ქვეყნების მოსახლეობა-

სა და სამთავრობო სტრუქტურებში შექმნას კონკურენტისადმი ნეგატიური დამოკიდებულება. დამოუკიდებელი ცვლადი იქნება სამიზნე ქვეყანაში წარმოებული „რბილი ძალის“ ეფექტურობის ხარისხი, ხოლო დამოკიდებული ცვლადი – „რბილი ძალის“ წარმმართველი ქვეყნის მიერ ინტერესის ობიექტებზე პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენის ხარისხი. რაც შეეხება მეთოდოლოგიას, „რბილის ძალის“ ფენომენის შესწავლის შემდეგ, რაშიც სხვადასხვა სამეცნიერო ნაშრომების ანალიზი დაგვეხმარება, შევეცდებით თეორიული მასალის ორ ქეისზე შემოწმებას. ამისთვის გამოვიყენებთ პროცესის მიყოლისა და შედარებითი ქეისის მეთოდებს, რომელთა საშუალებითაც ერთმანეთს შევადარებთ საქართველოსა და სომხეთს, ვინაიდან, რამდენადაც ეს ორი ქვეყანა მკვეთრად განსხვავდება თავისი პოლიტიკური ორიენტაციიდან გამომდინარე, იმდენად მრავალი საერთო გააჩნიათ გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით. ასევე მოვიშველიებთ აღნიშნული თემით დაინტერესებული ექსპერტებისა თუ მეცნიერების მოსაზრებებს, რაც საშუალებას მოგვცემს ნაშრომის ბოლოს მივიღეთ ლოგიკურ დასკვნამდე.

„რბილი ძალის“ დეფინიცია

უპირველეს ყოვლისა უნდა დავიწყოთ თავად ტერმინ „რბილი ძალის“ წარმოშობითა და განმარტებით. ტერმინი პირველად გამოიყენა ჟოზეფ ნაიმ 1990-იანი წლების დასაწყისში. საწყის ეტაპზე „რბილი ძალა“ ეყრდნობოდა კონცეფციას, რომ ძლიერ სახელმწიფოს შეუძლია მიიღოს სხვა სახელმწიფოსგან ის, რაც სურს იძულების ფინანსური ზეგავლენის მოპოვებისა თუ სოციალურ-კულტურული დაახლოების საშუალებით. ამ მიდგომამ გარკვეული პერიოდის შემდგომ განიცადა ცვლილება და ყურადღება გამახვილდა ისეთ პოზიტიურ მიდგომებზე, როგორიცაა ურთიერთთანამშრომლობა ფინანსურ, სოციალურ და კულტურულ საკითხებში. რბილი ძალა გარკვეულწილად ეკონომიკური რაციონალიზმისგან წარმოიშვა, რაც გულისხმობს, რომ საკუთარი ეროვნული ინტერესების „ხისტი“ მეთოდებით დაკმაყოფილება საკმაოდ დიდ ფინანსურ და საერთაშორისო პოლიტიკურ ძალისხმევას მოითხოვს, განსხვავებით „რბილი დიპლომატიისგან“, რომელიც ასევე უზარმაზარი რესურსების საშუალებით წარიმართება, თუმცა, ამ შემთხვევაში გავლენის მოპოვებისთვის ბრძოლაში მოწინააღმდეგის მხრიდან ზარალის მიყენების საშიშროება,

ფაქტობრივად, არ არსებობს. ამ თეორიის მიხედვით სახელმწიფოები ერი-
დებიან აშკარა სამხედრო ინტერვენციებით პოლიტიკური მიზნების მიღ-
წევას და მთავარ იარაღად „რბილ ძალას“ იყენებენ, თუმცა, ჩვენი ნაშ-
რომის თემა ამ მხრივ გამორჩეული და კომპლექსურია, ვინაიდან, სამწუ-
ხაროდ, რუსეთი წარმატებით ახერხებს ამ ორი მიდგომის, განსაკუთ-
რებით „რბილი ძალის“ სოციალური და ეკონომიკური მეთოდებისა და
სამხედრო იძულების გაერთიანებას სამხრეთ კავკასიის გარკვეულ ქვეყ-
ნებში მოქმედებებისას.

რბილი ძალის გავლენა პოლიტიკურ პროცესებზე

პოლიტიკურ პროცესებზე საუბრისას აუცილებელია ყურადღება
გამახვილდეს სახელმწიფოში არსებულ პარტიებზე, რომლებიც ქმნიან ამ
უკანასკნელის როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკას და იმავე-
დროულად ახდენენ მოსახლეობის პოლიტიკური „გემოვნების“ ფორმი-
რებას. სახელმწიფოები, რომლებიც ატარებენ რბილი ძალის პოლიტიკას,
ხშირად ახერხებენ გარკვეული ფინანსური თუ შანტაჟის მეთოდებით პო-
ლიტიკურ პარტიებზე გავლენის მოხდენას. მაგალითად, სომხეთის შემ-
თხვევაში რუსეთი მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტით მანიპულირებს და
სხვადასხვა პარტიები, რომლებიც აცნობიერებენ, რომ ამ საკითხის გადაჭ-
რა მათ პოლიტიკურ წონას ერთიორად გაზრდის, იძულებულნი არიან გა-
ატარონ პრორუსული პოლიტიკა. ამასთან, როგორც ხელისუფლების მა-
კონტროლებელი, ისე ოპოზიციური პარტიები ხშირად იღებენ შემოსავ-
ლებს რუსული წყაროებიდან. რაც შეეხება პარტიების დაფინანსებას, ამ
მხრივ რუსული რბილი ძალა ახალ სტანდარტებს წერგავს, რაც გამოიხა-
ტება იმაში, რომ თავად სომეხი ბიზნესმენები რუსული ფულით აფინან-
სებენ ოპოზიციურ პარტიებს. ამის მაგალითია რუსეთში სომხების დიას-
პორის პრეზიდენტ არა აბრამიანის მზაობა დააფინანსოს სიდიდით მე-
ოთხე ოპოზიციური პარტია – კანონის უზენაესობა, რათა მიაღწიოს მეტ
ძალაუფლებას ეროვნულ ყრილობაში. ამ მხრივ არცთუ ისე სახარბიელო
მდგომარეობა იყო საქართველოში 2011 წლისთვის, როდესაც რამდენიმე
ქართული პარტია: თავისუფალი დემოკრატები, ხალხის პარტია, კონსერ-
ვატიული პარტია, საქართველოს რესპუბლიკური პარტია და სხვა, ფინან-
სდებოდა რუსული ფულით (დაახლოებით 5 მლნ. ლარი), რუსეთშივე
მოღვაწე ქართველი ბიზნესმენებისგან. რაც შეეხება პოლიტიკურ შანტაჟს,

ერთი შეხედვით საქართველოშიც საკმაოდ კარგი საფუძველი აქვს რუსეთს ამგვარი პოლიტიკის საწარმოებლად. მხედველობაში გვაქვს აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის საკითხები. თუმცა, ამ თვალსაზრისით ქართული პარტიების პოლიტიკა საკმაოდ ხისტი აღმოჩნდა და ოკუპირებული ტერიტორიების გამოყენებით რუსეთთან „დიპლომატიურ ვაჭრობას“ ადგილი არ ჰქონია.

აღსანიშნავია, რომ ამჟამინდელი ქართული მმართველი პოლიტიკური პარტიები მკვეთრად უპირისპირდებიან ერთმანეთს რუსეთთან თანამშრომლობის საკითხში. მაგალითად, საპარლამენტო უმრავლესობაში მყოფი „ქართული ოცნების“ დეპუტატები ხშირად გამოდიან მოწოდებებით, რომლებიც რუსეთთან ისეთ სფეროებში თანამშრომლობის მზაობას გამოთქვამენ, როგორებიცაა: ენერგეტიკა, ვაჭრობა და სოციალური საკითხები. მაგალითად, სურვილმა, ითანამშრომლოს საქართველომ გაზპრომთან, გამოიწვია დიდი ვნებათაღელვა ქართულ პოლიტიკურ სივრცეში. ნაწილი ამბობს, რომ რუსული კომპანიის შემოსვლა ქართულ ბაზარზე მხოლოდ სასიკეთო შედეგს მოგვიტანს (კონკურენცია აუცილებლად დადებითად აისახება ბუნებრივი აირის ფასსა და ხარისხზე), მოხდება ბუნებრივი აირის ბაზრის დივერსიფიცირება, რაც შეამცირებს დამოკიდებულებას აზერბაიჯანზე. თუმცა, ნაწილი თვლის, რომ ეს საქციელი ეროვნული ინტერესების ღალატი იქნება და მცირედი დამოკიდებულება ისეთ რუსულ კომპანიაზე, როგორიც გაზპრომია, რუსეთის ხელისუფლებას ახალ ბერკეტებს შესძენს საქართველოს მიმართ. ამკარაა, რომ რუსული რბილი ძალა მოქმედებს პოლიტიკურ პარტიებზე და მათ წევრებს „აიძულებს“, ხალხის მასების წინაშე ისეთი განცხადებები გააკეთონ, რომლებიც ამ შემთხვევაში რუსეთის ინტერესებს დააკმაყოფილებს.

სომხეთში არსებული პარტიები, იდეოლოგია ძირითადად განსხვავდება მხოლოდ ეკონომიკურ და შიდა პოლიტიკურ საკითხებში, ხოლო, რაც შეეხება საგარეო პოლიტიკას ყველა ერთხმად თანხმდება, რომ რუსეთთან მჭიდრო ინტეგრაცია და აქტიური თანამშრომლობა ბევრად უფრო მომგებიანი იქნება ქვეყნისთვის, ვიდრე თუნდაც ევროპულ და ატლანტიკურ სტრუქტურებში გაწევრიანება. ასევე საყურადღებოა სომხეთის კომუნისტური პარტია, რომლის გრძელვადიან მიზანს რუსეთთან კონფედერაციის შექმნა წარმოადგენს. მართალია მმართველი პარტია არ

გამოირჩევა ასეთი მკვეთრი პრორუსული პოლიტიკით, თუმცა მას შემდეგ, რაც მთელმა რიგმა აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებმა ხელი მოაწერეს შეთანხმებას ასოცირების შესახებ, რუსულმა რბილმა ძალამ ისეთი ზეგავლენა მოახდინა სომხეთის მმართველ ელიტაზე, რომ ნაცვლად ასოცირების ხელშეკრულების დადებისა, სომხეთი ევრაზიული საბაჟო კავშირის რიგებში ვიხილეთ.

ამ ქვეთავის შეჯამების შედეგად მივაღწიეთ დასკვნამდე, რომ საქართველოში პარტიები, რომლებიც განსაზღვრავენ შიდა და საგარეო პოლიტიკურ საკითხებს, გარკვეულ დონეზე განსხვავდებიან ერთმანეთისგან რუსეთთან დამოკიდებულების თვალსაზრისით, ეს უკანასკნელი კი რუსული რბილი ძალის გავლენით არის ნასაზრდოები. საქართველოში თუ პარტიების ან პოლიტიკოსების პოზიცია გარკვეულ პოლიტიკურ ან ეკონომიკურ საკითხთან დაკავშირებით განსაზღვრავს მის საგარეო პოლიტიკურ ორიენტაციას, ამ მხრივ სომხეთში სავსებით ერთგვაროვანი სიტუაციაა და რუსული რბილი და პირდაპირი ძალების გავლენით პოლიტიკოსთა აბსოლუტური უმრავლესობა „ჩრდილოელი მეგობრის“ ზეგავლენის ქვეშ ყოფნას ამჯობინებს, რაც მათი პრაგმატული გათვლებით ქვეყნის განვითარების ყველაზე ეფექტური გზაა.

ეკონომიკური ფაქტორები

ამ საკითხის განხილვას დავიწყებდით რუსი მემარჯვენე ანატოლი ჩუბაისის მოსაზრებით: თუ რუსეთი პოსტსაბჭოთა სივრცეში და მის გარეთ, საკუთარი გეოპოლიტიკური ინტერესების განსახორციელებლად გამოიყენებს სტრატეგიული ეკონომიკური ობიექტების შესყიდვის პოლიტიკას, ეს სამხედრო ინტერვენციასთან შედარებით მოკლე- და საშუალოვადიან პერიოდში ბევრად უფრო ეფექტური გზა იქნება გავლენის მოსაპოვებლად.

საქართველოში რუსეთი მართლაც რომ საკმაოდ დიდ ბიზნესკაპიტალს ფლობს ისეთ სფეროებში, როგორებიცაა, ენერგეტიკა, წყალმომარაგება, ნავთობი თუ შედარებით საშუალო ბიზნესი. რუსული კომპანიებიდან აღსანიშნავია „ინტერ რაო“, რომლის ხელმძღვანელობაც რუსი პოლიტიკოსებისა და გავლენიანი ბიზნესმენებისგან შედგება. „ინტერ რაო“ საქართველოს ენერგეტიკის მნიშვნელოვან ნაწილს ფლობს. მის საკუთრებაშია ენერგეტიკის გამანაწილებელი კომპანია სს „თელასის“ 75%,

თბოსადგური შპს „მტკვარი ენერგეტიკი“ და მსხვილი ჰიდროელექტროსადგურები – „ხრამჭესი 1“ და „ხრამჭესი 2“. მასვე მართვაში აქვს გადაცემული კავკასიაში ყველაზე მძლავრი ელექტროსადგური „ენგურჰესი“. ასევე საქართველოს ტერიტორიაზე არსებობს მრავალი შედარებით მცირე მასშტაბების ენერგოკომპანიები, რომლებიც რუსეთის მოქალაქეების მფლობელობაშია. რუსული კომპანიების ხელშია მოქცეული ასევე საქართველოს წყალმომარაგება. თბილისის წყალმომარაგებელი კომპანიის „ჯორჯიან უოთერ ენდ ფაუნდის“ მფლობელი ოფშორულ ზონაში რეგისტრირებული შპს „ჯორჯიან გლობალ იუთილითიზა“, ამ უკანასკნელის ხელმძღვანელობა კი კვლავ რუსი მოქალაქეებისგან შედგება.

რუსული კომპანიები ფლობენ ნავთობინდუსტრიას, ჯამში მათ მფლობელობაში 200-ზე მეტი ბენზინგასამართი სადგურია. რუსი მილიარდერები დმიტრი ტროიცი და დმიტრი კორჟიევი არიან ძვირფასი ლითონების მომპოვებელი კომპანიების – RMG Gold-ისა (ყოფილი „კვარციტი“) და RMG Copper-ის (ყოფილი „მადნეული“) მფლობელები. „აიდიეს ბორჯომი საქართველო“, რომელიც აწარმოებს მინერალურ და სასმელ წყლებს – ბორჯომს, ლიკანს, ბორჯომის წყაროებსა და ბაკურიანს, რუსი ოლიგარქ მიხაილ ფრიდმანის ხელშია. ყველა კომპანიის უკლებლივ ჩამოთვლა საკმაოდ შრომატევადი საქმეა, თუმცა ერთგვარი ფონი რომ წარმოვაჩინოთ, თუ როგორი გავლენა აქვს რუსულ რბილ ეკონომიკურ პოლიტიკას საქართველოზე, საკმარისია შემდეგ სტატისტიკურ მონაცემს დავაკვირდეთ. 2014 წელს საქართველოში რუსეთიდან 66 მილიონი აშშ დოლარის პირდაპირი ინვესტიცია განხორციელდა და ამ მოცემულობით რუსეთი საქართველოში შემოსულ პირდაპირ ინვესტიციებს შორის მერვე ადგილას დგას. როგორც ვხედავთ, ჩუბაისის დოქტრინა საქართველოში საკმაოდ ეფექტურად მოქმედებს და თითქმის ყველა სტრატეგიული ობიექტი რუს პოლიტიკოსებთან ახლო ურთიერთობაში მყოფ რუსი ბიზნესმენების ხელშია. ამჟამად მიმდინარეობს ქართულ ენერგოსივრცეში „გაზპრომის“ შემოსვლის შესახებ კამათი, რაც მრავალი პოლიტიკური განცხადების საბაზი ხდება, თუმცა ფაქტი ერთია, რუსული რბილი ძალის მოქმედების შედეგად საკმაოდ ხშირი გახდა მედიასივრცეში იმ დადებით მხარეებზე საუბარი, რასაც ეს კომპანია შემოგვთავაზებს და ეს ყველაფერი

იმის ფონზე, რომ მოსახლეობის უმეტესობა გაზპრომთან თანამშრომლობას ეროვნული ინტერესების ღალატად აღიქვამს.

რუსულ ეკონომიკურ რბილ ძალას სომხეთში თუ ციფრებში გადავიყვანთ, რუსეთზე დამოკიდებულების კუთხით საკმაოდ სავალალო შედეგებს აღმოვაჩენთ. სომხეთის საგარეო ვაჭრობის მესამედზე მეტი მხოლოდ რუსეთზე მოდის, რაც ფაქტობრივად მის საგარეო ვაჭრობას მოსკოვზე დამოკიდებულს ხდის. თუმცა, მეორე მხრივ, მიუხედავად იმისა, რომ სომხეთის პოლიტიკური ისტებლიშმენტი ფაქტობრივად შეთანხმდა რუსეთისადმი დამოკიდებულებაზე, უკანასკნელი მონაცემებით, სომხეთის საგარეო ვაჭრობაში ევროკავშირის პროცენტული მაჩვენებელი იზრდება.

მიუხედავად ამ მცირე „პროგრესისა“ ეკონომიკურ დამოკიდებულებაში, ფაქტობრივად, რუსეთი კვლავაც ინარჩუნებს ერთპიროვნულ დომინანტურ როლს სომხეთის ეკონომიკის ძირითად სექტორებში. მაგალითად, ბუნებრივი აირის სექტორში რუსულმა კომპანია „გაზპრომმა“ საკუთარი 80%-იანი წილი კიდევ უფრო გაზარდა და ახლა უკვე სრულად ფლობს სომხეთში აირის მიწოდებას. ამავდროულად, „გაზპრომმა“ გაზარდა აირის მიწოდება, რამაც იმოქმედა კუბური მეტრის ფასზე, თუმცა, ის გარემოება, რომ სომხეთი სრულად დამოკიდებულია რუსეთზე ბუნებრივი აირის სექტორში, არ იცვლება. რაც შეეხება სომხეთის სანავთობო ბიზნესს, აქ კონკრეტული რიცხვები, თუ რამდენი პროცენტი უკავია რუსეთს, რთულია ითქვას, თუმცა, ბოლოდროინდელი ეკონომიკური ქმედების შედეგად, რუსეთის კუთვნილმა კომპანიებმა შეძლეს სომხეთში ნავთობის ფასი 30-35%-ით გაეიაფებინათ, რაზეც რუსეთის პრეზიდენტმა პირდაპირ განაცხადა, რომ ეს ხელს შეუწყობს სომხეთის საბაჟო კავშირში ინტეგრაციას. რუსეთის პირდაპირ თუ ირიბ მფლობელობაშია სომხეთში არსებული რკინიგზის უმეტესი ნაწილი და ერთ-ერთი უმთავრესი, ბირთვული ენერგიის სადგურები. ასევე, სომხეთში რუსეთის მხრიდან პირდაპირი ინვესტირება 2013 წლის მონაცემებით, დაახლოებით 3 მილიარდ ამერიკულ დოლარს უტოლდება. თუ რბილ ძალას ეკონომიკურ ჭრილში განვიხილავთ, აღმოვაჩენთ, რომ ამ ასპექტშიც საკმაოდ დიდი განსხვავებაა საქართველოსა და სომხეთს შორის რუსეთზე დამოკიდებულების თვალსაზრისით.

რბილი ძალის გავლენა სოციალურ-კულტურულ საკითხებზე

საქართველოში პრორუსული იდეოლოგიის გავრცელებას მრავალი ფაქტორი უწყობს ხელს. პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს ტერიტორიული საკითხების მიმართ რუსული პროპაგანდა, რაც გულისხმობს იმას, რომ, თუ საქართველოსა და რუსეთს შორის დამყარდება მჭიდრო პოლიტიკურ-ეკონომიკური ურთიერთობები, მაშინ, რუსეთისვე ნებიდან გამომდინარე, შესაძლებელი გახდება ოკუპირებული ტერიტორიების პრობლემის მოგვარება. მეორე ფაქტორი, რაზეც ყურადღება უნდა გამახვილდეს, არის ევროპული ღირებულებების დამახინჯებულად წარმოჩენა. რუსული სპეცსამსახურების გამუდმებული მუშაობის შედეგია თუნდაც ის ფაქტი, რომ საქართველოს მოსახლეობის საკმაოდ მნიშვნელოვან ნაწილს აქვს განცდა იმისა, რომ მხოლოდ რუსეთის ფედერაციასთან მჭიდრო თანამშრომლობით შეძლებს საქართველო თვითმყოფადობისა და ქართული კულტურის შენარჩუნებას. ამას თან დაერთო მთელი რიგი პოლიტიკური პროცესები, რამაც ევროინტეგრაციისადმი სკეპტიკოსების რიცხვი გააორმაგა. ის ფაქტი, რომ საქართველო ყოველ ჯერზე უარს იღებს ნატოში გაწევრიანებაზე და ევროკავშირთან დასახლოებლად აუცილებელი პირობების ნუსხა საკმაოდ დიდია, მოსახლეობაში ზრდის ევროსკეპტიციზმის დონეს. რუსული სპეცსამსახურების ეფექტურმა რეაგირებამ კი მოსახლეობის ევრაზიულ კავშირთან თანამშრომლობის სურვილს ჩაუყარა საფუძველი. ამ ფაქტის დადასტურება ორი კონკრეტული მაგალითის მოშველიებით არის შესაძლებელი. პირველი: 2014 წელს, აპრილ-აგვისტოს სოციოლოგიურ გამოკითხვებში საქართველოს ევროკავშირში ინტეგრაციას რესპონდენტთა 65-69% უჭერდა მხარს, მაშინ როდესაც წინა გამოკითხვებში ეს მაჩვენებელი 80-85% აღწევდა. შარშან, ევრაზიულ კავშირში ქვეყნის გაწევრიანების მომხრეების მაჩვენებელმა კი 21% შეადგინა, რაც ქვეყნის 4.3-მილიონიანი მოსახლეობის ფონზე, არცთუ ისე მცირე რიცხვია. საინტერესოა, რომ 2008 წლის აგვისტოს ომიდან 6 წლისთავზე, საქართველოს მოქალაქეთა 45-51% ან თვლის რომ რუსეთიდან მომავალი საფრთხე გაზვიადებულია, ან მიაჩნია, რომ რუსეთი ქვეყნისათვის არანაირ საფრთხეს არ წარმოადგენს.

საქართველოში მეტ-ნაკლებად ცხადია, თუ როგორ პოლიტიკას ეწევა რუსეთი მისი ინტერესების დასაკმაყოფილებლად, თუმცა საინტერესოა როგორ მოქმედებს რუსული რბილი ძალა სომხეთში. ევროკავშირისადმი მოსახლეობის განწყობებს თუ გადავავლებთ თვალს, აღმოვაჩენთ, რომ ნდობის ხარისხი ევროკავშირისადმი 5%-ით შემცირდა 2009 წლიდან 2013 წლამდე. თუმცა ერთი გარემოებაა საყურადღებო, სომხეთის სწრაფვა ევრაზიული კავშირისადმი უფრო მეტად პოლიტიკური პრაგმატიზმის შედეგია, ვიდრე რუსული რბილი ძალის აქტიურად მუშაობის, რაც მკვეთრად განსხვავდება ქართული პოლიტიკისაგან. საქართველოს საგარეო კურსი მკვეთრად პროევროპულია, თუმცა მოსახლეობა, ხსენებული ფაქტორებიდან გამომდინარე, სერიოზულად ფიქრობს მჭიდრო ეკონომიკურ-სოციალური ურთიერთობების დამყარებას. აშკარაა, – ამ ორი ქვეყნის შედარებით მივალთ იმ დასკვნამდე, რომ სომხეთში რუსეთს აქვს პირდაპირი პოლიტიკური ბერკეტები, სადაც რბილი ძალის გამოყენების საჭიროება ნაკლებია, მაშინ როცა საქართველოში მხოლოდ ამ უკანასკნელის გამოყენებითა და საზოგადოების შეხედულებებზე ზემოქმედებით შეუძლია მიაღწიოს საწადელს.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი, რომლითაც რუსეთი ხშირად მანიპულირებს, რელიგიური ურთიერთობებია. მიუხედავად იმისა, რომ კრემლი ოფიციალურად ხაზს არ უსვამს რელიგიურ ფაქტორებს, ნებისით თუ უნებლიეთ, საქართველოს მოსახლეობა რუსეთში მართმადიდებლური ღირებულებების შენარჩუნების გზას ხედავს. ამ რწმენას კიდევ უფრო აძლიერებს რუსული რბილი ძალის მიერ ევროპულ სახელმწიფოებზე გავრცელებული ინფორმაცია, რომ ეს უკანასკნელნი სპობენ როგორც ეროვნულ, ისე რელიგიურ თვითმყოფადობას. თუ საუკუნეების წინ რუსეთთან მჭიდრო კავშირების მიზანი იყო თავის დაცვა ისლამის მიღებისგან, 21-ე საუკუნეშიც ანალოგიური სიტუაციაა, თუმცა, ისლამისგან განსხვავებით, საქმე გვაქვს ევროპული ღირებულებების არასწორად შეფასებასა და გაგებასთან, რაც, თავის მხრივ, საქართველოში მომუშავე პრორუსული პროპაგანდისტული ძალების დამსახურებაა. ამ თვალსაზრისით სომხეთში რელიგიური ფაქტორი სავსებით არ მოქმედებს, ისევ და ისევ საჭიროების არარსებობიდან გამომდინარე.

ბოლო პერიოდში აქტუალური გახდა რუსეთსა და საქართველოში კულტურულ სფეროში მჭიდრო თანამშრომლობა, რომელიც შეფარული რბილი ძალის გააქტიურებაა და სხვა არაფერი, რაც საბოლოოდ მოსახლეობაში შელახული სახელის „რეგენერაციას“ ემსახურება. ხშირია შემთხვევები, როდესაც რუსი ხელოვანები საქართველოს სტუმრობენ და პირიქით, რუსული სააგენტოების აქტიური მუშაობით ქართველი არტისტები უკვე რუსეთში შემოქმედებით სადამოებს სრული ანშლაგით ატარებენ. აღსანიშნავია ერთი გარემოება, რომელიც ქართული საზოგადოების დამოკიდებულების ორ მკვეთრად განსხვავებულ მხარეს გამოხატავს. თუ რუსი ხელოვანი ჩამოდის საქართველოში, ეს მოსახლეობაში აღფრთოვანებას თუ არა, ყოველ შემთხვევაში, გაღიზიანებასაც არ იწვევს, თუმცა, თუ ქართველი ხელოვანი მოსკოვში კომერციულ კონცერტს ატარებს, მოსახლეობის უმეტესობის თვალში ეს უკანასკნელი „ქვეყნის მოღალატედ“ წარმოჩინდება. ამას ადასტურებს ამავე საკითხზე მოწყობილი სატელევიზიო გადაცემები, ბეჭდურ მედიაში არსებული კრიტიკა თუ სხვა სახის პროტესტის გამომხატველი აქციები.

საბოლოო ჯამში, ჩვენი ჰიპოთეზა დადასტურდა და სხვადასხვა მსჯელობისა თუ ემპირიული მაგალითების ანალიზით მივედით იმ მოსაზრებამდე, რომ, თუ ექსპანსიონისტური სახელმწიფო სამხედრო ინტერვენციის ნაცვლად „რბილი ძალის“ იარაღის გამოყენებას შეეცდება, შეძლებს სამიზნე ქვეყანაში სასურველი შედეგების მიღწევას. საქართველოში რუსული „რბილი ძალის“ მოქმედებები ახალი ფენომენია და ჯერ ყველასთვის ადვილად შესამჩნევი შედეგები არ მოჰყოლია, თუმცა პროცესი დაწყებულია და საწყის ეტაპზე გარკვეულ წარმატებებსაც აღწევს ისეთ სფეროებში, როგორებიცაა: პოლიტიკა, ეკონომიკა და სოციალური საკითხები. რაც შეეხება სომხეთთან შედარებით ანალიზს, აღმოვაჩინეთ, რომ ხსენებულ სახელმწიფოში რუსული რბილი ძალისთვის სასათბურე პირობები სომეხი პოლიტიკოსებისა და ინტერესჯგუფების მიერ არის შექმნილი, რაც რუსული ეროვნული ინტერესების აღსრულებას საკმაოდ აიოლებს. რბილი ძალის ფენომენი მის მომხმარებელ სახელმწიფოს აძლევს საშუალებას, მეტი დანახარჯებით, თუმცა საერთაშორისო თანამეგობრობის წინაშე სახელის შებღალვის გარეშე, მიაღწიოს მაქსიმალურ გავლენას მისთვის საჭირო სახელმწიფოზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ინტერნეტწყაროები:

- http://www.pism.pl/files/?id_plik=13337
- <http://www.tert.am/en/news/2015/07/15/hraparak/1733463>
- <http://www.netgazeti.ge/GE/85/News/7585/>
- <http://ghn.ge/com/news/view/122038>
- <https://idfi.ge/ge/russian-capital-in-georgian-business-full-report>
- <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12972-armenias-increasing-dependence-on-russia.html>
- http://www.jamestown.org/regions/russia/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=41740&tx_ttnews%5BbackPid%5D=48&cHash=408a5840473a1f08b45f64b8178116ba#.Vh6v-krLIV
- <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12972-armenias-increasing-dependence-on-russia.html>

აკადემიური სტატიები:

- Wilson, Ernest J. "Hard power, soft power, smart power." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 616, no. 1 (2008): 110-124.
- Nye, Joseph S. "Public diplomacy and soft power." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616, no. 1 (2008): 94-109
- Nye, Joseph S. "Soft power." *Foreign policy* (1990): 153-171.

**“Soft Power” Practice Installation in International Relations in
Order to Procure and Maintain Political and Economic Influence
on Target State**

Russia’s “Soft Power” in Georgia and Armenia

Summary

At the initial stage of the formation of Russian Empire’s the necessity of political and economic influence on the Caucasus Region was exposed, which, at the same sense, gave the opportunity to control the Caspian and Black Seas. The Caucasus Region has changed it’s geopolitical and military designation several tome since the Russian Empire’s southern expansion. From the beginning it was geopolitical, geo-economic and military bridge-head. After the formation of the Soviet Union the Caucasus Region has changed it’s previous purpose and gained the purport of defensive and expansive zone, what was important for self-defensing from middle-strength states, such as Turkey and Iran.

It should be noted, that after the collapse of the Soviet Union, the sovereign states of south Caucasus were not geopolitically independent countries and still were fulfilling Russia’s geo-strategical and geo-economic interests. This circumstance is also proved by the fact that, after collapse of the Soviet Union, Western states still considered post-soviet countries as a matter of Moscow’s domestic affairs and the sphere of interest. However the south Caucasus region gained new geo-economic significance very soon, but for the West, what caused by the increase of latter’s demand on the central Asian natural recourses and labeling South Caucasus as a very important region because of its linkage status between Central Asia and Europe.

After the Western States interests towards the Caucasus region have been increased, Russia faced up with the challenges, in order to somehow maintain the imperative political and economic impact on the States of the South Caucasus. It’s overt, traditional military method became less efficient, since the protection of the International Principles for the International Community had become as a main challenge, each military incursion being punished with adequate sanctions, with, at

the same sense, destabilized Russia politically and economically. In addition to all of these, European Union drew the new neighborhood policy up, the latter in 2009 get to the next stage across and formatted as a Eastern Partnership Program, which concentrated on building of political institutions and market economy in the south Caucasus states, and such kind of co-operation for these countries reduce quality of dependence on Russia. The final step of this program was sign of association agreement.

Since the co-operation between the European Union and the South Caucasus States has been overpassing efficiently, it became necessary to formulate new leverage by official Moscow, in order to prevent the latter processes. This above-mentioned leverage is “Soft Power”, which has already achieved it’s desirable results and now is working in Georgia and trying to make a appropriate condition for Russian National Intensions.

According our previous paragraph our main aim is to examine the phenomenon of “Soft Power”, what kind of turnovers brings it for the state, which uses this to satisfy its national intentions, in what case frames the necessity of “Soft Power” and the apt conditions for it.

Hence our research aim the hypothesis of our work is following: if the state wants to maintain political and economic influence on its neighbor territory, in the way of avoiding the sanctions put by international community because of military intervention, it uses “Soft Power”, in order to create the negative attitude toward its rival among target state’s governmental institutions and population. Our independent variable is the quality of “Soft power’s” effectiveness in target state, and the dependent variable is quality of political and economic influence on target state.

As for methodology, after the research of “soft power” phenomenon by the analyzing of several scientific works, we will try to check our theoretical materials on two cases. We will use methods of process following and comparative cases, which help us to compare Georgia and Armenia, because they have abruptly different political orientation and at the same time they have lots of common geopolitical aspects. Also we will consider the opinions of experts and scientists working on this issue, which will give us the opportunity to inter logical inference.

რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობების დინამიკა ცივი ომის დასრულების შემდგომ თურქეთის ინტერესების დათმობა

ნაშრომი შეისწავლის განმსაზღვრელ ფაქტორებს თურქეთ-რუსეთის ურთიერთობების გაუმჯობესებაში ცივი ომის შემდგომ პერიოდში. ნაშრომიდან ჩანს, რომ თურქეთსა და რუსეთს შორის ურთიერთობები უფრო თანამშრომლობით ხასიათდება, ვიდრე კონფლიქტურობით, რაც აგვისტოს ომისა და უკრაინის კრიზისის მაგალითზეც ცხადად გამოვლინდა.

ნაშრომი არის მცდელობა, პასუხი გასცეს კითხვას, თუ რა ფაქტორებმა განაპირობა თურქეთ-რუსეთის დაახლოება ცივი ომის შემდგომ პერიოდში და რატომ ვერ დაიცვა თურქეთმა 2008 წლის აგვისტოს ომის დროს საქართველო-თურქეთის მჭიდრო მეზობლური და მეგობრული ურთიერთობა; რატომ არ განახორციელა რუსეთის აგრესიაზე გარკვეული უკუქმედება და რატომ ჰქონდა ასევე რბილი რეაქცია რუსეთის მიერ 2014 წელს ყირიმის ანექსიაზე.

წინამდებარე ნაშრომში შევეცდებით დავამტკიცოთ, რომ თურქეთ-რუსეთის დაახლოება განაპირობა საბჭოთა კავშირის დაშლით გამოწვეულმა გეოპოლიტიკურმა მდგომარეობამ, დასავლეთთან ურთიერთობების თანდათანობითმა გაცივებამ და თურქეთის ხელისუფლებაში *სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის* მოსვლით განპირობებულმა იდეოლოგიურმა ცვლილებამ.

21-ე საუკუნის პირველი ათწლეულის საერთაშორისო ურთიერთობებში, ერთ-ერთი ყველაზე აქტუალური განხილვის თემა თანამედროვე თურქეთის საგარეო პოლიტიკის ტრანსფორმაციის პროცესია. „ცივი ომის“ დასრულებამ, საბჭოთა კავშირის დაშლამ დაასრულა ორი სამხედრო-პოლიტიკური ბლოკის (ნატო-ვარშავის პაქტი) გლობალური დაპირისპირების პერიოდი და ამავე დროს შეცვალა ევრაზიული გეოპოლიტიკური სივრცე, რაც მეტწილად საბჭოთა იმპერიის ადგილას დამოუკიდებელი სახელმწიფოების წარმოშობით იქნა განპირობებული. მსოფ-

ლიო გეოპოლიტიკურ სივრცეში ამგვარ დიდ ცვლილებებს თურქეთმა საკუთარი საგარეო-პოლიტიკური კურსის სწრაფი და მოქნილი ცვლილებებით უპასუხა და დამოუკიდებელი როლის თამაში დაიწყო აჭმედ და-კუდოდღეს იდეების რეალობაში გატარებით.

სსრკ-ს დაშლამ, „ცივი ომის“ დასრულებამ ძირეულად შეცვალა საერთაშორისო ვითარება, მსოფლიო წესრიგი და წარმოშვა ახალი რეალობის გააზრების საჭიროება. აღნიშნული ვითარების პარალელურად, თურქეთმა, როგორც ნატოსა და აშშ-ის ინტერესების გამტარებელმა და კომუნიზმის გავრცელების შემაკავებელმა სახელმწიფომ, ზემოთქმული ფუნქციები დაკარგა და საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების გადასინჯვა დაიწყო.

მიუხედავად რუსეთსა და თურქეთს შორის ურთიერთობების ნორმალიზების გზაზე ხელისშემშლელი საკითხების სიმრავლისა, 1990-იანი წლები და ამ ქვეყნებს შორის გადრმავებული დიპლომატიური ურთიერთობები გვაძლევს საშუალებას ვისაუბროთ ფენომენზე, რასაც რეგიონში ორი დიდი გავლენის მქონე ძალის თანამშრომლობა ჰქვია. **თანამშრომლობისა და მჭიდრო ეკონომიკური ურთიერთობების პარალელურად, რუსეთთან მიმართებით გამოიკვეთა ორი მნიშვნელოვანი მოვლენა:**

რუსეთ-საქართველოს აგვისტოს ომი და უკრაინის 2014 წლის კრიზისი (ყირიმის ანექსია რუსეთის მიერ), რომელზეც თურქეთის პოზიცია არ იყო საკმარისად მყარი, მიუხედავად მისი საქართველოსთან მჭიდრო მეგობრული ურთიერთობისა. ასევე მოხდა უკრაინის მაგალითზე. როგორც ამ ორი მოვლენის ანალიზიდან ცხადი ხდება, იგი რუსეთთან დაპირისპირებას ერიდება. ამგვარად, მიზეზები სწორედ თურქეთის მიდგომებშია საძიებელი და გასაანალიზებელი, თუ რატომ იქცევა თურქეთი ისე, როგორც იქცევა.

თურქეთისა და რუსეთის ურთიერთობების ადრეული პერიოდის მოკლე ისტორიული მიმოხილვა: რუსეთსა და თურქეთს (ადრინდელ იმპერიებს¹⁶¹) შორის მეტოქეობა 4 საუკუნეს ითვლის, რამდენადაც

¹⁶¹ ავტორის შენიშვნა: შესაბამისად, როდესაც 1923 წლამდე (ლოზანის ხელშეკრულებამდე) თურქეთზეა საუბარი, იგულისხმება ოსმალეთის იმპერია (ოტომანთა იმპერია); რუსეთის შემთხვევაში – 1917 წლამდე მეფის რუსეთი, ხოლო 1991 წლამდე (ველოჟევის ხელშეკრულებამდე), – საბჭოთა კავშირი.

არცერთ დიდ ძალას არ უბრძოლია იმდენი და ისე ძლიერად, რამდენიც რუსეთმა იბრძოლა ოტომანთა იმპერიის დასაშლელად. რუსეთის არმიამ თითქმის აიღო სტამბული 1829 და 1877-78 წლების ომების დროს. პირველი მსოფლიო ომის დროსაც, რუსეთის ჯარმა დაიკავა ტრაპიზონი და ერზრუმი. გამონაკლისი პერიოდი იყო მხოლოდ თურქეთის თავისუფლებისთვის ბრძოლის პერიოდი (1919-1922), როდესაც ბოლშევიკებმა მატერიალური მხარდაჭერა აღმოუჩინეს ქემალისტებს. ნორმალიზებულმა ურთიერთობებმა 1938 წლამდე გასტანა, რაც მეორე მსოფლიო ომამდე და განმავლობაში თურქეთის ნაცისტურ გერმანიასთან კარგი ურთიერთობით იქნა განპირობებული.

შემდგომი მნიშვნელოვანი ფაზა ქვეყნებს შორის ცივი ომის პერიოდში დადგა, როდესაც თურქეთის რესპუბლიკა, როგორც ნატოს წევრი ქვეყანა, და საბჭოთა კავშირი წარმოადგენდნენ რეგიონალურ მეტოქეებს და მათ შორის ეკონომიკური, პოლიტიკური, სამხედრო თუ კულტურული ურთიერთობები მინიმუმამდე იყო დაყვანილი. ამ ყველაფრის გათვალისწინებით, თურქეთი იმ მცირე სახელმწიფოთა რიცხვში შედის, რომელთა ურთიერთობამაც რუსეთის ფედერაციასთან რადიკალური გაუმჯობესება განიცადა ცივი ომის დასრულების შემდეგ.

საწყის პერიოდში, 1990-იანი წლების დასაწყისში თურქეთში პან-თურქული ეიფორია დაიწყო, გამოწვეული ცენტრალურ აზიაში თურქულენოვანი რესპუბლიკების – თურქმენეთის, ყაზახეთის, ყირგიზეთის და უზბეკეთის მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებით. *ამ პერიოდში თურქეთი და რუსეთი უპირისპირდებოდნენ ერთმანეთს, როგორც მეტოქეები კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში.* რუსი ლიდერები უკმაყოფილოები იყვნენ ასევე თურქეთის მონდომებით, ეთანამშრომლა რუსეთში მცხოვრებ თურქ უმცირესობებთან. მალევე თურქეთმა ერთგვარად მიუსადაგა თავისი პანთურქული პოლიტიკა ცენტრალურ აზიაში რუსეთის „ახლო საზღვარგარეთის“ დოქტრინას. აზერბაიჯანულ-სომხურმა კონფლიქტმა, სადაც თურქეთმა აზერბაიჯანის მხარე დაიჭირა და სომხეთისადმი ხისტი პოლიტიკა გაატარა, რუსული მხარიდან მწვავე რეაქცია და ომის დაწყების მუქარა გამოიწვია. ამას მოჰყვა პრეზიდენტ ს.დემირელის ვიზიტი რუსეთში, რომელმაც თურქეთისა და

რუსეთის ურთიერთობების იურიდიული საფუძველი განსაზღვრა. ამავე პერიოდში ხელი ეწერება რამდენიმე ხელშეკრულებას, მათ შორის „ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილების შეთანხმებას“, „ინვესტიციების ორმხრივი წახალისებისა და დაცვის შესახებ შეთანხმებას“ და „ენერგეტიკის სფეროში თანამშრომლობის ჩარჩოხელშეკრულებას“¹⁶² (ცისფერი ნაკადი), თუმცა, ზოგადად 1999 წლამდე მათი ურთიერთობები თავშეკავებული იყო, ერთი მხრივ, გრძელდებოდა გეოპოლიტიკური გავლენის სფეროების მოპოვებისთვის კონკურენცია, ხოლო, მეორე მხრივ, ინტენსიური ხდებოდა თანამშრომლობის პროცესი.¹⁶³

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) მთავრობა და ურთიერთობები რუსეთის ფედერაციასთან: 2002 წლის 3 ნოემბერს არჩევნებში სამართლიანობისა და განვითარების პარტიამ გაიმარჯვა და პარლამენტი დააკომპლექტა. სგპ-ს სათავეში მოსვლის დღიდან დებატის საგანი გახდა, რა წარმოადგენდა რეალურად პარტიის იდეოლოგიას და მოახდენდა თუ არა ის გავლენას თურქეთის საგარეო პოლიტიკურ კურსზე. კორნელი და კაგაპტაი¹⁶⁴ აჰმეთ დავუთოღლუს ნაშრომის, ერდოღანისა და სხვა პოლიტიკოსების საჯარო გამოსვლების გაანალიზების შედეგად მიდიან დასკვნამდე, რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკა იდეოლოგიზებულია. რომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკამ ცვლილება განიცადა და იგი ცდილობს მეტად ავტონომიური როლი ითამაშოს.

სგპ-ის საგარეო პოლიტიკის მიდგომას საფუძვლად უდევს ის, რომ თურქეთს გააჩნია „სტრატეგიული სიღრმე“. პარტიამ მიზნად დაისახა გაეტარებინა თურქეთის ისტორიული და გეოგრაფიული პოზიციის შესაფერისი პოლიტიკა და ის ხუთ მთავარ პრინციპზე ააგო:

- *სამოქალაქო თავისუფლებების პრინციპების გავრცელება და დაცვა.*
- *რიტმული დიპლომატია (რომლის ნათელი დასტურია მრავალ ქვეყანაში, მათ შორის რუსეთში გახშირებული ვიზიტები).*

¹⁶² მანჩხაშვილი, 2013, 160.

¹⁶³ მანჩხაშვილი, 2013, 153.

¹⁶⁴ კორნელი, 2012; კაგაპტაი, 2007.

- თურქეთი უნდა განთავისუფლდეს თავდაცვითი რეფლექსისგან და აზრისგან, რომ „გარს აკრავს მხოლოდ მტრები“ და დაამყაროს ყველა მეზობელ სახელმწიფოსთან კარგი ურთიერთობა.

- ახალი დიპლომატიური სტილის განვითარება. ტერმინი „ხიდის როლი“ თურქეთის ახალ როლს, ფუნქციას გულისხმობს; როგორც ქვეყანა, რომელიც ორ მხარეს ერთმანეთთან შეაკავშირებს, აღმოსავლეთს – დასავლეთთან და ის გახდება არა მხოლოდ „ხიდი“, არამედ „ცენტრი“.

- იმის გამო, რომ თურქეთი წარმოადგენს ცენტრს, მისი საგარეო პოლიტიკა უნდა გახდეს მრავალგანზომილებიანი. დავუთოლღუს აზრით, დღეს, საერთაშორისო ურთიერთობების განვითარების დინამიკურ პროცესში, თურქეთი ვერ გაატარებს სტატიკურ და ერთგანზომილებიან საგარეო პოლიტიკას. თურქეთი უნდა გახდეს ქვეყანა, რომელიც მშვიდობის დამყარების ინიციატორად მოგვევლინება (მანჩხაშვილი, 2013, 254-255).

დავუთოლღუ თავის წიგნში „სტრატეგიული სიღრმე“ თურქეთს გერმანიას, რუსეთსა და იაპონიას ადარებს, ხოლო ყოველივე ზემოთ აღნიშნულით ის საკუთარი გავლენის გაზრდასა და საერთაშორისო არენაზე იმიჯის აღდგენა/გაუმჯობესებას ცდილობს.

ამგვარად, რუსეთსა და ევროკავშირს შორის საერთო ინტერესთა სფეროების ერთდროულად განვითარება, მეზობლებთან თანამშრომლობის დაწყება უნდა მივიჩნიოთ არა როგორც წინააღმდეგობა, არამედ სგპ-ის მთავარი იდეოლოგიის საგარეო პოლიტიკის პრაქტიკაზე ასახვა. 2007 წელს დავუთოლღუმ სტატიაში „Turkey’s Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007“ აღნიშნა, რომ მეზობლებთან ნულოვანი პრობლემების პოლიტიკა წარმატებულად იქნა განხორციელებული უკანასკნელი წლების მანძილზე და ყველაზე გამორჩეული მაგალითები თურქეთის წარმატებისა რეგიონში არიან სირია, საქართველო და რუსეთი.

თურქეთისა და რუსეთის ფედერაციის დაახლოებასა და თანამშრომლობის გაღრმავებას 2002 წლიდან ახასიათებენ, როგორც ერდოღანი-პუტინის მოწესრიგებული ურთიერთობები, ასევე, როგორც ეკონომიკური თანამშრომლობა, რომელიც მხოლოდ ენერგეტიკით არ შემოიფარგლება. აღსანიშნავია 2010 წელს დაარსებული მაღალი დონის თანამშრომლობის საბჭო, რომელიც თურქეთსა და რუსეთს შორის თანამშრომლობის მთავ-

რობათშორისი მექანიზმია. საბჭოს დეკლარაციის მიხედვით, მისი ფუნქცია იქნება ორი ქვეყნის სტრატეგიული პარტნიორობისთვის, პოლიტიკური, სავაჭრო-ეკონომიკური, კულტურული და ჰუმანიტარული თანამშრომლობისთვის საფუძვლის ჩაყრა.¹⁶⁵

პოლიტიკურმა ურთიერთობებმა თურქეთსა და რუსეთს შორის თვისებრივი განვითარება განიცადა: ახალი ათასწლეულის დასაწყისისთვის თურქეთი და რუსეთი თავიანთ ქვეყნებს პარტნიორობად უფრო განიხილავდნენ, ვიდრე ოპონენტებად როგორც ეკონომიკურ, ისე პოლიტიკურ კონტექსტში. რუსეთში ნაციონალისტური სლავოფილური ტენდენციები, ხოლო თურქეთში სგპ-ის მუსლიმურ სამყაროს მიკუთვნებულობასთან დაკავშირებული პოზიცია იკიდებს ფეხს. ამავდროს ორივე მათგანს სურს დასავლეთის მიერ არ იყვნენ „მეორეხარისხოვნად“ აღქმულნი და ცდილობენ გავლენის სფეროების გავრცელებას ყოფილი იმპერიების (ოსმანთა იმპერია და საბჭოთა კავშირი) ფარგლებში.¹⁶⁶

რაც შეეხება სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებს: სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მოსვლის შემდეგ თურქეთსა და რუსეთს შორის განვითარებული ცვლილებების პარალელურად, მათ შორის აღნიშნული ურთიერთობებიც გაღრმავდა. მაგალითად, 2003 წელს - 6,819, ხოლო 2012 წელს 33,303 მილიონი აშშ დოლარი იყო სავაჭრო ბრუნვა. 2006 წლის მონაცემებით, რუსეთი თურქეთისთვის იმპორტის მხრივ მეორე, ხოლო ექსპორტის მხრივ მერვე მსხვილი პარტნიორი იყო (მანჩხაშვილი, 2013, 284). 2014 წლის Turkstat-ის მონაცემებით კი, თურქეთისთვის რუსეთი იმპორტის თვალსაზრისით პირველ ადგილზე, ხოლო ექსპორტის თვალსაზრისით მხოლოდ მეექვსე ადგილზეა.

თანამშრომლობა გაღრმავდა ასევე ენერგეტიკის სფეროში: ერთი მხრივ, თურქეთი ცდილობს შეამციროს რუსეთის რესურსებზე დამოკიდებულება ალტერნატიული მარშრუტების შექმნით და დაინტერესებულია შექმნას ევროპული „სამხრეთის კორიდორი“, რათა ცენტრალური აზიის, კასპიის აუზისა და/ან ახლო აღმოსავლეთის რესურსები მიეწოდოს ევროპას რუსეთის გვერდის ავლით, რასაც, თავის მხრივ, რუსეთი ეწინა-

¹⁶⁵ საბჭო იკრიბება ყოველწლიურად (En.kremlin.ru, 2010).

¹⁶⁶ ბასარი და მიკაილი, 2013, 61.

აღმდეგება. მეორე მხრივ, რადგან თურქეთისთვის აღნიშნული გეგმები (განსაკუთრებით ნაბუქოს პროექტი, რომელიც სამხრეთის კორიდორის ხერხემალია) პრობლემების შემქმნელია (რუსეთთან), სგპ-ის მთავრობა რუსეთთან თანამშრომლობას უზრუნველყოფს ტრანსანატოლიური ნავთობსადენის დაარსებით, რომლითაც კასპიის ან/და რუსეთის ნავთობი ტრანსპორტირდება თურქეთის შავი ზღვის პორტიდან მის ხმელთაშუა ზღვის ჯეიჰანის პორტში (თურქეთის სრუტეების გვერდის ავლით, შესაბამისად, სტამბულში შესაძლო გარემოსთან დაკავშირებული კატასტროფების თავიდან აცილება მოხდება). მეტიც, თურქეთის მთავრობა გამოთქვამს მზადყოფნას აშენებულ იქნეს რუსეთის ფირმების მიერ პირველი თურქული ატომური ენერგოსადგური მთავრობათშორისი შეთანხმების საფუძველზე.

როდესაც საქმე ენერგეტიკის საკითხს ეხება, რუსეთს სურს დომინანტური როლი შეინარჩუნოს ევროპული ბუნებრივი აირისა და ნავთობის ბაზარზე (დაახლოებით ევროპის 1/3 ნაწილი მოხმარებული ნავთობისა და აირისა რუსეთიდან იმპორტზე მოდის), ხოლო თურქეთის მთავარი მიზანია უზრუნველყოს სახელმწიფოს ენერგოუსაფრთხოება, რადგან თავად არ გააჩნია საკმარისი რესურსი. თურქეთს სურს გახდეს ენერგოგამანაწილებელი აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის, შექმნას ალტერნატიული მარშრუტები, ტრანზიტის საფასურების, შესყიდვებზე უკეთესი ფასების და, ამგვარად, რუსეთის რესურსებზე დამოკიდებულების შემცირების მიზნით, რითაც, თავის მხრივ, გაზრდის საკუთარ გეოპოლიტიკურ მდგომარეობას.¹⁶⁷

რუსეთსა და თურქეთს შორის ერთ-ერთი ყველაზე დიდმასშტაბიანი მოქმედი პროექტი „ცისფერი ნაკადია“, რომელიც სათავეს 1997 წელს იღებს. გაფორმდა მთავრობათშორისი შეთანხმება, რომლის ძალით, *გაზ-პრომსა* და თურქულ *ბოტას* შორის 25 წლის მანძილზე თურქეთს „ცისფერი ნაკადის“ საფუძველზე უნდა მიეწოდოს 365 მილიარდი კუბური მეტრი გაზი.

ამგვარად, დღესდღეობით, თურქეთი რუსულ გაზს იღებს ცისფერი ნაკადის ნავთობსადენით (მოცულობა 16 მილიარდი კუბური მეტრი წე-

¹⁶⁷ ალჰადეფი, 2015, 3.

ლიწადში), ორი მარშრუტით: შავი ზღვის გავლით და ტრანსბალკანური ნავთობსადენით – უკრაინის, მოლდოვის, რუმინეთისა და ბულგარეთის გავლით. 2014 წელს გაზპრომმა თურქეთში 27,4 მილიარდი კუბური მეტრის ბუნებრივი აირის ექსპორტი განახორციელა. ბოლო 10 წლის განმავლობაში კი ბუნებრივი აირის მოხმარება თურქეთში გაორმაგდა და მეტიც. თურქეთისა და რუსეთის ენერგეტიკის სფეროში თანამშრომლობის კიდევ ერთი პროექტია თურქული ნაკადი, რომლის გაცხადება „სამხრეთის ნაკადის“¹⁶⁸ გაუქმების შემდეგ მოხდა. 2014 წლის 1 დეკემბერს მოეწერა მემორანდუმს ხელი. თურქეთის ნაკადი რუსეთიდან თურქეთისკენ შავი ზღვის ფსკერის გავლით ანაპასა და კიიკოს (თურქული სოფლები) გავლით, ლულებურგაზიდან იპსალაში, საბერძნეთი-თურქეთის საზღვრამდე მიდის. ახალ ნავთობსადენს ექნება 63 მილიარდი კუბური მეტრის ბუნებრივი აირის ტრანსპორტირების გამტარუნარიანობა წელიწადში, საიდანაც 14 მილიარდი თურქეთს მიეწოდება, ხოლო დანარჩენი თურქეთისა და საბერძნეთის საზღვრიდან გადანაწილდება.¹⁶⁹ თურქული მხარე აანალიზებს, რომ სამხრეთის ნაკადის გაუქმებამ და თურქეთის ნაკადის დაარსებამ ის მომგებიან პოზიციაში ჩააყენა, 6%-ით ნაკლებ ფასზე გაზპრომთან უკვე იქნა შეთანხმება მიღწეული.¹⁷⁰

თურქეთსა და რუსეთს ასევე აკავშირებთ ატომური ენერგოსადგური - 2010 წელს მაისში ხელმოწერილი შეთანხმების საფუძველზე, რომელიც ოქტომბერში ძალაში შევიდა, ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე გადაწყდა ატომური ენერგოსადგურის მშენებლობა, რომლის ბიუჯეტი 20 მილიარდია, და რომლის ამუშავებას 2019 წლამდე ელიან. აღნიშნულ პროექტს

¹⁶⁸ „სამხრეთის ნაკადის“ ნავთობსადენის აშენების შესახებ შეთანხმება 2006 წელს გაფორმდა გაზპრომსა და იტალიურ კომპანია ენი-ს შორის. მისი გამტარიანობა 63 მილიარდი კუბური მეტრია, ხოლო ღირებულება 40 მილიარდი \$. ნავთობსადენს უნდა გაეწეო შავ ზღვაში ბულგარეთამდე და შემდეგ სახმელეთო მილსადენით ავსტრიამდე. ის ერთ-ერთი უდიდესი ინფრასტრუქტურული პროექტი იყო ევროპის გაზის მომარაგების თვალსაზრისით. 2014 წლის 2 ნოემბერს რუსეთმა „სამხრეთის ნაკადი“ ოფიციალურად დახურა. პუტინისა და გაზპრომის გენერალური დირექტორის – ალექსეი მილერის მიხედვით, მიზეზი ბულგარეთის მთავრობის მხრიდან და ევროკომისიის მიერ ბუნებრივი აირის მიწოდების ნებაართვებზე გარანტიების მიუცემლობა გახდა (სტერნი და სხვ. 2015, 5).

¹⁶⁹ Gazprom, 2015.

¹⁷⁰ სტერნი და სხვ., 2015, 12.

ორივე მხარე მნიშვნელოვნად მიიჩნევს.¹⁷¹ აღნიშნული თემა 2010 წლის ერდოღანის მოსკოვში ვიზიტისას იქნა განხილული და პირველი ნაბიჯები გადადგმულ იქნა პრემიერმინისტრ მედვედევის მაისში ვიზიტისას.¹⁷² აღნიშნული „მრავალი ვარიანტის“ პოლიტიკა თურქეთის ენერგო-პოლიტიკაში ერთგვარი განსაკუთრებული შემთხვევაა „სტრატეგიული სიღრმის“ „მრავალგანზომილებიანი“ საგარეო პოლიტიკისა.

თურქეთი და რუსეთ-საქართველოს აგვისტოს ომი: თურქეთი იყო პირველი სახელმწიფო, რომელმაც 1991 წლის 16 დეკემბერს ცნო საქართველოს დამოუკიდებლობა. დამყარდა დიპლომატიური ურთიერთობები, პრეზიდენტი დემირელი კი პირველი უცხოელი სტუმარი იყო საქართველოში. ორმხრივი ურთიერთობები განვითარდა 1990-იან წლებში, ძირითადად კასპიის ენერგორესურსებისთვის ხელსაყრელი სატრანსპორტო გზების შექმნის იდეით. ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენი ცენტრალური სვეტია თურქეთ-საქართველოს თანამშრომლობის საკითხში. ამგვარად, თურქეთის ინტერესია საქართველოში სტაბილურობა და უსაფრთხოების დამკვიდრება (რა ნეგატიური შედეგები შეიძლება მოყვეს სამხედრო კონფლიქტს ენერგომომარაგებაზე, ნათელი გახდა 2008 წელს, უსაფრთხოების მიზნებისთვის ნავთობსადენის 2 დღით ჩაკეტვის დროს). სავაჭრო-ეკონომიკური კონტაქტების როლიც ზრდადია. 2007 წელს 14% საქართველოს ექსპორტისა თურქეთში გავიდა, ხოლო 15% იმპორტისა ამ უკანასკნელიდან შემოდიოდა. თურქეთს ასევე განსაკუთრებული ურთიერთობები აქვს აჭარის რეგიონთან, რომლის საერთაშორისო გარანტიორიცაა ყარსის ხელშეკრულებით (1921).¹⁷³

რაც შეეხება უშუალოდ სამხრეთ კავკასიას, ის არის უმთავრესი რეგიონი, სადაც რუსეთისა და თურქეთის ინტერესები იკვეთებოდა ჯერ კიდევ რომანოვთა და ოსმალეთის იმპერიების დროს. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ რუსეთი დაუახლოვდა სომხეთს, ხოლო თურქეთმა საქართველოსა და აზერბაიჯანთან დაამყარა კეთილმეზობლური და მეგობრული ურთიერთობები. პრობლემას წარმოადგენს რუსეთისა და სომხეთის მიერ, შესაბამისად, საქართველოსა და აზერბაიჯანის ტერიტორიუ-

¹⁷¹ აკთურქი, 2013, 4.

¹⁷² ვიტმორი, 2010.

¹⁷³ გუზელდერე, 2009, 16.

ლი მთლიანობის არაღიარება. სომხეთი შეიჭრა და დაიკავა აზერბაიჯანის ტერიტორიის მეხუთედი.¹⁷⁴ ის პოლიტიკურად, ეკონომიკურად და სამხედრო თვალსაზრისით მთლიანად არის დამოკიდებული რუსეთზე, ყველა სხვა ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკაზე მეტად. რუსეთი ამავე დროს მხარს უჭერს აფხაზეთისა და სამხრეთ ოსეთის თვითგამოცხადებულ რეგიონებს როგორც ეკონომიკურად, ისე პოლიტიკურად და, ამგვარად, უარყოფს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას და სუვერენიტეტს. საქართველო კი თურქეთის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოკავშირეა სამხრეთ კავკასიაში.¹⁷⁵

რუსეთ-თურქეთის ურთიერთობებისთვის მნიშვნელოვანი გამოწვევა იყო 2008 წლის საქართველო-რუსეთის აგვისტოს ომი. აღნიშნულმა ე.წ. *ხუთდღიანმა ომმა* დააზიანა თურქეთის სტრატეგიული პოზიცია კავკასიაში, რაც, გარდა ომში საქართველოს დამარცხებისა და ტერიტორიის დაკარგვისა, შესაბამისად, მისი მთავარი მოკავშირის დასუსტებით იქნა განპირობებული. კონფლიქტმა განაახლა შიში რეგიონში რუსეთის სამხედრო ძალის გამოყენების საფრთხისა.

კრემლისთვის თურქეთი მნიშვნელოვანი სახელმწიფოა უსაფრთხოებისა და გეოპოლიტიკური ინტერესების თვალსაზრისით. შავ ზღვაზე ფლობს რა გასაღებს, თურქეთი არის ხელმძღვრე და გარანტორი მონტრეს დოქტრინის (1936), რომელიც არეგულირებს სრუტეების სტატუსს და არასანაპირო სახელმწიფოების წვდომას ზღუდავს. ეს ეხება ნატოს მოკავშირეებს და აშშ-ს. საგულისხმოა, რომ საკითხი რუსეთ-საქართველოს აგვისტოს ომთან დაკავშირებით, სწორედ მონტრეს დოქტრინას ეხება: თურქეთის რესპუბლიკამ თავის მოკავშირე და ნატოს წევრ ქვეყნებს ჰუმანიტარული ტვირთით გემების შემოსვლის უფლება არ მისცა. ფაქტია, თურქეთის მიერ საქართველოს მიმართ რუსეთის აგრესიაზე საპასუხო რეაქციის არქონა მოწმობს იმას, რომ თურქეთი არ აღმოჩნდა

¹⁷⁴ მთიანი ყარაბაღის ავტონომიური რესპუბლიკის და სხვა შემოგარენი ტერიტორიების ჩათვლით. გაერომ მოითხოვა სომხეთის ჯარების აზერბაიჯანის ტერიტორიიდან გაყვანა, რეზოლუციით N 62/243, 2008 წლის 14 მარტს, 39-მა ქვეყანამ, მათ შორის თურქეთმა, მხარი დაუჭირა, ხოლო 7-მა ქვეყანამ (მათ შორის, სომხეთი, რუსეთი, აშშ, საფრანგეთი და ინდოეთი) არ დაუჭირა მხარი რეზოლუციას (Akturk, 2013, 4).

¹⁷⁵ აკთურქი, 2013, 4.

მზად, დაპირისპირებოდა რუსეთს, მასზე ენერგოდამოკიდებულების გამო.

რუსეთის ინტერვენცია ყირიმში და თურქეთის რეაქცია: უკრაინა მდებარეობს რა დასავლეთსა და რუსეთს შორის, მისი გეოსტრატეგიული მნიშვნელობა როგორც შავი ზღვის აუზისა და ნატოს წევრი სახელმწიფოებისთვის, ისე რუსეთის და თურქეთისათვის, დიდია. ყირიმის კრიზისმა თურქეთი დილემის წინაშე დააყენა. რუსული სამხედრო ძალების უკრაინაში, ყირიმის ნახევარკუნძულზე დაყენება, საერთაშორისო საზოგადოების მოლოდინით, გამოიწვევდა თურქეთის უკურეაქციას, ვინაიდან ყირიმი თურქეთის ანატოლიის სანაპირო ზოლიდან სულ რაღაც 173 მილის დაშორებით მდებარეობს და, ამასთან, ის თურქულენოვანი თათრებითაა დასახლებული. ისინი ანატოლიელი თურქები არიან და უპირისპირდებიან რუსეთის მიერ ნახევარკუნძულის დაკავებას და სურთ იყვნენ ევროკავშირში ინტეგრირებული უკრაინის ნაწილი.

თურქეთმა კრიზისის პირველივე დღეებში განაცხადა, რომ მხარს უჭერს უკრაინის ტერიტორიულ მთლიანობას. პრემიერმინისტრმა – რეჯეფ ტაიფ ერდოღანმა გერმანიის კანცლერ ანგელა მერკერთან საუბრისას ხაზი გაუსვა უკრაინის სუვერენიტეტის, ტერიტორიული მთლიანობისა და პოლიტიკური ერთობის დაცვის აუცილებლობას.

ფაქტი, რომ თურქეთი არ შეუერთდა ევროკავშირის სანქციებს რუსეთის წინააღმდეგ, ნათელს ხდის თურქეთის რიტორიკის სპეციფიკას ყირიმის კრიზისის გარშემო და ნიშანია იმისა, რომ თურქეთს არ სურს რუსეთთან ურთიერთობების არათუ გაფუჭება, არამედ „დაბალ ფაზაში გადასვლა“ კი.

ამგვარად, უკრაინის 2014 წლის კრიზისმა კიდევ ერთხელ შეახსენა თურქეთს რუსეთის ენერგორესურსებზე დამოკიდებულების რისკები.¹⁷⁶ მისი ნეიტრალური დამოკიდებულება და პასუხი ყირიმის ანექსიაზე, *აღნიშნავს მისთვის რუსეთთან კარგი ურთიერთობის შენარჩუნების პრიორიტეტულობას*, რისი მიზეზიც როგორც ევროკავშირსა და აშშ-სთან ურ-

¹⁷⁶ Turkishweekly. net, 2014.

თიერთობებში ნაპრაღის გაჩენაში, ასევე *რუსეთზე ენერგოდამოკიდებულებაშია საძიებელი*”.¹⁷⁷

დასკვნა: ნაშრომი ემსახურება ცივი ომის შემდგომ თურქეთისა და რუსეთის ურთიერთობების გაუმჯობესების განმაპირობებელი ფაქტორების დადგენას, რასაც, როგორც დამტკიცდა, წარმოადგენს შეცვლილი გეოპოლიტიკური მოცემულობა თურქეთის გარშემო, დასავლეთთან ურთიერთობების გაციება და სგპ-ის სათავეში მოსვლით განპირობებული იდეოლოგიური ცვლილება თურქეთში.

უშუალოდ აგვისტოს ომისა და უკრაინის კრიზისის მაგალითებთან მიმართებით კი დადგინდა, რომ თურქეთის ადეკვატური უკურეაქციის არქონა განაპირობა მისმა სურვილმა, შეინარჩუნოს რუსეთთან მჭიდრო სავაჭრო-ეკონომიკური და ენერგო კავშირები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. *მანჩხაშვილი, მათა*, 2013, თურქეთის საგარეო პოლიტიკა, 1990-2008 *თბილისი, თსუ-ის გამომცემლობა*.
2. *მჭედლიშვილი ზაურ*, 2013, აგვისტოს ომი და ზოგიერთი გაურკვევლობა ქართულ-თურქულ ურთიერთობებში, ინტერნეტი <http://geurasia.org/geo/1467/agvistos-omi-da-zogierti-gaurkvevloba-qartul-turqul-urtiertobebshi.htm> *ბოლო ნახვა: 09/06/2015*
3. *Aljazeera.com*, 2014, Old rivals or regional partners: Russia, Turkey and Crimea <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/03/old-rivals-regional-partners-r-2014315144016585481.html> *ბოლო ნახვა: 09/06/2015*
4. *Akparti.org*, 2012, political vision of AK Parti (Justice and Development Party) target 2023; ინტერნეტი, (<https://www.akparti.org.tr/upload/documents/akparti2023siyasivizyonuuturkce.pdf>) *ბოლო ნახვა: 08/06/2015*
5. *Akturk, S*, 2013, Russian-Turkish relations in the 21-st century, 2000-2012, *Moscow* <http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/RAD-125-2-5.pdf> *ბოლო ნახვა: 08/06/2015*
6. *Akturk, Sener*, 2007, Turkish-Russian relations after the cold war (1992-2002), *Turkish Studies*, 337-364, [http://home.ku.edu.tr/~sakturk/Akturk 2006 Turkish Russian Relations after the Cold War.pdf](http://home.ku.edu.tr/~sakturk/Akturk%2006%20Turkish%20Russian%20Relations%20after%20the%20Cold%20War.pdf) *ბოლო ნახვა: 10/07/2015*
7. *Bechev, Dimitar*, 2015, Russia and Turkey, What does their partnership mean for the EU?, *Brussels, European Policy Centre*, ინტერნეტი http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_5304_russia_and_turkey.pdf *ბოლო ნახვა: 10/07/2015*

¹⁷⁷ ბეჩევი, 2015.

8. *Basar, Selim and Mikail Elnur, Hasan, 2013, Turkish-Russian political and Economic relations during Erdogan-Putin period between 2003-2013 years, Ankara, Yayincilik*
9. *Cagaptay, Soner, Jeffrey James. F, Turkey's Muted reaction to the Crimean Crisis, 2014 (<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkeys-muted-reaction-to-the-crimean-crisis>)* ბოლო ნახვა : 09/06/2015
10. *Davutoglu, Ahmet, 2007, Turkey's foreign policy vision, An assessment of 2007, insight turkey, Vol.10/1, 77-96 <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/9595.pdf>* ბოლო ნახვა: 10/07/2015
11. *Gazpromexport.ru, 2015, Turkish stream, ინტერნეტი <http://www.gazpromexport.ru/en/projects/6/>* ბოლო ნახვა: 05/07/2015
12. *Kramer, Heinz, 2010, AKP's new foreign policy between vision and pragmatism, Berlin, German Institute for International and Security Affairs.*
13. *MFA.gov.tr, Turkey's Political Relations With Russian Federation <http://www.mfa.gov.tr/turkey-s-political-relations-with-russian-federation.en.mfa>* ბოლო ნახვა: 09/06/2015
14. *Renda, Kadri, Kaan, 2001, "Turkey's Neighborhood Policy: An Emerging Complex Interdependence?" *InsightTukey* 1, no.1 ,89--1108.*
15. *Ripsman, Norrin, 2006, *Politics, False Dichotomies: When Economics has a way been High*. The Matthew B. Ridgway Center ინტერნეტი <https://www.ridgway.pitt.edu/Portals/1/pdfs/Publications/Ripsman.pdf>* ბოლო ნახვა: 05/07/2015
16. *Stern, Jonathan, Pirani, Simon and Yafimava, Katja, 2015, Does the cancellation of South Stream signal a fundamental reorientation of Russian gas export policy? *The Oxford Institute For Energy Studies*, ინტერნეტი <https://www.oxfordenergy.org/2015/01/cancellation-south-stream-signal-fundamental-reorientation-russian-gas-export-policy/>* ბოლო ნახვა: 05/07/2015
17. *Torbakov, Igor, 2008, The Georgia Crisis and Russia-Turkey Relations, *The Jamestown Foundation*, ინტერნეტი, ბოლო ნახვა: 01/07/2015 (<http://www.jamestown.org/uploads/media/GeorgiaCrisisTorbakov.pdf>);*
18. *Turkstat Foreign Trade Statistics, January 2015 <http://www.turkstat.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18576>* ბოლო ნახვა: 05/07/2015
19. *Whitmore, Brian, 2010, Moscow Visit by Turkish PM underscores new strategic Alliance ინტერნეტი http://www.rferl.org/content/Moscow_Visit_By_Turkish_PM_Underscores_New_Strategic_Alliance/1927504.html* ბოლო ნახვა: 08/07/2015
20. *Winrov, Gareth, 2009, Turkey, Russia and the Caucasus: Common and Diverging Interests, *Chatham House Briefing Paper*, ინტერნეტი (<http://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Europe/bp1109turkey.pdf>), ბოლო ნახვა: 01/07/2015*

Ketevan Laliashvili

TSU bachelor, Tbilisi, Georgia

Russian-Turkish relations after the end of the Cold War

Turkey's interests in the concession

Summary

Paper investigates the main factors that defined relations between Turkey and Russia after the end of the cold war. The project is focused on verifying the point that after the end of cold war and mainly after the emerging of the Justice and Development Party in Turkey, relations between Russia and the latter **is characterized by cooperation more than conflict**, which became evident during the cases of August War and Ukraine Crisis.

There will be an answer to the main research question in the paper: what are the main factors, that encouraged Turkish –Russian relations to become closer after the end of the cold war, and also what was the real reason hidden behind Turkey’s inactivity during the August war in 2008 and during the Ukraine Crisis in 2014 (While Turkey always clearly and loudly supported territorial integrity and sovereignty of Georgia and Ukraine). To answer all of these questions there will be considered a very short historical discourse of Turkish-Russian relations, foreign policy changes in Turkey since the end of the cold war, and improved and deepened diplomatic, Political, Economic, trade relations and cooperation in energy fields after the collapse of the USSR, as a determinant factors.

We will try to prove, that closer relations between Turkey and Russia were caused by the framed geopolitical situation around Turkey conditioned by the dissolution of the Soviet Union, by the gradually cooled relations between west and Turkey and also by the change of government and winning of elections by the Justice and Development Party (AKP) in Turkey (in 2002).

To justify our hypothesis we will use Qualitative research methodology – Case Study, as for the Theoretical Framework we will use Complex Interdependence theory, as the chain of “complex interdependence” between Turkey and Russia, which was formed after the end of the cold war, is one of the main factors causing Turkey’s soft reaction with regard to the cases of August war and Annexation of Crimea, aiming not to decline relations with its main “partner“.

ანა მანაგაძე

თსუ-ის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

„რუსეთისმცოდნეობის“ სადოქტორო

პროგრამის დოქტორანტი

რუსეთის პოლიტიკა კავკასიაში მე-19 საუკუნეში

(გრაფ დე სუზანეს ნაშრომის – „კავკასიური პროვინციები რუსეთის ბატონობის ქვეშ. საქართველო, დაღესტანი, კასპიის ზღვისპირეთი და ყუბანის ნაპირები“ – მიხედვით)

რუსეთისა და კავკასიის ურთიერთობების სადღეისოდ შექმნილი მდგომარეობის ანარეკლს ნათლად ვხედავთ XIX საუკუნის ევროპულ წყაროებსა და საისტორიო ლიტერატურაში. ამ ურთიერთობების შესახებ ევროპელთა მიერ გამოქვეყნებული მასალების მიმართ ინტერესი დღესაც საკმაოდ დიდია.

რუსეთისა და კავკასიის ურთიერთობების ისტორიის ნებისმიერი პერიოდის სრულყოფილი შესწავლა წარმოუდგენელია უცხოური და, მით უმეტეს, ევროპული წყაროების გათვალისწინების გარეშე. ევროპის არქივებსა და ბიბლიოთეკებში შემონახულია დიდძალი დოკუმენტური მასალა, მრავალი ნაშრომი, რომელიც ეხება კავკასიის ქვეყნების ურთიერთობებს არა მხოლოდ რუსეთთან, არამედ უცხოეთის სხვა ქვეყნებთანაც. ამ მასალებს გარკვეული ისტორიული მოვლენების მეტ-ნაკლები სიზუსტე ახასიათებთ, მაგრამ მათი უმეტესობა მაინც პირველწყაროს მნიშვნელობას ინარჩუნებს და მათი გათვალისწინება რუსეთისა და კავკასიის ურთიერთობების მკვლევრებს საკმაოდ დიდ დახმარებას უწევს მრავალი საკითხის გარკვევაში.

ევროპელები, ისევე როგორც დღეს, გასულ საუკუნეებშიც იყვნენ დაინტერესებულნი კავკასიის რეგიონით და აქ მიმდინარე პროცესებით. საუკუნეების განმავლობაში სულ უფრო იზრდებოდა ევროპელთა ინტერესი ამ ქვეყნების მიმართ, რადგან იზრდებოდა რეგიონის როგორც სავაჭრო, ასევე პოლიტიკური მნიშვნელობა.

გრაფი სუზანეს ბიოგრაფია უცნობია. მისი ხელნაწერი სათაურით „კავკასიური პროვინციები რუსეთის ბატონობის ქვეშ“ გამოქვეყნებული იყო

საფრანგეთში ჟურნალ „Revue des deux Mondes“ 1841 წელს 26 ივნისის N505 გამოშვებაში. ამ ჩანაწერების რუსულ- ენოვანი თარგმანი იყო აღმოჩენილი გენერალ-ლეიტენანტ ფრანც კლუკი ფონ კლუგენაუს პირად ფონდში.¹⁷⁸ ჯერ კიდევ 1835 წელს გრაფი დე სუზანე პირველად ეწვია კავკასიას. 1840 წელს კი მეორე, უფრო ხანგრძლივი მოგზაურობა განუხორციელებია. კონსტანტინოპოლიდან „ტიფლისში“, შემდგომ დაღესტანში, ბაქოში, განჯაში და ისევ უკან „ტიფლისში“ დაბრუნებულა. მოგვიანებით „ტიფლისიდან“ საქართველოს სამხედრო გზით სტავროპოლში ჩამოვიდა. შემდეგ მისი მარშრუტი გაგრძელდა ყუბანში, ტამანიდან ქერჩში, ბოლოს ოდესაში ჩადის და იქიდან ბრუნდება საფრანგეთში. როგორც გრაფის ჩანაწერებიდან ჩანს, მოგზაურობის დროს იგი მიღებული პირი ყოფილა კავკასიელთა პოლიტიკურ და სამხედრო ელიტაში, რამაც მას მისცა საშუალება დეტალურად გასცნობოდა 1840 წლის მდგომარეობას კავკასიაში.

გარე დე სუზანეს მიმოხილვა იწვევს დიდ ინტერესს სამეცნიერო წრეებში. ავტორი ისტორიულ მიმოხილვას უკეთებს საომარ მოქმედებებს კავკასიაში, დაწყებული 1828 წლიდან, 1840 წლის ჩათვლით, და, რაც მთავარია, სიტყვასიტყვით გადმოსცემს საუბრების შინაარსს, რომელიც მას ჰქონდა კავკასიაში მყოფ მაღალჩინოსან სამხედროებთან. კავკასიაში ის შეხვდა მრავალ საინტერესო და მაღალჩინოსან მოხელეს, დაწყებული კავკასიური კორპუსის მეთაურ, ინფანტერიის გენერალ ე.ა.გოლოვინით და კავკასიური ხაზის მეთაური, გენერალ-ადიუტანტ პ.ხ.გრაბბესით, დამთავრებული, შემთხვევით გაცნობილი ოფიცრებით. სუზანე თავის ნაშრომში მკაცრად აკრიტიკებს რუს მაღალჩინოსნებსა და რიგით ოფიცრებს. მოგზაურობის დასაწყისში ყარსში ბაქარ ფაშას თბილად მიუღია. ბევრი უმსჯელიათ ევროპულ პოლიტიკასა და რუსეთის ჯარზე. საუბრისას ბაქარ ფაშა ასე აფასებს კავკასიაში მსახურ რუს ოფიცრებსა და ჯარისკაცებს: „რუსი ოფიცრები უცოდინარი და უნიჭო ხალხია, ჯარისკაცები კი ბრბოა, რომლებსაც მხოლოდ მორჩილება შეუძლიათ“.¹⁷⁹ თუმცა აქვე აღნიშნავს, რომ რუსების ჯარი უკეთესია, ვიდრე ფრანგებისო. ამაზე გრაფი დაეთანხმა და იქვე გაიხსენეს ნაპოლეონის დამარცხება. გუმრიდან,

¹⁷⁸ www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Kavkaz/XIX/1820-1840/.

¹⁷⁹ Les provinces du Caucase sous la domination russe. *Comte de Suzannet. Revue des Deux Mondes* 4ème série, tome 26, 1841 p.52.

კარანტინის გავლის შემდეგ, დე სუზანე „ტიფლისისკენ“ გაემგზავრა. გზაში ის ასეთ ჩანაწერს აკეთებს: „ყველა სოფლის მაცხოვრებელში შევნიშნე უნდობლობა და არაკეთილმოსურნეობა რუსების მიმართ. რუსი ჯარისკაცები სასტიკად ექცევიან ადგილობრივ მოსახლეობას, ოფიცრები არც კი ცდილობენ, შეაკავონ ისინი მსგავსი ქმედებისაგან, პირიქით, წახალისებენ.“¹⁸⁰ „ტიფლისში“ ჩამოსვლისას გრაფი წარდგენილი იყო გოლოვინთან. გოლოვინი, როგორც წერს გრაფი, მთელი კავკასიური პროვინციების მმართველი, დიდი სურვილის მიუხედავად, შემატოს კეთილდღეობა ამ მხარეს და გამოასწოროს უკეთესობისაკენ მოსახლეობის ყოფა, ამას ვერ ახერხებს და მისი კეთილი სურვილები მხოლოდ ქაღალდზე დაწერილი რჩება. შემდეგ დე სუზანე აღნიშნავს, რომ გენერალი არ იზიარებს კავკასიის მთიელების დაპყრობის სისტემას, კერძოდ, ის წერს ერთ რაპორტში, რომ უნდა მიეცეთ საშუალება ჩერქეზებს, თავისუფლად ივაჭრონ. ვაჭრობა, გოლოვინის აზრით, მისცემს საშუალებას რუსებს დაამოშმინოს ჩერქეზები და დააჩქაროს ომის დასრულება. გოლოვინი აგრეთვე უკმაყოფილოა მწირი სახსრებით, რომელიც არ აძლევს საშუალებას დაამუშაოს მტკვართან განლაგებული მიწები, მოიყვანოს მოსავალი და ამით ნახოს ქვეყანამ დიდი სარგებელი. ამ საუბრისას გოლოვინთან დე სუზანე დასკვნას აკეთებს, რომ გენერალი და მისი წინამორბედი როზენი, არ გამოირჩევიან ცოდნით, მაღალი შეხედულებებითა და გონებამახვილობით, როგორც ეკადრებათ ამ მეტად რთული რეგიონის მმართველებს.¹⁸¹ რამდენად მართალი იყო გრაფი დე სუზანე ამ შეფასებაში? თუ წავიკითხავთ კავკასიური ომის ერთ-ერთი აქტიური მონაწილის, გენერალ-ადიუტანტ დონდუკოვ-კორსაკოვის მოგონებებს, დაგვხვდება აზრი, რომ დე სუზანეს ამგვარი შეფასებები გადაჭარბებულია. დონდუკოვ-კორსაკოვი წერს: „სამხედრო გზით კავკასიის დაპყრობისა და დამორჩილების პროექტები იყო შემუშავებული სამხედრო სამინისტროს კანცელარიაში გენერალური შტაბის ისეთი ოფიცრების მიერ, რომლებიც „გარბენით“ იყვნენ კავკასიაში. აქედან გამომდინარე, ეს გეგმები რეალო-

¹⁸⁰ Les provinces du Caucase sous la domination russe. *Comte de Suzannet. Revue des Deux Mondes* 4ème série, tome 26, 1841p.56.

¹⁸¹ Les provinces du Caucase sous la domination russe. *Comte de Suzannet. Revue des Deux Mondes* 4ème série, tome 26, 1841p.86.

ბას მოკლებული იყო. იმდროინდელი კორპუსის მეთაურები – გოლოვინი, შემდეგ ღირსეული ნეიგარტი სამხედრო მინისტრის, ა.ი. ჩერნიშევის ზეწოლის ქვეშ იმყოფებოდნენ და იძულებული იყვნენ ბრმად შეესრულებინათ პერბურგიდან გაცემული ბრძანებები... პეტერბურგში ბუნდოვანი წარმოდგენა ჰქონდათ, რა ხდებოდა კავკასიაში და ეს სისხლის ფასად უჯდებოდათ კავკასიაში მებრძოლ ჯარისკაცებს.¹⁸² მიუხედავად იმისა, რომ გოლოვინს კავკასიის კორპუსის მეთაურობის თანამდებობიდან განთავისუფლებისას მიანიჭეს აღმასებით მოქედილი ოქროს დაშნა წარწერით „მამაცობისთვის“ და უმაღლეს რესკრიპტში ჩაიწერა სანაქებო სიტყვები მისი კავკასიაში მოღვაწეობის შესახებ, ნათელი იყო, რომ მთავარმართველმა თავისი მისია კავკასიაში ვერ შეასრულა. ამაზე მეტყველებს შემდეგი ციფრები: კავკასიის ხაზის მარცხენა ფლანგზე დაიღუპა 3 გენერალი, 40 შტაბოფიცერი, 393 ობერ-ოფიცერი და 7 960 დაბალი-ჩინოსანი. შემცირდა რუსეთის მხრიდან კონტროლირებადი ტერიტორიები. 1843 წლის სამწუხარო შედეგების ერთ-ერთი ავტორი „პეტერბურგის მორჩილი“ გენერალი გოლოვინიც იყო.¹⁸³

არასახარბიელო დახასიათებას უკეთებს დე სუზანე „ტიფლისის“ საზოგადოებას. იგი წერს: „საზოგადოება შედგება გენერლებისა და ჩინოვნიკებისგან, ქართული გვარები ცოტაა. ისინი (რუსები იგულისხმება) არ უშვებენ უცხოელებს თავის წრეში.... ქართველი თავადი ქალები უფრო ფრანგულად ლაპარაკობენ, ვიდრე რუსულად, ისინი ნაკლებად განათლებულნი არიან და მათი საუბარი საინტერესო არ არის. იგივე შეიძლება ითქვას რუსი ქალბატონების შესახებ, მათ დიდი პრეტენზია აქვთ განათლებასა და მანერებზე, მაგარამ არც ერთი აბადიათ და არც მეორე“. რაც შეეხება პეტერბურგიდან გამოგზავნილ იმპერატორის ადიუტანტებს, დე სუზანე აღნიშნავს, რომ ისინი საომარ ვითარებაში ჯარით ვერ ხელმძღვანელობენ და საერთოდ არ იცნობენ ამ ქვეყანას.

სუზანე აგრეთვე აღშფოთებულია უბრალო ჯარისკაცების ყოფით. ის წერს: „ყაზარმები არ ნიავედება, უსუფთაობა და ცუდი კვება, ალკოჰო-

¹⁸² Мои воспоминания 1845-1846гг. Князя Дондукова- Корсакова. Старина и новизна. Книга N 6 1908 г. Часть II , глава 1.

¹⁸³ Гордин Я.А. Цена сомнений. Кавказ: Земля и кровь.-СПб.: Журнал «Звезда», 2000.- с. 305.

ლური სასმელების მოხმარება უქმნით საფრთხეს მათ ჯანმრთელობას. ვინც ამ პირობებს გადაურჩება, ის ვერ გადაურჩება მთიელების მახვილს. შეიძლება ითქვას, რომ კავკასიაში რუს ჯარისკაცზე უბედური მდგომარეობა სხვაგან არ არის“.¹⁸⁴

მნიშვნელოვანია დე სუზანეს საუბარი გენერალ ანრეტთან და გენერალ კარგანოვთან ბარონი განის სამოქალაქო რეფორმის შესახებ. 1840 წელს ნიკოლოზ I ბრძანებით, კავკასიაში დაიწყო სამოქალაქო მმართველობის რეფორმის განხორციელება. იმპერატორი წერდა მთავარმმართველ გოლოვინს: „...ამიერკავკასიის კეთილმოწყობისთვის, რომელიც ყოველი მიმართულებით მნიშვნელოვანია რუსეთისთვის, საჭიროა მტკიცე სამოქალაქო მმართველობა, დაფუძნებული კავკასიის ხალხის სამოქალაქო ყოფაზე..., რათა ამიერკავკასიის მოსახლეობამ ისარგებლოს იმ კეთილი შედეგებით, რომლებიც მათ უფლის ნებით დაუდგათ რუსეთის სამეფოს შემადგენლობაში ყოფნით“.¹⁸⁵ კავკასიაში ბარონი განის მიერ გატარებული რეფორმა არ ითვალისწინებდა ადგილობრივ, ეთნიკურ, რელიგიურ, კულტურულ და ეკონომიკურ მახასიათებლებს. რუსეთის მთავრობას დიდი ფული დაუჯდა ამ რეფორმის გატარება, მაგრამ სამაგიეროდ მიიღო ახალი და გაუგებარი პრობლემები. ზუსტად ამ თემაზე მოუწიათ საუბარი უკმაყოფილო გენერლებს ფრანგ ჯაშუშთან.

ჩანაწერი „კავკასიური პროვინციები რუსეთის ბატონობის ქვეშ: საქართველო, დაღესტანი, კასპიის ზღვის სანაპირო და შავიზღვისპირეთი“ საფრანგეთის მეტად პოპულარულ და გავლენიან ჟურნალში იყო გამოქვეყნებული. რასაკვირველია, გრაფ დე სუზანეს ამ ნეგატივით სავსე ჩანაწერს გაეცნობოდა იმდროინდელი ევროპის ფართო მკითხველი.

ამ ჟურნალის თანამშრომლები იყვნენ – ჰიუგო, ბალზაკი, დიუმა, ჰეინე, ბოდლერი და ა.შ.¹⁸⁶ ჟურნალი „Revue des deux Mondes“ დღემდე გამოიცემა და პოპულარობით სარგებლობს საფრანგეთში.

¹⁸⁴ Les provinces du Caucase sous la domination russe. *Comte de Suzannet. Revue des Deux Mondes* 4ème série, tome 26, 1841 p.88.

¹⁸⁵ Высочайшее повеление генералу Головину от 21 марта 1840 г. // АКАК. Т. IX. 24.

¹⁸⁶ en .wikipedia .org/wiki/ Revue des deux Mondes/

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Les provinces du Caucase sous la domination russe. *Comte de Suzannet*. *Revue des Deux Mondes* 4ème série, tome 26, 1841
2. Мои воспоминания 1845-1846гг. Князя Дондукова- Корсакова. Старина и новизна. Книга №6, 1908 г. Часть II , глава 1.
3. Гордин Я.А. Цена сомнений . Кавказ : Земля и кровь.- СПб.: Журнал << Звезда>>, 2000.-с.305
4. Высочайшее повеление генералу Головину от 21 марта 1840 г. // АКАК. Т. IX. 24
5. www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Kavkaz/XIX/1820-1840/.

Caucasian Policy of Russia in 19th Century

Summary

(According to the work of count De Suzannet ‘‘ Caucasian provinces under Russian dominion. Georgia, Daghestan , Caspian Littoral and Kuban Coasts‘‘)

One of the reasons of procrastination of the 19th century Caucasian war became the contradiction of the interest of Russia, Turkey, England in this region . Caucasian problem became especially important in the 19th century. The Caucasus becomes the object of not only the Russian-Iranian- Turkish controversy but English-French-Russian as well. Russia, Turkey and England fought for gaining the political priorities in the Northern –Western part of the Caucasus.

Increasing interest of Russia and Western European societies’ towards the Caucasus caused the flow of travellers , supervisors and secret agents to this region. One of them was a French peeper count De Suzannet. His biography isn’t known. Travelling recordings of count rises great interests. He visited the Caucasus first in 1835 and for second time -in 1840.

The author gives the historical review to the hostile acts in the Caucasus from 1828 to 1840 and the main thing is that he word for word gives us the content of the conversation with the high rank military servants that he had in Caucasus. De Suzannet met lots of interesting people from the head of the Caucasian corp infantry general A.E.Golovin and Caucasian line head general-adjutant P.Ch. Grabbe—to occational officers.

De Suzannet severelly criticizes Russian high rank military servants and ordinal officers too. He acquired important political and military information from personally ruler and military people. Forasmuch he was accepted as an esteemed guest.

Count De Suzannet published his manuscript with the title -“Caucasian provinces under Russian dominion .Georgia, Daghestan, Caspian Littoral and Kuban Coasts” in the magazine “Revue des deux Mondes” in France. This magazine is still being published and is very popular in the country.

ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობები სულხან-საბა ორბელიანის „ქართული ლექსიკონის“ მიხედვით (ქვეყნისა და კაცთა სახელები)

საქართველოს ხანგრძლივმა ეკონომიკურ-პოლიტიკურმა და კულტურულმა ურთიერთობებმა თურქეთთან გამოხატულება პოვა ლექსიკაში. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი მასალაა წარმოდგენილი მეჩვიდმეტე საუკუნის მეორე ნახევრისა და მეთვრამეტე საუკუნის 20-იანი წლების დიდ ქართველი ლექსიკოგრაფის – სულხან-საბა ორბელიანის „ქართული ლექსიკონში“, რომლის კვლევაც საშუალებას გვაძლევს, თვალი მივადევნოთ ქართულ ენის ლექსიკურ ფონდში თურქულიდან ან თურქულის გზით ნასესხებ სიტყვებსა და გამოთქმებს ისტორიული და ეტიმოლოგიური თვალსაზრისით. მნიშვნელოვანია განსამარტავ სიტყვათა წყაროები და მათი დამოწმების წესები, საბას ლექსიკოგრაფიული მუშაობის მეთოდი, უცხო წყაროების თავისებურებები... ლექსიკონი განკუთვნილი იყო, როგორც სასწავლო წიგნი „სწავლის მოყვარეთათვის“. ეს ხაზს უსვამს მის განმარტებით, თარგმნით, ენციკლოპედიურსა და აღმზრდელობით ღირებულებას.

ბევრმა ნასესხებმა ლექსემამ განვითარების მრავალი საფეხური გაიარა, ერთნაირი ინტენსივობით იხმარებოდა სხვა აღმოსავლურ ენებშიც (არაბულში, სპარსულში...). მოდიფიკაციის ცვლაზე დაკვირვება სიტყვის შუალებით სესხებაზე ანუ თურქულის გზით ნასესხობაზე მიგვანიშნებს. ეს კი ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობების ინტენსიურ კავშირზე მეტყველებს და დღეს აქტუალურია მისი შესწავლა.

ი. აბულაძის აზრით, საბას ლექსიკონი ძირითადად განმარტებითია, მაგრამ, იმის გამო, რომ მასში შეტანილია პირთა და გეოგრაფიული სახელები (ონომასტიკა და ტოპონიმის), აგრეთვე ქართულ სიტყვათა უცხოური შესატყვისობები (ლათინური, სომხური, თურქული), ეს ლექსი-

კონი განმარტებით ფარგლებს სცილდება და ერთსა და იმავე დროს არის ენციკლოპედიური და თარგმნითი (აბულაძე, 1991: 4).

სულხან-საბა ორბელიანის „ლექსიკონი ქართული“ მნიშვნელოვანია ლექსიკოგრაფიით დაინტერესებულ მკვლევართათვის. ცნობილია, რომ დავით და იოანე ბაგრატიონების, ნიკო და დავით ჩუბინაშვილების ლექსიკოგრაფიული მუშაობის ამოსავალსა და საფუძველს საბას „სიტყვის კონა“ წარმოადგენდა (ქუთათელაძე, 1975: 12).

ქართულ-თურქული ენობრივი ურთიერთობის ხანგრძლივ ისტორიაზე მიმანიშნებელია სულხან-საბა ორბელიანის მეორე ტომზე დართული „უცხო შესატყვისობანი (იტალიურ-თურქულ-სომხური)“ (ორბელიანი, 1993: 276). ჩვენი ყურადღება მიიპყრო კაცთა და ქვეყნის სახელებმა, რომლებიც წარმოდგენილია როგორც საკუთარი სახელით, ისე საზოგადო სახელით. ლექსიკური ერთეულებიდან გამოვყავით შემდეგი თემატური ჯგუფები: ადამიანის სახელი, ადამიანის წოდების აღმნიშვნელი სახელები, განათლების აღმნიშვნელი სახელები, ნათესაობის აღმნიშვნელი სახელები, ხელობის აღმნიშვნელი სახელები, ურთიერთობის აღმნიშვნელი სახელები, ქვეყნის, ადგილისა და რწმენის გამომხატველი სახელები.

საილუსტრაციო მაგალითები დამოწმებული გვაქვს სულხან-საბა ორბელიანის „ქართული ლექსიკონიდან“.

1. **ადამიანის სახელი:** პოპლიკა - თ.ქოსა (გვ. 547); პორფირი-თ. გულიხარ (გვ. 547)...

2. **ადამიანის წოდების აღმნიშვნელი სახელები:** ათასისთავი -თ. მინზაში (გვ. 476); მალემსრბოლი -თ. ჩაფარ (გვ.527); ათიათასი -თ. ონმინ (გვ. 476); ასისთავი -თ. უზბაშ (გვ. 480); ათასისთავი -თ. მინზაში (გვ. 476); დესპანი-თ. ელჩი (გვ. 501); ეჯიბი -თ. კელაზ-ბაში (გვ. 506); ვეზირ -თ. ვეზირ (გვ. 507). კვსტორი „მეუფეთა ზედამდგომი“ (ს. ს. ორბელიანი, 1991: 402)-თ.ხასადარ (გვ. 524). მსაჯული -თ. [მდივანბეგი მუსლიმი] (გვ. 535). შიმუნარევი-თ. [ყარვიაშ] (გვ. 580). ბეჭდის მცველი-თ. უზუქ (გვ. 486). დუკატი-თ. ჯამბაზ (გვ. 502). ნაცვალი-თ. ბადალ (გვ. 541). თარჯიმანი-თ. მუნჩალგა (გვ. 512)...

3. **განათლების აღმნიშვნელი სახელები:** მეცნიერი -თ. თანიში (გვ. 531). მოწაფე -თ. შაგირდ (გვ. 535). სიმიათა – მწერალი -თ. ვალიანისი (გვ. 557). მოთხოვრებათა მწერალი -თ. ვაყანისი (გვ. 534)....

4. **ნათესაობის აღმნიშვნელი სახელები:** ნათესავი -თ. აყრიბა (გვ. 539); დისწული - თ. იაგან (გვ. 502); სიმამრი -თ. ყაინათასი (გვ. 557); ქვსლი -თ. ბაჯანალი (გვ. 574). პაპა-თ. დადა (გვ. 546). სიძე-თ. იეზნა (გვ. 559). ცოლი-თ. არვად (გვ. 585). ქმარი-თ. ერისი (გვ. 572)...

5. **ხელობის აღმნიშვნელი სახელები:** მეჯორე -თ. ყათრჩი (გვ. 532); მეკობრე -თ. ჯალალ (გვ. 531). მესტუმრე -თ. მეჰმანდარ (გვ. 531). მეფუნდუკე -თ. ქარვანსარადარ (გვ. 531). მეჯინიბე -თ. მეჰთარ (გვ. 532). მკურნალი-თ. ჰაქიმ (გვ. 533). მისანი -თ. ჯადვიქარ (გვ. 533). მკერვალი -თ. დერძი (გვ. 338). მორბედი -თ. [ფიშხითმათი] (გვ. 534); მსაჯული -თ. [მდივანბეგი მუსლიმი] (გვ. 535). მჭედელი-თ. დემურჩი (გვ. 539). ოქრომჭედელი-თ. ზანგარ (გვ. 545); ზენკალი „აბჯრის მკეთებელი“ (ს. ს. ორბელიანი, 1991: 280)-თ. ჩილინგარ (გვ. 510); ფეიქარი-თ. ჯუფა (გვ. 568)...

6. **ურთიერთობის აღმნიშვნელი სახელები:** დობილი -თ. ოგაბაჯ (გვ. 502). ეშმაკობა -თ. შეითანლულ (გვ. 506); მეგობარი-თ. მუსაიბ (გვ. 530); მოწამე -თ. შაჰად (გვ. 535). მოწაფე -თ. შაგირდ (გვ. 535). პერობილი-თ. ტუთსალ (გვ. 548). მორბედი -თ. [ფიშხითმათი] (გვ. 534). პატიმარი -თ. ვადა (546). პაეჟრობა -თ. ბაჰასი (გვ. 546); ქორწილი- თ. თოი (გვ. 572)...

7. **ქვეყნისა და ადგილის სახელები:** რუ-თ. არხი (გვ.549). სასახლე-თ. სარაია (გვ. 554). ქალაქი-თ. შაჰარ (გვ. 571). ფარეხი -თ. ქუზი (გვ. 567). შინ -თ. ევდა (გვ. 58). ადგილი- თ. იერ (გვ.476). აბანო -თ. ჰამამ (გვ.476); საბალახე -თ. ქოდავ (გვ. 550). სამოწაფო -თ. მადრასა (გვ. 553). ფლატე -თ. იერლულან (გვ. 569). ფოლორცი-თ. ქუჩა (გვ. 569). ქალაქი -თ. შაჰარ (გვ. 571); ქუეყანა -თ. დუნია (გვ. 573); ლელე- თ. დარა (გვ. 574). ჯოჯოხეთი -თ. ჯაჰანამ // ასვალას ავლინ ...

8. **რწმენის გამომხატველი სახელები:** ეკლესია-თ. ქილისია (გვ. 504). საყდარი-თ. ქურსი (გვ. 555). ფსალმუნი -თ.ზაბურ (გვ. 570). ქორეპისკოპ[ოსი -თ. ჯანიშინ (გვ. 572). ქრისტე -თ. მესია (გვ. 573). ღმერთი- თ. ალლაჰ (გვ. 575). წინასწარმეტყველი -თ. ფელამბარი (გვ. 589). წირვა -თ. ფაქნამაზ (გვ. 589)...

როგორც საენათმეცნიერო ლიტერატურაშია აღნიშნული, სულხან-საბა ორბელიანს „ქართულ ლექსიკონში“ გამოუყენებია 140-ზე მეტი წყარო. მათ შორისაა როგორც ორიგინალური, ისე ნათარგმნი, როგორც საერო, ისე სასულიერო მწერლობის ძეგლები. ზოგი წყაროდან 200-300-ზე

მეტი სიტყვობრივი მასალაა ამოკრებილი, ზოგან კი – თითოთოროლა (დლონტი, 1964: 155). ლექსიკონის „ანდერძონაგებში“ საბა წერს: „რომელნიცა ვიცოდი, დავწერე, და რომელნიცა ძნელნი სიტყვანი არ ვიცოდი, ღრმათა წიგნებთა შინა ვაძიე და რომელიმე სხვათა ენათა შევამოწმე“ (ორბელიანი, 1928: 1-3).

ამრიგად, გაანალიზებული მასალა გვაძლევს საფუძველს დავასკვნათ, რომ სულხან-საბა ორბელიანის თურქული თარგმანი მოკლეა, ახსნა ნაკლებია, მაგრამ ღრმაა და მკითხველზე მორგებული. ამ თავში კონკრეტული მაგალითები არ არის მოყვანილი, მაგრამ ქართული განმარტებები საშუალებას აძლევს მკითხველს გაანალიზოს და შესაბამისი დასკვნები გამოიტანოს ნებისმიერი სიტყვის წარმომავლობასთან დაკავშირებით. ბევრი თურქული სიტყვა საბას თარგმანიდან ქართული სიტყვების პარალელურად გვხვდება როგორც დიალექტური ფორმით, ისე მხატვრული ნაწარმოების პერსონაჟთა მეტყველების სახით. ეს ლექსიკური ერთეულები უმეტესად ინარჩუნებენ ძველ მნიშვნელობას, მაგრამ შეინიშნება მათი სემანტიკის შეცვლის ან სრულიად საპირისპირო მნიშვნელობით გამოყენების შემთხვევებიც (მნიშვნელობის შევიწროება-გაფართოების საფუძველზე), რომელთა კვლევა თანამედროვეობასთან მიმართებაში უაღრესად საინტერესო სურათს წარმოგვიდგენს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბულაძე ი., წინასიტყვაობა: ლექსიკონი ქართული, I, თბ., 1991.
2. ორბელიანი ს. ს., ქართული ლექსიკონი, პროფ. ი. ყიფშიძისა და პროფ. ა. შანიძის რედაქტორობით, თბ., 1928.
3. ორბელიანი ს. ს., ლექსიკონი ქართული, I, თბ., 1991.
4. ორბელიანი ს. ს., ლექსიკონი ქართული, II, თბ., 1993.
5. ქუთათელაძე, ლ., იოანე ბაგრატიონი „ქართული ლექსიკონი“, თბ., 1977.
6. დლონტი ალ., ქართული ლექსიკოლოგია, თბ., 1964.

შემოკლებათა განმარტება:

გვ. – გვერდი

თ. – თურქული

Mariam Koberidze

Gori State Teaching University, Professor

**Georgian-Turkish Lingual Relationships According Sulkhan-Saba
Orbeliani's „Georgian Dictionary“ (the names of the country and the men)**

Summary

Georgian prolonged economical-political and cultural relationships with Turkey found its result in vocabulary. In this direction important materials are represented in „Georgian Dictionary“ of great Georgian lexicographer of the second half of the seventeenth century and the 20-ies of eighteenth century, the research of it will allow us to follow it and see the words and expressions which were borrowed from Turkish and Turkish ways from historical and etymological point of view. It is important the sources of explaining words and their certification rules, Saba's lexicographical working method, features of foreign sources... Dictionary was intended as for educational book „For the Lovers of Studing“, it underlines its explanation, translating, encyclopedic and educational value.

Many borrowed vocabulary passed the number of stages in development, were used with equal intensities in other eastern languages too (In Arabian, in Persian...), observation on the modification changes – shows the word borrowing from Turkish way. This indicates an intensive connection of Georgian-Turkish lingual relationship and today it is actual to study it. In this article we will realize Georgian-Turkish Lexical Contacts regarded to the names of the country and the men according Sulkhan-Saba Orbeliani's „Georgian Dictionary“; We will pay too much attention on the views of Georgian linguists, who conducted researches in this direction.

კომპიუტერული ლექსიკოლოგია ქართულ-თურქულ ლიტერატურაში

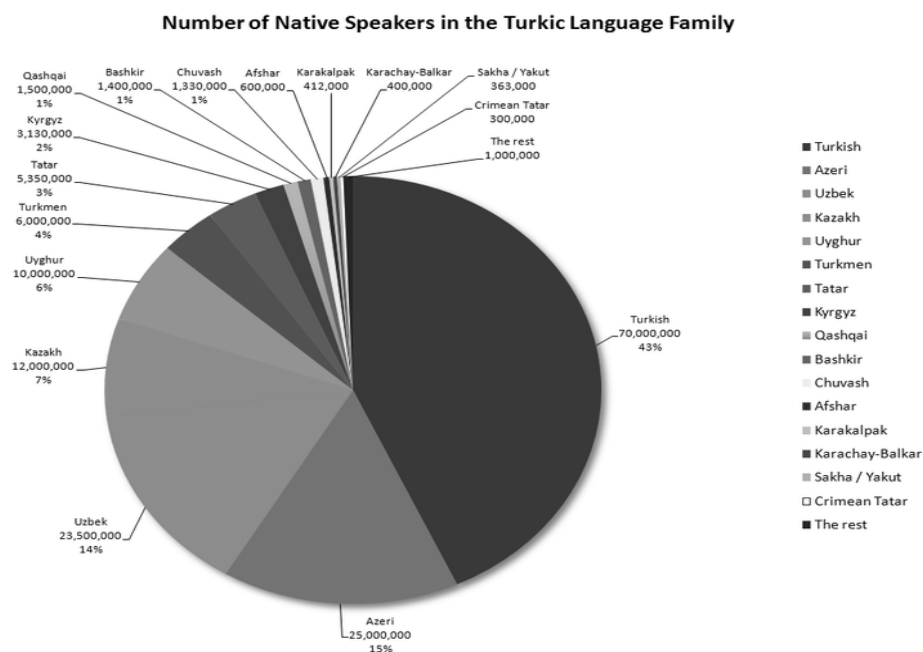
საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური და კულტურულ-ჰუმანიტარული ურთიერთობები თურქეთთან საუკუნეებს ითვლის. ლიტერატურული კონტაქტები კი ამ ორ ქვეყანას შორის შუა საუკუნეებიდან იწყება. ქართული ლიტერატურის თურქი მკითხველისთვის გაცნობა თურქი ინტელექტუალის – აჰმედ მელაშვილის სახელს უკავშირდება. ამ, წარმოშობით ქართველმა, თურქმა მწერალმა და ჟურნალისტმა ქართული კულტურის და ლიტერატურის თურქეთში პოპულარიზაციას დიდი სამსახური გაუწია ქართული ლიტერატურის თარგმანებითა და საქართველოზე ენციკლოპედიური წიგნის გამოცემით. ქართული კულტურის, ენისა და ლიტერატურის თურქეთში პოპულარიზაციას დიდი სამსახური გაუწია ჟურნალმა „ჩვენებურებმა“, რომელიც ამ დანიშნულებას დღესაც ასრულებს. თურქულად ითარგმნება ქართული ლიტერატურის როგორც კლასიკური ნიმუშები (რუსთველის, ილია ჭავჭავაძის, ალ. ყაზბეგის, მიხეილ ჯავახიშვილის), ასევე თანამედროვე ეპოქის მწერალთა ნაწარმოებები (ნოდარ დუმბაძის, ფრიდონ ხალვაშის და სხვა).

გარდა ჟურნალ „ჩვენებურებისა“, ქართული კულტურის პროპაგანდას დიდ სამსახურს უწევს ჟურნალი „ფიროსმანი“. ქართულ ენაზე იბეჭდება სახელმძღვანელოები, ანბანი და ანდაზები და სხვა პედაგოგიკური ლიტერატურა ქართული წარმოშობის თურქი ახალგაზრდებისათვის.

თურქულ ენათა წარმოშობა და გავრცელება საუკუნეთა განმავლობაში მათი მრავალჯერადი გადაადგილების შედეგად მოხდა. სავარაუდოდ, თურქულ ენათა ჯგუფი, თავის მხრივ, ალთაურ ენებს უნდა მიეკუთვნებოდეს. ამ ჰიპოთეზას თურქული და ალთაური ენების ურთიერთნათესაობის შესახებ დღეს უკვე აღარ იზიარებს ბევრი ენათმეცნიერი, თუმცა ის საბოლოოდ მაინც არაა უარყოფილი. ალთაურ ენათა სამი დიდი ჯგუფიდან თურქულ ენათა ოჯახი ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებულია

მსოფლიოში და 40-მდე ენას მოიცავს. ამ ენაზე მოლაპარაკეთა შორის 155 მლნ. კაცისთვის იგი მშობლიურ ენას წარმოადგენს, ხოლო 180 მილიონისთვის – სხვა ენას[1].

თურქულ ენათა უმეტესობა საკმაოდ დიდ მსგავსებას ავლენს ფონოლოგიაში, მორფოლოგიასა და სინტაქსში. ენათა ეს მსგავსება ართულებს ენათა შორის საზღვრების დადგენას, განსაკუთრებით ეს ეხება ერთმანეთის მეზობლად განლაგებულ თურქულენოვან ქვეყნებს, რომელთაც ხშირად სახელმწიფოებს შორის არსებულ სასაზღვრო რაიონებში გარდამავალ დიალექტებზე მოსაუბრე მოსახლეობა ჰყავს (ნახ.1).

ნახ 1. ცალკეულ თურქულ ენათა განაწილების დიაგრამა

თანამედროვე სოციოლინგვისტიკაში განსაკუთრებული აქცენტი კეთდება საზოგადოების როლზე. საერთო ენობრივი სიტუაცია და მისი კომპონენტების ფუნქციური დატვირთვა დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა ადგილი უჭირავს საზოგადოებაში ამა თუ იმ ეთნიკურ ერთობას. ინფორმაციის შესაგროვებლად სოციოლინგვისტიკას აქვს თავისი მეთოდები. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია: ანკეტირება, ინტერვიუ, ჩართული დაკვირვება, სოციოლინგვისტური ექსპერიმენტი, ანონიმური დაკვირვება, მე-

ტყველებაზე უშუალო დაკვირვება. მონაცემთა დასამუშავებლად გამოიყენება – კორელაციური ანალიზი, იმპლიკაციური სკალირება, სემანტიკური ველების ურთიერთშედარებითი ანალიზი და სხვა [2].

მკვლევარ მაკლუენის აზრით, ისტორიის ძირითად მამოძრავებლად ითვლება ტექნოლოგიების შეცვლა, რომელიც, თავის მხრივ, იწვევს კომუნიკაციის საშუალებათა ცვლილებას. ბევრ კითხვას პასუხი შეიძლება გაეცეს კომპიუტერული ტექნიკის საშუალებით.

განსაკუთრებით ეფექტურია ელექტრონული ლექსიკონის გამოყენება უცხოენოვანი ტექსტის თარგმნისას. დღეისათვის არსებობს უამრავი თურქულ-ქართული ელექტრონული ლექსიკონი, რომელთაგან აღსანიშნავია Glosbe უნიკალური ლექსიკონები. სტატისტიკის მიხედვით ამ ლექსიკონებით ამჟამად განხორციელებულია 10,050 ფრაზის და 5729350 თურქულ-ქართული და ქართულ-თურქული წინადადებების თარგმანი.

ელექტრონული ლექსიკონი მოიცავს ყველა იმ ინფორმაციას, რასაც ჩვეულებრივ ლექსიკონში მოვიპოვებთ: გადატანითი და ვარიანტული ფორმები, სიტყვის წარმოთქმის ფორმები, მეტყველების ნაწილები, განმარტებები, გრამატიკული კატეგორიები, ეტიმოლოგია, სახელობითი დახარისხება, გამოყენების ნიმუშები. უფრო სპეციალიზებული ლექსიკონები კი შეიცავს დამატებითი სახის ინფორმაციასაც.

საინტერესოა როგორ ხდება ლექსიკონის გამოყენება.

სიტყვათა მკაფიო გადმოცემა (WSD): ბევრ ლექსიკურ ერთეულს აქვს მრავალგვარი განმარტება. სიტყვათა მკაფიო გადმოცემა (Word-sense disambiguation -WSD) არის ავტომატური პროცესი, როდესაც უნდა გადმოიცეს სიტყვის მნიშვნელობა მოცემულ კონტექსტში. WSD -ში ივარაუდება სიტყვის მიგნება, ეს შეიძლება ეწინააღმდეგებოდეს იმას, რასაც ეფუძნება მისი პირვანდელი მნიშვნელობა, რომელიც კონტექსტური გაგებისაგან მკაფიოდ განსხვავდება.

ინფორმაციული ექსტრაქტი (IE): ეს არის ავტომატური იდენტიფიკაცია ტექსტის არსის, კავშირების ან მოვლენების შესახებ. ინფორმაციული ექსტრაქტის (Information extract) ძირითადი ფუნქციაა ინფორმაციის ამოღება ტექსტიდან და მისი ჩასმა განმარტებების ხაზში. განმარტებათა ხაზი არ მოითხოვს სრულ გრამატიკულ ანალიზს, არამედ იგი

მოიცავს, მაგალითად, ადამიანთა სახელების, ორგანიზაციების, გეოგრაფიული სახელების, ქიმიური ნივთიერებების კლასიფიკაციას.

Word Net-ი ანუ იერარქიული ელექტრონული ლექსიკონი არის ერთგვარი გასაღები რომ განსაზღვროს, თუ რა ტიპის პასუხს მოითხოვს იგი. მაგალითად, ზოგიერთი კითხვა მოითხოვს პასუხს რიცხვის ან ზომის სახით. პასუხებისათვის ამ ტიპის ლექსიკონი გამოიყენება იმგვარად, რომ განსაზღვროს, თუ რა სახის აღმნიშვნელი ტერმინი არის წარმოდგენილი და რომელი მათგანი სჭირდება მოცემულ მომენტში [3].

ამგვარად, ჩვენ მიერ განხილულ ელექტრონულ ლექსიკონთა გამოყენების შესაძლებლობების ფონზე შეიძლება დავასკვნათ – ეს არის მართივი გზა სხვადასხვა ენაზე და სხვადასხვა სფეროში მომუშავე მეცნიერების მოსახერხებელი ურთიერთობებისათვის, სათარგმნ ტექსტთა სწრაფი და კონტექსტის შესაბამისი შინაარსის გადატანისათვის მეორე ენაზე, რაც მეტად ეფექტური იქნება როგორც ქართული, ასევე თურქული ნაწარმოებების თარგმნისას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქართულ-საზღვარგარეთული ლიტერატურის ურთიერთობების კვლევის ისტორია (ე. ხანთიბაძის რედაქციით), თსუ ქართულ-საზღვარგარეთული ლიტერატურის ურთიერთობების ს/კ ლაბორატორია, თბილისი, 2011.
2. Nordhoff, Sebastian; Hammarström, Harald; Forkel, Robert; Haspelmath, Martin, eds. (2013). "Turkic". *Glottolog*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology.
3. ხეცურიანი ნ., 2000 – ფუნქციურ - სემანტიკური კატეგორია და ენათა შეპირისპირებითი ანალიზი. „ენა და კულტურა“, თბილისი.

ერთიანი ევროპის იდეა

ერთიანი ევროპის იდეას დიდი ხნის ისტორია აქვს. თუმცა ეს იდეა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ განხორციელდა და ამ იდეის ჩანასახი შუა საუკუნეებში უნდა ვეძიოთ. 1453 წელს, ბიზანტიის იმპერიის დედაქალაქის, კონსტანტინოპოლის დაცემის შემდეგ, გაჩნდა იდეა ევროპელი ერების გაერთიანების შესახებ. ოსმალეთის იმპერიის ექსპანსიას დიდი შეშფოთებით ადევნებდნენ თვალს ევროპელი მონარქები და საბოლოოდ ისინი მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ ევროპელებს ერთობლივად უნდა ებრძოლათ საერთო მტრის წინააღმდეგ. 1464 წელს ბოჰემიის მეფე პოდებრადელმა ირჟიმ წამოაყენა წინადადება ქრისტიანი ერების გაერთიანებისა თურქების წინააღმდეგ. მან შეადგინა ანტითურქული კოალიციის შექმნის გეგმა, რომელშიც ყველა ქრისტიანი სახელმწიფო უნდა გაერთიანებულიყო. პოდებრადელმა ირჟიმ თავისი იდეის განხორციელება ვერ შესძლო კათოლიკურ ეკლესიასთან დაპირისპირების გამო.

ესპანელი ჰუმანისტი ხუან ლუის ბიბესი (Juan Luis Vives) ხედავდა, რომ ევროპა დასუსტებული იყო შიდა ომებით და სხვადასხვა ერებს შორის ურთიერთქიშპით. მას კარგად ესმოდა, რომ ევროპა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეძლებდა თურქული საფრთხის თავიდან აცილებას, თუ შეწყდებოდა დაპირისპირება ქრისტიანულ ქვეყნებს შორის, თუ ისინი გაერთიანდებოდნენ და შექმნიდნენ ევროპულ ალიანსს (Carlos G. Noreña, 1970).

მომდევნო საუკუნეებში ერთიანი ევროპის იდეა კიდევ უფრო დაიხვეწა და განვითარდა. ევროპის გაერთიანების იდეა სხვადასხვა დროში სხვადასხვაგვარად იყო ფორმულირებული გამოჩენილი მოაზროვნეებისა და საზოგადო მოღვაწეების მიერ. ცნობილი ფრანგი პუბლიცისტი, აბატი სენ-პიერი მარადიული მშვიდობის ერთ-ერთი აქტიური მხარდამჭერი იყო. 1728 წელს მან 18 სუვერენული სახელმწიფოსაგან შემდგარი ევროპის ლიგის შექმნის წინადადება წამოაყენა, რომელსაც ექნებოდა საერთო ხაზინა. ევროპის ლიგა მას წარმოედგინა, როგორც ევროპის სუვერენული

სახელმწიფოების ეკონომიკური გაერთიანება, შიდა საზღვრების გარეშე. ეს გაერთიანება გახდებოდა ევროპული ქვეყნების მუდმივი და მარადიული კავშირი და მათ შორის აღარასოდეს მოხდებოდა ომები.

იდეა ევროპის შეერთებული შტატების შექმნის შესახებ დიდი პოპულარობით სარგებლობდა ევროპაში, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა მოიპოვა დამოუკიდებლობა და გამოეყო ბრიტანეთის იმპერიას. ევროპაში მუსირებდა აზრი, რომ ევროპის შეერთებული შტატები უნდა ყოფილიყო ამერიკის შეერთებული შტატების მსგავსი პოლიტიკური გაერთიანება. ამ იდეას იზიარებდა ბევრი ცნობილი საზოგადო მოღვაწე, მათ შორის მარკიზი დე ლა ფაიეტი და თავად დეუშ კოსციუშკო.

ჯუზეპე მაძინი ევროპის შეერთებული შტატების შექმნის ერთ-ერთი აქტიური მხარდამჭერი იყო. მას მიაჩნდა, რომ ევროპის გაერთიანება იტალიის გაერთიანების ლოგიკური გაგრძელება იქნებოდა. მან საფუძველი ჩაუყარა მოძრაობას, რომელსაც „ახალგაზრდა ევროპა“ ეწოდა.

ფრანგმა მწერალმა, ვიქტორ ჰიუგომ პირველად საჯაროდ გაახმოვანა ტერმინი „ევროპის შეერთებული შტატები“ 1849 წელს, პარიზში გამართულ მშვიდობის საერთაშორისო მესამე კონგრესზე. ვიქტორ ჰიუგო მხარს უჭერდა სუპრანაციონალური ორგანიზაციის შექმნას, რომელშიც ევროპის სუვერენული სახელმწიფოები გაერთიანდებოდა. ვიქტორ ჰიუგომ ერთი საუკუნით ადრე იწინასწარმეტყველა ევროპელი ერების გაერთიანება. როგორც მან განაცხადა: „დადგება დღე, როდესაც თქვენ, ყველა, კონტინენტის ერები, თქვენი გამორჩეული თვისებების და განსაკუთრებული ინდივიდუალობის შენარჩუნებით გაერთიანდებით ერთ დიდ ზეგაერთიანებაში და წარმოადგენთ ევროპულ სამშოს. დადგება დღე, როდესაც აღარ იქნება სხვა ბრძოლის ველი, გარდა ბაზრებისა, რომელიც ვაჭრობას გაუღებს კარს და გონებისა, რომელიც ახალი იდეებისთვის იქნება გახსნილი“. ერთ-ერთი გადმოცემის თანახმად, ვიქტორ ჰიუგოს თავის საცხოვრებელ სახლთან, კუნძულ გერნზიზე დაურგავს ხე და უთქვამს, რომ ევროპის შეერთებული შტატები დაარსდებოდა მაშინ, როდესაც ეს ხე გაიზრდებოდა და ზრდასრულ ასაკს მიაღწევდა.

ერთიანი ევროპის იდეის გავრცელების და პოპულარიზაციის საქმეში დიდი წვლილი შეიტანა ავსტრიელმა პოლიტიკოსმა და ფილოსოფოსმა

რიხარდ კუდენჰოვე-კალერგიმ. მან დააარსა „პან-ევროპული კავშირი“ 1926 წელს და იყო ამ მოძრაობის პრეზიდენტი სიცოცხლის ბოლომდე, 1972 წლამდე. 1923 წელს მან გამოსცა წიგნი სათაურით „პანევროპა“, სადაც ის ამტკიცებდა, რომ ევროპა უნდა გაერთიანებულიყო რუსული ბოლშევიზმისა და ამერიკული ეკონომიკური ბატონობის თავიდან ასაცილებლად. ევროპის შეკავშირება და გაერთიანება მას მიაჩნდა ერთადერთ გზად იმისათვის, რომ „ბებერ კონტინენტს“ შეენარჩუნებინა მსოფლიო ლიდერის როლი (ნიკა ჩიტაძე, 2011). რიხარდ კუდენჰოვე-კალერგი ითვლებდა ევროინტეგრაციის ერთ-ერთ მთავარ იდეოლოგიად, რომელმაც ოთხი პანევროპული კონგრესის მომზადება და ჩატარება მოახერხა. პირველი პანევროპული კონგრესი ჩატარდა ქალაქ ვენაში 1926 წელს. 1927 წელს არისტიდ ბრიანი, ცნობილი ფრანგი დიპლომატი და პოლიტიკური მოღვაწე, არჩეულ იქნა ამ მოძრაობის საპატიო პრეზიდენტად.

1929 წელს არისტიდ ბრიანმა, რომელიც იმ დროს საფრანგეთის პრემიერ-მინისტრი იყო, ერთა ლიგის წინაშე წამოაყენა წინადადება ევროპის ფედერალურ საწყისებზე გაერთიანებისა (ე.წ. „პან-ევროპა“). საფრანგეთი მხარს უჭერდა არისტიდ ბრიანის ამ იდეას. საფრანგეთის მთავრობამ მცირე ხანში მოამზადა „ევროპის ფედერალური კავშირის“ შექმნის პროექტი, რომელიც მიზნად ისახავდა საერთო ევროპული, ეკონომიკური სივრცის შექმნას, „საერთო ბაზრის შექმნას“ და შიდა საბაჟოების გაუქმებას. აღნიშნული პროექტი ვერ განხორციელდა. მას დიდი წინააღმდეგობა შეხვდა როგორც აშშ-საგან, ასევე ევროპის ქვეყნების მხრიდან. ამ პროექტის წარდგენის გამო არისტიდ ბრიანს მეტსახელად „ევროპის მამა“ შეარქვეს (თეიმურაზ პაპასქირი, 2011).

ევროინტეგრაციის იდეები დროებით მივიწყებულ იქნა 1930-იან წლებში, როდესაც ევროპაში დაიწყო ფაშიზმის აღზევება. გერმანელი ნაცისტები და იტალიელი ფაშისტები კრძალავდნენ პანევროპული კავშირის მოღვაწეობას საკუთარ ტერიტორიაზე, ხოლო რიხარდ კუდენჰოვე-კალერგის წიგნებს ცეცხლზე წვავდნენ. მათთვის მიუღებელი იყო ევროპის გაერთიანება, რადგან ეს პროცესი სხვადასხვა ერისა და რასების შერევას გამოიწვევდა. გერმანიის ფიურერი, ადოლფ ჰიტლერი არიული რასის „სიწმინდეზე“ აკეთებდა აქცენტს და ამიტომაც მისთვის მიუღებელი იყო პანევროპული იდეები. ის თვლიდა, რომ პანევროპა ებრაული

პროექტი იყო, რომელიც მიზნად ისახავდა ევროპელი ხალხების დამო-
ნებას და დაპყრობას (ირინა ჯანდიერი, 2014).

მეოცე საუკუნის პირველ ნახევარში ევროპა სისხლისმღვრელმა კონ-
ფლიქტებმა და ომებმა მოიცვა, რამაც დიდი უბედურება დაატეხა თავს
„ბებერ კონტინენტს“. პირველი და მეორე მსოფლიო ომის დროს დაიღუპა
მილიონობით ადამიანი, განადგურდა ევროპის ქვეყნების ეკონომიკა. საფ-
რანგეთსა და გერმანიას შორის დაპირისპირება და მეტოქეობა მსოფლიო
ომებში გადაიზარდა. ფრანგებმა და გერმანელებმა, 1870 წლიდან 1945
წლამდე პერიოდში, სამჯერ იომეს ერთმანეთის წინააღმდეგ და უამრავი
პრობლემა შეუქმნეს „ბებერ ევროპას“. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ
საერთაშორისო სისტემა აღარ იყო ევროცენტრისტული. დანგრეული და
მიწასთან გასწორებული ევროპა უკვე საერთაშორისო პოლიტიკაში სერი-
ოზულ ძალას აღარ წარმოადგენდა. მეორე მსოფლიო ომმა შეცვალა ძალ-
თა ბალანსი და ბოლო მოუღო ევროპის ჰეგემონიას მსოფლიოში (კორ-
ნელი კაკაჩია, 2011). საერთაშორისო სისტემა ბიპოლარული გახდა და ევ-
როპის ადგილი დაიკავა ორმა ზესახელმწიფომ - აშშ-მ და საბჭოთა კავ-
შირმა. საჭირო იყო ევროპელი ერების გაერთიანება, რათა „ბებერ კონ-
ტინენტს“ უფრო მეტი წონა ჰქონოდა და მნიშვნელოვანი როლი ეთამაშა
საერთაშორისო პოლიტიკაში.

ევროპელი ლიდერები მივიდნენ იმ დასკვნამდე, რომ მშვიდობისა და
სტაბილურობის შენარჩუნება შესაძლებელი იქნებოდა მხოლოდ იმ შემ-
თხვევაში, თუ მოხდებოდა საფრანგეთისა და გერმანიის დაახლოება და
მათი ინტეგრაცია საერთო პოლიტიკურ სივრცეში. იმისათვის, რომ თა-
ვიდან აეცილებინათ ახალი ომები და კონფლიქტები, ევროპის სახელ-
მწიფოებს უარი უნდა ეთქვათ იმპერიალიზმზე, შოვინიზმზე და ერთმა-
ნეთთან მჭიდროდ ეთანამშრომლათ. 1946 წელს, ციურიხის უნივერსი-
ტეტში სიტყვით გამოსვლისას, ბრიტანეთის ყოფილმა პრემიერ-მი-
ნისტრმა უინსტონ ჩერჩილმა გააჟღერა ევროპის შეერთებული შტატების
შექმნის იდეა. როგორც მან განაცხადა: „არსებობს საშუალებები, რაც გახ-
დიდა ევროპას ისეთივე ბედნიერს და ისეთივე თავისუფალს, როგორიცაა
დღეს შვეიცარია... ჩვენ უნდა ავაშენოთ ერთგვარი ევროპის შეერთებული
შტატები... პირველი ეტაპი მოითხოვს დაარსდეს ევროპის საბჭო და ამ
გადაუდებელი საქმისთვის საჭიროა, რომ საფრანგეთმა და გერმანიამ

ერთად იტვირთონ ხელმძღვანელობა... ფეხზე ადექი, ევროპა!“ (რუსუდან შარაძე, 2013). ამგვარად, უინსტონ ჩერჩილი თვლიდა, რომ ევროპის გაერთიანებისაკენ გადადგმული პირველი ნაბიჯი იქნებოდა ევროპის საბჭოს შექმნა, ხოლო ევროპული ოჯახის ფორმირებისთვის აუცილებელ პირობად მას მიაჩნდა საფრანგეთისა და გერმანიის დაახლოება.

1948 წელს ქალაქ ჰააგაში გაიმართა ევროპის კონგრესი. კონგრესს ესწრებოდა 750 დელეგატი ევროპის სხვადასხვა ქვეყნიდან, ასევე დამკვირვებლები აშშ-დან და კანადიდან. კონგრესზე განხილულ იქნა იდეები ევროპის ქვეყნებს შორის პოლიტიკური კოოპერაციის შესახებ. კონგრესზე გადაწყდა ევროპის საბჭოს დაარსება. კონგრესის მონაწილეებმა გამოთქვეს თავიანთი მოსაზრებები ევროპის საბჭოს როლისა და სტრუქტურის შესახებ. მართლაც, 1949 წლის 5 მაისს ხელი მოეწერა წესდებსა და ლონდონის ხელშეკრულების საფუძველზე დაარსდა ევროპის საბჭო, რომელიც მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ადამინის უფლებებისა და კანონის უზენაესობის დაცვის საქმეში, ასევე ხელს უწყობს პლურალისტური დემოკრატიის კონსოლიდაციას ევროპაში და ევროპის სახელმწიფოებს შორის პოლიტიკური თანამშრომლობის გაღრმავებას.

ევროინტეგრაციისაკენ გადადგმული ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო ქვანახშირისა და ფოლადის ევროპული გაერთიანების დაარსება. იდეის ავტორი იყო ჟან მონე, რომელიც თვლიდა, რომ გერმანიისა და საფრანგეთის ქვანახშირისა და ფოლადის მრეწველობა უნდა მოქცეულიყო ერთი სუპრანაციონალური ორგანოს მმართველობის ქვეშ, რომელიც გააკონტროლებდა ამ დარგების განვითარებას და, შესაბამისად, ვერც ერთი ქვეყანა ვეღარ შეძლებდა დამოუკიდებლად იარაღის წარმოებას. ქვანახშირისა და ფოლადის ევროპული გაერთიანების დაარსების მიზანი იყო საფრანგეთსა და გერმანიას შორის ახალი ომებისა და კონფლიქტების თავიდან აცილება. 1951 წელს, პარიზის ხელშეკრულების საფუძველზე, რომელსაც ხელი მოაწერა ევროპის ექვსმა ქვეყანამ (გერმანია, საფრანგეთი, იტალია, ბელგია, ნიდერლანდი, ლუქსემბურგი), დაარსდა ქვანახშირისა და ფოლადის ევროპული გაერთიანება.

შემდგომი ეტაპი ევროინტეგრაციის გზაზე ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობისა და ატომური ენერგიის ევროპული თანამეგობრობის დაარსება იყო. ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობა შეიქმნა 1958 წლის

1 იანვარს, მას შემდეგ, რაც ძალაში შევიდა რომის ხელშეკრულება. რომის ხელშეკრულებას ხელი მოაწერა ევროპის ექვსმა ქვეყანამ 1957 წლის 25 მარტს. ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობის დაარსებით შეიქმნა საერთო ბაზარი და ერთიანი ეკონომიკური სივრცე, გაუქმდა ტარიფები და საბაჟო გადასახადები, რამაც ძალიან გააღრმავა ეკონომიკური, კომერციული და სავაჭრო ურთიერთობები ევროპის ქვეყნებს შორის.

მაღე რომის ხელშეკრულებას სხვა მნიშვნელოვანი ხელშეკრულებების გაფორმება მოჰყვა. 1965 წელს ხელი მოეწერა შერწყმის ხელშეკრულებას, რომელიც ძალაში შევიდა 1967 წელს და რომლის საფუძველზე მოხდა სამი ინსტიტუტის შერწყმა (ევროპის ქვანახშირისა და ფოლადის გაერთიანება, ევროპის ეკონომიკური გაერთიანება და ატომური ენერგიის ევროპული თანამეგობრობა). 1992 წელი გარდამტეხი პერიოდია და მნიშვნელოვანი მომენტი ევროგაერთიანების ისტორიაში. ამ წელს ევროპის ეკონომიკური გაერთიანების ცამეტმა სახელმწიფომ ხელი მოაწერა მასტრიხტის ხელშეკრულებას, რომელიც ძალაში შევიდა 1993 წლის 1 ნოემბერს. მასტრიხტის ხელშეკრულების ხელმოწერის შემდეგ ევროპის ეკონომიკურ გაერთიანებას დაერქვა ევროკავშირი. თუ ევროგაერთიანება 1992 წლამდე უფრო ეკონომიკურ კავშირად მოიაზრებოდა, მასტრიხტის ხელშეკრულების ძალაში შესვლის შემდეგ მან პოლიტიკური დატვირთვა შეიძინა. ხელშეკრულება წარმოადგენს ევროინტეგრაციისაკენ გადადგმულ ყველაზე მნიშვნელოვან ნაბიჯს, ვინაიდან ხელშეკრულება უზრუნველყოფს მოქალაქეთა თავისუფალ გადაადგილებას ევროკავშირის ტერიტორიაზე და ქმნის საერთო მოქალაქეობას ევროპის ტერიტორიაზე მცხოვრები ერებისთვის. ამ ხელშეკრულების საფუძველზე ხდება საერთო საგარეო და უშიშროების პოლიტიკის და საერთო თავდაცვის პოლიტიკის განხორციელება. ძალზე მნიშვნელოვანი მომენტი იყო ასევე საერთო ვალუტის შემოღება, რამაც კიდევ უფრო დააჩქარა ევროპის ქვეყნების ეკონომიკური ინტეგრაცია და გაამარტივა ბიზნესის წარმოება ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის.

დღეისათვის ევროპის ქვეყნებს შორის იმდენად მჭიდრო ეკონომიკური და პოლიტიკური კავშირებია, რომ არც ერთ ქვეყანას არ უღირს ომის წარმოება და ექსპანსიონისტური პოლიტიკის გატარება. ეკონომიკურმა და პოლიტიკურმა ინტეგრაციამ ევროპის ქვეყნები ერთმანეთს სა-

მუდამოდ მიაჯაჭვა, რამაც თავის მხრივ ხელი შეუწყო ხანგრძლივი მშვიდობის დამყარებას „ბეზერ კონტინენტზე“. შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ერთიანი ევროპის იდეამ გაამართლა და ერთ დროს ერთმანეთის მიმართ მტრულად განწყობილი ევროპის ქვეყნები სამუდამოდ დააკავშირა და დაახლოვა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Carlos G. Noreña (1970) **Juan Luis Vives**, Publisher: Springer Science & Business Media.
2. ირინა ჯანდიერი (2014). როგორ ეყრებოდა საფუძველი ევროკავშირს, <http://www.gzapress.ge/politika/423-rogor-eyreboda-safudzveli-evrokavshirs.html>
3. ნიკა ჩიტაძე (2011). გეოპოლიტიკა, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
4. რუსუდან შარაძე (2013). რა არის ევროკავშირი? <http://www.argumenti.ge/2013/12/%E1%83%A0%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%94%E1%83%95%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%99%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%A8%E1%83%98%E1%83%A0%E1%83%98>
5. თეიმურაზ პაპასქირი (2011). ევროპისა და ამერიკის ქვეყნების უახლესი ისტორია, 1914 – 1945, თბილისი.
6. კორნელი კაკაჩია (2011). საერთაშორისო პოლიტიკა ვესტფალიიდან ბიპოლარული სისტემის დასასრულამდე, გამომცემლობა „მერიდიანი“, თბილისი.

აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ურთიერთობები ენერგეტიკის სფეროში

აზერბაიჯანის და ევროკავშირის თანამშრომლობა ენერგეტიკის სფეროში და ამ თანამშრომლობის პროგრესული განვითარება, სარგებლის მომტანია არა მხოლოდ ამ ორი მხარისთვის, არამედ მთლიანად რეგიონისთვის. აქედან გამომდინარე, ცალსახაა აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ენერგეტიკის სფეროში არსებულ ურთიერთობებზე მოქმედი ფაქტორების კვლევის აქტუალურობა როგორც რეგიონულ, ისე საერთაშორისო მასშტაბით.

პირველ რიგში, განვიხილავ პროექტებს TRACECA-სა და INOGATE-ს. ამასთან, რეგიონში არსებულ ისეთ მნიშვნელოვან გაზსადენებსა და ნავთობსადენებს, როგორებიც არის: ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენი, ბაქო-თბილისი-ერზურუმის გაზსადენი, ბაქო-სუფსა დასავლეთის საექსპორტო და ბაქო-ნოვოროსისკის ნავთობსადენები.

ტრასეკა არის აზიის, კავკასიის და ევროპის რეგიონის სატრანსპორტო, ეკონომიკური, სავაჭრო პოტენციალის ერთობლივი გამოყენებისკენ მიმართული პროექტი. მასში ჩართული ცამეტივე ქვეყანა ღებულობს სარგებელს და მოგება-მოგების პრინციპს ეყრდნობა. პროექტი მიმართულია რეგიონის განვითარებისკენ, ღიაა შესაბამისი ინიციატივებისთვის, რომლებიც განავითარებს რეგიონულ სატრანსპორტო ქსელს, ეკონომიკას, ხელს შეუწყობს მდგრადი ინფრასტრუქტურის შექმნას.

ტრასეკას პროექტი მოიცავს რამდენიმე საბაზისო შეთანხმებას, ესენია: 1998 წლის მრავალმხრივი შეთანხმება ევროპა-კავკასია-აზიის სატრანსპორტო კორიდორის განვითარებისთვის, 2009 წლის შეთანხმება ევროპა-კავკასია-აზიის კორიდორის მრავალმხრივი ტრანსპორტის განვითარების შესახებ, 2005 წლის შეთანხმება პროექტების გაზიარებულ დაფინანსებასთან დაკავშირებით. ამასთან, 2003 და 2007 წლებში ბულგარეთის და რუმინეთის ევროკავშირში გაწევრიანების შედეგად მათ ახალ სტატუსთან დაკავშირებით პროტოკოლში შევიდა ცვლილებები ტექნი-

კურ და პროცედურულ საკითხებთან დაკავშირებით (Status of TRACECA Treaties, 2012).

შემდეგი პროექტი, რომელსაც განვიხილავ, არის INOGATE (მისი მეშვეობით განხორციელდება ნავთობის და გაზის ტრანსპორტირება ევროპაში), რომელიც შეიქმნა 1996 წელს და მიზნად ისახავს ენერგო სფეროში ევროკავშირის, შავი ზღვის აუზის და კასპიისპირეთის ქვეყნებს შორის საერთაშორისო თანამშრომლობას. პროექტის მიზნები ოთხ კატეგორიად იყოფა, ესენია: ენერგეტიკული ბაზრების კონვერგენცია ევროკავშირის პრინციპების საფუძველზე, ენერგოუსაფრთხოების ხელშეწყობა, მდგრადი ენერგოგანვითარების ხელშეწყობა და ინვესტიციების მოზიდვა საერთო რეგიონული ინტერესებისთვის. მასში ჩართულია 12 ქვეყანა: საქართველო, აზერბაიჯანი, სომხეთი, ბელარუსი, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, მოლდოვა, ტაჯიკეთი, თურქმენეთი, უკრაინა, უზბეკეთი, თურქეთი (The EU's INOGATE programme and Azerbaijani energy stakeholders pave the way for successful energy cooperation, 2014).

პროგრამა INOGATE-ის ფარგლებში განხორციელდა 70 პროექტი და ისეთი მნიშვნელოვანი მიზნებისთვის, როგორიც არის:

- მდგრადი განვითარების კონცეფციების შემუშავება.
- პარტნიორი ქვეყნების, ადგილობრივი ინტერესთა ჯგუფების პოზიციების და შეხედულებების გათვალისწინებით ბუნებრივი აირით ვაჭრობის პროექტის შექმნა.
- ერთი მხრივ, ენერგოწყაროების და მეორე მხრივ, სატრანსპორტო გზების უსაფრთხოების გაზრდა.
- განახლებადი ენერგოწყაროების განვითარებისთვის ინვესტიციების მოზიდვა და განხორციელება.
- პროექტის ფარგლებში პარტნიორი ქვეყნების მხარდაჭერა ევროკავშირში არსებული სტანდარტების ჰარმონიზაციის და ენერგოინფრასტრუქტურის ეფექტიანობის გაზრდის მიზნით.
- მდგრადი ენერგოგანვითარების პროგრამის CASEP-ის დანერგვა.
- 2020 წლისთვის CO₂-ის გამოყოფის 20%-მდე შემცირება.

მიმდინარეობს პროექტების: Pre-investment Project for the Trans-Caspian-Black Sea Gas Corridor, New INOGATE Technical Secretariat and integrated programme in support of the Baku Initiative and the Eastern Partnership

energy objectives, Sustainable Energy Programme for Central Asia: Renewable Energy Sources – Energy Efficiency (CASEP), Supporting Participation of Eastern European and Central Asian Cities in the „Covenant of Mayors“ განხორციელება.

INOGATE-ის პროგრამა მრავალმხრივი მოგების პრინციპზეა დაფუძნებული და ხელს უწყობს რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებას. მნიშვნელოვანია, რომ აზერბაიჯანში, პოლიტიკის შემმუშავებლები, წამყვანი ენერგორგანიზაციები, ინტერესთა ჯგუფები, ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისთვის აღნიშნულ პროექტებს დადებითად აფასებენ. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ პროექტში ჩართული ქვეყნები გაიზიარებენ ევროპულ გამოცდილებას.

რეგიონში განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონე ენერგოპროექტებია: ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის (BTC) პროექტი, რომლითაც კასპიის ზღვიდან, აზერბაიჯანული ნავთობით თურქეთის, ჯეიჰანის პორტის და ხმელთაშუა ზღვის გავლით ევროპის ბაზრისთვის ხდება ნავთობის მიწოდება. ნავთობსადენის სიგრძე 1 768 კმ-ია, დიამეტრი 46/42/34 დიუმი, წარმადობა 1 მილიონი ბარელი დღეში. მისი მშენებლობა მიმდინარეობდა 2003-2005 წლებში (Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Main Export Oil Pipeline, 2015). ბაქო-თბილისი-ერზურუმის გაზსადენის (BTE) სიგრძე 980 კმ-ია, დიამეტრი 42 დიუმი, წარმადობა 20 მილიარდი კუბური მეტრია წელიწადში (Baku-Tbilisi-Erzurum Gas Pipeline, 2015). ბაქო-სუფსა დასავლეთის ექსპორტის ნავთობსადენი (WEPL) 833 კმ-ის სიგრძის, 500 მმ დიამეტრის მქონეა. აღნიშნული ნავთობსადენით ნავთობის მიწოდება ევროპული ბაზრისთვის ხორციელდება აზერბაიჯანიდან საქართველოს სუფსის ტერმინალის გავლით (Baku-Supsa Western Export pipeline, 2015).

თავისი სატრანსპორტო ფუნქციებით ასევე მნიშვნელოვანია 1 330 კმ. სიგრძის და 530 მმ. დიამეტრის მქონე ბაქო-ნოვოროსიისკის ნავთობსადენი. აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე განთავსებულია მისი 231 კმ-იანი მონაკვეთი და მასზე ოპერატორობას ახორციელებს SOCAR-ი (Baku-Novorossiysk Oil Pipeline, 2015).

აღვნიშნავ, რომ რეგიონში განხორციელებული და მიმდინარე პროგრამები, ნავთობსადენები და გაზსადენები მათში ჩართული ქვეყნებისთვის მომგებიანია, რადგან ისინი მიზნად ისახავს: რეგიონული სატრანს-

პორტო ქსელის უსაფრთხოების გაზრდას, ეკონომიკის განვითარებას, მდგრადი ინფრასტრუქტურის შექმნას, ენერგეტიკული ბაზრების ინტეგრაციას ევროკავშირის პრინციპების საფუძველზე, ინვესტიციების მოზიდვას საერთო რეგიონული ინტერესებისთვის. ენერგოპროექტების მასშტაბურობიდან გამომდინარე, ისინი ხელს შეუწყობს რეგიონის ეკონომიკური, ენერგეტიკული, სატრანსპორტო, სავაჭრო პოტენციალის მაქსიმალურად ეფექტიანად გამოყენებას და აღნიშნულ სფეროებში რეგიონების ინტეგრაციის ზრდას. ეს უკანასკნელი კი საფუძვლიანად შეგვიძლია მივიჩნიოთ რეგიონში სტაბილურობის დამყარების წინაპირობად.

აზერბაიჯანული მხარისთვის, როგორც, ერთი მხრივ, ენერგომიმწოდებელი და მეორე მხრივ, ენერგოტრანსპორტიორი ქვეყნისთვის, მნიშვნელოვანი სარგებელია: ეკონომიკური მოგება, ევროკავშირის სახით სტაბილური ბაზრის შექმნა და ენერგეტიკის სფეროში ევროკავშირში საუკეთესო პრაქტიკის დანერგვის პერსპექტივა. რაც შეეხება ევროკავშირის სარგებელს, რომელსაც ის აზერბაიჯანთან ენერგეტიკის სფეროში თანამშრომლობით მიიღებს, არის: ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაზრდა, ენერგოწყაროების და სატრანსპორტო გზების უსაფრთხოების გაზრდის გზით. ევროკავშირის „ახალ სამეზობლოში“ ვგულისხმობ 2004 წლის „დიდი გაფართოების“ შემდეგ ევროკავშირის მეზობელ ქვეყნებს, ენერგეტიკის სფეროში ევროკავშირის საუკეთესო პრაქტიკის და გამოცდილების, ასევე ევროპული ფასეულობების და ღირებულებების დამკვიდრებას. ევროკავშირთან მჭიდრო ენერგო, სატრანსპორტო, სავაჭრო და ეკონომიკური ურთიერთობების მქონე სამეზობლო, რომელიც მის მიმართ ლოიალურად იქნება განწყობილი, მნიშვნელოვანი წინაპირობაა ევროკავშირის სტაბილური განვითარებისთვის.

როგორც აზერბაიჯანის, ისე ევროკავშირისთვის პრიორიტეტულია თანამშრომლობა ენერგეტიკის სფეროში პოლიტიკის ფორმულირების და განვითარების, საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების გაძლიერების, ენერგოწყაროების დივერსიფიცირების, ენერგოდაზოგვის და ეფექტიანობის ზრდის, ენერგოინფრასტრუქტურის მოდერნიზაციის, ენერგოტექნოლოგიების განვითარების, ენერგოსფეროში ტექნიკური ტრენინგების, ნავთობის და ნავთობპროდუქტების ტრანზიტის, ინსტიტუტების მოდერნიზაციის, განახლებადი ენერგორესურსების სფეროებში. ყველაზე მნიშ-

ენელოვანი საერთო გამოწვევა ენერგეტიკის სფეროში, ენერგოწყარობისა და სატრანსპორტო გზების დივერსიფიცირებაა, ენერგოუსაფრთხოების გაზრდის მიზნით.

ამჟამად ენერგეტიკის სფეროში ურთიერთობების პოზიტიური ტენდენცია ფიქსირდება. გამოვყოფ რამდენიმე ფაქტორს, რომელსაც მნიშვნელოვანი გავლენა აქვს ენერგეტიკის სფეროში აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ურთიერთობებზე და მათ დადებითი და უარყოფითი ეფექტის მქონე ფაქტორებად დავაჯგუფებ.

მთიანი ყარაბაღის მოუგვარებელი პრობლემა მნიშვნელოვანი უარყოფითი ეფექტის მქონე ფაქტორია. ამჟამინდელი მონაცემებით, „მთიანი ყარაბაღის რესპუბლიკამ“ დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. აუცილებელია აღინიშნოს, რომ მას არც ერთი აღიარებული სახელმწიფო არ ცნობს. ბოლო მონაცემებით, იქ 100 ათასზე მეტი მცხოვრებია და მათ აბსოლუტურ უმრავლესობას ეთნიკურად სომხები წარმოადგენენ. მოქმედებს სომხური ვალუტა, ადგილობრივ ბიუროკრატias სომხეთის რესპუბლიკის ბიუჯეტი ინახავს, სომხეთის რესპუბლიკის მეორე და მესამე პრეზიდენტები წარმოშობით ყარაბაღიდან იყვნენ. სომხეთის რესპუბლიკის გენერალიტეტშიც ყარაბაღელები დომინირებენ. ამჟამად, ბაქო მოითხოვს დაკარგულ ტერიტორიას და იქ მილიონამდე აზერბაიჯანელი ლტოლვილის დაბრუნებას. სომხეთისთვის კი ამ მოთხოვნის თუნდაც ნაწილობრივი დაკმაყოფილება პოლიტიკური თვითმკვლელობის ტოლფასია: „სომხეთის საზოგადოებრივი აზრი, თითქმის სრულად, მთიანი ყარაბაღის საკითხში რაიმე დათმობის წინააღმდეგია“ (გაჩეჩილაძე, 2013). ცხადია, მსგავსი ვითარება ართულებს პრობლემის მოგვარებას.

„სომხეთსა და აზერბაიჯანს დღემდე არ აქვთ არავითარი ურთიერთობა ერთმანეთთან და ეს ძალიან ამწელებს საერთაშორისო არენაზე სამხრეთ კავკასიის ერთიან რეგიონად გამოსვლას, რეგიონში ერთიანი ეკონომიკური სივრცის შექმნას. ცალ-ცალკე სამი ქვეყანა მსოფლიო მასშტაბით მცირე ბაზრებს წარმოადგენს და ამის გამო დიდი ინვესტიციების მოზიდვა რთული პროცესია. მაგალითად, დროში ძალიან გაიწელა ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის პროექტის დამტკიცება. გაჭიანურდა „ნაბუკოს“ პროექტის განხორციელება, რომელმაც კასპიის რეგიონიდან

ბუნებრივი აირი, რუსეთის გვერდის ავლით, ევროპას უნდა მიაწოდოს“ (გაჩეჩილაძე, 2013).

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევა ახალგაზრდა ქვეყნებისთვის სახელმწიფო ინსტიტუტების დროულად განმტკიცება და მდგრადობის მიღწევაა. ენერგეტიკის სფეროში, აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ურთიერთობებზე, უარყოფითი ეფექტის მქონე ფაქტორები არის გამოწვევა და მათ წარმატებით დაძლევა ხელს შეუწყობს მხარეებს შორის ურთიერთობების განმტკიცებას და მნიშვნელოვანი წინსვლის მომტანი იქნება რეგიონისთვის. ხელისუფლების შტოების დანაწილებასთან, ძალაუფლების წყაროსთან, ინსტიტუტების მნიშვნელობასთან, ადამიანის უფლებების დაცულობასთან, ზოგადად, ქვეყნის პრიორიტეტებთან დაკავშირებით მნიშვნელოვან პოზიტიურ ინფორმაციას ვიღებთ აზერბაიჯანის კონსტიტუციის შესაბამისი თავებიდან. კერძოდ, აღმასრულებელი ხელისუფლება ეკუთვნის ქვეყნის პრეზიდენტს (მე-6 თავი, 99-ე მუხლი); საკანონმდებლო ძალაუფლება ეკუთვნის მილი მეჯლისს (მე-5 თავი, 81-ე მუხლი), რომელშიც 125 დეპუტატია (მე-5 თავი, 82-ე მუხლი), სასამართლო ხელისუფლება კი – სასამართლოს (მე-7 თავი, 125-ე მუხლი). ძალაუფლების ერთადერთ წყაროს აზერბაიჯანელი ხალხი წარმოადგენს, აზერბაიჯანის მოქალაქეები, მცხოვრებნი როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე ქვეყნის გარეთ (1-ლი თავის 1-ლი მუხლი). ნათლად არის გაწერილი ხელისუფლების შტოებს შორის ფუნქციები, დამოკიდებულებები, ვალდებულებები, ამასთან, დაფიქსირებულია ძალაუფლების წყარო (The Constitution of the Republic of Azerbaijan, 2015).

რაც შეეხება უფლებებსა და თავისუფლებებს, აზერბაიჯანის კონსტიტუციის მესამე თავი მთლიანად უფლებების და თავისუფლებების დაცვას ეხება, ხოლო პიროვნების და მოქალაქის უფლებების და თავისუფლებების უზრუნველყოფა, ღირსეული საცხოვრებელი პირობების შექმნა უმაღლეს მიზნად არის გაცხადებული კონსტიტუციის მე-12 მუხლში (The Constitution of the Republic of Azerbaijan, 2015).

ენერგორესურსების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია, რომ ბუნებრივი რესურსები ეკუთვნის აზერბაიჯანის რესპუბლიკას (მე-14 მუხლი). ეკონომიკის განვითარება კი დაფუძნებულია სხვადასხვა ფორმის საკუთრების საბაზრო ურთიერთობებზე, გარანტირებულია თავისუფალი ბიზ-

ნესაქტივობები და მონოპოლიის აღმოფხვრა (მე-15 მუხლი) (The Constitution of the Republic of Azerbaijan, 2015).

რომ შევაჯამოთ, აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ურთიერთობა ენერგეტიკის სფეროში ეფუძნება მათ საერთო ინტერესებს და გამოწვევებს. ამ დროისთვის არსებული შეთანხმებების, ხელშეკრულებების, მემორანდუმის, სამოქმედო გეგმებისა თუ ერთობლივი პროექტების გათვალისწინებით, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ურთიერთობებში იკვეთება პოზიტიური განვითარების ტენდენცია და სახეზეა ფაქტორები, რომლებიც იყოფა დადებით და უარყოფით ეფექტის მქონედ. მაგ.: დადებითი ეფექტის მქონე ფაქტორებია: შექმნილი ვითარება, განსაკუთრებით 2004 წლის ევროკავშირის დიდი გაფართოების შედეგად, საერთო ინტერესები და მიზნები ენერგეტიკის სფეროში, საერთო გამოწვევები ენერგოუსაფრთხოების უზრუნველყოფის საკითხში, ორმხრივი პარტნიორობისა და თანამშრომლობისგან მიღებული სარგებელი. რაც შეეხება უარყოფითი ეფექტის მქონე ფაქტორებს, მათი, როგორც საერთო გამოწვევების, წარმატებით დაძლევა წინსვლის მომტანი იქნება არა მხოლოდ აზერბაიჯანის და ევროკავშირის ურთიერთობების, არამედ მთელი რეგიონისთვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- 1) გაჩეჩილაძე, რ. (2013). საქართველო მსოფლიო კონტექსტში. საბჭოთა კავშირის დაშლის პოლიტიკური გეოგრაფია, კონფლიქტი მთიანი ყარაბაღის გამო. 519-524. საქართველოს სამეზობლო, ჩვენი მეზობლები – სომხეთი და აზერბაიჯანი. 728-735. თბილისი, ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- 2) რონდელი, ა. (2009). პატარა ქვეყანა საერთაშორისო სისტემაში. პოსტსაბჭოური სახელმწიფო, ოთხი მთავარი პრობლემა. 229-231. თბილისი, გამომცემლობა *ნეკერი*.
- 3) Auers, D., Gobins, A., Jurkinas, M., Legloaneka, A. M., Ozolina, Z., Tasinari, F., & Tonra, B. (2015). Eastern Partnership: On the Way to the Riga Summit. Geopolitical Transformations and the EU Eastern Partnership Policy. pp. 17-27. Riga, Latvijas Politologu biedriba. Folker, J. S. (2013). Making Sense of International Relations Theory. Constructivist Approaches, Constructivism. pp 127-136, Norm Constructivism. pp 136-152, Relational Constructivism: A War of Words. pp 152-169.
- 4) Second edition. London, Lynne Rienner Publishers. Schimmelfenning, F., & Sedelmeier, U. (2004). The Europeanization of Central and Eastern Europe. London, Cornell University Press.

- 5) Taflinska, D. (2013). Benefits and challenges of future EU enlargements. EU Enlargement – strengthening peace in EU's immediate neighbourhood. pp. 7-13. Poland, Publishing House, University of Economy in Bydgoszcz.
- 6) Nugent, N., Paterson, W.E., & Wright, v. (2004). European Union Enlargement. The European Union Series. Palgrave Macmillan.
- 7) Weber, C. (2005). International Relations Theory A Critical Introduction. Constructivism. pp61-68, 74-77. Fourth edition. Routledge Taylor & Francis Group. London and New York.
- 8) The Constitution of the Republic of Azerbaijan. (2015). Retrieved from http://www.azerbaijan.az/portal/General/Constitution/doc/constitution_e.pdf
- 9) Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and The Republic of Azerbaijan, of the other part. (1999). Retrieved from http://eeas.europa.eu/delegations/azerbaijan/documents/eu_azerbaijan/eu-az_pca_full_text.pdf
- 10) Institute for Reporter's Freedom and Safety. (2013). Azerbaijan and the European Union: A Policy Dilema. Retrieved from <http://www.mediasupport.org/wp-content/uploads/2013/10/azerbaijan-and-the-eu-IRFS-IMS-2013.pdf>
- 11) EU/Azerbaijan Action Plan. (2006). Retrieved from http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/azerbaijan_enp_ap_final_en.pdf
- 12) Memorandum of Understanding on a Strategic Partnership between the European Union and the Republic of Azerbaijan in the Field of Energy. (2006). Retrieved from http://ec.europa.eu/dgs/energy_transport/international/regional/caucasus_central_asia/memorandum/doc/mou_azerbaijan_en.pdf
- 13) Implementation of the European Neighbourhood Policy in Azerbaijan Progress in 2014 and Recommendations for Actions. Retrieved from http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/azerbaijan-enp-report-2015_en.pdf
- 14) EU Relations with Azerbaijan. (2015). Retrieved from http://eeas.europa.eu/azerbaijan/index_en.htm
- 15) Reference of the PS IGC TRACECA on the status of the TRACECA documents. (2012). Retrieved from <http://www.traceca-org.org/en/traceca/basic-documents/>
- 16) Status of TRACECA Treaties. (2012). Retrieved from http://www.traceca-org.org/fileadmin/fm-dam/pdfs/til_ps/Table_of_TRACECA_DOCS_STATUS_27_june_2012_eng.pdf
- 17) The EU's INOGATE programme and Azerbaijani energy stakeholders pave the way for successful energy cooperation. (2014). Retrieved from http://eeas.europa.eu/delegations/azerbaijan/documents/press_releases/2014/2014_07_14_inogate_programme_event.pdf
- 18) INOGATE Technical Secretariat and Integrated Programme in Support of the Baku initiative and the Eastern Partnership Energy Objectives. (2014). Retrieved from http://www.inogate.org/documents/AZ_CWP.pdf

- 19) INOGATE, regional energy cooperation programme between the European Union and 11 partner countries in Eastern Europe, Caucasus and Central Asia. (2015). Retrieved from <http://www.inogate.org/pages/1?lang=en>
- 20) Sustainable energy programme for central Asia: renewable energy sources, energy efficiency, "CASEP". (2015). <http://www.casepresee.org/Home/About>
- 21) Covenant of Mayors Committed to local sustainable energy. (2015). Retrieved from http://www.covenantofmayors.eu/IMG/pdf/covenantofmayors_text_en.pdf
- 22) „Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Main Export Oil Pipeline. (2015). Retrieved from <http://www.socar.az/socar/en/activities/transportation/baku-tbilisi-ceyhan-btc-main-export-oil-pipeline>
- 23) Baku-Tbilisi-Erzurum Gas Pipeline. (2015). Retrieved from <http://www.socar.az/socar/en/activities/transportation/baku-tbilisi-erzurum-gas-pipeline>
- 24) Baku-Supsa Western Export pipeline. (2015). Retrieved from <http://www.socar.az/socar/en/activities/transportation/baku-supsa-western-export-pipeline>
- 25) Baku-Novorossiysk Oil Pipeline. (2015). Retrieved from <http://www.socar.az/socar/en/activities/transportation/baku-novorossiysk-oil-pipeline>

Valeri Modebadze

Associate Professor at Caucasus International University

The idea of a united Europe

Summary

The idea of a united Europe has a long history. Origins of this idea can be traced back to the middle ages. The concept of the united Europe was formulated differently by different thinkers and public figures. Implementation of this idea became possible only after the Second World War. The Second World War changed the balance of power and marked the end of Europe's global hegemony. European leaders came to the conclusion that it was necessary to unite the "old continent" so that it would have more weight and would play more important role in international politics.

რედაქტორები:	მაია ეჯიბია მარინე ჭყონია
კომპ. უზრუნველყოფა	ეკატერინე თეთრაშვილი
გამოცემის მენეჯერი	მარიკა ერქომაიშვილი

Editors:	Maia Ejibia Marine Chkonia
Compositor	Ekaterine Tetrashvili
Edition manager	Marika Erqomaishvili

0128 თბილისი, ილია ჭავჭავაძის გამზირი 14
14 Ilia Tchavtchavadze Avenue, Tbilisi 0128
Tel 995 (32) 225 14 32, 995 (32) 225 27 36
www.press.tsu.edu.ge